

PYRAMIDIT, PYHÄT RAAMIT

**Sigurd Wettenhovi-Aspan (1870–1946) näkemykset
suomen kielestä ja suomalaisten historiasta**

**Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurihistoria
Pro gradu -tutkielma
Pekka Pitkälä
Tammikuu 2010**

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

PITKÄLÄ, PEKKA: Pyramidit, pyhät raamit. Sigurd Wettenhovi-Aspan (1870–1946)
näkemykset suomen kielestä ja suomalaisten historiasta.

Pro gradu -tutkielma, 142 s., 22 liites.

Kulttuurihistoria

Tammikuu 2010

Tutkielma käsittelee suomalaisen kuvataiteilijan, kirjailijan ja originellin kansallisromantikon Sigurd Wettenhovi-Aspan (1870–1946) näkemyksiä suomen kielestä ja suomalaisten historiasta. Wettenhovi-Aspan mukaan maailman kaikki kielet polveutuivat suomen kielestä, joka nykymuodossaan oli kaikista kielistä lähimpänä raamatullista alkukieltä. Tämän Wettenhovi-Aspa osoitti 1910–1930-luvulla julkaisemissaan tutkimuksissa mielikuvituksellisilla etymologioilla, joilla hän kykeni selittämään vaikkapa eurooppalaiset paikannimet suomen kielestä polveutuviksi. Tutkielman pääasiallisina lähteinä ovat Wettenhovi-Aspan julkaistut kirjoitukset, kirjat ja artikkelit. Tutkielman lähdeaineistona on käytetty myös aikalaiskirjallisuutta, kirjeitä ja päiväkirjoja sekä Turun yliopiston kirjaston käsikirjoituskokoelmiin kuuluvaa Sigurd Wettenhovi-Aspan käsikirjoituskokoelmaa.

Wettenhovi-Aspan kielihistoriallisiin käsityksiin kytkeytyi hänen käsityksensä Suomen kansan historiasta. Hänen mukaansa muun muassa muinaisen Egyptin korkeakulttuuri oli suomalainen. Wettenhovi-Aspan tavoitteena oli rakentaa suomalaisille suuri menneisyys. Tutkielmassa tarkastellaan myös hänen suhdettaan kirjailija August Strindbergiin (1849–1912), joka tahollaan etsi maailman alkukieltä hepreasta. Strindberg ja hänen tutkimuksensa vaikuttivat suuresti Wettenhovi-Aspaan ja he kävivät 1910-luvulla keskustelua maailman kielten alkuperästä sekä kirjeitse että lehtien palstoilla.

Wettenhovi-Aspan tutkimukset liittyivät aatehistoriallisesti menneiden vuosisatojen tiedonkäsityksiin, esimerkiksi Ruotsin suurvaltakauden gööttiläiseen historiankirjoitukseen. Toisaalta historiallinen tieto oli hänelle myös väline esittää poliittisia vaatimuksia nykyhetkessä. Hän perusteli suomalaisten suurella menneisyydellä esimerkiksi suomenkielisen valtionyliopiston tarvetta. Samoilla argumenteilla hän hyökkäsi pangermanistisia suomenruotsalaisia ylioppilaita vastaan 1915, kun nämä korostivat suomenruotsalaisen kulttuurin ylivertaisuutta suomalaiseseen nähden. Tutkielmassa käsitellään sekä Wettenhovi-Aspan näkemysten historiallisia edeltäjiä että hänen historiapolitiikkaansa oman aikansa kontekstissa. Hänen näkemyksissään ilmeni myös yhteyksiä teosofiaan ja 1930-luvulla hänet liitettiin julkisuudessa myös kansallissosialistisen Saksan arjalaista alkuperää etsineeseen tutkimukseen. Tutkielmassa valaistetaan niitä keskusteluja, joihin Wettenhovi-Aspa teksteillään osallistui.

Wettenhovi-Aspa toteutti renessanssiajalta periytyviä originellitaitelijan ja yleisneron myyttejä, hän oli eksentrikko jolla oli oikeus toimia ”kummallisesti” – yksilönä poliittisen, taiteellisen ja tieteellisen toiminnan kentässä näitä yhdistäen. Wettenhovi-Aspaa voisi luonnehtia mikrohistorian termein *tyypilliseksi poikkeukseksi*, henkilöksi, joka toimii aikansa yhteiskunnallisen rationaliteetin ulkopuolella, mutta kuitenkin monella tapaa saman yhteiskunnan ajatusmaailman tuottamana.

Asiasanat: Wettenhovi-Aspa, Sigurd; Strindberg, August; aatehistoria; Egypti; egyptologia; etymologia; fennomania; historia; historiankirjoitus; historiapolitiikka; Kalevala; kielipolitiikka; nationalismi; suomalaisuus; Suomi; suomen kieli; teosofia.

1. Johdanto	1
1.1. Sigurd Wettenhovi-Aspan tie kuvataiteesta maailman kielten alkulähteille	1
1.2. Tutkimusongelma ja lähteet	19
1.3. Tutkimustilanne	24
2. Historia, etymologia ja alkukieli	28
2.1. Wettenhovi-Aspan ja Strindbergin kiista alkukielestä	28
2.2. Historiallisten tiedonkäsitusten jälleensyntymä	45
2.3. Historiallisia sanaleikkejä – Wettenhovi-Aspa ja etymologian viehätys	53
3. Kansakunnan alkuperä	59
3.1. Suomen kultainen kirja I ja keskustelu Suomen kulttuurin alkuperästä	59
3.2. ”Something rotten inom pärmarna” – Suomen kultaisen kirjan vastaanotto	70
3.3. Wettenhovi-Aspan historiapolitiikka	81
4. Wettenhovi-Aspan fennoegyptiläinen kansallisromantiikka 1890-luvulta	
1930-luvulle	89
4.1. Kalevalan salattu teosofinen viisaus	89
4.2. Fennoegyptiläinen teoria 1930-luvun kontekstissa	97
5. Lopuksi	113
Lähteet	117–142
Liite 1: Sigurd Wettenhovi-Aspan kirjallinen tuotanto	I–XVIII
Liite 2: Sigurd Wettenhovi-Aspan elämänvaiheet	i–iv

1. Johdanto

1.1. Sigurd Wettenhovi-Aspan tie kuvataiteesta maailman kielten alkulähteille

Kuuntelin äskettäin erinomaisen mieltäkiinnittävää luennoitsijaa. Herra Sigurd Wetterhoff-Asp, ennen tunnettu taidemaalarina, sittemmin kanavaehdotuksen laati-jana ja nyt viimeiseksi kirjan ”Finlands Gyllene Bok” (Suomen kultainen kirja) tekijänä, piti ruotsiksi esitelmän uudella ylioppilastalolla Helsingissä Egyptin hieroglyfeistä ja niiden suhteesta suomenkieleen, osottaen tällä, kuten kirjallaankin, että hän muiden harrastuksiansa ohessa pitkin elämänsä ja ainakin viime vuosina yksinomaan on tehnyt laajoja tutkimuksia kielitieteen alalla. Hänen esiintymisensä puhujana oli tyyntä, vakavaa ja itsetietoista. ”Tässä minä seison. Olen paljon tutkinut ja ajatellut. Tiedän mitä tahdon. Te voitte minulle nauraa, sillä te ette näe, mitä minä näen. Mutta minä tiedän mitä minä uskon.” Hänen äänensä kaikui sointuvana ja selvänä. Hän ei intoillut, ei lämmennyt, ei yrittänytään ”puhua”. Tieteellisen kuivasti hän toi asioitaan esille, mutta nämä asiat!

Sali ei ollut kuin puolillaan yleisöä – koulunkäynyttä ja akadeemista yleisöä, – mutta tämmöinen esitelmä oli sittenkin merkkitapaus kulttuurielämässämme. Ajatelkaa nyt: meikäläisellä murrosajalla, jolloin oppineet ihmiset pitävät miltei häpeänä uskoa mihinkään suureen, ihanteelliseen ja ylevään, jolloin sivistys vaatii, että muutaman vuoden ulkoluvuilla vernissoitu maisteri tai tohtori ivahymyllä katselee ”haaveilijaa”, joka omistaa elämänsä ja henkensä jollekin aatteelle, – sellaisella ajalla ilmestyy mies, joka sielunsa koko hehkulla antautuu tutkimuksiin omin päin, joka henkensä intuitsionilla aavistaa ihmeellistä loppuratkaisua ja joka vilpittömyytensä koko voimalla uskoo ja luottaa henkensä näkemykseen! Sanokaa, eikö semmoinen mies ole omaperäisyydessään ihailtava, eikö hän ansaitse meidän kunnioitustamme? Eikö hänen esiintymisensä ole merkkitapaus?¹

Tämän tutkimuksen aiheena on suomalainen kuvataiteilija, kirjailija ja originelli kansallisromantikko² Sigurd Wettenhovi-Aspa (1870–1946), jonka 28.11.1915 Helsingissä pitämää esitelmää Pekka Ervast kuvasi yllä olevassa katkelmassa *Tietäjä*-lehden lukijoille. Ervastin teksti johdattaa tutkimukseni teemoihin; Wettenhovi-Aspan mukaan muinaisessa Egyptissä puhuttiin suomea ja itse asiassa maailman kaikki kielet

¹ Ervast 1915b, 495–496.

² Wettenhovi-Aspan moninaiset aktiviteetit ja roolit näkyvät häneen liitetyissä lukuisissa nimityksissä ja määritelmässä. Harry Halénin ja Tauno Tukkinen elämäkerran *Elämän ja kuoleman kello. Sigurd Wettenhovi-Aspan elämä ja teot* (1984) esipuheessa todetaan muodostuneen tavaksi korostaa Wettenhovi-Aspan monialaisuutta pitkällä ammattinimike- ja epiteettiluettelolla: ”On tapana hämmästyttää lukijaa luettelamalla Aspan työ- ja harrastusaloja. Hän oli taidemaalari, kuvanveistäjä, pilapiirtäjä, näyttelijä, runoilija, kirjailija, säveltäjä, soittoniekka, keksijä, arkkitehti, kielentutkija, suomalaisuusmies, rotuteoreetikko, astronomi, egyptologi, maailmanmatkaaja, suojeluskuntapäällikkö, poliittinen yksityisyrittäjä ja maailman kohtaloiden oraakkeli, suurmiesten ja kruunupäiden tuttu, uuden ajan Väinämöinen, Suomen mahtavin parta ja aikansa tunnetuimpia kansalaisia, jonka jonkinmoiseen tuttavuuteen kuuluivat monet merkkimiehet.” Halén – Tukkinen 1984, 7. *Suomen kansallisbiografiassa* Halén selviää määritelmällä taidemaalari, kuvanveistäjä ja kirjailija. Halén 2007, 464. Erik Tawaststjerna toteaa Sibelius-elämäkerrassaan lyhyesti ja osuvasti Wettenhovi-Aspan olleen ”maalari, amatöörinero ja grandseigneur”. Tawaststjerna (1988) 1989, 22.

polveutuivat suomen kielestä, joka nykymuodossaan oli kaikista kielistä lähimpänä raamatullista alkukieltä. Tämän Wettenhovi-Aspa osoitti tutkimuksissaan mielikuvituksellisilla etymologioilla, joilla hän kykeni selittämään vaikkapa eurooppalaiset paikannimet suomen kielestä polveutuviksi. Hänen tutkimuksensa eivät aina saaneet yhtä myötämielistä vastaanottoa kuin Pekka Ervastin tekstissä, vaan suhtautuminen saattoi olla ylimielisen ivallista, kuten Ervast mainitsee, tai avoimen vihamielistäkin.

Tutkimukseni käsittelee Sigurd Wettenhovi-Aspan näkemyksiä suomen kielestä ja suomalaisten historiasta. Hänen mukaansa koko eurooppalainen kulttuuri ja sivistys oli *fennoegyptiläistä* alkuperää. Suomen kielen hän esitti olevan vanha kulttuurikieli ja ainakin kaikkien Euroopan kielten kantakieli. Fennoegyptiläinen kulttuuri taas oli peräisin Intian kautta Indonesiasta, missä maa lakkaa – tästä on saanut nimensä Malakka eli Malaijien niemimaa, josta oli lähtöisin myös alkuperäinen *maa-lajin* kansa ja kieli.³ Egyptin pyramidit jäljittelivät Wettenhovi-Aspan mukaan Jaavan tulivuoria.⁴ Teoriaa tukivat Jaavalta löydetty esihistoriallisten ihmisten jäänteet. Ihmiskunnan indonesialaista alkuperää Wettenhovi-Aspa käsiteli teksteissään vain vähän; hänen vuosina 1911–1935 julkaisemansa tutkimukset käsittelevät enimmäkseen suomen kielen yhteyksiä muinaisen egyptin kieleen ja toisaalta eurooppalaisiin kieliin ja paikannimistöön. Samalla hän esitti myös väittämiä suomen kielen vaikutuksesta muihin kieliin, jotka olivat hänen mukaansa rappeutuneet fennoegyptiläisestä alkukielestä. Alkukielen ja sen vaikutusten tunteminen oli tärkeää, koska sen kautta selvisivät sekä sanojen todelliset merkitykset että suomalaisten merkitys maailmanhistoriassa.

Wettenhovi-Aspan tavoitteena oli rakentaa suomalaisille suuri menneisyys. Hänen tapansa tuottaa historiallista tietoa etymologioiden kautta liittyi aatehistoriallisesti lähinnä Ruotsin suurvaltakauden göötiläiseen historiankirjoitukseen, joka niin ikään etymologioiden avulla pyrki osoittamaan ruotsin tai suomen sekä heprean, kreikan ja

³ Wetterhoff-Asp 1911a; 1911b; 1911c.

⁴ Wetterhoff-Asp 1911a. Tämän tutkimuksen otsikossa esiintyvä pyramidi-sanana etymologia oli vuonna 1911 vielä varhaisemmassa kehitysasteessa: ”Där finnas så vördnadsvärda tecken, som pyramiderna – kopior af vulkanerna på Jawa = Jahwe, det ”förlorade paradiset”. Pyhä-ramitta eller Raamattu (fin) är ”helig-helig”, alltså det ”a l l r a h e l i g a s t e” – där ”Pha- ra- o – Ijusanden Raa- eller muu-mies soffer. Däraf namnen ”mu’mie” och ”Py’ra mid’ae”. – Som synes är finskan, som kulturspråk, ej från i går.” Wetterhoff-Asp 1911a. Myöhemmin Wettenhovi-Aspa ei liittänyt pyramideihin enää sanaa *Raamattu*, vaan otti tilalle sanan *raamit*: ”Pyhät raamit. *Py ramid*’ = pyhät kiviraamit = pengerrysporrat [sic] Faraon haudan ympärillä.” Wettenhovi-Aspa 1917b. *Finlands Gyllene Bokissa* ilmestyneessä, teoksen jatko-osille kaavaillassa sisällysluettelossa luvattiin kertoa pyramideista aurinkokelloina: ”Pyhä-ramit [sic] > Py’ramider som solur.” Wettenhovi-Aspa 1915a, 126; ks. myös Wettenhovi-Aspa 1915a, 6. Wettenhovi-Aspa selitti 1935 sanan alkuperän myös saksankieliselle lukijakunnalle. *Pyramidi* -sanana etymologia oli yhä sama, kuin vuonna 1917: ”[...] *Pyhätraamit* = heilige Ramen. / daraus *Pyh’ ra’ mid* ’Pyramis’ soviel wie: heilige Einramungen um die Totenkammer.” Wettenhovi-Aspa 1936b, 62. Pyramideista ks. myös Wettenhovi-Aspa 1935g, 57–58; Wettenhovi-Aspa 1936b, 61.

latinan välisiä yhtäläisyyksiä. Göttiläisen historiankirjoituksen alkukieliolettamuksen lähtökohtana oli historiallisena totuutena pidetty *Raamattu* ja sen kertomus Baabelin tornista ja kielten sekoituksesta.⁵

Toisaalta Wettenhovi-Aspan pyrkimys rakentaa kansakunnalle suuri menneisyys oli oman aikakautensa hengen mukainen. Suomalaisille luotiin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä suurta muinaisuutta ja Wettenhovi-Aspan tutkimukset voi nähdä eräänlaisena näiden päämäärien huipentumana.⁶ Monet aikalaiset kiittivät hänen tutkimuksiaan oikeiden aatteiden ja oikean kansallismielisyyden ilmentyminä vaikka eivät aina täysin hyväksyneetkään hänen väitteitään. Samalla kiiteltiin hänen korkealentoista kirjallista tyyliään ja huumorintajuun.⁷ Wettenhovi-Aspa ei ollut yksin omalaatuisten tutkimustensa kanssa; hänen kielihistorialliset näkemyksensä muotoutuivat 1910-luvulla vuorovaikutuksessa kirjailija August Strindbergin (1849–1912) kanssa ja myöhemmin hän löysi keskustelukumppaneita kaltaisistaan ympäri Suomea ja Eurooppaa.⁸ Strindberg oli elämänsä lopulla paneutunut kielten vertailevaan tutkimiseen päämääränään osoittaa kaikkien kielten sukulaisuus ja yhteinen alkuperä heprean kielessä. Strindberg oli ollut Wettenhovi-Aspan mukaan läsnä jo 1890-luvun Pariisissa hänen alkaessaan miettiä suomen kielen egyptiläisiä juuria.⁹

Sigurd Wettenhovi-Aspan vaiheikkaita elämänvaiheita ja monipuolista toimintaa on syytä selvittää hieman tarkemmin ennen tutkimusongelman, lähteiden ja tutkimustilanteen esittelyä. Tarkoitukseni on lyhyesti kuvailla hänen elämänvaiheitaan ja asettaa tutkimuksessa käsittelemäni aiheet elämäkerrallisiin yhteyksiinsä.

⁵ Baabelin torni ja kielten sekoitus, 1.Moos.11:1–9.

⁶ Ks. esim. Masonen 2003, elektroninen dokumentti. Kunniakkaan kansallisen menneisyyden rakentamisesta 1900-luvun alussa ks. Fewster 2006. Fewster ei tosin mainitse Wettenhovi-Aspaa.

⁷ Ks. esim. Ervast 1915a, 309; Heikkiläinen 1916a; Leino 1917a; Kianto 1935a; Tiitus 1935; Wirkkala 1935; Lyy 1940, 486, 493. Wettenhovi-Aspan teoksia luettaessa on huomattava, että hänen äidinkieltensä oli ruotsi. Hänen oma äänensä kuuluu juuri ruotsinkielisissä teksteissä. Suomenkielisten julkaisujen taso riippui paljon siitäkin, kuka tekstejä käänsi, stilisoi tai oikoluki. Usein ne tavoittavat alkutekstin hengen, mutta toisinaan käännöksissä on kömpelyyttä. Esimerkiksi J. Raekallion suomennos *Suomen kultainen kirja I* ei täysin tavoita *Finlands Gyllene Bokin* tyyliä. Wettenhovi-Aspa kirjoitti myös suomeksi, mutta antoi tekstejään luettavaksi ja kommentoitavaksi suomea paremmin taitaville ystävilleen. Suomenkielisiä julkaisujaan Wettenhovi-Aspa saattoi itse pitää ruotsinkielisiä tärkeimpinä; ks. esim. Wettenhovi-Aspa 1916q, [5].

⁸ Wettenhovi-Aspan suomalaisista keskustelukumppaneista ja seuraajista ks. esim. Lönnqvist 1916; Lönnqvist 1931; Lönnqvist 1945; Vuorio 1931; Eskelinen 1945; ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 199, 209–210, 315–319, 387, passim; Pitkälä 1999a, 63–70. Kansainvälisistä kontakteista ks. Gleye 1937, passim; K. F. Puromiehen kirjapaino O. Y.:n mainokset *Wettenhovi-Aspa'n fenno-egyptiläispropagandasta ulkomailla* (1936) ja *Wettenhovi-Aspa's filologiska nyorientering på erövringsdag ute i Europa*. Überdruck von "Svenska Pressen" 10.10.36. Ks. myös Lappalainen 1941, 10–14; Halén – Tukkinen 1984, 312–315.

⁹ Wettenhovi-Aspa 1915a, 9–10; Wettenhovi-Aspa 1915b, 13–14; Wettenhovi-Aspa 1927a, 261–272.

Georg Sigurd Asp (vuodesta 1895 Wetterhoff-Asp, vuodesta 1939 Wettenhovi-Aspa¹⁰) syntyi Helsingissä 7.5.1870. Hänen isänsä Georg Asp (1834–1901) oli Sigurdin syntyessä Helsingin yliopiston anatomian ja fysiologian professori. Äiti Mathilda Sofia Wetterhoff (1840–1920) oli voimistelunopettaja ja naisasia-aktiivi. Aspien ja Wetterhoffien suvuissa oli ollut enimmäkseen sotilaita, pappeja ja virkamiehiä. Georg ja Mathilda Asp tulivat tunnetuiksi etenkin suomalaisen voimistelunopetuksen ja lääkintävoimistelun uranuurtajina ja kehittäjinä. Aspit erosivat vuonna 1891, jolloin Mathilda Asp muutti nuorimpien lastensa kanssa Ruotsiin. Georg Asp oli ruotsalaisen kansanpuolueen jäsen ja tunnettu ruotsinmielisyystään. Hän toimi muun muassa *Svenska Folkskolans Vänner* -yhdistyksessä, jota oli perustamassa vuonna 1881 sekä kieli- ja kansallisuuskysymyksissä aktiivisena Helsingin kaupunginvaltuutettuna. Pohjalaisen osakunnan inspektorina hän vastusti jyrkästi suomenmielisten lääketieteen kandidaattien vaatimuksia suomenkielisen opetuksen järjestämisestä. Lääkäriseura *Duodecimin* luvattua 1891 stipendin ensimmäiselle lääketieteen tutkinnon suomeksi suorittaneelle kieltäytyi Georg Asp vastaanottamasta suomeksi kirjoitettuja tenttivastauksia. Tammikuussa 1894 senaatti hyväksyi niin kutsutun Aspin asetuksen, jonka mukaan myös lääketieteellisen tiedekunnan opettajien tuli kyetä opettamaan suomeksi. Georg Aspin lähtökohtana kiistassa ei ollut niinkään suomen kielen vastustaminen sinänsä vaan halu varmistaa lääkärien ruotsin kielen taito ja näkemys, jonka mukaan fennomaanien vaatimat uudistukset eivät turvaisi ruotsin kielen asemaa.¹¹ Georg Aspin ruotsinmielisyys ja kielipoliittinen toiminta rinnastuvat mielenkiintoisella tavalla hänen poikansa suomalaisuusinnostukseen ja kiistelyyn suomenruotsalaisten kanssa. 1930-luvulla Sigurd Wettenhovi-Aspa oli jopa vaatimassa Helsingin yliopiston muuttamista puhtaasti suomenkieliseksi.¹²

Aspien viisilapsisen¹³ perheen vanhin poika Sigurd kävi aluksi koulua Helsingissä, mutta lähetettiin 12-vuotiaana sisäoppilaitokseen silloiseen Preussiin kuuluneeseen poh-

¹⁰ Wettenhovi-Aspa oli jo Tanskassa 1890 signeerannut töitään ”S. W.-Asp”. Suomalaistettu nimimuoto Wettenhovi-Aspa virallistettiin vasta 26.9.1939, vaikka nimi oli ollut käytössä jo noin vuodesta 1915. Tuolloin hän julkaisi teoksensa *Finlands Gyllene Bok I* nimellä Wettenhovi-Aspa. Halén – Tukkinen 1984, 65. Käytän yhdenmukaisuuden ja selvyyden vuoksi nimeä Wettenhovi-Aspa, vaikka esimerkiksi 1890-luvun alkuvuosina Wettenhovi-Aspa käytti nimeä Sigurd Asp ja noin vuodesta 1895 vuoteen 1914 nimeä Wetterhoff-Asp, jolla julkaisi lehtiartikkeleita vielä 1920-luvullakin. Hän esiintyi usein pelkällä sukunimellään. Tutkimukseni liitteenä olevasta bibliografiasta selviävät Wettenhovi-Aspan kulloinkin käyttämät nimimuodot.

¹¹ Halén – Tukkinen 1984, 12–20; Laine 2000, elektroninen dokumentti; Landgrén 2002, elektroninen dokumentti; Halén 2007, 464–465.

¹² Ks. Wettenhovi-Aspa 1935a; 1935g, 145–150; 1936b, 460–[462].

¹³ Perheen vanhin lapsi oli 1868 syntynyt Valborg. Sigurdilla oli myös pikkusisarukset Bertel, Thore, Ragnar ja Gudrun. Esikoinen Signe Sofia oli kuollut kaksivuotiaana 1868. Halén 1972, 67; Halén – Tukkinen 1984, 14, passim. Sisaruksista erikseen mainittakoon kolme vuotta nuorempi veli Bertel Asp (1873–1936), jonka menestys insinöörinä ja arkkitehtinä lienee innoittanut Sigurdiakin erilaisiin teknisiin

joisschleswigläiseen Christiansfeldin kylään. Vuonna 1886 Wettenhovi-Aspa muutti Kööpenhaminaan, missä hän opiskeli kuvataiteita vuosina 1887–1890 kuninkaallisessa Charlottenborgin taideakatemiassa ja 1891–1892 Krøyerin vapaassa taidekoulussa. Kööpenhaminan vuosinaan hän harrasti innokkaasti myös teatteria ja sekä näytteli että kirjoitti julkaisematta ja esittämättä jääneitä näytelmiä. Kuvataiteilijana Wettenhovi-Aspa debytoi Taideyhdistyksen syysnäyttelyssä Ateneumissa 1891. Syksyllä 1892 Wettenhovi-Aspa lähti saamallaan Lindemarckin rahaston apurahalla opintomatkalle Pariisiin, mistä hän palasi ranskalaisen vaimonsa Divina Paillardin (1861–1915)¹⁴ kanssa Suomeen vuonna 1895.¹⁵

Wettenhovi-Aspan Pariisin-debyytti tapahtui Sâr Joséphin Péladanin Rose+Croix-salongissa keväällä 1893. Albert Edelfelt kirjoitti tapauksesta äidilleen seuraavasti:

Ruusu+ristiläiset vaikuttavat symbolisteilta, mutta heissä ei ole mitään uutta – vanhoja muotoja sovelletaan vähäisiin uusiin ideoihin. Ruusu+ristissä Sigurd Aspilla on johtavan hullun asema – hän on tehnyt hyvin kummallisen Aino-reliefin, joka on pronssattu useilla eri sävyillä ja jonka alla lukee suurin kirjaimin

hankkeisiin ja keksintöihin – ja ylipäätään antanut uskoa suurisuuntaisten hankkeiden toteutumismahdollisuuksiin. Bertelin kerrotaan luoneen Yhdysvalloissa kahden miljoonan dollarin omaisuuden ennen ensimmäistä maailmansotaa. Hän muun muassa voitti suunnittelukilpailun Manilan laivastotukikohdan ja merilinnoituksen rakentamisesta ja muutti vuonna 1904 Filippiineille johtamaan rakennustöitä. Manilan ympärille hän rakennutti huvilayhdyskunnan, joka oli suojattu maanjäristyksiltä joustinlaitteilla varustetuilla perustuksilla. Bertel Asp omisti huviloista kuusitoista ja hänen asuinhuvilansa nimi oli *Villa Valhalla*. Halén – Tukkinen 1984, 301–303. Wettenhovi-Aspalla oli vastaavia visioita jousitetuista rakennuksista, ks. Halén – Tukkinen 1984, 175, 302.

¹⁴ Marie Sophie (Divina) Paillardin syntymäajasta on useita eri tietoja. Halénin ja Tukkinen mukaan hän syntyi ”22.5.1861 tai 20.5.1862, kenties jo 1859 tai 1858, vanhassa Ile de Francen maakunnassa Compiègnen seudulla Venetien talonpoikaiskylässä.” Halén – Tukkinen, 1984, 53. Wettenhovi-Aspa kertoi ensimmäisestä vaimostaan muistelmateoksessaan ja mainitsi Marie Divina Paillardin syntymäpäiväksi 20.5.1862. Vihkitodistukseen syntymäpäiväksi on merkitty 22.5.1861. Vuonna 1923 Wettenhovi-Aspa kuvaili Divinan olleen grisettityyppinen taloudenhoitajatar; ”I min atelier fanns däremot ett litet kök, en fransk hushållerska av grisettetyper (Divine Paillard), och fanns det mat för två – så fanns det för tre. – Så blev Strindberg för flere månader en daglig gäst hos mig [...]”. Grisetti tarkoitti 1800-luvun lopun Pariisissa alemman yhteiskuntaluokan nuorta naista, jota opiskelijanuorukainen elätti taloudenhoitajanaan ja esiaviollisena kumppaninaan. Grisetin kanssa ei yleensä menty naimisiin, kuten Anna Kortelainen tutkimuksessaan kertoo, mutta Wettenhovi-Aspa ja Divina Paillard avioituiivat 18.6.1895. Wettenhovi-Aspan vanhemmat hyväksyivät liiton, mutta sisar Valborgin mielestä ikä- ja säätyero oli liian suuri. Hän tosin muutti myöhemmin käsitystään. Vihkitodistus, Pariisi 18.6.1895, Varia 7, todistukset yms., Sigurd Wettenhovi-Aspan kokoelma (SWA), KK IV 184: XI: 7, Turun yliopiston kirjasto (TYK); Wetterhoff-Asp 1923a, 37; Wettenhovi-Aspa 1927a, 80; Halén – Tukkinen 1984, 52; Kortelainen 2002b, 30–37. Wettenhovi-Aspa opetti vaimolleen kuvanveistoa ja Divina Aspin / Wetterhoff-Aspin töitä nähtiin vuodesta 1895 vuoteen 1901 mm. Suomen taiteilijain näyttelyissä Ateneumissa, Tampereen taideyhdistyksen näyttelyissä sekä Wettenhovi-Aspan organisoimissa vapaissa näyttelyissä Suomessa ja Pohjoismaissa. Ks. Wetterhoff-Asp (toim.) 1898a, 28, planssit [4, 26, 30], luettelo s. 3–4; Wetterhoff-Asp 1901; Kirjav@ – Valtion taidemuseon kirjaston kokoelmatietokanta, hakusanat Asp, Divina; Wetterhoff-Asp, Divina, elektroninen dokumentti. Divina Wetterhoff-Asp sairastui Halénin ja Tukkinen mukaan ”maanis-depressiiviseen psykoosiin” vuonna 1907 miehensä oleskellessa ulkomailla ja joutui vuonna 1908 Lapinlahden sairaalaan hoidettavaksi. Sairaus ”paheni jakomielisyydeksi” ja Divina Wetterhoff-Asp kuoli Lapinlahdessa 15.8.1915. Halén – Tukkinen 1984, 166–168. Divina Wetterhoff-Aspista ks. myös Wettenhovi-Aspa 1927a, 79–101, passim; Halén – Tukkinen 1984, 53–56, 62, 65–66, 74–75, 116, 121, 124, 142–147, 156–158, 160–161, passim.

¹⁵ Halén – Tukkinen 1984, 20–33, 37, 65; Halén 2007, 464–465.

Sigurd Wetterhoff-Asp
Poète, Litterateur, artiste peintre, sculpteur et céramique (sic)
*[Runoilija, Kirjailija, taidemaalari, kuvanveistäjä ja keramiikka]*¹⁶

Rose+Croix-salongin keväänäyttelyn kolmensadan työn joukossa oli suomalaisista vain Wettenhovi-Aspan sekä Ville Vallgrenin töitä. Wettenhovi-Aspa luonnehti salonkia *Hufvudstadsbladetissa* Pariisin suurista salongeista uudenaikaisimmaksi sekä ainoaksi, jolla oli määrätty ohjelma. Hän näki salongin protestina realismia ja naturalismia vastaan.¹⁷ Rose+Croix-salonkia piti eksentrisen taidekriitikko ja kirjailija Sâr Joséphin Péladan (1858–1918), jonka taideteorioissa yhdistyivät ruusuristiläisyys, katolinen mystiikka, symbolismi ja okkultismi.¹⁸ Rose+Croix-salongin ideaa Wettenhovi-Aspa kuvasi *Hufvudstadsbladetin* lukijoille sanoilla ”Halutaan nähdä fantasiaa, runoutta, ideoita; halutaan leipää eikä kiviä.”¹⁹ Taiteilijan tuli tuotannossaan nousta pelkän valokuvauskojeen yläpuolelle:

[M]an vill och man fordrar, att en artist skall ställa för sig ett högre uppgift än att såsom ett fotografiapparat återgifva en « Ko », « Ett lider », « En sophög » och annat dylikt. Man vill se fantasi, poesi, idéer ; man vill ha bröd i stället för stenar. – Detta är i det närmaste Rose+Croix Salonens program.²⁰

Péladanin symbolistiset ja okkultiset teoriat sekä tämän salongin ympärillä vallinnut fantasiaa ja mytologiaa suosiva ilmapiiri vaikuttivat ilmeisesti suuresti nuoreen Wettenhovi-Aspaan. Péladanin salatieteellisissä kirjoituksissa esiintyi myös viitteitä muinaisiin kulttuureihin sekä Egyptiin, ja ottamalla nimekseen Sâr Mérodack Péladan hän halusi korostaa yhteyttään muinaisen Kaldean viisaihin. August Strindberg luki

¹⁶ Albert Edelfelt Alexandra Edelfeltille pitkänäperjantaina [18]93, Kortelainen 2001, 707.

¹⁷ Asp 1893.

¹⁸ Harry Halénin muun muassa *Suomen kansallisbiografiassa* asiayhteydestään irrotettuna toistama taidehistorioitsija Salme Sarajas-Kortteen arvio Wettenhovi-Aspasta suomalaisen symbolismin rappeutumisilmiönä liittyy juuri péladanilaisuuteen, jonka Sarajas-Korte näki edustavan rappeutumisilmiötä symbolismin teoriassa. Sarajas-Kortteen mukaan Péladanin estetiikka johti aiheen valintaa korostamaan taiteelliseen ilmaisuun. Péladanin salongissa tietyt aiheet oli kielletty – esimerkiksi historiamaalausta, aikalaiskuvausta, asetelmia tai maisemia ei saanut esittää, vaan tuli suosia esimerkiksi katolisia, mystisiä, mytologisia tai itämaisiin uskontoihin liittyviä aiheita, alastontutkielmia ja allegorioita. Sarajas-Korte 1966, 10, 43–45; Halén 2007, 464. Ks. myös Halén 1972 77–78. Sarajas-Kortteen käyttämä rappeutumisen käsite ei nähdäkseni ole hedelmällinen tarkasteltaessa puheena olevia taidekäsitteitä. Rappeutumisesta puhuminen sisältää ajatuksen ideaalisesta ”täyssymbolismista”, jonka muuntuminen joksikin toiseksi olisi kehitystä huonompaan suuntaan, rappeutumista. Sarajas-Kortteen taidehistoriassa ilmenevä tyyli-suunnan elämänkaariajattelu hämärtää kyseisten ilmiöiden – Péladanin estetiikan ja Wettenhovi-Aspan taiteen – olemuksen. Wettenhovi-Aspan tuotanto ei edustanut puhdasoppista péladanilaisuutta, vaan hän maalasi ja veisti 1890-luvullakin myös edellä mainittuja ”kiellettyjä aiheita”. Uskonnolliset ja mytologiset allegoriat olivat kyllä tärkeä osa hänen tuotantoaan. Wettenhovi-Aspan teosten aiheista ks. esim. Halén – Tukkinen 1984, 401–415.

¹⁹ Asp 1893. Suom. P. P.

²⁰ Asp 1893.

Péladanin ansioksi koko symbolistisen taidesuuntauksen synnyn. Péladan sai osakseen myös pilkkaa, ja suomalaisista symbolisteista vain Magnus Enckell julistautui avoimesti péladanilaiseksi. Monet muut halusivat myöhemmin kieltää saaneensa häneltä vaikutteita. Ville Vallgren ja Wettenhovi-Aspa kirjoittivat Péladanista ihailevaan sävyyn vielä muistelmissaankin; Wettenhovi-Aspan mukaan kukaan ei kirjoittanut kauniimpaa ranskaa kuin Péladan.²¹ Kuten edellä olevasta sitaatista käy ilmi, Albert Edelfelt suhtautui Péladaniin kriittisesti ja yritti Salme Sarajas-Kortteen mukaan johdonmukaisesti vieroittaa taiteilijavereitaan dekadenttina pitämästään suuntauksesta.²²

Rose+Croix-salongin esittelyn lisäksi Wettenhovi-Aspa kirjoitti *Hufvudstadsbladetiin* ja *Nya Presseniin* muitakin artikkeleita Pariisin salonkien näyttelyistä. Hän myös kirjoitti kritiikin skandinaavisen näytelmäkirjallisuuden esityksistä Pariisin teatterinäyttämöillä sekä johdatti *Hufvudstadsbladetin* lukijat vierailulle Ville Vallgrenin ateljeeseen.²³ Myöhemmin Wettenhovi-Aspa julkaisi muistelmateoksen 1890-luvun Pariisista ja August Strindbergistä, johon hän oli tuolloin tutustunut.²⁴

Wettenhovi-Aspa osallistui näyttelyihin Pohjoismaissa, Saksassa ja Ranskassa sekä menestyi satunnaisesti kilpailuissa,²⁵ mutta hänen historialliset ja symbolistiset maalauksensa saivat ristiriitaisen vastaanoton. Wettenhovi-Aspa hyökkäsi sanomaleh-

²¹ Vallgren 1916, 165–169; Wettenhovi-Aspa 1927a, 138–139; Sarajas-Korte 1966, 43–45, 84–87, passim. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 337–338. Laajassa teossarjassaan *Amphithéâtre des Sciences mortes* Péladan esitti vaikeaselkoisesti, kuinka ihminen saattoi salaisten oppien kautta tulla tietäjäksi tai hengettäreksi. Teokset oli alaotsikoitu käsiteltävän ”tieteenalan” mukaisesti esimerkiksi *Éthique*, *Érotique* ja *Esthétique*. Péladanin teokset olivat luonteeltaan esoteerisia; tarkoituksena oli, että vain magiaan vihkiytyneet saattoivat ymmärtää niitä. Strindberg tunnustautui kirjeissään Péladanin ihailijaksi ja kutsui tätä mestariksi. Péladan 1892, passim; Péladan 1893, passim; *August Strindbergs brev XXII*, August Strindberg Joséphin Péladanille 23.1.1905, 172; 9.7.1906, 190–191; Sarajas-Korte 1966, 84–87.

²² Sarajas-Korte 1966, 88. Edelfelt kirjoitti syksyllä 1894 Axel Gallénille paheksuvan näkemyksensä Péladanin salongista: ”Sar Péladanismen och allt detta morfinförsvagade, teosofiska, spiritistiska, sexuellt abnormalt, katolicismen från Chat Noir – det tror jag ej på.” Edelfelt siis näki salongin dekadenttina yhdistelmänä hämääriä aatteita, huumausaineita ja epänormaalia seksuaalisuutta, jolla hän ilmeisesti viittasi Péladanin teoksissa ilmenneeseen mystisen androgyynisyyden ihanteeseen. Edelfelt mainitsi Rose+Croix-salongin ainoana hyvänä puolena sen, että se oli toiminut reaktiona yksipuolista materialismia vastaan. Albert Edelfelt Axel Gallénille 19.9.1894, siteerattu teoksessa Sarajas-Korte 1966, 88.

²³ Asp 1892; Asp 1893; Asp 1894a–1894e.

²⁴ Wettenhovi-Aspa 1927a; Wettenhovi-Aspa 1936a. Tästä enemmän jäljempänä sekä luvussa 2.1.

²⁵ Ranskassa Wettenhovi-Aspa sai Saint-Étienne’issä 1895 maalauksistaan kunnia diplomin ja kultamitalin sekä veistoksistaan kullatun hopeamitalin. Lisäksi hänelle myönnettiin Saint-Étienne’in kaupungin kunniaristi. Myös Arcachon les Bainsissa hän sai maalauksestaan kultamitalin 1894. Vuonna 1898 hän sai Suomessa 800 markan lisäpalkinnon kilpailussa henkilökuviensa valtionpalkinnosta maalauksellaan *Juudaksen katumus* – kilpailun voitti Axel Gallén *Lemminkäisen äidillä* ja Wettenhovi-Aspa haluttiin palkita ylimääräisellä lisäpalkinnolla. Halén – Tukkinen 1984, 51–52, 89. Ennen kilpailun tulosten julkistamista 12.5.1898 ilmestyneessä *Fyrenissä* oli Uno Wahlroosin pilapiirros Wettenhovi-Aspan *Juudaksen katumuksesta*, jossa Juudaksena oli paheksuvien ylioppilaiden ympäröimä, ruotsin kielen ja ruotsalaisen kulttuurin pettänyt Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen. Samassa numerossa oli myös Wettenhovi-Aspan pilapiirros *Lemminkäisen äidistä* varustettuna tekstillä ”Täflar om statens pris” ja selostuksella, jonka mukaan taiteilija oli onnistunut hienosti esittämään Lemminkäisen äidin epätoivoisen katseen kultasateen yllättäessä – hän nimittäin harmitteli kotiin unohtunutta suurta puuvillasateenvarjoa johon satavan kullatun olisi voinut kerätä. *Fyren* 9/1898, 74, 76. Wettenhovi-Aspan pilapiirros on julkaistu myös teoksessa *Taide, aika, ajatus* vuonna 1989, ks. Wettenhovi-Aspa (16.3.1898) 1989, 81.

dissä kotimaista taidekriittikö vastaan ja joutui entistä pahempaan epäsuosioon. Häntä syytettiin mainostempuista ja erikoisuuden tavoittelusta muun muassa teostensa suuren koon sekä julkaisemiensa näyttelyluetteloiden ja mainoslehtien vuoksi.²⁶

Suomen taidemaailman portinvartijoita Wettenhovi-Aspa vastusti myös järjestämällä Helsingissä neljä ”vapaata näyttelyä” vuosina 1896, 1898, 1900 ja 1903. Näyttelyissä ei ollut töiden kelpoisuudesta päättävää lautakuntaa, vaan ne olivat avoimia kaikille. Wettenhovi-Aspan omat työt muodostivat suuren osan jokaisen näyttelyn tarjonasta. Vuoden 1898 näyttelyssä niitä nähtiin pienempi määrä kuin muissa vapaissa näyttelyissä ja silloinkin noin parikymmentä työtä sadasta oli Wettenhovi-Aspan käsialaa. Vuoden 1903 näyttelyssä esilleasettajia ei ollut hänen lisäksi muita kuin veli Ragnar Asp kuudella työllään. Muita näyttelleasettajia vapaissa näyttelyissä olivat Wettenhovi-Aspan vaimo Divina Asp, Wettenhovi-Aspan oppilaiksi mainitut Alexander Barkoff ja Arthur Harald Gallén sekä Alex Federley, Justus Montell, Hanna Rönnerberg, Vilho Sjöström ja Torsten Wasastjerna. Mainittujen nuoren polven taiteilijoiden lisäksi vapaisiin näyttelyihin antoivat töitään myös asemansa jo vakiinnuttaneet tekijät, kuten Eero Järnefelt, Walter Runeberg ja Carl Eneas Sjöstrand.²⁷ Marraskuusta 1900 kesäkuuhun 1901 *Den Finska Utställningen / Den frie Udstilling fra Finland* oli esillä Tukholmassa, Kööpenhaminassa ja Kristianiassa.²⁸ Vapaiden näyttelyiden esikuvana oli ollut tanskalainen *Den frie Udstilling* joka sai alkunsa Charlottenborgin vanhoillista taideakatemiaa vastustaneena oppositiotapahtumana vuonna 1891. *Den frie Udstillingin* ajatuksena oli juuri näyttelyiden avoimuus, ja muiden muassa Wettenhovi-Aspan opettaja Peder Severin Krøyer (1851–1909) sekä ulkomaalaisista Vincent van Gogh ja Paul Gauguin asettivat töitään esille Kööpenhaminan vapaisiin näyttelyihin. *Den frie Udstillingin* ympärille kasvoi taiteilijajärjestö ja näyttelyorganisaatio. Oman rakennuksen *Den frie Udstilling* sai vuonna 1897.²⁹ Wettenhovi-Aspan *Den frie Udstilling fra*

²⁶ Wettenhovi-Aspan kirjoituksista kriitikoita vastaan ks. esim. 1894f; 1895a; 1895b; 1896; 1897; 1898c; 1898d; 1903a; 1903b; 1909a; 1912b. Näyttelyjulkaisuista ja mainoslehdistä ks. erit. Wetterhoff-Asp 1898a; 1900a; 1900b; 1909b; 1909c. *Fyren* julkaisi vuonna 1902 pilakuvan kataloogiensa ja *Pro Patria*-runokokoelmansa ympäröimästä, rumpua lyövästä Wettenhovi-Aspasta otsikolla ”Våra konstnärer”, ks. Halén – Tukkinen 1984, 108. Wettenhovi-Aspan kuvataiteellisen tuotannon vastaanotosta ks. Sigurd Wettenhovi-Aspan leikekirja ja lehtileikkeet, *Varia* 5, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK; Lappalainen 1940b, 31–43; Halén – Tukkinen 1984, 34–36, 51–52, 65–69, 75–81, 85–95, 106–124, 135–141, 297–299, passim; Konttinen 2001, 170–171; Kortelainen 2006, 322.

²⁷ Wetterhoff-Asp (16.3.1898) 1989, 78–81; 1898a; 1900a; 1900b; Halén – Tukkinen 1984, 75–81, 85–95, 106–114, 135–141; Halén 2007, 464–465. Näyttelyiden vastaanotosta ks. myös Sigurd Wettenhovi-Aspan leikekirja, *Varia* 5, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK; *Konstfyren* 1898.

²⁸ Näyttelyt saivat runsaasti julkisuutta pohjoismaisessa lehdistössä ja kriitikien sävy vaihteli laidasta laitaan, mutta voittopuolisesti vastaanotto oli negatiivinen. Näyttelyiden vastaanotosta ks. Sigurd Wettenhovi-Aspan leikekirja, *Varia* 5, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK. Ks. myös Wetterhoff-Asp 1901a; 1901b; Halén – Tukkinen 1984, 115–124.

²⁹ Scavenius 1991, 7–9, 11–19, 25–34, 53–54, 59, 75–78. Bente Scavenius ei *Den Frie Udstillingin* 100-vuotishistoriassaan mainitse vuosien 1900–1901 suomalaisvieraita.

Finland oli tanskalaisen esikuvansa vieraana 1900–1901. Näyttely järjestettiin sortovuositunnelmissa ja *Den frie Udstillingin* rakennuksen ulkopuolella liehuneessa sinivalkeisessa lipussa oli surunauha. *Den frie Udstilling* on Tanskassa edelleen toiminnassa, mutta Wettenhovi-Aspan yritys järjestää samansuuntaista toimintaa Suomessa jäi neljään näyttelyyn.³⁰ Epäilemättä näyttelyt leimautuivat liian selvästi yhden miehen projektiksi jo alkuvaiheessa; Wettenhovi-Aspa asetti jo ensimmäiseen näyttelyyn esille peräti 85 omaa työtään.

Kirjallisen uransa Wettenhovi-Aspa aloitti vuonna 1900 runokokoelmalla *Pro Patria*, joka heijasteli sortovuosien tunnelmia. Sensuuri poisti osia kokoelmasta ennen teoksen julkaisua. Wettenhovi-Aspa kertoi teoksensa parhaiden runojen tulleen sensuroiduksi.³¹ Alkusanoinaan hän kuvaili runojaan ”tilapäisiksi tunnelmarunoiksi”³², joiden tarkoituksena oli sensuurin asettamissa ahtaissa puitteissa kuvastaa hänen ja monen muunkin tuntoja vallitsevina surun päivinä.³³ *Pro Patria* sisälsi runoja viidentoista vuoden ajalta; kokoelman vanhimman runon Wettenhovi-Aspa oli kirjoittanut viisitoistavuotiaana.³⁴ Kööpenhaminalaiseen *Politiken*-lehteen *Pro Patriasta* kirjoitti arvostettu tanskalainen kirjallisuushistorioitsija ja -kriitikko Georg Brandes (1842–1927). Brandes arvioi kokoelman melko myönteisesti, mutta siitä näkökulmasta, että tekijä oikeastaan oli kuvataiteilija. Joitakin runoja hän kuvaili kauniiksi ja totesi runojen tulleen tekijän iän myötä paremmiksi. Myös teoksen isänmaallista henkeä hän tuntui arvostavan ja käsitteli runokokoelmaa esimerkkinä sivistyneen nuorison reaktioista kansallisen onnettomuuden kohdatessa. Kokoelman kahta saksankielistä ja yhtä tanskankielistä runoa hän piti vähemmän onnistuneina ja katsoi runoilijan ilmaisevan itseään paremmin äidinkielellään.³⁵

Vuonna 1905 Wettenhovi-Aspa julkaisi Ranskassa poliittisen propagandakirjan *La Crise Russe. Nicolas II tel qu’il est*.³⁶ Siinä hän kertoi ranskalaisille kriittisen näkemyk-

³⁰ Wetterhoff-Asp 1901a; 1901b; *Den Frie Udstillingin* nykyinen rakennus on vuodelta 1913. *Den Frie Udstillingin* nykyisestä toiminnasta ks. *Den frie Udstillingsbygning* -taidekeskuksen Internet-sivusto <http://www.denfrie.dk/> Kööpenhaminalainen *Aftenposten* julkaisi piirroksia näyttelyn töistä sekä rakennuksen ulkopuolella liehuneesta surunauhalla varustetusta lipusta. B. F. 1901, ks. B.F.: Fra den frie finske Udstilling. *Tillæg til Aftenposten* 17.1.1901; *Varia* 5, lehtileikkeet, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK. Norjalaisessa *Verdens Gangissa* nimetön kirjoittaja moitti näyttelyä – ja samalla muutakin suomalaisten ulkomailla järjestämää toimintaa – Suomen hädänalaisen aseman hyväksikäyttämistä. *Verdens Gang* oli kirjoittanut Wettenhovi-Aspasta samana keväänä myös ihailevaan sävyyn ja kuvannut häntä renessanssijan tuhattaituriksi. Ks. Halén – Tukkinen 1984, 119–120.

³¹ Halén – Tukkinen 1984, 101–105.

³² ”[T]illfälliga stammingsdikter”. Wetterhoff-Asp 1900c, 11.

³³ ”– de kunna ändå, inom det tillåtnas trånga område, vittna om hvad jag, och mången annan med mig, kânt och känner under denna sorgens tid.” Wetterhoff-Asp 1900c, 11.

³⁴ Wetterhoff-Asp 1900c, 11; Halén – Tukkinen 1984, 101–105.

³⁵ Brandes 1901, ks. G[eorg] B[randes]: Wetterhoff-Asp. [sic] „Pro Patria”. *Politiken* 31.1.1901, *Varia* 5, leikekirja, s. 28, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK; Lappalainen 1940c, 66; Halén – Tukkinen 1984, 105.

³⁶ ”Venäläinen kriisi. Nikolai II sellaisena kuin hän on.” Wetterhoff-Asp 1905.

sensä keisari Nikolai II:sta ja Venäjältä sekä propagoi ranskalais-venäläistä allianssia vastaan. Hanna Lappalainen kertoo kirjan saaneen erityisesti japanilaisten keskuudessa hyvän vastaanoton:

Konni Zilliaccus lähetti W-A:n kirjan kaikille Japanin lähetystöille Euroopassa, missä se vastaanotettiin ihastuksella ei ainoastaan senvuoksi, että se suurella määrällä oli edistänyt maaperän sortumista Ranskan osoittamalle ystävyydelle ja ennen kaikkea myöntämälle luotolle Venäjää kohtaan vaan myös siksi, että Japani oli avoimessa sodassa Venäjän kanssa. Japanin ministeri Parisissa parooni Motono vakuutti W-A:lle, että jos tämä joutuisi venäläisten taholta vainotuksi, ottaisi Japanin keisari Mutsu Hito hänet Japanin kansalaiseksi tarvitsematta oleskella Japanissa säädetty 5 vuotta.³⁷

Wettenhovi-Aspan Japania kohtaan tuntema kiinnostus on ilmeisesti alkanut näihin aikoihin.³⁸ Wettenhovi-Aspa kertoi myös lähteneensä *L' Echo de Paris* -lehden lähettämänä sotakirjeenvaihtajana Japaniin. Matkalla ollessaan hän sai kuulla, että rauha oli jo solmittu, mutta vietti kertomansa mukaan Japanissa kolme kuukautta tutkien kieltä ja paikallisia oloja.³⁹ Harry Halénin ja Tauno Tukkinen mukaan Wettenhovi-Aspan Japanin matkasta ei ole todisteita ja sekä kronologiset seikat että hänen japanilaisaiheiset kirjoituksensa puhuvat tätä kertomusta vastaan.⁴⁰ Sen sijaan hän kiersi luennoimassa Venäjältä ja Suomen tilanteesta ympäri Ranskaa mainostaen samalla kirjaansa. Kirjaa ilmeisesti myytiin suuria määriä, mutta kustantaja ei tehdyistä sopimuksesta huolimatta maksanut Wettenhovi-Aspalle mitään.⁴¹

³⁷ Lappalainen 1940a, 4. Hanna Lappalaisen mukaan myös ”Indo-Kiinassa oli Wettenhovi-Aspan kyseessäoleva teos herättänyt niin suurta huomiota, että sanomalehti „*L'Opinion de Saigon*”, pääkau-punki Saigonin johtava äänenkannattaja, jäljensi siitä kokonaisia kappaleita.” Lappalainen 1940c, 61.

³⁸ Japani-aiheisia teoksia Wettenhovi-Aspa maalasi 1900-luvun alusta alkaen aina 1940-luvulle ja teki vuosina 1905–1906 myös pilapiirroksia Japanin–Venäjän -sodasta. Halén ja Tukkinen mainitsevat Datsun-yhtiön omistaneen osan piirroksista. Halén – Tukkinen 1984, 408–412, 415. Japanin ja suomen kielten sukulaisuudesta Wettenhovi-Aspa kirjoitti vuonna 1934 *Suomen Sosialidemokraattiin* ja seuraavana vuonna saksankieliselle lukijakunnalle teoksessa *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt*. *Suomen Sosialidemokraatin* artikkeliin reagoi K. H. Wiik, joka vastineessaan tyrmäsi Wettenhovi-Aspan näkemykset epätieteellisinä. Wettenhovi-Aspa 1934a; 1934b; 1936b, 268–302; Wiik 1934. 1930- ja 1940-luvulla Wettenhovi-Aspa solmi ystävyysuhteita Suomessa vieraillessiin ja asuneisiin japanilaisiin. Esimerkiksi Japanin suurlähettiläänä 1941–1944 toiminut Tadashi Sakaya sekä Helsingin yliopistossa samoihin aikoihin luennoinut professori Tsutomu Kuwaki lukeutuivat Wettenhovi-Aspan tuttaviiin. Japanin sinfoniaorkesterin perustaneesta kapellimestari ja ruhtinas Hidemaro Konoesta hän teki mallinsa suurikokoisella nimikirjoituksella varustetun muotokuvan. ”Ein finnischer Leonardo”, *Forum* 1–2/1942, 40; Halén – Tukkinen 1984, 345–348. Wettenhovi-Aspan kielentutkimuksellinen hengenheimolainen ja keskustelukumppani August Strindberg oli tahollaan ollut kiinnostunut Japanista ja sen kielestä jo varhain, ks. luku 2.1. Wettenhovi-Aspan ja Strindbergin tiet Japania kohti olivat kuitenkin erilaiset. Japani oli lisäksi ollut muoti-ilmiö 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alun Pariisissa, jossa kumpikin asui pitkiä aikoja. Tästä ks. Kortelainen 2002a, 11–21, 37–41, passim.

³⁹ Tiitus 1930, 7; Lappalainen 1940a, 4.

⁴⁰ Halén – Tukkinen 1984, 158–159.

⁴¹ Halén – Tukkinen 1984, 148–159.

Wettenhovi-Aspa julkaisi Ranskassa myös poliittisia karikatyyrejä. Pietarin tammi-kuun 1905 verisunnuntain johdosta ranskalainen satiirinen ja anarkistinen karikatyyri-lehti *L'Assiette au Beurre*⁴² julkaisi helmikuussa numeron otsikolla *Le Tzar Rouge*, punainen tsaari.⁴³ Lehden kannessa esiintyi ruumisröykkiön edessä seisova tsaari Nikolai II veren tahrinassa valkoisessa puvussa, hullun kiilto silmissään. 20-sivuisessa lehdessä oli kolme Wettenhovi-Aspan koko sivun piirrosta ja kaksi puolen sivun kokoista.⁴⁴ Piirroksissa esitettiin muun muassa haavoittuneelle kaksipäiselle kotkalle kruunustaan veristä päätä tarjoileva Nikolai II, ortodoksipappeja barrikadeilla pistinten edessä sekä puuhun kiipeäviä lapsia ampuvia sotilaita.⁴⁵ Wettenhovi-Aspan kertoman mukaan *Le Tzar Rougea* ”meni yli 100 000 kappaletta yli rajojen”, vaikka Ranskan poliisi yritti estää lehden julkaisemisen.⁴⁶ Lehden linja venäläis-ranskalaisen allianssin

⁴² Voilautanen tai ”ihraporvari”.

⁴³ Wettenhovi-Aspa kertoi esimerkiksi 60-vuotishaastattelussaan vuonna 1930 *Helsingin Sanomien* Tiitukselle *Punainen tsaari* -nimisestä vihkosesta, jonka hän oli julkaissut yhdessä *La crise russe* -kirjansa kansikuvan tehneen ”maailmankuulun karikatyyripiirtäjän Grand Jouanin ja kreikkalaisen Delanosin kanssa”. Tiitus 1930, 7. Ks. myös Wettenhovi-Aspa 1920b. Halénin ja Tukkinen mukaan bibliografiat eivät tunne tällaista julkaisua ja he arvelevat sen mahdollisesti olleen ”niin vähäinen, ettei sitä ole mihinkään kirjattu”. Halén – Tukkinen 1984, 150. Kysymyksessä on *L'Assiette au Beurre* -lehden 4.2.1905 julkaistu numero otsikolla *Le Tzar Rouge*. Numero oli kuuden piirtäjän käsialaa. ”Kreikkalainen Delanos” on etu- ja takakannet piirtänyt Dimitrios Galanis (1879–1966). Numeron muita piirtäjiä olivat portugalilais-syntyinen Léal da Camara (1877–1948), Maurice Radiguet (1866–1941), puolalainen d'Ostoya (paroni Ostoya-Sochinsky) sekä A. Coussens. Kahdesta viimeksi mainitusta ei tiedetä paljoakaan, vaikka d'Ostoyan piirroksia julkaistiin *L'Assiette au Beurre*'issä runsaasti. Wettenhovi-Aspan mainitsema Jules Grandjouan ei osallistunut *Le Tzar Rouge* -numeroon. *L'Assiette au Beurre*'in piirtäjistä ks. Dixmier – Dixmier 1974, 273–283, 292–299, 327–330, 366–370; Appelbaum 1978, viii–xiv. Wettenhovi-Aspan osuus *Le Tzar Rouge* -numerossa oli suuri, hänen kuvansa täyttivät yhteensä neljä sivua. Hän myös signeerasi piirroksensa näkyvästi nimellä ”S. de Wetterhoff-Asp”. *L'Assiette au Beurre*, № 201, 4 Février 1905, *Le Tzar Rouge*. Wettenhovi-Aspan piirroksia ei ainakaan signeerattuina julkaistu muissa *L'Assiette au Beurre* -lehden numeroissa, ks. Dixmier – Dixmier 1974, 370. Mainitun teoksen hakemistossa Wettenhovi-Aspaan viitataan nimellä ”Wetherhoff [de]”.

Wettenhovi-Aspa kertoi vuonna 1920 *Svenska Tidningen*issä avustaneensa vuosina 1904–1908 pilapiirroksillaan anonyymisti myös berliiniläistä *Lustige Blätter* -lehteä, müncheniläistä *Jugendia*, tukholmalaista *Karbasenia* ja kööpenhaminalaista *Ravnenia*. Halén ja Tukkinen eivät ole onnistuneet löytämään Wettenhovi-Aspan ulkomailla julkaisemia pilapiirroksia. Wettenhovi-Aspa 1920b; Halén – Tukkinen 1984, 142–143, 172–173. Tanskalainen *Socialdemokraten*-lehti kertoi Wettenhovi-Aspan pilakuvia julkaistun *Ravnenissa* keväällä 1906. Ks. ”Indbrudstyveri fra Karikatur-Udstillingen”, *Socialdemokraten* 14.5.[1906], Varia 5, lehtileikket, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK.

⁴⁴ Varsinainen lehti koostuu kuudestatoista kuvasivusta teksteineen, minkä lisäksi lehteen on nidottu mukaan nelisivuinen, ohuemmalle paperille painettu *Supplément de l'assiette au beurre*, joka sisältää Wettenhovi-Aspan puolen sivun kokaisen Nikolai II -aiheisen piirroksen, katsauksen Pariisin teattereiden ohjelmistoon sekä mainoksia. *L'Assiette au Beurre*, № 201, 4 Février 1905, *Le Tzar Rouge. Supplément de l'assiette au beurre*.

⁴⁵ *L'Assiette au Beurre*, № 201, 4 Février 1905, *Le Tzar Rouge*. Numero on nelisivuista liiteosaa lukuun ottamatta nähtävillä myös Internetissä yksityishenkilön ylläpitämällä, *L'Assiette au Beurre* -lehtiä sisältävällä www-sivustolla: http://www.assietteaubeurre.org/tzar_rouge/tzar1.htm

⁴⁶ Tiitus 1930, 7; Halén – Tukkinen 1984, 150. Élisabeth ja Michel Dixmier sekä Robert Justin Goldstein vahvistavat Wettenhovi-Aspan kertomuksen Ranskan poliisin reagoinnista. Kaikkiaan viisi *L'Assiette au Beurre*'in numeroa joutui vuosina 1901–1905 ulkopoliittisista syistä Ranskan viranomaisten toimenpiteiden kohteeksi; lehden julkinen esillä pitäminen ja kadulla myyminen saatettiin kieltää, toimitusta saatettiin painostaa muuttamaan sisältöä tai painoksia saatettiin takavarikoida. *Le Tzar Rouge*'in kohdalla lehden julkinen katukauppa kiellettiin. Samoin kävi marraskuussa 1905 d'Ostoyan piirtämän Venäjä-aiheisen numeron, jonka kannessa Nikolai II:n pää keikkui keihään terässä. Ranskan viranomaiset pyrkivät näin estämään maan eurooppalaisten liittolaisten arvostelun. *L'Assiette au Beurre*, № 241, 11 Novembre

suhteen oli kielteinen, joten samaan suuntaan propagoinut Wettenhovi-Aspa sopi lehden avustajaksi. Teemanumeronsa *L'Assiette au Beurre franco-russe* se omisti ”Venäjän kapinallisille, ainoille venäläisille veljillemme.”⁴⁷ Numeron oli piirtänyt Wettenhovi-Aspan kirjan kannen tehnyt Jules Grandjouan (1875–1968), joka oli ranskalaisen vasemmiston ja *L' Assiette au Beurre*'in tärkeimpiä kuvittajia.⁴⁸

Kotimaassa Wettenhovi-Aspa avusti pilapiirroksillaan muun muassa *Fyren*-lehteä⁴⁹ ja järjesti pilakuvista myös näyttelyitä.⁵⁰ Vuonna 1906 hänen keisarinvastaisia pilakuviaan oli esillä Kööpenhaminassa ja Malmössä. Kööpenhaminan näyttely suljettiin Tanskan oikeusministerin käskystä.⁵¹ Vuonna 1910 Turun ruotsalaisessa reaalilyseossa⁵² oli vastaava pilapiirrosnäyttely, jossa oli esillä myös Japani-aiheisia maalauksia sekä japanilaisia propagandakuvia. Turun näyttely suljettiin kenraalikuvernööri Frans Albert Seynin vaatimuksesta ja Turun poliisimestari erotettiin tapauksen johdosta. Toiminnastaan huolimatta Wettenhovi-Aspa ei joutunut suurempiin vaikeuksiin viranomaisten kanssa. Häntä oli pidetty silmällä aina *Pro Patria* -runokokoelmasta saakka ja viranomaiset olivat ainakin jossain määrin tietoisia myös Wettenhovi-Aspan ulkomailla julkaistuista kirjoituksista ja pilapiirroksista. Wettenhovi-Aspa harhautti esivaltaa lähettämällä Venäjän sotaministerille vuonna 1915 kirjelmän, jossa hän tarjosi kehittämäänsä uudenlaista ”aeroeleavaattorilentokonetta” Venäjän armeijan käyttöön. Kenraalikuvernööri Seynin kuultua huhuja Wettenhovi-Aspan Ranskassa julkaisemasta kirjasta tämä lähetti poliisimestari Walmqvistin neuvosta Seynille myöhemmin julkaisemansa teoksen *Suomen kultainen kirja I*. Juoni onnistui ja saatuaan venäläisten kannalta harmittomaksi osoittautuneen kirjan kenraalikuvernööri jopa kiitti Wettenhovi-Aspaa.⁵³

Vuosina 1909–1914 Wettenhovi-Aspa suuntasi toimintatarmonsaa vesivoimakysymyksiin; hänen suunnitelmiensa mukaan Vuoksen ja Saimaan vesistöt

1905, Sainte Russie!; Goldstein 1989, 251; Dixmier – Dixmier 1974, 222. *L'Assiette au Beurre*'in levikki oli laaja ja lehti mainosti yltäneensä jopa 250 000 kappaleen suuruisiin painoksiin. Tällaiset luvut olivat kuitenkin liioittelua ja lehden keskimääräinen levikki oli 20 000–40 000 kappaletta. Dixmier – Dixmier 1974, 44–46.

⁴⁷ ”[A]ux revoltés de Russie, nos seuls frères russes.” *L' Assiette au Beurre*, № 63, 14 Juin 1902, *L' Assiette au Beurre franco-russe*, [16].

⁴⁸ *L' Assiette au Beurre*, № 63, 14 Juin 1902, *L' Assiette au Beurre franco-russe*; Dixmier – Dixmier 1974, 294–299. Ks. myös Dixmier – Dixmier 1974, 195–196.

⁴⁹ Wettenhovi-Aspa piirsi *Fyreniin* vuosina 1898–1918 toista sataa karikatyyriä ja yhdeksän kansikuvaa. Ks. Halén – Tukkinen 1984, 196, 415, *Fyrenin* pilapiirroksia on myös teoksen kuvituksena passim.

⁵⁰ Halén – Tukkinen 1984, 182, 195–198, 273–276.

⁵¹ Halén – Tukkinen 1984, 163–164. Wettenhovi-Aspa mainitsi pitäneensä 1900-luvun alkuvuosina pilakuvanäyttelyitä myös Nizzassa, Pariisissa ja Münchenissä. Ks. esim. Tiitus 1930. Vuodesta 1905 vuoteen 1908 hän oleskeli muun muassa mainituissa kaupungeissa, mutta näyttelyistä ei ole tarkempia tietoja. Halén – Tukkinen 1984, 148–175. Halén ja Tukkinen mainitsevat Wettenhovi-Aspan vuonna 1909 Hypoteekkiyhdistyksen salissa Helsingissä pitämän näyttelyn kuvien olleen aikaisemmin esillä Nizzassa, Pariisissa, Münchenissä ja Kööpenhaminassa. Halén – Tukkinen 1984, 176.

⁵² Nykyinen Puolalanmäen koulu, Puutarhakatu 5.

⁵³ Wettenhovi-Aspa 1920b; Halén – Tukkinen 1984, 195–198; 221–223.

olisi pitänyt valjastaa tuottamaan sähköä Helsingin ja Pietarin kaupungeille. Hän onnistui saamaan suunnitelmilleen tukijoita ulkomailta ja avukseen englantilaisia insinöörejä. Senaatti kuitenkin toistuvasti tyrmäsi Wettenhovi-Aspan suunnitelmat ja lopulta hankkeet kaatuivat Suomen viranomaisten vastahankaisuuteen, lehdistöskandaaleihin ja ensimmäiseen maailmansotaan. Timo Myllyntauksen mukaan Imatran Voima on viimeksi 1990-luvun lopulla selvittänyt mahdollisuuksia toteuttaa Wettenhovi-Aspan kumppaneineen visioima ”Kuurmanpohja-suunnitelma”. Selvitys ei kuitenkaan johtanut jatkotoimiin. Wettenhovi-Aspa kertoi vesivoimasuunnitelmiansa rauettua ryhtyneensä paneutumaan suomen kielen salaisuuksiin.⁵⁴

Wettenhovi-Aspan kielitutkimukset alkoivat hänen kertomansa mukaan jo Pariisin vuosina vuorovaikutuksessa August Strindbergin kanssa. Strindbergin mukaan kaikki maailman kielet pohjautuivat hepreaan ja hän julkaisi vuosina 1910–1912 useita aiheeseen liittyviä tutkimuksia.⁵⁵ Wettenhovi-Aspa ja Strindberg kävivät vuosina 1911–1912 aihepiiristä keskustelua kirjeitse ja tekivät väittelystään julkista tukholmalaisen *Afton-Tidningenin* ja turkulaisen *Åbo Underrättelserin* välityksellä.⁵⁶

Sigurd Wettenhovi-Aspan ensimmäinen suomen kieltä ja Suomen kansan historiaa käsitellyt teos oli *Finlands Gyllene Bok I. I svar på 'Svenskt i Finland'*, joka julkaistiin 1915. Samana vuonna ilmestyi myös J. Raekallion suomennos *Suomen kultainen kirja I*.⁵⁷ Kirja oli vastine *Svenska studenters partidelegationin* vuonna 1914 julkaisemalle pangermanistiselle teokselle *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden* jossa todistettiin usean kirjoittajan voimin ruotsalaisen sivistyksen merkitystä Suomelle ja kannettiin huolta suomenruotsalaisen kulttuurin puhtauden säilymisestä.⁵⁸ Wettenhovi-Aspa teilasi ruotsalaisen kulttuurin ja suomenruotsalaiset kirjoituksineen yksitellen esittämällä oman teoriansa lisäksi joukon eurooppalaisten kielitieteilijöiden ja kulttuurihenkilöiden ylistäviä lausuntoja suomen kielestä ja Kalevalasta. *Suomen kultainen kirja I* oli tyyliältään hyvin poleeminen. Wettenhovi-Aspa ei esittänyt suomalaisten vaiheita kronologisesti, vaan toi omat näkemyksensä esille sopivissa kohdissa kumotessaan *Svenskt i Finland* -kirjan kirjoittajien ajatuksia.

⁵⁴ Myllyntaus 2001, 45–55; Halén – Tukkinen 1984, 184–190, 225–237. Vesivoimasuunnitelmien käsitte-lystä ajan lehdistössä ks. luvun 3.2. alaviitteet.

⁵⁵ Strindberg (1910) 2009a; Strindberg (1910) 2009b; Strindberg (1911) 2009c; Strindberg (1911) 2009d; Strindberg (1911) 2009e; Strindberg (1912) 1920. Wettenhovi-Aspa esitti Strindbergin innostuneen kielistä juuri hänen vaikutuksestaan, ks. Wettenhovi-Aspa 1915a, 9; Wettenhovi-Aspa 1915b, 13; Wettenhovi-Aspa 1927a, 261–266.

⁵⁶ Strindberg 1912a, 192–193; Strindberg 1912b; ”En språkstrid mellan August Strindberg och S. Wetterhoff-Asp. Ett brev från Strindberg och ett öppet dito från hr W.–A.”, *Åbo Underrättelser* 30.1.1912.

⁵⁷ Wettenhovi-Aspa 1915a; 1915b.

⁵⁸ Ekholm 1914; Eklund 1914; Hedengren 1914; Klingstedt 1914; Lille 1914; Nikander 1914; Nordman 1914; Pontán 1914; Wikman 1914.

Vuonna 1916 Wettenhovi-Aspa julkaisi suuren määrän lehtiartikkeleita, joissa hän tarkasteli muun muassa *Kalevalan* runoja oman historiankäsityksensä valossa. Samana vuonna häneltä ilmestyi myös näytelmä *Lördagsqvällar. Finska nationalfestspel I*, jonka henkilöinä olivat kansalliset suurmiehet kuten Lönnrot, Runeberg, Snellman, Nervander, Castrén, Cygnaeus ja Topelius. Teos oli omistettu valtioneuvos Eliel Aspelin-Haapkyllälle (1847–1917), joka oli tarkistanut teoksen historialliselta kannalta.⁵⁹ Eino Leino arvosteli näytelmän myönteisessä hengessä *Sunnuntai*-lehdessään:

Wettenhovi-Aspan kirjailijalahjat ovat monet ja suuret, kuten moni ehkä lienee jo huomannut hänen *Kultaisesta kirjastaan* samoin kuin hänen monista kiistakirjoituksistaan sanomalehdissä. Hänellä on luonnollinen, myötäsyntynyt helppous lausua julki ajatuksensa, hänellä on tyyliä, hänellä on vauhtia, eivätkä hänen henkilönsä ylimalkaan jää vastausta vaille, olkoon sitten kysymys runosta taikka suorasanaisesta. Suurmiehemme tuntuvat ensi tutustumisella kylläkin naiveilta ja lapsellisilta, mutta ottaen huomioon, että itse aikakausi oli kaikessa romantisessa uskossaan monin verroin naivimpi kuin nykyinen ja että ihmiset silloin kehittyivät hitaammin ja pysyivät paljon kauemmin lapsina kuin nyt, rupeavat nämä heidän näyttämökuvansa myöhemmin tuntumaan hyvinkin totuudenmukaisilta. [...]

Ellei kirjassa olisi myös eräitä kielellisiä kiistarepliikejä ja sanajohdannaisia, voisi luulla melkein, että se ei olisikaan S. Wettenhovi-Aspan kirjoittama. Mutta niitä on, vaikkakaan ei liian paljon.⁶⁰

Kuten otteesta ilmenee, Eino Leino arvosti Wettenhovi-Aspan tyyliä. Jälkimmäisen tunnusmerkiksi olivat jo tässä vaiheessa muodostuneet ”sanajohdannaiset” eli etymologiat. Vuosina 1916–1917 Eino Leino julkaisi *Sunnuntai*-lehdessään Wettenhovi-Aspan artikkeleita sekä käänsi kolme tämän runoa suomeksi. Runot ”Suomen kansalle”, ”Arpakapula siirtolaisille” sekä ”Eliel Aspelin-Haapkyllä in memoriam” ilmestyivät aluksi *Sunnuntaissa* ja Wettenhovi-Aspan *Vappulehdessä*. Vuonna 1917 Leino julkaisi ne myös osana *Leirivalkeat* -runokokoelmaansa.⁶¹

Wettenhovi-Aspan julkinen ura kuvataiteilijana oli tässä vaiheessa jo jäänyt takalalle. Hän jatkoi työskentelyä ja teki muun muassa paljon muotokuvia, mutta näytteilyitä hän piti vuoden 1910 jälkeen vain vuosina 1923 ja 1933. Sen sijaan hän jatkoi kielitutkimuksiaan ja kirjoittamista sekä toimi aktiivisesti myös poliittisissa kysymyksissä. Vuonna 1918 hän toimi huhtikuusta vuoden loppuun Karjalohjan suojeleuskunnan esikuntapäällikkönä; nimityksen syynä olivat luultavasti hänen saksantaitonsa sekä

⁵⁹ Wettenhovi-Aspa 1916q. Teos ilmestyi vuonna 1922 suomeksi Werner Söderström Osakeyhtiön kustantamana nimellä *Lauantai-iltoja. Suomalaisia kansallisjuhlanäytelmiä I*. Wettenhovi-Aspa 1922a.

⁶⁰ Leino 1917a; Leino (1917) 1979, 264–266.

⁶¹ Wettenhovi-Aspa 1916a; 1916n; 1917a; Leino 1917b, 229–235. ”Arpakapula siirtolaisille” on Leinon kokoelmassa muuttunut muotoon ”Arpakapula Amerikkaan”.

sotilastuttavansa – asepalveluksesta hänet oli aikoinaan vapautettu. Hän onnistui pelastamaan useita punaisia vankileireiltä laatimalla armonanomuksia ja ottamalla heitä Vilniemen-huvilalleen töihin. Liiallisen maltillisuutensa vuoksi hän joutui lopulta jättämään tehtävänsä.⁶² Vuonna 1919 Wettenhovi-Aspa toimi aktiivisesti Ahvenanmaan kysymyksessä, kirjoitti lehtiin ja järjesti kansalaiskokouksia.⁶³ Hän kirjoitti aiheesta myös yli kymmenessä sanomalehdessä julkaistun artikkelin nimimerkillä ”Vanha Suojeluskuntapäällikkö”. Monien lehtien etusivullaankin julkaisemassa tekstissä hän uhkasi Ruotsia sotatoimilla, mikäli Suomi menettäisi Ahvenanmaan neuvotteluissa.⁶⁴

Poliittista toimintaa oli myös Wettenhovi-Aspan vuonna 1919 julkaisema kieltola-
kia vastustanut pamfletti ja alkoholijuomareseptikokoelma *Receptsamling till goda in-
hemska bärviner, likörer och ’nubbar’ jämte några spikar till förbudslagens likkista*,
joka ilmestyi seuraavana vuonna suomeksi nimellä *Nauloja kieltolain ruumisarkkuun
sekä reseptikokoelma*. Teos sisälsi myös tiettyjä ”fennoegyptiläisiä” elementtejä;
Wettenhovi-Aspa nimittäin perusteli kieltolain vastaista kantaansa sillä, että viini oli
vanha ”fennoegyptiläinen” keksintö, eikä sitä siksi sopinut kieltää.⁶⁵

Wettenhovi-Aspan seuraava teos *Jutelmia ja muistelmia 1890-luvun Parisista ja
August Strindbergin Inferno-vuosista* ilmestyi vuonna 1927 Kustannusosakeyhtiö Kirjan
kustantamana ja käsitteli nimensä mukaisesti August Strindbergiä. Kysymyksessä olivat
samalla myös Wettenhovi-Aspan nuoruudenmuistelmat Pariisin vuosilta. Wettenhovi-
Aspa julkaisi Strindbergistä 1920-luvulta lähtien myös lukuisia artikkeleita niin Ruot-
sissa kuin kotimaassakin.⁶⁶ Toinen Wettenhovi-Aspan useiden artikkelien aiheena ollut
henkilö oli hänen ystävänsä Jean Sibelius, jonka suhteen hänen kertomuksiaan voi pitää
sikäli luotettavina, että elossa ollut Sibelius saattoi ne tarkistaa. Wettenhovi-Aspan ja
Sibeliuksen ystävyys myös säilyi ensin mainitun kuolemaan saakka.⁶⁷ Strindbergin suh-
teen Wettenhovi-Aspaa on pidetty epäluotettavana lähteenä.

⁶² Halén – Tukkinen 1984, 264–269.

⁶³ Halén – Tukkinen 1984, 277–282.

⁶⁴ Halén – Tukkinen 1984, 280.

⁶⁵ Wettenhovi-Aspa 1919, 19–29.

⁶⁶ Wettenhovi-Aspa 1927a. Artikkeleista ks. esim. Wettenhovi-Aspa 1923a, 37–38; 1928a; (1932) 1961, 85–87; 1942b. Teoksen Wettenhovi-Aspa 1927a 933-sivuista ruotsinkielistä käsikirjoitusta sekä suomennoskatkelmia säilytetään Kansallisarkistossa. Käsikirjoitus on ilmeisesti päätynyt arkistoon Kustannusosakeyhtiö Kirjan johtajan Eino Railon jäämistöstä. Muistelmäkäsikirjoitus *August Strindbergs Pariserinferno skildrat av en som var med*, Sigurd Wettenhovi-Aspan arkisto, KA.

⁶⁷ Sibelius-aiheisista artikkeleista ks. esim. Wettenhovi-Aspa 1929; 1935b; 1935k; 1935l; 1936d. Wettenhovi-Aspa kertoi useammassakin artikkelissaan, kuinka Sibelius sävelsi *Valse tristen* Kämpin pianokabinettissa paranneltuaan flunssaansa yliannoksella kiniiniä ja nautittuaan Wettenhovi-Aspan kanssa kaksi tusinaa tanskalaista osteria, ks. esim. Wettenhovi-Aspa 1936d, 57–60. *Forum*-lehden toimitus kertoi Sibeliuksen erityisesti hyväksyneen Wettenhovi-Aspan astronomisen tulkinnan neljännessä sinfoniasta, ks. Wettenhovi-Aspa 1935b, 30–32; 1935l, 68–70.

Sibelius mainitsi Wettenhovi-Aspan silloin tällöin kirjeissään ja päiväkirjoissaan, ks. esim. *Tulen synty*, Jean Sibelius Aino Sibeliukselle (23.9.1903) 2003, 313–315; Jean Sibelius Aino Sibeliukselle

Vuoden 1933 tienoilla Wettenhovi-Aspa tutustui Johanna (Hanna) Lappalaiseen (1881–1966), josta tuli hänen elinkumppaninsa ja mesenaattinsa.⁶⁸ Lappalainen oli väitellyt ensimmäisenä naisena Suomessa farmasian alan tohtoriksi vuonna 1919 ja omisti Arkadian apteekin Helsingissä.⁶⁹ Wettenhovi-Aspan 1930-luvun teokset olivat käytännössä Lappalaisen kustantamia, ja hän hankki Wettenhovi-Aspalle myös egyptologista lähdekirjallisuutta ulkomailta. Hanna Lappalainen ihaili sekä Wettenhovi-Aspan taiteilijanuraa että tämän tutkimuksellisia saavutuksia.⁷⁰ Neljän vuosina 1935–1936 julkaistun kirjan lisäksi Wettenhovi-Aspan kirjoituksia julkaistiin 1930- ja 1940-luvulla myös lukuisina eripainoksina, joita Lappalainen todennäköisesti myös rahoitti.⁷¹

Vuonna 1935 ilmestyivät Wettenhovi-Aspan laajimmat tutkimukset *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II. Riemujuhlaulkaisu Kalevalan satavuotispäiväksi 28/II 1835–28/II 1935* sekä kansainvälisille markkinoille suunnattu *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen*, josta julkaistiin toinen laitos vuonna 1936. Saksankieliselle lukijakunnalle oli tarkoitettu myös vuonna 1936 ilmestynyt Strindberg-kirjan käännös *August Strindberg intim*. Saksankielisen painoksen ansiosta Wettenhovi-Aspa tunnetaan

(26.3.1904) 2003, 322–323; Sibelius (2.11.1910) 2005, 59; (5.1.1911) 2005, 66; (18.10.1912) 2005, 154; (8.10.1916) 2005, 253; (28.1.1920) 2005, 292. Sibelius puhui Wettenhovi-Aspasta useimmiten vanhana ystävänsä, mutta toisinaan taas hieman kriittisempään sävyyn, todeten kuitenkin pitävänsä hänestä: ”Träffade Wettenhovi-Aspa med fru (bjöd dem på frukost) hvilka dock ej verkade mera på mig sympatiskt. Han är en humbug. Trots allt tycker jag om honom. Frun farlig (?)” Sibliuksen jostakin syystä vaaralliseksi epäilemä rouva oli Wettenhovi-Aspan viulistikvaimo Gertrude Jendritzky, joka soitti Helsingin kaupunginorkesterissa. Sibelius (8.10.1916) 2005, 253. Tammikuussa 1920 Sibelius katui liiallista avoimuuttaan Wettenhovi-Aspaa kohtaan: ”Då Asp var här var jag alltför öppen emot honom. Blottade hela min själ. Ångrar djupt detta då jag ju känner honom så litet. Oförfätterlige! Detta pinar mig nu åter. Aldrig blir jag klokare.” Sibelius (28.1.1920) 2005, 292. Erik Tawaststjernan näkemyksen mukaan Sibelius kuitenkin tiesi sisimmässään, että Wettenhovi-Aspa oli hänen luottamuksensa arvoinen. Tawaststjerna kertoo, että Sibliukselle myönnettiin vuonna 1916 professorin arvonimi juuri Wettenhovi-Aspan aloitteesta. Tawaststjerna (1988) 1989, 22–24. Jussi Jalas kuvaa Sibliuksen ja Wettenhovi-Aspan ystävyyttä syvälliseksi: ”[...] mikään ei häirinnyt Sibliuksen kerran omaksumaa ystävyyttä ja he saattoivat yökaudet istua Ainolan salissa keskusteluun vaipuneina”. Jalas kertoo myös Wettenhovi-Aspan tyylilleen ominaisesta onnittelukäynnistä Aino Sibliuksen 60-vuotissyntymäpäivänä: ”Kun rouva Sibelius täytti kuusikymmentä vuotta, teki Wettenhovi-Aspa upean entréen, saapuen tienhaarasta jalkaisin vitivalkoisessa puvussa sylissänsä kuusikymmentä tummanpunaista ruusua. Näky oli imponoiva.” Jalas 1981, 61. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 283–290; Goss 2009b, 48, 149–157.

⁶⁸ Wettenhovi-Aspa ja Lappalainen elivät vuosia yhdessä naimattomana vanhempana pariskuntana, mikä oli tuohon aikaan hyvin epätavallista. Lisa Luukkasen haastattelu 24.9.2009.

⁶⁹ Halén – Tukkinen 1984, 370–375. Wettenhovi-Aspan ja Lappalaisen välit viilenivät 1940-luvun alussa Wettenhovi-Aspan rakastuttua 26-vuotiaaseen Elannon sekatarakaupan myyjättäreeseen Aino Paanaseen, josta hän maalasi kymmenkunta alastontutkielmaa. Lappalainen kuitenkin jatkoi Wettenhovi-Aspan elättämistä loppuun saakka. Halén – Tukkinen 1984, 375–379.

⁷⁰ Lappalainen 1941, 7; Lisa Luukkasen haastattelu 24.9.2009; Halén – Tukkinen 1984, 306, 311, 372. Lappalaisen osoittamasta varauksettomasta ihailusta ks. myös Lappalainen 1935; 1940a; 1940b; 1940c; 1941.

⁷¹ Eripainoksista ks. liite, Sigurd Wettenhovi-Aspan kirjallinen tuotanto. On mahdollista, että esimerkiksi *Forum*-lehti kustansi tietyn määrän eripainoksia julkaisemistaan artikkeleista, mutta Wettenhovi-Aspan eripainosten joukossa on myös sanomalehtien julkaisemia artikkeleita. Esimerkiksi eripainos Wettenhovi-Aspa 1935i oli luonteeltaan *Kalevala ja Egypti* -kirjan mainoslehti. *Forum*-lehdessä julkaistu artikkeli täytti kahdeksansivuisesta julkaisusta vain reilut kaksi sivua.

Strindberg-tutkijoiden keskuudessa epäilemättä paremmin kuin pelkästään suomalaisen painoksen ja muutaman ruotsinkielisen lehtiartikkelin varassa olisi ollut laita.⁷²

Vuonna 1935 Wettenhovi-Aspa julkaisi myös julkaisuajankohtansa nykyisyydessä tapahtuneen englanninkielisen seikkailuromaanin *The Diamondking of Sahara*. Romaanin päähenkilöt olivat Wettenhovi-Aspan aikaisempaan toimintaan ja tuotantoon viittaavasti Niagaran partaalla syntynyt vesirakennusinsinööri Harry West, 17-vuotias egyptiläisneito Miriam ja ensyklopedisti, timanttikaivosmies Fingal King. Päähenkilöt toteuttivat romaanissa Wettenhovi-Aspan utooppisia suunnitelmia, joiden mukaan muun muassa Saharan autiomaasta tehtiin kukoistava keidas johtamalla sinne kastelukanavia Afrikan suurista joista, Zuiderzee täytettiin Dogger-matalikon soralla, Suezin kanava kaivettiin paremmaksi ja maanosat yhdistettiin toisiinsa rautateitse. Romaanissa valmistettiin myös timantteja ja keinotekoinen aurinko.⁷³ Teoksessa oli kustantajan esipuhe, joka oli otsikoitu "A Spiritual Colossus of Northern Europe". Se ylisti aikamme suurinta neroa: "Far away in the north, in the white capital of Finland, lives Sigurd Wettenhovi-Aspa, whose intellectual vigour seems to extend over the whole world."⁷⁴ Wettenhovi-Aspan romaania on pidetty yhtenä varhaisimmista suomalaisista science fiction -romaneista, mutta teos asettuu ehkä luontevammin utopiakirjallisuuden pitkään traditioon. Romaanin filmatisointikin on ilmeisesti tuntunut Wettenhovi-Aspasta mahdolliselta, koska teoksen esilehdillä pidätetään oikeudet myös elokuvaan: "All rights of translation and motionpictures [sic] reserved."⁷⁵

1930-luvun puolivälissä Wettenhovi-Aspa suunnitteli julkaisevansa myös englanninkielisen "astrofyysisen" teoksen *Origin and development of the worlds*, jonka suomenkielinen nimi olisi ollut *Maailmojen synty ja kehitys*. Siinä Wettenhovi-Aspa olisi esittänyt käsityksensä maailmankaikkeuden ja planeettojen synnystä. Laaja käsikirjoitus *Världarnas ursprung och utveckling* on säilynyt ja Hanna Lappalainen

⁷² Wettenhovi-Aspa 1936a. Walter Berendsohnin arvion mukaan saksankielinen käännös on "täysin kurja" ("fullkomligt uruselt"), täynnä virheitä ja väärinkäsityksiä. Berendsohn epäilee, että kääntäjällä ei ole ollut sen enempää yleistä kuin kielellistäkään koulutusta. Ks. Berendsohn 1946, 88. Wettenhovi-Aspa kirjoitti teoksen ruotsiksi; teoksen suomentaja ja saksantaja ovat jääneet tuntemattomiksi. Ks. Halén – Tukkinen 1984, 57–64.

⁷³ Wettenhovi-Aspa 1935d, passim; Halén – Tukkinen 1984, 333–337. Wettenhovi-Aspan 1930- ja 1940-luvun luonnontieteellis-teknisistä suunnitelmista ja utooppisesta ajattelusta ks. myös Wettenhovi-Aspa 1935c; 1940b; 1940c.

⁷⁴ Wettenhovi-Aspa 1935d, 7. Teksti oli Philipp Panethin kirjoittama ja julkaistiin tämän nimellä myös suomeksi. Saksaksi tekstiä käytettiin *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung* -teoksen toisen laitoksen anonyyminä kustantajan esipuheena. Ks. Paneth 1935b, [5–6]; Wettenhovi-Aspa 1936, IX–XII. Panethista ks. luku 4.2.

⁷⁵ Wettenhovi-Aspa 1935d, 2.

mainitsee käännättäneensä käsikirjoituksen englanniksi, mutta kansainvälisen kustantajan puuttuessa teos ei koskaan ilmestynyt ja käännösikin on kadonnut.⁷⁶

Wettenhovi-Aspan kirjallisen toiminnan viimeinen tuottelias kausi sijoittui 1930-luvun puoleen väliin, jonka jälkeen hän julkaisi vain muutamia kirjoituksia. Hänen lehtiartikkeleitaan julkaistiin etenkin vuosina 1934–1942 toimineessa *Forum*-lehdessä, joka oli alaotsikkonsa ”Kulttuurijulkaisu” mukaisesti laaja-alainen kulttuurilehti, joka luki kulttuurin piiriin myös teollisuuden ja kaupan.⁷⁷ 1940-luvulla Wettenhovi-Aspa kirjoitti vielä muun muassa *Suomen Sosialidemokraattiin* visioitaan Suezin kanavan uudelleenjärjestelyistä⁷⁸ ja teki käsikirjoituksia, mutta kirjoja hän ei enää julkaissut. Maalaamista hän jatkoi 1940-luvullakin ja vielä vuonna 1945 hän teki ainakin kaksi muotokuvaa.⁷⁹ Sigurd Wettenhovi-Aspa kuoli 75-vuotiaana 18.2.1946 ja haudattiin Hietaniemen hautausmaalle. Jean Sibeliuksen lähetti muistotilaisuuteen kukkia sekä suruadressin, jonka tekstinä oli vainajaa luonnehtiva ”En sista hälsning till min trofaste vän S. Wettenhovi-Aspa, den fantasifulle konstnären och människan, för vilken intet mänskligt var främmande.”⁸⁰

⁷⁶ Teosta kuvailtiin lauseella ”Based on modern astrofysic” ja se oli mainoksen mukaan ”painovalmiina englannin- ja suomenkielellä”. Wettenhovi-Aspa’n julkaisuja, Wettenhovi-Aspa 1935i, [8]; Lappalainen 1940c, 67; Halén – Tukkinen 1984, 340–342. *Origin and Development of the Worlds*in kustantajaksi mainittiin *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung* -teoksessa United Press & Publishing Agency, joka oli Philipp Panethin edustamikseen mainitsemia kustantamoita (ks. luku 4.2.): ”Ferner wird noch erscheinen Origin and Developement [sic] of the Worlds. Die Umwertung des Weltalls nach den neueren Ergebnissen der Astrophysik. Erhältlich durch jede gutgeleitete Buchhandlung sonst direkt vom Verlag United Press & Publishing Agency. London, EC 4 / New York, City.” Saman kustantamon piti julkaista myös *The Diamondking of Sahara*. Wettenhovi-Aspa 1935e, [464]. *Origin and Development of the Worlds*in julkaiseminen oli suunnitelmissa myös Panethin karkotuksen (ks. luku 4.2.) jälkeen vuonna 1936 ja Hanna Lappalainen antoi vielä vuonna 1940 ymmärtää teoksen olevan tulossa. Wettenhovi-Aspa 1936b, [465]; Lappalainen 1940c, 67.

⁷⁷ Wettenhovi-Aspa 1935b; 1935c; 1935h; 1935i; 1935j; 1935k; 1935l; 1936c; 1940d; 1942a. Lehti julkaisi myös Hanna Lappalaisen kirjoittaman laajan elämäkerrallisten artikkelien sarjan Wettenhovi-Aspasta. Kaikissa neljässä numerossa oli myös kansikuva Wettenhovi-Aspa -teemasta. Ks. Lappalainen 1940a; 1940b; 1940c; 1941. Wettenhovi-Aspa oli muutenkin esillä lehdessä, ks. esim. Kianto 1935b, 9; Professori Jean Sibeliuksen [Wettenhovi-Aspan maalaama muotokuva], *Forum* 9–10/1935, kansi; Lassila 1941, 2; Natur und Volk in der finnischen Kunst, *Forum* 1–2/1942, 15; Ein finnischer Leonardo, *Forum* 1–2/1942, 40.

⁷⁸ Wettenhovi-Aspa 1940b; 1940c. Artikkelit julkaistiin myös eripainoksina, kuten monet muutkin Wettenhovi-Aspan tekstit. Eripainoksista ks. Liite 1: Sigurd Wettenhovi-Aspan kirjallinen tuotanto, XV–XVIII.

⁷⁹ Halén – Tukkinen 1984, 410–411.

⁸⁰ Lisa Luukkasen haastattelu 24.9.2009; Halén – Tukkinen 1984, 384–385.

1.2. Tutkimusongelma ja lähteet

Wettenhovi-Aspan monialainen toiminta ja vaiheikas elämä tarjoaisivat mahdollisuuksia monenlaiseen tutkimukseen. Olisi mahdollista keskittyä esimerkiksi hänen kuvataiteelliseen tuotantoonsa ja toimintaansa taidemaailmassa tai hänen moniin tekniisiin suunnitelmiinsa ja niihin liittyvään tulevaisuusajatteluun. Wettenhovi-Aspan poliittinen toiminta propaganda- ja kiistakirjoituksineen sekä pilapiirroksineen olisi myös mielenkiintoinen tutkimuskohde. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuitenkin keskittyä siihen osaan hänen toimintaansa, johon jälkimaailma on hänen nimensä useimmin liittänyt: suomen kieltä ja suomalaisten historiaa koskeviin teksteihin.

Wettenhovi-Aspan suomen kieltä ja historiaa koskevat näkemykset sisälsivät monia ajallisia tasoja. Hänen tutkimustapansa ja päämääränsä olivat yhteneväisiä Ruotsin suurvaltakauden göötiläisten historioitsijoiden kanssa. Sekä Wettenhovi-Aspan että hänen historiallisten edeltäjiensä päämääränä oli luoda kansakunnalle suuri menneisyys. Kummallekin yhteinen oli lisäksi käsitys, jonka mukaan ihmiskunnan alkuperäinen kieli oli autenttisimmassa muodossaan säilynyt tutkittavan kansan puhumana – göötiläisille historioitsijoille tämä kieli oli useimmiten ruotsi ja Wettenhovi-Aspalle suomi.⁸¹ Wettenhovi-Aspan kirjoitusten edellytyksenä oli kuitenkin myös moderni egyptologia ja kansanrunoudentutkimus, joten häntä ei voi tässä suhteessa ajatella pelkästään göötiläisen historiankirjoituksen suoranaiseksi perilliseksi. Wettenhovi-Aspan tutkimukset olivat myös monin tavoin sidoksissa omaan aikaansa. Wettenhovi-Aspa esitti näkemyksiään poliittisten pyrkimysten ja vaatimusten tueksi, historiallisina argumentteina nykypäivän poliittiseen keskusteluun. Suomalaisten suurella menneisyydellä hän perusteli puhtaasti suomenkielisen valtionyliopiston tarvetta 1930-luvulla ja vastustaessaan kieltolakia hän esitti näkemyksensä, jonka mukaan suomalaiset olivat viljelleet viiniä jo muinaisessa Egyptissä.

Wettenhovi-Aspan tutkimukset liittyivät moniin oman aikansa ilmiöihin. Ne saivat alkunsa vuorovaikutuksessa kirjailija August Strindbergin kanssa. Strindberg etsi maailman alkukieltä hepreasta samankaltaisilla menetelmillä kuin Wettenhovi-Aspa suomesta. Kummankin tutkimukset hyödynsivät etymologioita ja muistuttivat pikemminkin renessanssin ja 1600-luvun näkemyksiä kuin oman aikansa tiedettä. Strindbergiä, historiallisia tiedonkäsityksiä ja etymologiaa käsittelevän tutkimukseni toisessa luvussa.

⁸¹ Suomessa kirjoitettiin myös historiaa göötiläisessä hengessä 1600- ja 1700-luvulla ja tällöin saatettiin pyrkiä osoittamaan suomen kielen alkuperäisyyttä. Tunnetuin esimerkki tästä oli Daniel Juslenius.

Toinen keskustelu, mihin Wettenhovi-Aspan tutkimukset sijoittuivat oli vielä 1910-luvulla riehunut kieliriita suomenruotsalaisten ja suomenkielisten välillä. Wettenhovi-Aspa hyökkäsi germanistisesti suuntautuneita ruotsalaisuusintoilijoita vastaan teokseensa *Suomen kultainen kirja*. Syntynyttä keskustelua ja Wettenhovi-Aspan kielitaistelussa selkeänä ilmennyttä historiapolitiikkaa käsittelem kolmannessa luvussa.

Wettenhovi-Aspan teksteissä näkyivät myös vaikutteet teosofiasta, joka oli 1800-luvun uusi uskonnollis-filosofinen virtaus. Teosofia oli saanut vaikutteita idän uskonnoista, ja se korosti eri uskontojen jumaluuksien tasa-arvoisuutta. Teosofit pitivät arvossa myös *Kalevalaa*, jonka he näkivät pyhänä kirjana. Teosofisetkin kirjoittajat viittasivat satunnaisesti muinaiseen Egyptiin, joka oli Wettenhovi-Aspan tuotannossa keskeisellä sijalla erityisesti 1930-luvulla. Egypti ja teosofia olivat muodissa 1890-luvun Pariisissa, jossa syntyi myös suomalainen kansallisromantiikka. Tutkimukseni neljännessä luvussa käsittelem toisaalta teosofian ja kansallisromantiikan yhteyksiä ja toisaalta Wettenhovi-Aspan Egypti-keskeisen teorian taustoja ja sen vastaanottoa 1930-luvulla.

Tämän tutkimuksen tehtävänä on siis tarkastella ja kontekstualisoida niitä keskusteluita, joihin Wettenhovi-Aspa teksteillään osallistui. Pyrkimyksenäni on osoittaa nykypäivän katsannossa hämäräksi jääneitä yhteyksiä Wettenhovi-Aspan ja aikalaiskeskustelun välillä. Tarkastelen Wettenhovi-Aspaa mikrohistoriallisen tutkimuksen terminologian mukaisesti ”tyypillisenä poikkeuksena”, henkilönä, joka toimii aikansa yhteiskunnallisen rationaliteetin ulkopuolella, mutta kuitenkin monella tapaa saman yhteiskunnan ajatusmaailman tuottamana.⁸²

Tutkimuksessani käsittelem Wettenhovi-Aspan suomen kieltä ja historiaa koskevien näkemysten aatehistoriallisia yhteyksiä. Michel Foucault määrittelee teoksessaan *Tiedon arkeologia (L'archéologie du savoir, 1969)* aatehistorialle kaksi roolia joista toista hän kuvaa seuraavasti:

Yhtäältä se kertoo syrjäpolkujen ja marginaalien historian. Ei tieteen historiaa, vaan epätäydellisten, huonolla perustalla olevien sellaisten tietojen historia, jotka eivät koko jääräpäisen elämänsä aikana voineet koskaan saavuttaa tieteen muotoa (pikemmin alkemian kuin kemian historia, elämänhenkien tai frenologian historia pikemmin kuin fysiologian historia, atomististen teemojen historia eikä fysiikan historia). Se kertoo siis kirjallisuutta, taidetta, tieteitä, oikeutta, moraalia ja jopa ihmisten jokapäiväistä elämää vainoavien hämäräperäisten filosofioiden historian; se kertoo niiden maallisten aiheistojen historian, jotka eivät koskaan ole kristallisoituneet ankaraksi ja yksilöityneeksi järjestelmäksi, vaan

⁸² ”Tyypillisestä poikkeuksesta” (”exceptional typical” tai ”typical exception”) ks. esim. Peltonen 2001, 347–348, 356–359.

muodostaneet spontaanin filosofian niille, jotka eivät filosofoineet. Se ei ole kirjallisuuden historiaa, vaan sivusuuntaan kulkeutuneen huhun historiaa, jokapäiväisen ja niin nopeasti poispsyhkiytyneen kirjoituksen historiaa. [...] [Aatehistoria] näyttää suurten diskursiivisten monumenttien välissä olevan murenevan maaperän, jolla ne lepäävät. Se on häilyvien kielten, muodottomien teosten, toisiinsa liittymättömien teemojen ala. Se on pikemminkin mielipiteiden ja virheiden kuin tiedon ja totuuden analyysia, ei ajattelun muotojen vaan mentaliteettityyppien analyysia.⁸³

Wettenhovi-Aspan ajatusmaailmaa ja tuotantoa voi lähestyä juuri Foucault'n edellä kuvaaman aatehistoriallisen tutkimuksen alaan kuuluvana marginaalisen ja ei-tieteellisen tiedon muotona. Marginaalisuudesta huolimatta Wettenhovi-Aspan teksteistä ilmenee tietty käsitys historian ja kielen tutkimuksen merkityksestä aikakautensa yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Miksi alkuperäisyyden osoittaminen oli tärkeää? Mitä kertoo se, että kuviteltu kansakunnan suuri menneisyys toimi Wettenhovi-Aspan teksteissä legitimaationa poliittisille näkemyksille ja vaatimuksille nykyhetkessä? Wettenhovi-Aspa ”maallikkona” ja diletanttikielitieteilijänä, harrastelijahistorioitsijana ja fantastina tuo esille asenteita ja päämääriä, jotka olivat olemassa aikakauden akateemisessakin tutkimuksessa. Oman aikansa kontekstissa Wettenhovi-Aspan ajattelu ei ole lopulta niin vaikeasti ymmärrettävissä. Wettenhovi-Aspa toteutti renessanssiajalta periytyviä originellitaitelijan ja yleisneron myyttejä, hän oli eksentrikko, jolla oli oikeus toimia kummallisesti – yksilönä poliittisen, taiteellisen ja tieteellisen toiminnan kentässä näitä yhdistäen.

Joskus on esitetty, että Wettenhovi-Aspa ei ollut lainkaan tosissaan teorioineen ja se, että hän julkisuudessa kiivaasti puolusti mielipiteitään, olisi ollut täysin harkittua. Wettenhovi-Aspa olisi siis tehnyt vain pilaa vastustajistaan ja aikansa kieliriidoista. Wettenhovi-Aspan aikalaisista tässä käsityksessä oli esimerkiksi kirjallisuudentutkija ja kulttuurihistorioitsija Yrjö Hirn (1870–1952).⁸⁴ Toisaalta taiteilijapiireissä Wettenhovi-Aspaa pidettiin myös suosittuna hahmona hullujen teorioidensa ansiosta, mikä saattoi saada hänet jatkamaan rooliaan, tosissaan tai ei. Wettenhovi-Aspalla oli toisaalta myös kannattajia ja tukijoita, jotka suhtautuivat hänen kirjoituksiinsa vakavasti.

Tutkimukseni tärkeimmän lähdeaineiston muodostavat Wettenhovi-Aspan historiaa ja etymologiaa koskevat kirjoitukset, joista olen käyttänyt erityisesti hänen 1910-luvun tuotantoaan. Julkisuudessa Wettenhovi-Aspa esitteli historiaa ja suomen kieltä koskevia näkemyksiään ensi kertaa vuoden 1911 artikkelisarjassa ”Till frågan om ”Världsspråkens rötter”. Filologiska ströftåg och meditationer I–III”, joka otti kan-

⁸³ Foucault (1969) 2005, 179.

⁸⁴ Halén – Tukkinen 1984, 203; Urpilainen 2002, elektroninen dokumentti.

taa August Strindbergin teoksessaan *Världsspråkens rötter* esittämiin näkemyksiin hepreasta maailman kielten alkukielenä. Vuonna 1915 ilmestyivät *Finlands Gyllene Bok I. Svar på "Svenskt i Finland"* sekä teoksen suomenkielinen laitos *Suomen kultainen kirja I*. Teokset oli tarkoitettu vastineeksi *Svenska studenters partidelegationin* vuonna 1914 julkaisemalle pangermanistiselle teokselle *Svenskt i Finland*.⁸⁵

Vuonna 1916 Wettenhovi-Aspa kirjoitti lukuisia *Kalevalaa* käsitteleviä artikkeleita muun muassa *Sunnuntai*-lehteen ja *Helsingin Sanomiin* sekä julkaisi kahden numeron verran omaakin lehteä nimillä *Sähkösanomalehti – Telegrambladet* sekä *Vappulehti – Majbladet*. Wettenhovi-Aspan 1910-luvun tuotanto esittää hänen näkemyksensä pääpiirteissään ja kytkeytyy samalla tärkeimpiin konteksteihinsa: Suomessa käytyyn kielipoliittiseen keskusteluun, teosofisväritteeseen *Kalevalan* tulkintaan ja kansallisromantiikkaan sekä Strindbergin kielitutkimuksiin, jotka olivat sukua hänen Pariisissa 1890-luvulla harrastamalleen alkemialle. Myöhemmissä artikkeleissaan ja teoksissaan Wettenhovi-Aspa kehitteli näkemyksiään edelleen, mutta myös paljolti toisti aikaisemmin esittämänsä. Vuonna 1935 ilmestyneitä teoksia *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II* sekä *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt* voi pitää hänen pääteoksinaan, joissa hän kokoavasti esitti käsityksensä suomen kielestä ja historiasta. Eri yhteyksissä julkaistut lehtiartikkelit ovat temaattisesta ja ajallisesta hajanaisuudestaan huolimatta tutkimukseni kannalta keskeisempää lähdeaineistoa, koska niissä Wettenhovi-Aspan tutkimukset asettuvat tiiviimmin aikakautensa ajankohtaisiin yhteyksiin. Lehtiartikkelit myös valaisevat Wettenhovi-Aspan ajatusten alkuperää paremmin; ne kertovat hänen ajattelunsa kehityksestä ja yhteyksistä, joissa hän väitteitään esitti. 1930-luvun puolesta välistä 1940-luvun alkuun Wettenhovi-Aspalle ja hänen kirjoituksilleen antoi runsaasti tilaa kulttuurilehti *Forum*, jota Jarkko S. Tuusvuori on luonnehtinut sanoilla ”Suomen lehdistöhistorian omituisin julkaisu”.⁸⁶ *Forum* julkaisi lukuisia Wettenhovi-Aspan artikkeleita eri aiheista sekä myös esimerkiksi Ilmari Kiannon Wettenhovi-Aspalle kirjoittaman 65-vuotisjuhlarunon sekä Hanna

⁸⁵ Tämän teoksensa Wettenhovi-Aspa julkaisi samana vuonna kahdella kielellä. *Suomen kultaisen kirjan* oli suomentanut J. Raekallio, mutta Wettenhovi-Aspa todennäköisesti osallistui tiiviisti suomennoksen toimittamiseen. Wettenhovi-Aspan kahdella kielellä julkaistujen kirjoitusten osalta olen pääsääntöisesti siteerannut ruotsinkielistä alkutekstiä ja lisännyt suomennoksen alaviitteeseen. Lyhyitä katkelmia siteeratessani olen kerronnan sujuvuuden vuoksi tehnyt päinvastoin, siteerannut suomennosta ja ilmoittanut alkutekstin alaviitteessä. Wettenhovi-Aspan teoksissa ei aina edes ole ilmoitettu suomentajaa ja on todennäköistä, että hän saattoi itsekin tehdä suomenkielisiä käsikirjoituksia melko valmiiksi. Wettenhovi-Aspan äidinkieli oli kuitenkin ruotsi ja vähintäänkin kielentarkastajaa hän tarvitsi suomenkielisten kirjoitustensa painokuntoon saattamiseen.

⁸⁶ Tuusvuori 2007, 334.

Lappalaisen Wettenhovi-Aspaa käsittelevän artikkelisarjan.⁸⁷ *Forum*-lehden artikkelit levisivät myös eripainoksina.⁸⁸

Turun yliopiston kirjaston käsikirjoituskokoelmassa oleva Wettenhovi-Aspan kirjallinen jäämistö käsittää yksitoista arkistomapillista käsikirjoituksia, kirjeenvaihtoa, lehtileikkeitä, piirroksia ja valokuvia. Suuri osa materiaalista on Wettenhovi-Aspan julkaistujen kirjojen käsikirjoituksia ja tämän tutkimuksen kannalta olennaista aineistoa kokoelmassa on vain vähän.⁸⁹ Julkaistun lähdeaineiston runsaudestakin johtuen olen käyttänyt käsikirjoituskokoelman materiaalia varsin rajoitetusti. Erityisen käyttökelpoiseksi on osoittautunut kokoelmaan kuuluva Wettenhovi-Aspan lehtileikekokoelma.⁹⁰ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston lehtileikearkiston Wettenhovi-Aspa -kokoelmaan sisältyy toistakymmentä Wettenhovi-Aspan talteenottamaa lehtileikettä historian, kielipolitiikan ja tekniikan alalta.⁹¹ SKS:n käsikirjoituskokoelman suppea Wettenhovi-Aspan kokoelma käsittää kymmenkunta sekalaista muistiinpanoa, jotka ovat lähinnä erilaisille tilapäisille muistilapuille kuten kirjekuorien taustapuolille, tupakka-askien kansiin ja kuiteille kirjoitettuja lyhyitä etymologiahahmotelmia.⁹² Kansallisarkistossa säilytetään vuonna 1927 julkaistun Strindberg-kirjan käsikirjoitusta, josta on olemassa versioita Turun yliopiston kirjastonkin kokoelmissa.⁹³

Suuri osa aineistosta on hävinnyt vuosien varrella, koska Wettenhovi-Aspan testamenttaama kirjallinen materiaali toimitettiin Turun yliopiston kirjastolle vasta 1980-luvun alussa. Wettenhovi-Aspan jäämistöä oli pitkään säilytetty tämän taiteilijahuvilassa Karjalohjan Vilniemessä. Huvila oli sekalaisten vuokralaisten jälkeen toiminut 1960-luvun alusta alkaen taiteilijoiden kesänviettopaikkana ja sen annettiin lahota paikalleen, minkä seurauksena rakennus 1980-luvun alussa purettiin. Wettenhovi-Aspan käsikirjoitukset, kirjeenvaihto, kirjasto ja vuonna 1946 järjestetystä huutokaupasta jäljelle jäänyt kuvataiteellinen tuotanto olivat yhtä lailla jääneet heitteille ja suuri osa jäämistöstä joutui kadoksiin tai tuhoutui.⁹⁴

Tutkimustani varten olen tehnyt yhden haastattelun. Lisa Luukkanen (os. Wetterhoff) on Wettenhovi-Aspan serkun tytär, joka asui 1930-luvulla samassa talossa Helsingin Aurorankadulla kuin Wettenhovi-Aspa ja Hanna Lappalainen. Kielitaitoisena

⁸⁷ Kianto 1935a; Lappalainen 1940a–1940c; 1941. Lappalaisen artikkeleista tarkemmin jäljempänä.

⁸⁸ Ks. Liite; Wettenhovi-Aspan kirjallinen tuotanto; Eripainokset ja pienpainatteet.

⁸⁹ Sigurd Wettenhovi-Aspan kokoelma (SWA) KK IV 184, I–XI, Turun yliopiston kirjasto (TYK).

⁹⁰ Varia 5, lehtileikkeet, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK.

⁹¹ Sigurd Wettenhovi-Aspan lehtileikekokoelma 180, Lehtileikearkisto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS Kia).

⁹² Wettenhovi-Aspa, Sigurd, A 3176, SKS Kia.

⁹³ Muistelmäkäsikirjoitus *August Strindbergs Pariserinferno skildrat av en som var med*, Sigurd Wettenhovi-Aspan arkisto, KA.

⁹⁴ Vilniemen vaiheista ks. Halén – Tukkinen 1984, 384–400.

Luukkanen myös avusti Wettenhovi-Aspaa tämän kansainvälisessä kirjeenvaihdossa ja kirjallisissa töissä. Lisa Luukkanen tunsi Wettenhovi-Aspan läheisesti ja häneltä olen saanut arvokkaita tietoja tutkimukseni kohteesta.

Aikalaiskirjallisuudesta tärkeimpiä lähteitani ovat olleet Strindbergin teokset, joista olen käyttänyt etupäässä kommentaarein varustettua *Nationalupplagan*-laitosta. Tärkeän aikalaiskirjallisuuden ryhmän muodostavat myös Wettenhovi-Aspan teoksista julkaistut arvostelut ja muut häntä käsittelevät lehtiartikkelit. Oma paikkansa aikalaiskirjallisuuden joukossa on myös *Svenskt i Finland* -teoksen artikkeleilla, joita vastaan Wettenhovi-Aspa hyökkäsi *Suomen kultaisessa kirjassa*. Tutkimuksessani viitataan myös Strindbergin, Sibeliuksen, Edelfeltin, James Joycen, Väinö Blomstedtin, sekä Wettenhovi-Aspan kirjoittamiin kirjeisiin. Näistä neljän ensin mainitun kirjeitä olen käyttänyt toimitetuista kirjekoelmista, jotka ovat omana ryhmänään lähdeluettelossa. Kahden jälkimmäisen kirjeitä olen siteerannut tutkimuskirjallisuudesta ja Wettenhovi-Aspan tapauksessa myös arkistoiduista kirjekonseptteista. Olen viitannut myös Sibeliuksen julkaistuihin päiväkirjoihin.

1.3. Tutkimustilanne

Wettenhovi-Aspan elämänvaiheita ja tuotantoa käsitteleviä artikkeleita on vuosien varrella ilmestynyt suuri määrä. Pitkään laajimman katsauksen Wettenhovi-Aspan toimintaan muodosti Hanna Lappalaisen Wettenhovi-Aspan 70-vuotisjuhlan kunniaksi *Forum*-lehdessä vuosina 1940–1941 julkaistu neliosainen artikkelisarja ”Välähdyksiä Wettenhovi-Aspan elämäntyöstä”. Wettenhovi-Aspan 1930- ja 1940-lukujen elämänkumppanin ja mesenaatin kirjoittamat artikkelit osoittavat suurta ihailua kohdettaan kohtaan. Artikkeleissa on suuri määrä Wettenhovi-Aspaa ja tämän tuotantoa ylistäviä sitaatteja, jos kohta myös päinvastaisia mielipiteitä, jotka 70-vuotisjuhlakirjoitusten ihailevan hengen mukaisesti tuomitaan. Suoranaista haastattelumateriaalia artikkelit eivät sisällä, mutta Wettenhovi-Aspan kertojanäänen voi kuulla niiden taustalta. Olen käyttänyt artikkeleita aikalaiskirjallisuutena ja saanut niistä myös viitteitä toisiin lähteisiin.

Ensimmäinen Wettenhovi-Aspaa tutkimuksellisestikin lähestynyt artikkeli oli Harry Halénin *Bibliophilos*-lehdessä vuonna 1972 ilmestynyt ”Sigurd Wettenhovi-Aspan merkilliset mietteet.” Siinä Halén esittää pakinoivaan sävyyn kronologisen katsauksen Wettenhovi-Aspan elämänvaiheisiin ja kirjalliseen tuotantoon pienpainatteita myöten. Tutkimukseni kannalta hyvänä lähtökohtana on ollut Halénin ja Tauno Tukksisen

vuonna 1984 ilmestynyt elämäkerta *Elämän ja kuoleman kello*. Elämäkerran olemassaolo on mahdollistanut kokonaiskäsityksen muodostamisen Wettenhovi-Aspan monialaisesta toiminnasta. Halénin ja Tukkinen elämäkertaa varten kokoama lähdemateriaali on laaja ja teoksen lähdeluettelo on etenkin sekä Wettenhovi-Aspan kirjoittamien että häntä käsittelevien artikkeleiden osalta ollut suureksi hyödyksi. Toisaalta elämäkerran puutteeksi voi mainita lähdeviittausten puuttumisen ja lähdeluettelon epätäydellisyyden. Tietoja on saatu niin kirjallisesta aineistosta kuin lukuisista haastatteluistakin, eikä läheskään aina ole kerrottu tietojen lähdettä. Tekstissä mainittuja lähteitä ei ole myöskään kattavasti koottu lähdeluetteloon. Tämä selittyy toki sillä että kyseessä on luonteeltaan populaari elämäkerta, eikä lukijaa ole haluttu rasittaa yksityiskohtaisilla lähdeviitteillä. Halénin ja Tukkinen elämäkerrassa on myös muita puutteita. Wettenhovi-Aspan monitahoinen persoona, laajahko tuotanto ja hänen toimintansa monipuolisuus ei helposti taivu kokonaisesitykseksi; elämäkerrassa kuvaus jää pakostakin usein pinnalliseksi ja työekonomisistakin syistä johtuen osa lähteistä jää etsimättä tai täysipainoisesti hyödyntämättä. Viittaa esimerkiksi *Suomen kultaisen kirjan* vastaanottoon, jonka kohdalla tekijät ovat kenties liiaksi luottaneet Wettenhovi-Aspan kertomukseen kirjaa kohdanneesta vaikenemisestä.⁹⁵ Vaikka teoksesta saa kokonaiskuvan kohteensa elämästä, paljon on myös jäänyt hämärän peittoon. Osa Wettenhovi-Aspan elämänvaiheista on sängen vähäisten lähteiden valaisemia; tämä koskee etenkin hänen ulkomailla viettämiään vuosia. Wettenhovi-Aspan kirjallinen ja taiteellinen jäämistö on myös osittain kadonnut tai tuhoutunut. Tämä on asettanut myös elämäkerran kirjoittajille rajoituksensa. Halén ja Tukkinen mainitsevat esipuheessaan elämäkertansa puutteellisuuksista ja toteavat lopuksi, että ”[k]irjan tarkoituksena on ollut vain tarjota tausta-ainesta syventävälle keskustelulle uutta ajankohtaisuutta saaneen Aspan ja hänen perintönsä paremmaksi ymmärtämiseksi.” Tässä tehtävässään teos onkin onnistunut, vaikka syventävä keskustelu Wettenhovi-Aspasta on ollut vähäistä.

Taidehistoriallisesta tutkimuskirjallisuudesta Wettenhovi-Aspasta löytyy pääsääntöisesti vain lyhyitä mainintoja.⁹⁶ Hänen kuvataiteellista tuotantoaan on yksityiskohtaisemmin analysoinut vain Inkamaija Iitiä maalauksia *Katuva Juudas* (1895) ja *Tuhlaajapoika* (1900) käsittelevissä lyhyissä kirjoituksissaan.⁹⁷ Pilapiirtäjänäkin Wettenhovi-Aspa on suhteellisen laajasta tuotannostaan huolimatta jäänyt tutkimuk-

⁹⁵ Halén – Tukkinen 1984, 253–263. Halén ja Tukkinen eivät ole huomioineet esimerkiksi tuntemassaan *Vappulehdessäkin* julkaistua Iiska Heikkiläisen eli Santeri Alkion arvostelua *Suomen kultaisesta kirjasta*. Ks. jäljempänä luku 3.

⁹⁶ Ks. esim. Öhquist 1912, 448, 544, 550; Sarajas-Korte 1966, 10, 89, 121, 250; Konttinen 2001, 170–171.

⁹⁷ Iitiä 1999a, 84–85; Iitiä 1999b, 82–83.

sen sivuuttamaksi.⁹⁸ Toistaiseksi laajin taidehistoriallinen katsaus Wettenhovi-Aspan tuotantoon on Seppo Heiskasen julkaisematon proseminaarisesitelmä ”Piirteitä Sigurd Wettenhovi-Aspasta ja hänen taiteestaan.”⁹⁹ Heiskanen käyttää kuvien lisäksi alkuperäislähteinään etupäässä Wettenhovi-Aspan julkaisemia näyttelyluetteloita ja muuta kirjallista tuotantoa ja liittyy hänet osaksi aikakautensa taidemaailman aatteellisia virtauksia, kuten symbolismia, teosofiaa ja tolstoilaisuutta.

Historiantutkijatkaan eivät ole Wettenhovi-Aspaa juuri käsitelleet. Poikkeuksen muodostavat Erkki Urpilaisen *Kaltio*-lehdessä julkaissut artikkeli sekä Pekka Masosen kannanotto afrosentriseen historiankirjoitukseen *Afrique & Histoire* -lehdessä. Urpilainen ja Masonen liittyvät Wettenhovi-Aspan barokin tieteen ja gööttiläisen historiankirjoituksen traditioon. Jälkimmäinen esittää Wettenhovi-Aspan myös ääriesimerkkinä fennomaanisesta historiankirjoituksesta. Urpilaisen ja Masosen näkemyksiä käsitellen tarkemmin luvussa 3.2. Derek Fewster väitteli vuonna 2006 suomalaisten suuren menneisyyden rakentamisesta osana nationalistista projektia tutkimuksellaan *Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History*. Fewster ei tutkimuksessaan edes mainitse Wettenhovi-Aspaa. Hän tosin viittaa Hanna Lappalaisen Wettenhovi-Aspaa käsittelevään elämäkerta-artikkeliin, mutta ainoastaan E. N. Setälää koskien.¹⁰⁰

Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria* Seppo Knuutila esittelee lyhyesti myös Wettenhovi-Aspan näkemyksineen artikkelissaan ”Muita kalevaloita – kuvitelmia ja kilpailijoita.” *Kalevalan kulttuurihistoriassa* Wettenhovi-Aspa mainitaan muutamassa muussakin artikkelissa. Tuoreemmassa *Kalevala*-kirjallisuudessa Wettenhovi-Aspa esitellään lyhyesti myös esimerkiksi Erkki Anttonen Ateneumin taidemuseon julkaisemaan teokseen *Kalevala kuvissa* kirjoittamassa artikkelissa. Wettenhovi-Aspan omaperäiset näkemykset *Kalevalasta* tuntuvat saaneen viime vuosina ilmestyneessä kirjallisuudessa edes jonkinlaisen sijan. Wettenhovi-Aspan vuosien 1909–1914 vesivoimalasuunnitelmat on asettanut historiallisiin yhteyksiinsä professori Timo Myllyntaus *Tekniikan Waiheita* -aikakauskirjan artikkelissaan.¹⁰¹

⁹⁸ Esimerkiksi poliittista karikatyyriä suomalaisissa pilalehdissä 1868–1917 tutkinut Juhani Mylläri vain mainitsee Wettenhovi-Aspan yhtenä *Fyren*-lehden pilapiirtäjistä. Mylläri 1983, 69.

⁹⁹ Heiskanen 1973.

¹⁰⁰ Lappalainen on mahdollisimman puolueellinen lähde, mitä Setälään tulee. Toisaalta kyseisessä kohdassa Lappalainen vain toistaa *Hufvudstadsbladetin* 3.3.1935 uutisoimia Setälän vähän ennen kuolemaansa yksityiskirjeessä esittämiä käsityksiä *Kalevalan* ja skandinaavisen muinaisuskon yhteyksistä. Lappalainen esittää Setälän tähän liittyen suomalaisuuden petturina. Lappalainen 1941, 14; Fewster 2006, 366.

¹⁰¹ Myllyntaus 2001, 45–56; Anttonen 2008, 184–197; Knuutila 2008, 382–399.

August Strindbergiä koskevaa tutkimuskirjallisuutta on runsaasti, mutta työni kannalta keskeistä kielitieteellistä tuotantoa on tutkittu vain vähän. Strindberg-elämäkerroissakin hänen tuotantonsa tämä puoli on yleensä käsitelty hyvin lyhyesti – tai jätetty vain maininnan varaan. Strindbergin koottujen teosten *Nationalupplagan*-laitos on kuitenkin varustettu kommentaarein ja käytössäni ovat olleet teossarjan osat *Språkvetenskapliga skrifter I-II* (2009), *En blå bok I–IV* (1999–2000) sekä *Essäer, tidningsartiklar och andra prosatexter 1900–1912* (2004). Strindbergin tunnetut kirjeet on myös julkaistu kommentaarien kera 22 osassa. Alkuperäisten Strindbergin Wettenhovi-Aspalle lähettämien kirjeiden olinpaikka ei ole tiedossa; *Strindbergs brev* -sarjassa julkaistut viisi kirjettä on julkaistu kopioiden perusteella. Näistä viidestäkin neljä on lyhyitä tervehdyksiä ja viestejä.¹⁰² Wettenhovi-Aspan Vilniemen-huvilassa Strindbergin kirjeitä oli jäljellä vielä vuonna 1971 toimittaja Jaakko Lintisen vieraillessa paikalla, mutta sittemmin kirjeet ovat kadonneet tai tuhoutuneet kuten suuri osa muutakin Wettenhovi-Aspan kirjeenvaihtoa.¹⁰³ Keskeisimpiä käyttämiäni Strindberg-tutkimuksia ovat kirjeiden ja koottujen teosten kommentaarien lisäksi olleet Walter Berendsohnin, Michael Meyerin ja Olof Lagercrantzin teokset sekä Jan Balbierzin artikkelit. Jälkimmäiset käsittelevät Strindbergin kielitutkimuksia sekä *En blå bokia* ja niissä on myös samankaltaisia kysymyksenasetteluja kuin omassa tutkimuksessani.

¹⁰² Ks. *Strindbergs brev*, osat X, XIII ja XX. Tarkemmat tiedot kirjeistä luvussa 2.3. Kirjeistä pisin ja tutkimukseni kannalta kiinnostavin, 23.12.1911 päivätty kirje on säilynyt valokopiona *Strindbergs brev* -kokoelman osat I–XV toimittaneen Torsten Eklundin jäämistössä. Kirje julkaistiin jo Strindbergin elinajana 30.1.1912 *Åbo Underrättelserissä* otsikolla ”En språkstrid mellan August Strindberg och S. Wetterhoff-Asp. Ett brev från Strindberg och ett öppet dito från hr W.–A.” Wettenhovi-Aspa julkaisi myöhemmin myös otteen kirjeestä suomeksi ja saksaksi Strindbergiä käsittelevässä muistelmakirjassaan, ks. Wettenhovi-Aspa 1927a, 269; Wettenhovi-Aspa 1936a, 262. Julkaisemisen syynä oli Strindbergin kirjeessään esittämä ja tahollaan *Afton-Tidningenissä* 22.1.1912 julkistama etymologinen haaste Wettenhovi-Aspalle ja tämän Strindbergin kanssa kirjeenvaihdossa olleille tukijoille Elias Lönnqvistille ja Theodor Finnilälle. Strindberg 1912a, 192–194; Strindberg 1912b. Tästä enemmän luvussa 2.3.

Strindbergin kirje julkaistiin myös *Hufvudstadsbladetissa* 17.5.1962 otsikolla ”Strindberg som finsk etymolog”. Artikkelin kuvituksena oli facsimile yhdestä kirjeen sivusta. *Hufvudstadsbladet* kertoi kirjeen löytyneen *Åbo Underrättelserin* päätoimittajana 1910-luvulla toimineen Elias Lodeniuksen jäämistöstä ja kääntyi lukijoiden puoleen kirjeen vastaanottajan selvittämiseksi. *Hufvudstadsbladetissa* 25.5.1962 ilmestyi lukijoiden kertomuksista koottu artikkeli ”Strindbergs ’Broder’ var Wetterhoff-Asp”, jossa kerrottiin Wettenhovi-Aspan, Lönnqvistin ja Finnilän tutkimuksista sekä heidän Strindbergin kanssa käymästään kirjeenvaihdosta. *Strindbergs brev XX* -kokoelmassa em. artikkeleihin viitataan virheellisesti vuonna 1912 ilmestyneinä, ks. Meidal 1996, 204. Strindbergin Theodor Finnilälle lähettämiä kirjeitä on Svenska Litteratursällskapetin kokoelmissa, ks. Rahikainen 1999, 4–8.

¹⁰³ Lintinen 1982, 54; Halén – Tukkinen 1984, 390, 395.

2. Historia, etymologia ja alkukieli

2.1. Wettenhovi-Aspan ja Strindbergin kiista alkukielestä

Sigurd Wettenhovi-Aspa julkaisi ensimmäiset suomen kieltä ja suomalaisten historiaa koskevat kirjoituksensa vuonna 1911. Alkuvaiheessa Wettenhovi-Aspan tutkimusten tärkeänä innoittajana ja kiistakumppanina oli kirjailija August Strindberg (1849–1912), joka elämänsä viimeisinä vuosina hylkäsi kaunokirjallisuuden ja keskittyi tutkimaan kieliä. Myös Strindbergin mukaan maailman kielillä oli yhteinen alkuperä; hänen pyrkimyksensä oli osoittaa kaikkien kielten polveutuvan hepreasta. Wettenhovi-Aspa ja Strindberg tutustuivat jo 1890-luvulla, jolloin kumpikin asui Pariisissa.¹⁰⁴ Wettenhovi-Aspa ajoitti niin hänen kuin Strindberginkin kieli-innostuksen synnyn juuri 1890-luvun Pariisin-vuosiin, mutta tuolloin kumpikaan ei vielä julkaissut mitään aihepiiriin liittyvää; Wettenhovi-Aspa keskittyi kuvataiteeseen ja Strindberg oli kirjallisuuden ohella suuntautunut luonnontieteisiin ja alkemiaan. Toistakymmentä vuotta myöhemmin he kohtasivat toisensa uudelleen maailman kielten alkuperää etsiessään. Seuraavassa tarkastelen ja vertailen Wettenhovi-Aspan ja Strindbergin tutkimusten lähtökohtia sekä käsittelen heidän vuorovaikutustaan 1910-luvun alkuvuosina.

Wettenhovi-Aspa kertoi vuonna 1915 julkaisemassaan *Suomen kultaisessa kirjassa* kiinnostuneensa suomen ja egyptin kielten yhteyksistä Pariisissa vuonna 1894 tutkiesaan Louvren kokoelmia tekeillä olevaa Kleopatra-maalausta¹⁰⁵ varten. Louvren Egypti-

¹⁰⁴ Vuonna 1927 ilmestyneessä muistelmakirjassaan *Jutelmia ja muistelmia 1890-luvun Parisista ja August Strindbergin Inferno-vuosista* Wettenhovi-Aspan on katsottu esittäneen Strindbergin todellisuutta läheisempänä tuttavanaan. Ks. esim. Eklund 1968, 316–317, kommentaari Strindbergin Wettenhovi-Aspalle 2.12.1894 lähettämään kirjeeseen. Perusteena tälle Eklund esittää muun muassa sen, että Wettenhovi-Aspa oli vuonna 1932 julkaissut mainitun kirjeen muuttaen Strindbergin käyttämän teitittelyn sinutteluksi. Toisaalta vuonna 1911 Strindberg aloitti kirjeensä Wettenhovi-Aspalle sanalla ”Broder” ja sinutteli tätä. *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Sigurd Wetterhoff-Aspille 23.12.1911, 202–203. Aikalaisista Wettenhovi-Aspan muistelmiin suhtautui kriittisesti Ville Vallgren, joka väitti *Åbo Underrättelserissä*, ettei koskaan ollut Pariisissa tavannut Wetterhoff-Aspia ja Strindbergiä samalla kertaa tai kuullut Strindbergin mainitsevan Wetterhoff-Aspia. Wettenhovi-Aspa oli *Åbo Underrättelserissä* julkaissut muistelmakirjoituksen Strindbergistä ja Vallgrenista ja jälkimmäinen oli jostain syystä ärsyynytynyt tekstistä. Wettenhovi-Aspa piikitteli Vallgrenia muistinmenetyksestä seuraavan vuoden *Lipeäkalassa*. Vallgren 1928; Wetterhoff-Asp 1928; Wettenhovi-Aspa 1929, 133–134; Halén – Tukkinen 1984, 62. Vallgrenin ja Wettenhovi-Aspan välit olivat ilmeisesti olleet ystävälliset, mistä kertoo Vallgrenin *Wille-Gubbens Matkatekes* (1921), jossa tämä korotti Sigurd Wetterhoff-Aspin yhdeksi Suomen kahdestatoista ruoka-apostolista. Vallgren (1921) 2003, 16, 92.

Strindbergin kirjeiden ja koottujen teosten kommentaareissa Wettenhovi-Aspa mainitaan virheellisesti syntyperältään ruotsalaiseksi ja myöhemmällä iällään Suomeen muuttaneeksi taiteilijaksi. Ks. esim. Eklund 1968, 316–317; Meidal 1996, 204; Svensson 2004, 432.

¹⁰⁵ *Kleopatra, Egyptin viimeinen kuningatar, antaa käärmeen purra itseään*. 1894. Ölly 200 × 300. Ks. Wetterhoff-Asp (toim.) 1898, planssi [12]; Halén – Tukkinen 1984, kuvaliite, 402. Vuonna 1901 teos myytiin Kööpenhaminassa Wettenhovi-Aspan pohjoismaisen näyttelykiertueen päätöshuutokaupassa ja päätyi *Hufvudstadsbladetin* 1.7.1901 siteeraaman *Politikenin* mukaan Aalborgin taidemuseolle, jonka

kokoelmat ja papyruskääröistä tehdyt käännökset saivat hänet pohtimaan suomen kielen ja muinaisegyptin yhtäläisyyksiä. Hänen huomionsa kiinnittivät muun muassa Egyptiä merkitsevä sana *Kemi*¹⁰⁶, maan jumalatar *Má*, rakkauden jumala *Horus* (huoraus¹⁰⁷), totuuden ja viisauden jumala *Tott*, *Harmáchis* (harmaa kissa) eli sfinksi sekä molemmissa kielissä samaa merkitsevät sanat *meri*, *puna* ja *sini*. Suomen kultaisessa kirjassa (1915) sekä muistelmakirjassaan *Jutelmia ja muistelmia 1890-luvun Parisista ja August Strindbergin Inferno-vuosista* (1927) Wettenhovi-Aspa kertoi Strindbergin saaneen hänet sillä kertaa heittämään kieliharrastukset mielestään vakuuttaen suomen olevan arvo-ton rahvaan kieli. Wettenhovi-Aspa kertoi Strindbergin itse innostuneen juuri tuolloin miettimään kielten yhtäläisyyksiä, hänen esimerkkinsä innoittamana.¹⁰⁸

Innostustaan kielihistoriaan ja eri kielten vertailuun Wettenhovi-Aspa selitti omalla henkilöhistoriallaan. Pitkä oleskelu ulkomailla ja vieraiden kielten opiskelu olivat lähtökohtana niin hänen kuin Strindberginkin kielitutkimuksille:

Jos joutuu olemaan, kuten Strindberg ja minä, nuoruus- ja oppivuosinaan kokonaisen neljännesvuosisadan ajan milloin missäkin maassa, oppien tahtoen tai tahtomattaan puolisentusinaa uusia äidinkieliä, käy tietystikin yhä taipuvaisemmaksi vertaamaan kaikkia noita kieliä keskenään. Silloin

jatkaja Nordjyllands Kunstmuseum kertoi toukokuussa 1983, ettei museo ollut arkistonsa mukaan koskaan omistanut yhtään Wettenhovi-Aspan työtä. Halén – Tukkinen 1984, 121, 123–124. *Kleopatran* olinpaikka on siis tuntematon, kuten suuren osan muutakin Wettenhovi-Aspan tuotantoa.

¹⁰⁶ Egyptin muinaisegyptiläinen nimi oli *Kemet* eli ”musta maa”, joka viittasi Niilin tulvien levittämään hedelmälliseen mutaan. Ks. Holthoer 2001, 11. Wettenhovi-Aspa kiinnitti huomiota Kemi-nimen esiintymiseen jokilaakson yhteydessä myös Suomessa, mutta hänen mukaansa *kemi* ei suinkaan tarkoittanut mustaa maata, vaan hän selitti nimen saamen kielen ”mystistä, puolipimeää, salaperäistä hämää” merkitsevän sanan *kemesk* kautta: ”Detta Kemi-namn förklarar bl. a. af lapp: k e m e s k = m y s t i s k t, h a l f d u n k e l, h e m l i g h e t s f u l l s k y m n i n g, alltså i c k e a f ”svartmylla” som d:r Kleinpaul fantiserar om – ty: a l l a = l a p p: h ö g – d ä r a f ”A l’-k e m i” = h ö g t u p p h ö j d h e m l i g h e t – – – h v a r a f s å l e d e s a l l v å r ”c h e m i” l e d e r s i t t u r s p r u n g – o c h i n g a l u n d a f r å n ”c h a m i t i s k a” – ”svartmyllan”!” Sanat alkemia ja kemia ovat siis myös samaa alkuperää. Wetterhoff-Asp 1911c. Teoksessaan *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II*. (1935) Wettenhovi-Aspa oli jo hylännyt egyptiläisten sanojen selittämisen saamen kielen avulla ja hyväksyi *Kemi*-sanana selitykseksi ”mustan mullan maan”. Sanan *alkemia* hän selitti tuolloin johtuvan Ala-Kemistä eli Ala-Egyptistä, missä palsamoinnin taito oli pitkälle kehittyntä. Wettenhovi-Aspa 1935g, 24.

¹⁰⁷ Wettenhovi-Aspan mukaan sukupuolilyhdyntää merkitsevä sana. Wettenhovi-Aspa 1915a, 10; Wettenhovi-Aspa 1936b, 9.

¹⁰⁸ Wettenhovi-Aspa 1915a, 9–10; Wettenhovi-Aspa 1927a, 261–265. Strindberg-tutkimuksessa Wettenhovi-Aspaa pidetään yleisesti ottaen epäluotettavana lähteenä, johon tulisi suhtautua suurella varovaisuudella ja kriittisyydellä. Ks. esim. Berendsohn 1946, 88; Ahlström – Eklund 1961, 85. Tästä huolimatta hänen teoksellaan ja Strindberg-aiheisilla artikkeleillaan on nähty olevan tiettyä lähdearvoa; esimerkiksi Wettenhovi-Aspan kuvausta Strindbergin ja Alexandre Dumas nuoremman tapaamisesta joulukuussa 1894 on pidetty uskottavana. Ks. Wettenhovi-Aspa 1927a, 95–98; Wettenhovi-Aspa (1932) 1961, 85–87; Ahlström – Eklund 1961, 85; Meyer 1985, 312. Lundin yliopiston Strindbergiäkin tutkinut tähtitieteen professori Knut Lundmark (1889–1958) luonnehti vuonna 1942 Wettenhovi-Aspan teosta tärkeäksi ja harmitteli, ettei Ruotsissa ollut kiinnostusta käännöksen julkaisemiseen. Hän kertoi yrittäneensä turhaan tarjota teosta suurille kustantajille. Lundmark ei tiennyt teoksen olleen alun perin ruotsiksi kirjoitettu. Hän myös nimittää Wettenhovi-Aspaa professoriksi. Lundmark 1942, 86. Lundmark julkaisi Strindbergistä elämäkerran vuonna 1948. Siinä hän mainitsee Wettenhovi-Aspan vaimoineen olleen Strindbergin tukena tämän alkemiantäyteisinä ja vaikeina Pariisin-vuosina. Lundmark 1948, 127.

on tavallaan aina mukana elävä tutkimusaineisto, missä ikinä liikkuneekin. Senkautta moinen kielten vertailu saattaa kohota harrastuksesta suoranaisesti intohimoksi, ja niin kävi meidän kummankin. Tämä harrastus sai välillemme syntymään näkymättömän siteen, jota voisi melkein nimittää telepatiaksi.¹⁰⁹

Suomea Wettenhovi-Aspa oppi paremmin vasta aikuisiällä, eikä hänen suomen kielen taitonsa ilmeisesti missään vaiheessa kehittynyt kovin hyväksi. Taiteilijaystävilleen Eemu Myntille ja Matti Visannille hän kertoi talvella 1928–1929 Pariisin Versailleskahvilassa aivoissaan olevan 52 uurretta; 53. uurre eli suomen kieli vain puuttui.¹¹⁰ Esimerkiksi Jean Sibeliuksen näkemyksen mukaan Wettenhovi-Aspan kieliteoriat perustuivat olennaisesti tämän huonoon suomen kielen taitoon.¹¹¹ Suomeksi julkaisemissaan teoksissa hän käytti kääntäjää tai vähintäänkin tarkastutti teostensa kielellisen asun. *Kalevala ja Egypti* -teoksesta on säilynyt käsikirjoituskatkelmia, joihin on tehnyt korjauksia, stilisointia ja huomautuksia kirjailija Toivo Lyy (1898–1976). Lyy:n huomautukset on otettu huomioon ennen kirjan painamista.¹¹²

Kotoa Wettenhovi-Aspa oli kertomansa mukaan perinyt sitkeät ennakkoluulot, joiden mukaan suomi oli ”palvelijain, ajurien, renkien ja halonhakkajain kieltä”.¹¹³ Pitkän ulkomailla olonsa jälkeen hän tunsu Suomea ja suomen kieltä kohtaan ulkopuolisen uteliaisuutta ja tiedonhalua. Suomi oli Wettenhovi-Aspan katsannossa eksoottinen, ja Hämeessä matkustaessaan hän koki olevansa kuin ”afrikantutkija neekerikylässä”:

Djupt inne i Tavastland öppnade sig för oss en ny värld – En Afrikaforskare kan icke närma sig en negerby med större frågvis och vetgirig nyfikenhet, än den med hvilken hvarje ria, lada, vistbod, stuga och kyrka undersöktes af oss – aftecknades och målades. T. o. m. näfver- och tjärlukten – ja sotlukten i badstugan – var för oss som en hemlighetsfull aningens ånga från längst förflutna dagar. I denna sinnesstämning fingo vi tag i Kalevala, först i M. A. Castrens, sedan i Rafael Hertzbergs och slutligen i Collans öfversättning.¹¹⁴

¹⁰⁹ Wettenhovi-Aspa 1927a, 261–262. Wettenhovi-Aspa tunsu olevansa telepaattisessa yhteydessä myös Jean Sibeliukseen. Ks. Tawaststjerna 1989, 23–24.

¹¹⁰ Halén – Tukkinen 1984, 300. Tieto perustuu ilmeisesti paikalla olleen Markus Visannin (s. 1921) haastatteluun.

¹¹¹ Jalas 1981, 60–61; Halén – Tukkinen 1984, 206, 290.

¹¹² *Kalevala ja Egypti: Muinaisegyptiläisiä jälkikaikuja Kalevalassa; Suomi ja Egypti*, käsikirjoitus 15, Sigurd Wettenhovi-Aspan kokoelma, TYK KK IV 184: IV: 15. Lyijykynällä tehdyt reunahuomautukset on signeerattu ”Lyy”. Toivo Lyy (vuoteen 1930 Toivo Mähönen) kirjoitti myös Wettenhovi-Aspasta artikkelin *Suomen Kuvalehteen* tämän täyttäessä 70 vuotta. Ks. Lyy 1940.

¹¹³ Wettenhovi-Aspa 1915b, 11; ”Redan i hemmet – under barndomen – hade vi dessutom fått den uppfattningen att Finskan var tjenstefolkets språk, kuskarnas, drängarnas och vedhuggarnas språk.” Wettenhovi-Aspa 1915a, 7.

¹¹⁴ Wettenhovi-Aspa 1915a, 8. ”Syvällä Hämeessä aukeni minulle uusi maailma. – Afrikantutkija ei voi lähestyä neekerikylää kysyvämmällä ja tiedonhaluisemmalla uteliaisuudella kuin millä minä tutkin jokaista riihtä, latoa, aittaa, pirttiä ja kirkkoa ja ne piirsin. Jopa tuohen ja tervan haju, vieläpä saunan savun

Tammikuussa 1910 Wettenhovi-Aspa oli kertomansa mukaan kokonaan luopunut maalaamisesta ja omistautui sen sijaan uudelleen kielitutkimuksilleen. Samana keväänä August Strindberg lähetti Wettenhovi-Aspalle vastailmestyneen teoksensa *Bibliska egennamn med ordfränder i klassiska och levande språk*,¹¹⁵ joka oli ensimmäinen hänen kielitieteellisistä tutkimuksistaan.¹¹⁶

Strindbergin innostus kieliin näkyi jo hänen toimiessaan Kungliga biblioteketin amanuenssina 1875–1880. Tuona aikana hän järjesti muun muassa ruotsalaisten kirjastojen kiinalaisen ja japanilaisen kirjallisuuden kokoelmia. Tämän lisäksi hän opeteli mongolin kielen alkeita. Pian Strindberg kuitenkin jätti kielitieteen ja keskittyi kaunokirjalliseen tuotantoonsa. Strindbergin nuoruuden sinologisten harrastusten on nähty olleen vakavasti otettavia verrattuna hänen myöhempisiin kielitutkimuksiinsa ja hänen työtään muun muassa Nordenskiöldin japanilaisen kirjaston parissa on pidetty merkittävänä. Elämänsä loppupuolella Strindberg lopetti kaunokirjallisuuden kirjoittamisen ja alkoi uudelleen harrastaa kieliä. Hän tutki suurella tarmolla sanakirjoja ja vertaili eri kieliä toisiinsa.¹¹⁷ Strindberg kirjoitti teoksessaan *Bibliska egennamn* jopa lukeneensa heprealais-saksalaisen sanakirjan kannesta kanteen, ensimmäisenä sanakirjana elämässään.¹¹⁸ Strindbergin myöhäisvuosien kielitutkimusten keskiössä olikin juuri heprea, josta hän väitti kaikkien kielten polveutuvan. Välittämättä äännelaesta, kielihistoriasta ja murteista hän pyrki osoittamaan yhtäläisyyksiä heprean ja muiden kielten välillä. Strindberg pystyikin kotikutoisella metodillaan löytämään mitä yllättävimpiä sukulaisuussuhteita eri kielten välillä.¹¹⁹ Strindbergin mukaan kielten luokittelu ja ryhmittely ei ollut perusteltua, koska ”kaikkea löytyy kaikesta”.¹²⁰

haiku oli minulle kuin salainen aavistuksen tuoksu ajoilta ammoisilta. Sellaisessa mielentilassa sain käsiini Kalevalan, ensiksi M. A. Castrénin, sitten Rafael Hertzbergin ja vihdoinkin Collan’in ruotsinkielisenä käännöksenä.” Wettenhovi-Aspa 1915b, 12.

¹¹⁵ Strindberg (1910) 2009a.

¹¹⁶ Wettenhovi-Aspa 1915a, 10; Wettenhovi-Aspa 1927a, 267; Wettenhovi-Aspa 1936a, 260. Strindbergin ja Wettenhovi-Aspan kirjeenvaihdosta ks. *August Strindbergs brev X*, August Strindberg Sigurd Aspille [2.12.1894], 316; [18.12.1894], 334; *August Strindbergs brev XIII*, August Strindberg Sigurd Aspille 21.11.[1900], 338; 23.11.1900, 340; *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Sigurd Wetterhoff-Aspille 23.12.1911, 202–203; Strindberg 1912a, 192–193; Eklund 1968, 316–317, 334; Eklund 1972, 338, 340; Meidal 1996, 204; Svensson 2004, 431–432. Ks. myös Strindberg som finsk etymolog, *Hufvudstadsbladet* 17.5.1962; Strindbergs ’Broder’ var Wetterhoff-Asp, *Hufvudstadsbladet* 25.5.1962.

¹¹⁷ Rohnström 1971, 290–292, 303; Bennich-Björkman 2007, 13–17, passim.

¹¹⁸ Strindberg (1910) 2009a, 14.

¹¹⁹ Berendsohn 1946, 34; Rohnström 1971, 303; Jonsson 1999, 1093–1098.

¹²⁰ ”Jag kan således icke finna något berättigt i att isolera och indela språken, då allt återfinnes i alla” Strindberg (1908) 1999, 841.

Strindbergin kielitutkimukset poikivat vuosina 1910–1912 viisi kirjaa ja lukuisia artikkeleita.¹²¹

Ensimmäiset viitteet Strindbergin kiinnostuksesta kieliin näkyivät hänen neliosaisen proosateoksensa *En blå bok* (1908–1912) toisessa osassa *En ny blå bok* (1908). *En blå bok* oli eräänlainen kollaasi erityyppisiä tekstejä kaunokirjallisista katkelmista aina luonnontieteitä, uskontoa ja esimerkiksi assyrialaista matematiikkaa käsitteleviin teksteihin.¹²² *En ny blå bok* sisälsi luvun ”Finska Ungerska-Mandschuiska Japanska”¹²³, jossa Strindberg luetteloi ja käänsi ruotsiksi suomenkielisiä sanoja sekä väitti suomen kielen sanojen olevan peräisin kaikkialta maailmasta – suomi oli Strindbergin mukaan ”todellista esperantoa”.¹²⁴ Strindberg kertoi suomalaisten kirjeenvaihtokumppaninsa Sigurd Wettenhovi-Aspan, Elias Lönnqvistin ja Theodor Finnilän ryhtyneen tutkimuksiinsa juuri *En ny blå bokin* vaikutuksesta.¹²⁵ Voi olla, että juuri Strindbergin näkemys suomesta kielenä, jossa ei ole mitään omaa, on ärsyttänyt ainakin jonkun hänen kolmesta suomalaisesta sukulaissielustaan vastaiskuun. Esimerkiksi Wettenhovi-Aspahan kertoi aloittaneensa kielten tutkimisen jo aiemmin. Strindbergin näkemykset huomattiin Suomessakin heti kirjan ilmestyttyä. Pilalehti *Fyrenin* nimimerkki Spex eli Rafael Lindqvist esitteli lehtensä 11.7.1908 ilmestyneessä numerossa humoristisesti *En ny blå bokin* mietteitä suomen kielestä ja kehotti Strindbergiä hankkimaan ruotsi–suomi–venäjä -sanakirjan suomalaisten sanojen todellisten juurten selvittämiseksi.¹²⁶

Myös ensimmäisessä kokonaan kieliin keskittyvässä teoksessaan *Bibliska egennamn med ordfränder i klassiska och levande språk* Strindberg käsitteli muutaman sivun verran suomen kieltä. Suomalaisten esimerkkisanojen oikeinkirjoitusasu vaikuttaa siltä, että Strindberg ei ole tässä tapauksessa käyttänyt sanakirjaa vaan kenties merkinnyt sanoja muistiin keskustellessaan somea osaavan henkilön kanssa.¹²⁷ Hän myös

¹²¹ *Bibliska egennamn med ordfränder i klassiska och levande språk*, Strindberg (1910) 2009a; *Modersmålets anor. Svenska ordfränder i klassiska och levande språk*, Strindberg (1910) 2009b; *Sveriges anor* [Afton-Tidningenin artikkelisarja] Strindberg (1911) 2009c; *Världsspråkens rötter*, Strindberg (1911) 2009d; *Kina och Japan*, Strindberg (1911) 2009e; *Kinesiska språkets härkomst*, Strindberg (1912) 1920.

¹²² Ks. *En blå bokin* aiheenmukainen hakemisto: Strindberg (1912) 2000, 1725–1735. *En blå bokia* on väitöskirjassaan käsitellyt Astrid Regnell, joka on kuitenkin rajannut kieliä käsittelevät tekstit tutkimuksensa ulkopuolelle. Hän tarkastelee Strindbergin alkemiaa ja mainitsee myös sen yhteyksistä hänen kielitutkimuksiinsa. Regnell 2009, 36–37, 41–54.

¹²³ Strindberg (1908) 1999, 837–845.

¹²⁴ Suom. P. P. ”Däremot synes ordförrådet i finskan vara hämtat ur alla världens språk, vilket gör finskan till ett sannskyldigt esperanto.” Strindberg (1908) 1999, 837.

¹²⁵ Strindberg 1912a, 192.

¹²⁶ Spex 1908, 5.

¹²⁷ Strindberg (1910) 2009a, 72–75. Esim. paaksu [paksu], muuttu [muuttua], päässe [päällä], ymperi [ympäri]. Jo *En ny blå bokin* suomalaisessa sanastossa oli virheitä, esim. kyntillä [kynttilä], lyiji [lyijy], kuolu, [koulu], kylme [kylmä]. Strindberg (1908) 1999, 837–839. Strindbergin jälkeensä jättämän kirjaston noin kolmensadan kielitieteellisen teoksen joukossa on myös suomen kielen sanakirjoja ja kielioppeja,

myönsi kiireisesti tehdyssä sanalistassa olevan puutteita ja selitti, ettei hänellä ole aikaa ”seurata jälkiä vaan vain löytää niitä”.¹²⁸

Strindberg perusti tutkimuksensa pitkälti sille, miltä sanat kuulostivat. Hän luki sanakirjoja ja kuulosteli eri kielten sanojen yhtäläisyyksiä. Toisin kuin Wettenhovi-Aspa Strindberg ei rakentanut historiallisia kertomuksia etymologioidensa ympärille. Hän näki hepreassa kaikkein kauneimman ja täydellisimmän kielen, jossa jokainen sana oli ”sävelkuva jossa ääni ja valo vaikuttavat yhdessä”:

Varje ord är en tonbild, där ljud och ljus samverka; man ser, när man hör, och man hör när man ser.

Till exempel *Zippor!* Det måste ju betyda en Fågel, både för att ordet är sirligt att se på och emedan man hör fågelns sång eller kvitter.

Sis är blomman, där vinden susar sakta mellan blad och blom. (Sus (heb.) = röra sig.)¹²⁹

Strindberg näki heprean kielenä, jossa sanat ja niiden kuvaamat asiat jollakin tavoin vastasivat toisiaan. Hänen lähestymistapansa oli myös hyvin musiikillinen; Strindberg saattoi puhua kielen soinnista esimerkiksi mantšunkielisen sitaatin yhteydessä seuraavasti: ”Här klingar ju, grekiska, latin, hebreiska, spanska, men föga germanska.”¹³⁰

Strindbergin kielitutkimusten perusajatuksena oli maailman kielten polveutuminen hepreasta. Tämän ajatuksen hän oli omaksunut Emanuel Swedenborgilta (1688–1772).¹³¹ Swedenborgin ajattelussa yhdistyivät kaksi barokin universaalikielihakkeiden teemaa; sekä alkuperäisen kielen etsintä, että ajatus matemaattisesti jäsentyvistä tieteen kielestä. Swedenborgin kirjoituksissa esiintyi paitsi ajatus heprean kielen alkuperäisyydestä myös käsitys, jonka mukaan alkuperäinen kieli olisi säilynyt Kiinassa. Alkuperäisen kielen etsintä liittyi Swedenborgilla laajempaan filosofis-teologiseen maailmantulkintaan.¹³² Myös Strindberg käsitteli kielitutkimuksissaan heprean ohella

ks. Lindström 1977, 112, 116, 119, 121, 122. Strindbergin suomen kieltä kohtaan osoittaman kiinnostuksen mainitsee myös Söderhjelm 1920, 204.

¹²⁸ Suom. P. P. ”[...] emedan jag icke har tid att följa spåren, bara finna dem.” Strindberg (1910) 2009a, 74.

¹²⁹ Strindberg (1910) 2009a, 13.

¹³⁰ Strindberg (1908) 1999, 841.

¹³¹ Berendsohn 1946, 34; Lagercrantz 1980, 458–460; Meyer 1985, 546; Jonsson 1999, 1093–1094.

¹³² Siukonen 2000, 63–74. Swedenborgin ajatteluun vaikutti hänen lapsuudenkotinsa naapurissa elänyt Olof Rudbeck vanhempi (1630–1702). Rudbeckin teos *Atlantica sive Manheim* (1679–1702), jossa yhdistettiin suurvaltakauden Ruotsi raamatulliseen historiaan selittämällä Nooan pojan Jaafetin vaelta- neen kansoineen pohjoiseen ja asettuneen Ruotsiin, oli Swedenborgille tärkeä inspiraation lähde. Jonsson 1999, 1093–1094; Siukonen 2000, 12. Rudbeckiä ja muuta gööttiläistä historiankirjoitusta käsittelem tarkemmin omassa luvussaan.

kiinan kieltä. Swedenborgista Strindberg oli kiinnostunut erityisesti Pariisin-vuosinaan ja omisti tälle myöhemmin teoksensa *En blå bok* ensimmäisen osan.¹³³

Strindberg oli aikansa julkisuuden henkilö, ja vaikka hänestä kirjoitetut elämäkerrat usein sivuuttavat hänen kielitutkimuksensa maininnalla tai jättävät ne jopa kokonaan huomiotta, saivat ne ilmestyessään julkisuutta myös lehdistössä. Teokset tosin saivat yleensä murskaavia kritiikkejä osakseen.¹³⁴ *Uuden Suomettaren* lukijoille Strindbergin tutkimuksia esitteli Kyösti Wilkuna, joka esitti artikkelissaan ”August Strindbergin wertailewia kielitutkimuksia”¹³⁵ suuren joukon esimerkkejä Strindbergin teoksesta *Bibliska egennamn* (1910), sekä totesi olevan sääli, että Strindberg tunsi suomen kieltä niin huonosti. Wilkuna totesi, että suomesta olisi ”voinut tehdä ihan kreikankielen murteen jatkamalla luettelo esim. tähän tapaan: tygater (tytär), poimen (paimen), hippos (hevonen, hepo), erema (erämaa), sakian (säkki), utar (utare), oikothi (kotona), khion, genet. khianos (lumi, jota on sangen lähellä kinos) j. n. e.”¹³⁶ Strindbergin tutkimuksista hän esitti *Uuden Suomettaren* artikkelissaan seuraavan loppupäätelmän:

Edellä tekemäni muutamat poiminnot Strindbergin viimeisestä teoksesta riittänevät osottamaan mitä laatua hänen kielitieteilynsä on. Monta hauskaa hymyntilaisuutta hän päätelmillään valmistaa ei-kielimiehellekin ja joka tapauksessa on tämäkin kirja omiaan vakaannuttamaan yleisön käsitystä siitä, kuinka herkkäuskoinen, kritikitön ja herttaisen naiivi tuo nero-kas kirjailija toisinaan saattaa olla, huolimatta 60 vuoden iästään.¹³⁷

Wilkunaa Strindbergin tutkimukset huvittivat ja samoin hän suhtautui toisissa yhteyksissä Wettenhovi-Aspankin tutkimuksiin. Eino Railo mainitsee Wettenhovi-Aspan uskon suomen kielen alkuperäisyyteen jopa herättäneen Wilkunassa kunnioitusta.¹³⁸

Sigurd Wettenhovi-Aspan ensiesiintyminen kielentutkijana tapahtui vuonna 1911 *Hufvudstadsbladetin* pyydettyä häneltä arvostelua August Strindbergin teoksesta *Världsspråkens rötter* (1911). Kyösti Wilkunan tavoin myös Wettenhovi-Aspa intoutui Strindbergin hengessä esittämään pohdintoja suomen kielen mahdollisista sukulaisuuksista muihin kieliin. Hän ei kuitenkaan tyytynyt tavanomaisen lehtikritiikin mittaan,

¹³³ Lagercrantz 1980, 407–408; Siukonen 2000, 94.

¹³⁴ Kretz – Ralph 2009, 267–270.

¹³⁵ *Uusi Suometar* painettiin vuonna 1910 frakturalla. Jäljempänä olen sitaateissa translitteroinut w-kirjaimet v:ksi. Kyösti Wilkuna kirjoitti nimensä W:llä.

¹³⁶ Wilkuna 1910.

¹³⁷ Wilkuna 1910. Strindbergin kielitutkimusten vastaanotosta suomalaisissa lehdissä ks. myös Spex 1908; Nordenstreng 1910; Sepia 1912a; Sepia 1912b; ”August Strindberg kielentutkijana”, *Suomi* 27.3.1912; ”Strindbergin viimeiset käsikirjoitukset”, *Suomi* 22.5.1912.

¹³⁸ Wilkuna 1910; Railo 1930, 187; Halén Tukkinen 1984, 200. Halén ja Tukkinen mainitsevat virheellisesti Wilkunan esitelleen *Uuden Suomettaren* artikkelissaan myös Wettenhovi-Aspan näkemyksiä. Railon teoksesta saattaa saada tämän käsityksen, mutta todellisuudessa Wilkuna käsitteli artikkelissaan vain Strindbergiä ja esitti joitakin omia etymologiaehdotuksiaan.

vaan julkaisi kolmiosaisen artikkelisarjan *Till frågan om "Världsspråkens rötter"*. *Filologiska ströftåg och meditationer*.¹³⁹ *Världsspråkens rötter* oli Strindbergin kielitieteellisistä tutkimuksista kolmas. Siinä hän jatkoi teoksissaan *Bibliska egennamn* ja *Modersmålets anor* aloittamaansa sanastojen vertailuun pohjautuvaa kielentutkimusta. *Världsspråkens rötter* keskittyi erityisesti heprean, sanskritin ja kiinan kielten juurisanojen tutkimukseen ja vertailuun.¹⁴⁰

Artikkeleissaan Wettenhovi-Aspa asettui vastustamaan Strindbergin näkemystä, jonka mukaan maailman alkukieli olisi ollut heprea; hänen mukaansa kieli menetti nuoruuden kukoistuksensa jo muinoin:

Det "heliga språket" däremot förlorade i Babylon sin ungdomsfägring och diftonger, t. o. m. vokalerna blefvo i skriften en saga blott, som man "ur minnet" försökt att rekonstruera... och konsonanternas hårda manlighet blef strynad, omskuren och klippt[.]¹⁴¹

Raamatullinen kertomus Baabelin tornista ja kielten sekoituksesta¹⁴² oli siis Wettenhovi-Aspankin alkukieliteorian taustalla.¹⁴³ Heprean Wettenhovi-Aspa näki raamatullisen alkukielen rappeutuneena jäänteinä, kuten sitaatista käy ilmi. Suomalaiset sen sijaan välttivät Baabelin sekoituksen ja myöhemmät "indogermaanisiet siirtymät", minkä vuoksi maailman alkukieli oli puhtaimmin säilynyt Suomessa.¹⁴⁴

Wettenhovi-Aspa sijoitti ihmiskunnan alkukodin Jaavalle, jonka hän näki ihmiskunnan kadotettuna paratiisina ja Eedeninä. Jaavalla elänyt *Maa-lajin* kansa (vrt. malaijit) joutui ennen pitkää liikakansoituksen vuoksi levittäytymään ympäri maailman. Maa-lajin kielen Wettenhovi-Aspa näki olleen hyvin lähellä nykyistä suomen kieltä – paikoitellen hän käytti ihmiskunnan alkukielestä nimitystä *fenno-maa-lajiska*. Fenno-maa-lajin kielen jäänteitä hän löysi Kiinasta, Japanista ja Intiasta sekä erityisesti Egyptistä. Maa-lajin kansa vaelsi Intian ja Egyptin kautta kivikautiseen Eurooppaan ja lopulta Suomeen. Wettenhovi-Aspa puhui useaan otteeseen myös Euroopassa vaikuttaneista *fingallialaisista* (fingalliska) esi-isistä, joista hän haaveili pääsevänsä kertomaan Ranskan akatemialle Pariisin rotukongressiin:

¹³⁹ Sigurd Wetterhoff-Asp: *Till frågan om "Världsspråkens rötter"*. *Filologiska ströftåg och meditationer I–III*. *Hufvudstadsbladet* 9.7.1911, 31.7. 1911 ja 19.8.1911.

¹⁴⁰ Wetterhoff-Asp 1911a; 1911b; 1911c; Wettenhovi-Aspa 1915a, 11; Strindberg (1911) 2009d.

¹⁴¹ Wetterhoff-Asp 1911a.

¹⁴² 1.Moos.11:1–9.

¹⁴³ Palaan alkukieliteorioiden raamatulliseen historiaan jäljempänä.

¹⁴⁴ "[I]ndogermaniska förskjutningar", Wetterhoff-Asp 1911a.

De stackars fransmännen sörja med sju sorger och åtta bedröfvelser öfver sitt förlorade fädernespråk och galliska traditioner. Därför hoppades jag få komma till raskongressen, för att göra Franska Akademien uppmärksam på att i Suomis urskogar lefver kvar ett folk, som deras och våra bördor bar ”långt före våra dar.” För att säga dem att ”Kalevala”, innehåller Fornegyptiska legender (Osiris i undervärlden skars i 13 bitar – Lämminkahn [sic] = den ”varma herren” i Tuonela skars i 6 + 8 = 14 bitar – större är icke skillnaden), allt detta är skrivet på Fingals ofördärfvade fingalliska.¹⁴⁵

Monet Wettenhovi-Aspan Hufvudstadsbladetissa vuonna 1911 vielä sängen alkeellisessa muodossa esittämät ajatukset ja etymologiat päätyivät sittemmin hänen kirjoihinsa. Sitaatin vertailu Egyptin Osiriksen ja Kalevalan Lemminkäisen välillä on laajemmin esitetty esimerkiksi kirjassa *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II.* (1935).¹⁴⁶ ”Fingals ofördärfvade fingalliska” viittasi kelttiläisen mytologian sankariin *Fingaliin*, josta Wettenhovi-Aspa johti tyylilleen ominaiseen tapaan suomalais-gallialaisen kielen ja kansan nimen *fingalliska*. Valloittajakansoja vastaan taistellut

¹⁴⁵ Wetterhoff-Asp 1911a. Lemminkäisen Wettenhovi-Aspa esittää muodossa *Lämminkahn*; hän viittaa Turkissa, Iranissa ja Intiassa hallitsijoiden ja korkea-arvoisten henkilöiden nimityksenä käytettyyn sanaan *khan*, kaani. *Lämminkahn* olisi siten ruotsiksi käännettynä ”den varma herren”. *Khan*-sana esiintyy Wettenhovi-Aspalla muodossa *kahn*. Vuonna 1913 hän kirjoitti Lontoosta useita kirjeitä kemian professori Ossian Aschanille (1860–1939) pyytäen asiantuntija-apua vesivoimasuunnitelmiinsa liittyneisiin teollisuushankkeisiin. Kirjeissä hän kirjoitti professorin sukunimen muotoon *Asckahn* tai *Askahn*. Kun professori ei tästä pitänyt, selitti Wettenhovi-Aspa hänen sukunimensä historian aloittaen Tšingis-kaanista ja päätyen lopulta kantamuotoon *ais-kahn*, joka merkitsisi ”valon hallitsijaa” tai ”valistuksen herraa”. Nimeä hän piti mitä sopivimpana kemistille. Professori Aschan suostuikin tarjoamaan apuaan ja lähetti Wettenhovi-Aspalle muun muassa tekosilkkiä koskevia tietoja. Halén – Tukkinen 1984, 234. Lemminkäisestä esiintyy Wettenhovi-Aspan tuotannossa useampia muunnelmia, esimerkiksi *Finlands Gyllene Bokissa* hän lupaa kirjan jatko-osassa käsittelevänsä aihetta ”Osiriis = Lämminkäyn”. Wettenhovi-Aspa 1915a, 127. Vuonna 1935 hän oli luopunut Lemminkäisen nimen loppuosan merkityksen selittämisestä, kysymyksessä oli nyt Osirikseen vertautuva rakkauden ja lämmön jumala: ”In der Kalevala tritt der ägyptische Osiris auch noch unter dem Namen: *Lemminkäinen* (Liebesgott) oder *Lämminkäinen* (Wärmegott) [...]” Wettenhovi-Aspa 1936b, 416, ks. myös Wettenhovi-Aspa 1935g, 85.

¹⁴⁶ Wettenhovi-Aspa 1935g, 83–85. Wettenhovi-Aspa vertaa Osirista ja Lemminkäistä toisiinsa myös ”Kalevalan teos-oppi = teosofia” -artikkelisarjansa ensimmäisessä osassa *Helsingin Sanomissa* 10.2.1916. Hän siteeraa *Kalevalan* 14. runon säkeitä 446–450, joissa Tuonen poika ”iski miestä miekalansa, / kavahutti kalvallansa. / Löi on kerran leimahutti / miehen viieksi muruksi / kaheksaksi kappaleksi”. Wettenhovi-Aspa toteaa, että Viisi ”murua” ja kahdeksan ”kappaletta” on = 13.” Vuoden 1911 artikkelissa hän kertoo, että Lemminkäinen revittiin neljäentoista kappaleeseen ja toteaa *Kalevalan* kertomuksen siten poikkeavan egyptiläisestä mytologiasta. Voi olla, että Wettenhovi-Aspa vielä 1911 luki *Kalevalaa* käännöksenä, johon alkutekstin *viieksi* ja *kaheksaksi* on saatettu muuttaa paremmin runomittaan istuviksi käännöskielen lukusanoiksi. *Kalevala* 14: 445–450; Wetterhoff-Asp 1911a; Wettenhovi-Aspa 1916c. Harry Järvin mukaan Wettenhovi-Aspan huomiot yhtäläisyyksistä Osiriksen ja Lemminkäisen välillä ovat oikeaan osuvia. Rostislav Holthoer vertailee teoksessaan *Muinaisen Egyptin kulttuuri* Osiris-myyttiä ja *Kalevalan* Lemminkäistä puhuessaan egyptiläisten myyttien yhteyksistä maailman tarustoihin. Holthoer ei tässä yhteydessä mainitse Wettenhovi-Aspaa, vaikka kertookin teoksessaan toisaalla Wettenhovi-Aspan näkemyksen, jonka mukaan sana *muumio* olisi alun perin suomalainen *muumies*. Lemminkäisen ja Osiriksen myyttien yhtäläisyyksistä huomauttaa myös H. R. Ellis Davidson teoksessaan *Gods and Myths of Northern Europe*. Järv 1986, 206–209; Holthoer 2001, 72–73, 147–148; Ellis Davidson 1971, 108. Wettenhovi-Aspan aikalaisista Osirista ja Lemminkäistä vertaili toisiinsa Väinö Valvanne 15.8.1911 ilmestyneessä *Tietäjä*-lehdessä. Valvanteen artikkeli ilmestyi vain kuukauden kuluttua Wettenhovi-Aspan *Hufvudstadsbladetin* kirjoituksesta. Valvanne ei viittaa Wettenhovi-Aspaan, ja on mahdollista, että kirjoittajat ovat tulleet johtopäätöksinsä toisistaan tietämättä. Valvanne (15.8.1911) 2002, 196–209. Ks. myös luku 4.1.

sankarikuningas Fingal oli James Macphersonin *Ossianin laulujen* (kokonaislaitos 1773) päähenkilö.¹⁴⁷ Fingal esiintyi myös Wettenhovi-Aspan vuonna 1935 julkaiseman seikkailuromaanin *The Diamondking of Sahara* päähenkilön nimessä *Fingal King*.¹⁴⁸ Wettenhovi-Aspa selitti myös Skotlannin länsirannikolla sijaitsevan ”Fingalin luolan” gaelinkielisen nimen *Cave af po’huaim: s’kotit* eli *se kotilaji* tarkoittivat *kaivo puhu ain’* sanoessaan *Cave af po’huaim*. Luolassa nimittäin tuuli ja aallokko synnyttivät basalttipylväiden välissä erikoisia ääniä.¹⁴⁹

Wettenhovi-Aspan kolme artikkelia eivät olleet sen paremmin Strindbergin kirjan arviointia kuin esittelyäkään.¹⁵⁰ Otsikon *Till frågan om ”Världsspråkens rötter”* mukaisesti Wettenhovi-Aspa toi oman panoksensa keskusteluun maailman kielten juurista. Strindbergin teos oli artikkelien lähtökohtana, mutta suoraan Strindbergiin Wettenhovi-Aspa viittasi vain muutaman kerran ensimmäisessä artikkelissa. Kun Strindberg vertaili kirjassaan kiinan kielen 214 ”avainta” eli radikaalia¹⁵¹ eri kieliin, selitti Wettenhovi-Aspa näistä 22 ensimmäistä suomen kielen kautta.¹⁵² Wettenhovi-Aspa käytti artikkeleissaan Strindbergin kirjan sanastoja muodostaessaan omaa näkemystään kie-

¹⁴⁷ Apo 2006, 221–225. *Ossianin lauluja* verrattiin niiden ilmestyttyä *Iliaseen* ja *Odyssiaan*. Gaelinkielisenä kansanrunoutena esitettyä eeposta vastaan suunnattiin autenttisuussyttöksiä jo 1700-luvulla, mutta *Ossianin laulut* saavuttivat suuren menestyksen ja niillä on ollut kelttiläisen kansanperinteen ja historian kannalta suuri merkitys. Macpherson toteutti pyrkimystä luoda kelttiläisille kunniakas menneisyys gaelinkielisen runouden inspiroimana. Apo 2006, 226–236, 261–262.

¹⁴⁸ Wettenhovi-Aspa 1935d, passim.

¹⁴⁹ Wetterhoff-Asp 1911a.

¹⁵⁰ Wettenhovi-Aspan mukaan *Hufvudstadsbladetin* toimitus kohteli hänen Strindbergin teoksen johdosta kirjoittamiaan artikkeleita kaltoin: Käsikirjoituksesta oli suurimmaksi osaksi poistettu katsaus ”kaikkiin niihin kielitutkimuksen neroihin ja suurmiehiin, jotka Tacituksen ajoista saakka tavalla tai toisella olivat pohtineet suomenkieltä tahi osottaneet sille huomiota”. Wettenhovi-Aspa 1915b, 15. (”Den första innehållen öfverblick öfver alla de språkforskningens snillen och stormän, som ändå sedan Tacitus – i ett eller annat afseende – syslat med eller skänkt det finska språket erkännande.” Wettenhovi-Aspa 1915a, 11.) *Hufvudstadsbladetin* julkaisemissa artikkeleissa käsikirjoituksen rakennetta oli myös muutettu ilman Wettenhovi-Aspan lupaa ja kaiken lisäksi artikkeleissa oli painovirheitä. Wettenhovi-Aspa epäili, että hänet haluttiin tarkoituksella esittää huonossa valossa, ”kesälämmön lyömänä” ja ”yksinäisenä fantastina” – varsinkin kun hänen omien näkemystensä tueksi esittämänsä auktoriteettien lausunnot oli artikkeleista poistettu. Wettenhovi-Aspa 1915a, 11–12; Wettenhovi-Aspa 1915b, 15–16. Artikkeleissa on havaittavissa tiettyä sekavuutta ja epäjohdonmukaisuutta, joka saattaa hyvinkin olla tulosta Wettenhovi-Aspan kuvailemasta toimitustyöstä. Ensimmäistä kertaa Wettenhovi-Aspan näkemyksiin tutustuvalla lukijalle on saattanut olla poikkeuksellisen hankalaa ymmärtää hänen ajatuksenjuoksuaan.

¹⁵¹ Radikaalit ovat kiinan kielen kirjoitusmerkeistä erotettavissa olevia perusosia, joiden mukaan sanat on esim. sanakirjoissa aakkosten tapaan järjestetty. Seemiläisissä kielissä radikaaleilla tarkoitetaan sanan ”juuren” muodostavia kahta tai kolmea konsonanttia. Strindbergin kirjan nimi ”Maailmankielten juuret” viittasi sekä kiinan että heprean kielten radikaaleihin, joita hän tutki. Näiden lisäksi *Världsspråkens rötter* sisälsi myös sanskritin kielen ”juurisoja” muihin kieliin vertailevan luvun ”Fyra hundra Sanskrit-rötter jämförda med ordfränder i hebreiska, grekiska, latin och levande språk”, Strindberg (1911) 2009d, 57–82. Toisaalta Strindberg käyttää käsitteitä *juuri* ja *juuret* (*rot*, *rötter*) myös huomattavasti väljemmässä merkityksessä kuin oman aikansa kielitieteilijät. Hänelle kysymyksessä on määrittelemätön ja subjektiivinen käsite, jota hän käyttää barokin kielitieteilijöiden tapaan todistellessaan maailman kielten sukulaisuutta ja yhteistä alkuperää. Balbierz 2005, 45–46. Strindbergin juurten etsintä läheni 1700-luvun filosofisen etymologian projektia, jossa etsittiin kielen perustavia elementtejä, jotka yhdessä merkityksensä kanssa muodostivat lähtökohdan niistä kehittyneille sanoille ja muodoille, ks. Culler (1976, 1986) 1994, 60–61.

¹⁵² Strindberg (1911) 2009d, 31–55; Wetterhoff-Asp 1911a.

listä ja historiasta. Hän mainitsi myös, että hänen käytettävissään ei ollut heprean kielen sanakirjaa, joten heprealaiset esimerkkisanat hän oli ottanut Strindbergiltä.¹⁵³ Samoin oli laita todennäköisesti myös kiinan, japanin ja sanskritin suhteen. Wettenhovi-Aspa siis tarjosi omia, vaihtoehtoisia selityksiä Strindbergin esimerkkisanoille.

Strindbergin näkemykset sanojen sukulaisuudesta olivat assosiatiivisesti muodostuneita ja samankuuloisuuteen perustuvia. Wettenhovi-Aspa toi Strindbergin sanavertailuihin mukaan suomen ja saamen kielet ja otti lähtökohdaksi niiden alkuperäisyyden muihin kieliin nähden. Muinaisegyptiläiset sanat olivat Wettenhovi-Aspan oma innovaatio, Strindberg ei niitä tutkimuksissaan käsitellyt.¹⁵⁴ *En ny blå bok* sisälsi tosin hieroglyfejä käsittelevän luvun, mutta Strindberg ajatteli Athanasius Kircherin (1602–1680) tapaan hieroglyfien olevan esoteerisia ja symbolis-allegorisia merkkejä ideamaailmasta, joita vain asiaan vihkiytyneet osasivat lukea. Hän kiisti modernit hieroglyfien tulkinnat, joiden mukaan hieroglyfejä käytettiin aakkosten tapaan – egyptiläisten tapa kirjoittaa sama asia sekä aakkosin että ideogrammeilla häiritsti Strindbergiä, ja hänen mukaansa hieroglyfien oikea tulkinta edellytti niiden ymmärtämistä pelkästään ideogrammeiksi. Hän oli myös siinä käsityksessä, että hieroglyfeillä olisi kirjoitettu kreikan kieltä.¹⁵⁵ Wettenhovi-Aspa hyväksyi modernin egyptologian tutkimustulokset ja rakensi omat tutkimuksensa sen hieroglyfeistä esittämien tulkintojen pohjalle. Kirjeessään Elias Lönnqvistille Strindberg totesi olevan turhaa tutkia egyptin kieltä koska se pohjimmiltaan oli hepreaa: ”Sök intet i Egypten! Jag har sökt, der finns intet annat än det som är gemensamt med Hebreiskan, på sin höjd. Egyptiska språket är Hebreiska! liksom alla andra språk!”¹⁵⁶

Wettenhovi-Aspa saattoi ottaa Strindbergin hypoteesit erikielisten sanojen sukulaisuudesta annettuina ja lisätä niihin omat suomalaiset selityksensä. Niinpä esimerkiksi kiinan kielen radikaali 22, *fang*, joka Strindbergin mukaan merkitsi koria, laatikkoa ja huonetta ja oli sukua muun muassa heprean kielen ruukkuu merkitsevälle sanalle *pak* ja sanskritin sanalle *pank*,¹⁵⁷ oli Wettenhovi-Aspan mukaan suomalaisessa muodossaan *panki*, joka merkitsi pyttyä, laatikkoa tai ämpäriä:

¹⁵³ Wetterhoff-Asp 1911a.

¹⁵⁴ Wetterhoff-Asp 1911a; 1911b; 1911c. Saamen kielen osalta Wettenhovi-Aspa käytti lähteenään K. B. Wiklundin sanakirjaa *Lule-Lappisches Wörterbuch* (1890). Näissä kolmessa artikkelissa Wettenhovi-Aspa viittasi poikkeuksellisen usein saamelaisiin sanoihin. Wetterhoff-Asp 1911c.

¹⁵⁵ Strindberg (1908) 1999, 765–773; Troy 1999, 1092–1093; Balbierz 2005, 27–28, 38–41.

¹⁵⁶ *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Elias Lönnqvistille 17.3.1912, 299.

¹⁵⁷ ”**Fang** (kin.) = *Korg, Låda, Rum*; Fång (sv.), Fang (ty.), Pank (skr.), Fingo (lat.), Pagnymi (gr.), Vincio (lat.), Pak (heb. = kruka). [Här lämnar jag sanskrit, då förvantskapen lättare visar sig utan detta språket.]” Strindberg (1911) 2009d, 35. Lihavointi, kursivoinnit ja sulkeet ovat alkutekstissä, kuten seuraavissakin sitaateissa. Strindberg totesi tässä kohtaa jättävänsä sanskritin pois, jotta kielten sukulai-

22) P a n k i (fin) Byttan, lådan, ämbaret – är best bibehållet i Sanskrit: Pank'. – I Hebräiskan saknas redan n i: Pa'k – I Kina blir P = F och K = G: Pang = Bytta, låda, korg – Panier = korg i galliskan.¹⁵⁸

Suomalainen kantasana oli parhaimmin säilynyt sanskritin kielen muodossa *pank'* ja heprealaisesta sanasta puuttui jo kokonaan n-äänne.¹⁵⁹ Samaa juurta oli myös ranskan kielen koria merkitsevä sana *panier*. Kiinalaisen muodon *fang* selitti Wettenhovi-Aspan mukaan ”konsonanttien pehmeneminen”: P:stä oli pehmenemisen kautta tullut f ja k:sta p.¹⁶⁰ Wettenhovi-Aspa puhui ”konsonanttien pehmenemisestä” myös muissa yhteyksissä. Kysymyksessä oli kulloinkin haluttua päämäärää tukeva metodi, jonka avulla sanojen muuttuminen toiseen muotoon oli helposti selitettävissä.

Wettenhovi-Aspa puhui artikkeleissaan tieteestä ja sen saavutuksista usein vähättelevään sävyyn; tieteen vallitsevat käsitykset olivat vääriä eikä tiede ollut kyennyt tavoittamaan sitä totuutta, jonka Wettenhovi-Aspa kertoi. Germaanisten kielten vaikutusta suomen kieleen tutkinut tanskalainen professori Vilhelm Thomsen (1842–1927) oli erityisesti Wettenhovi-Aspan hampaissa. ”Piikkiä” tälle Wettenhovi-Aspa pyrki parin esimerkin avulla osoittamaan germaanien olevan oikeastaan mongoleja.¹⁶¹ Hän myös kutsui Thomsenia ”tanskalaiseksi leikinlaskijaksi” ja ”foneettisen koulukunnan erehtymättömäksi paaviksi”, joka jo ”40 vuoden ajan oli johtanut suomalais-ugrilaista tutkimusta pimeyteen.”¹⁶²

Joulukuussa 1911 alkoi vilkas kirjeenvaihto August Strindbergin ja kolmen suomalaisen välillä. Strindbergille kirjoittivat Wettenhovi-Aspan lisäksi tämän opetuslapset ja hengenheimolaiset, Kuurilan asemapäällikkö Elias Lönnqvist (1875–1949) ja vaasalainen luutnantti Theodor Finnilä (1868–1920). Suomalaisten pyrkimyksenä oli osoittaa Strindbergille tämän olevan väärässä kielitutkimustensa suhteen ja kiinnittää hänen huomionsa heprean sijasta suomen kieleen. Lönnqvist myös raportoi

suus näyttäytyisi helpommin. Wettenhovi-Aspa taas tarttui juuri sanskritinkieliseen esimerkkinsanaan *Pank*.

¹⁵⁸ Wetterhoff-Asp 1911a.

¹⁵⁹ Strindberg ei puhunut sanskritin sanan *pank* merkityksestä tässä kohtaa, mutta toisaalla kirjassa hän kertoi, että kyseessä olisi verbi, jonka merkitys vastaisi ruotsin kielen sanoja *fästa* tai *stampa*: ”**Pank** = Fästa; Fingo (lat.), Fangen (ty.), Pungo (lat.), *Puz* (heb.), *Pach* (heb. = snara). / **Pank** = Stampa; Baino (gr.), *Bus*, *Bas* (heb. = Trampa)”. Strindberg (1911) 2009d, 70.

¹⁶⁰ Strindberg (1911) 2009d, 35; Wetterhoff-Asp 1911a.

¹⁶¹ Wetterhoff-Asp 1911a. Halénin ja Tukkinen mukaan Wettenhovi-Aspa käytti tässä yhteydessä lähteenään Heinrich Winklerin monin paikoin kyseenalaista teosta ”ural-altailaisista” kielistä ja japanista joten hänen esimerkkinsanansa ”mongolin kielestä” olivat pahoin virheellisiä. Halén – Tukkinen 1984, 254, 324.

¹⁶² Suom. P. P. ”Den danske skämtaren Thomsen, den ”fonetiska” skolans ofelbare påfve, har nu i 40 år lyckats föra äfven den finsk-ugriska forskningen bakom ljuset.” Wetterhoff-Asp 1911c.

Strindbergille, mitä Wettenhovi-Aspa oli hänen teoksestaan *Hufvudstadsbladetissa* kirjoittanut.¹⁶³

Wettenhovi-Aspa kertoi vuonna 1927 kirjassaan *Jutelmia ja muistelmia 1890-luvun Parisista ja August Strindbergin Inferno-vuosista* kirjoittaneensa Strindbergille kirjeen, jossa hän pyrki vakuuttamaan vanhan ystävänsä erehtyneen etsiessään kielten alkuperää hepreasta. Tilalle hän tarjosi suomen kieltä, jonka puhujat, toisin kuin heprean, olivat ”ikäänkuin elävältä haudattuina pohjolan ikimetsiin, kaukana syrjässä kansainvaelluksen kaikkia kieliä sekoittavasta ja hämmentävästä sekamelskasta”. Wettenhovi-Aspa kertoi huomanneensa Strindbergin olleen jo vanha ja väsynyt ja pidättäytyneensä siksi sen enempää väittelemästä hänen kanssaan. Wettenhovi-Aspa valitti muistelmakirjassaan Lönnqvistin ja Finnilän innokkuutta väitellä sairaan kirjailijan kanssa, mutta toisaalta ymmärsi heidän innokkuutensa – Strindberghän vastasi kirjeisiin ja suomalaiset tunsivat iloa saadessaan olla kirjeenvaihdossa kuuluisan miehen kanssa.¹⁶⁴ Finnilälle Strindberg lähetti 16 sivun verran etymologisia muistiinpanojaan, joissa hän muun muassa selitti suomalaisia paikannimiä ja *Kalevalan* henkilöitä kreikan kielen ja kreikkalaisen mytologian kautta. Väinämöinen oli hänen mukaansa Hymenaios, Lemminkäinen Likymnias ja Joukahainen Iaekkos, joka oli yksi Dionysoksen nimistä.¹⁶⁵

¹⁶³ *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Theodor Finnilälle 4.12.1911, 181; Theodor Finnilälle 13.12.1911, 190–191; Theodor Finnilälle 16.12.1911 (kaksi kirjettä), 192–193; Theodor Finnilälle 21.12.1911, 198–199; Elias Lönnqvistille [n. 21.12.1911], 200–201; Sigurd Wetterhoff-Aspille 23.12.1911, 202–204; Elias Lönnqvistille 5.3.1912, 284; Elias Lönnqvistille 17.3.1912, 298–299, Elias Lönnqvistille 24.3.1912, 308–309; Halén – Tukkinen 1984, 199, 208–209.

Elias Lönnqvistin vuonna 1911 aloittama kielentutkimusharrastus konkretisoitui myöhemmin kaksiosaisena tutkimuksena *Suomenkieli kaikkien kulttuurikielten avaimena* (1. osa 1931, 2. osa 1945), jossa hän vielä jonkin verran kommentoi Strindbergin kirjoituksia. Lönnqvistin näkemykset muistuttivat paljolti Wettenhovi-Aspan näkemyksiä, mutta kirjoissaan Lönnqvist ei viitannut häneen. Wettenhovi-Aspan kirjoitusta *Kulttuurin kulta-ura Europassa* (*Sunnuntai* 16.1.1916) kommentoivassa artikkelissaan *Mistä johtuu sana kultūra?* (*Sunnuntai* 20.2.1916) Lönnqvist sen sijaan tunnustautui hänen oppilaakseen. Lönnqvist 1916; Lönnqvist 1931; Lönnqvist 1945; Wettenhovi-Aspa 1916b. Theodor Finnilä ei julkaissut omia tutkimuksia, mutta esitelmöi Wettenhovi-Aspan kanssa Turussa vuonna 1912 rahoittamassaan tilaisuudessa. Finnilää arveltiin myöhemmin myös Wettenhovi-Aspan *Suomen kultaisen kirjan* rahoittajaksi. Bok-fyren 1915, 4; Strindbergs ’Broder’ var Wetterhoff-Asp, *Hufvudstadsbladet* 25.5.1962; Halén – Tukkinen 1984, 208–209, 253–254.

¹⁶⁴ Wettenhovi-Aspa 1927a, 267–268. Walter Berendsohn toteaa Strindbergin diletantismien yltyneen groteskiksi kirjeenvaihdon aikana: ”Hans diletantism drev ut i det groteska, när han kom i brevväxling med tre finnar som å sin sida ville upphöja det finska språket till alla språks urspråk.” Berendsohn 1948, 102.

¹⁶⁵ Meidal 1996, 191; Rahikainen 1999, 6–7. *August Strindbergs brev XX* ei sisällä kaikkia Strindbergin kirjeidensä mukana lähettämiä etymologisia kirjoituksia. Suomalaisten kanssa käymänsä kirjeenvaihdon seurauksena Strindberg hankki maaliskuussa 1912 kirjastoonsa *Kalevalan* Karl Collanin käännöksenä. Meidal 1996, 286. Suomenkielisen *Kalevalan* selitysteoksineen hän oli mahdollisesti hankkinut tai saanut jo ennen tätä vuosien 1907–1908 painoksena. Strindbergin jälkeensä jättämässä kirjastossa on myös *Kalevalan* ruotsinkielinen nuorisopainos vuodelta 1902 alaotsikolla ”Ny bearbetning för ungdomen af Elsa Dalström”. Kirjastonsa ruotsinkielisiin *Kalevalan* laitoksiin Strindberg on tehnyt merkintöjä. Lindström 1977, 138. Wettenhovi-Aspan mukaan Strindberg ei tuntenut 1890-luvulla *Kalevalaa* kuin nimeltä eikä ollut uskonut Wettenhovi-Aspan ranskaksi kääntämiä otteita suomalaiseksi kansanrunoudeksi.

Strindberg hieman väsyikin vilkkaaseen kirjeenvaihtoon ja kehotti suomalaisia pitämään yhteyttä keskenään, ettei hänen tarvitsisi kirjeissään toistaa samoja asioita kaikille kolmelle.¹⁶⁶ Kirjeissään hän pyrki osoittamaan suomen kielen yhteyksiä hepreaan ja kreikkaan. Lopulta Strindberg haastoi suomalaiset ”kielitaisteluun”, jonka hän toi julki *Afton-Tidningenissä* 22.1.1912 julkaisemassaan artikkelissa ”Betraktelser på Födelsedagen med anledning av Sjukdomen”. Artikkelissa Strindberg kuvaili myös suomalaisten kanssa kaikessa ystävyudessa käymäänsä vilkasta etymologista kirjeenvaihtoa ja kertoi joulupäivänä alkaneen sairautensa aikana nähneensä kolmen päivän ajan kuumehoureisia unia käsinkirjoitetusta kaikkien kielten sanakirjasta, jota vuoroin hän ja vuoroin Wettenhovi-Aspa tutkivat.¹⁶⁷ Strindberg myös totesi neljä vuotta kestäneen sanakirjojen selaamisen seuraavan häntä uniinkin:

Men sömnen uteblev, som jag trodde, med den stigande febern; men jag måtte ha slumrat emellanåt, efter som jag vaknade. Under slumrnern, som jag icke kunde skilja från vaka eller sömn, hade jag ett handskrivet lexikon framför mig, där alla språk förekommo, och jag vände bladen, och såg längst ner på sidan den svenska glosan. Detta ägde full verklighet för mig, så länge jag slumrade; men så fort jag vaknade var boken borta. En gång vid uppvaknandet höll jag högra handen i luften och med en gest som om den vände bladen. I tre dygn pågick detta och det tröttade mig; trodde att fyra års bläddrande i lexikon förföljde mig, nu mekaniskt; men ibland fick jag en dunkel förnimmelse att det icke var jag utan finnen W.A. som satt och forskade och med sina tankar följde mig, inträdande i det tomrum mitt utplånade medvetande lämnat.¹⁶⁸

Haasteessaan Strindberg pyysi Finnilää, Lönnqvistiä ja Wettenhovi-Aspaa lähettämään kymmenen vaikeaa suomen kielen sanaa, jotta hän voisi selittää niiden alkuperän hep-

Wettenhovi-Aspa 1916g, 38. Teoksessaan *Götiska rummen* (1904) Strindberg mainitsi *Kalevalan* halveksivaan sävyyn: ”[Fennomaanit] koettivat perustaa jotakin Kalevalalle, tuolle nuorisonkirjalle, joka näyttää jonkun sahanarkastajan kokoonväntämältä.” Strindberg 1904, siteerattu teoksessa Söderhjelm 1920, 203.

¹⁶⁶ *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Elias Lönnqvistille [n. 21.12.1911], 200; Sigurd Wetterhoff-Aspille 23.12.1911, 202.

¹⁶⁷ *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Theodor Finnilälle 21.12.1911, 198–199; Elias Lönnqvistille [n. 21.12.1911], 200–201; Sigurd Wetterhoff-Aspille 23.12.1911, 202–203; Strindberg 1912a, 192–194; Meidal 1996, 199, 200–201, 204; Svensson 2004, 431–433.

¹⁶⁸ Strindberg 1912a, 192–193. *Suomi*-lehdessä julkaistu anonyymi suomennos välitti Strindbergin tekstin tähän tapaan: ”Mutta uni pysyi poissa niinkuin minä luulin kuumeen yhä lisääntyessä, minun on kuitenkin aika ajoin täytynt nukkua, koska heräsin. Horroksissa, jota tilaa en voinut erottaa valvomisesta ja nukkumisesta, oli minulla edessäni käsinkirjoitettu sanakirja, jossa kaikki kielet esiintyivät, minä käänsin lehtiä ja näin alimpana sivulla ruotsalaisen lauselman. Tämä on minulle täysin todellinen niinkauvan kuin uneksin, mutta heti herätessäni oli kirja poissa. Kerran minä herätessäni pidin oikeata kättäni ilmassa ja tein sillä liikkeen ikään kuin olisin kääntänyt lehteä. Tätä jatkui kolme vuorokautta ja se väsytti minua; luulin että nelivuotinen sanakirjojen selaaminen nyt vainosi minua koneellisesti, toisinaan oli minulla hämärä aavistus siitä, etten se ollut minä vaan suomalainen V. A., joka istui ja tutki ja ajatuksillaan seurasi minua astuen siihen tyhjään tilaan, jonka minun kulutettu tajuni oli jättänyt.” Strindberg 1912b.

rean ja kreikan avulla.¹⁶⁹ Wettenhovi-Aspa julkaisi Strindbergin kirjeen ja oman vastineensa kymmenen sanan luetteloinen *Åbo Underrättelser*issä 30.1.1912.¹⁷⁰ Wettenhovi-Aspan Strindbergille esittämät sanat olivat *kuu, maa, mies, tar* [nainen], *pää, luu, puu, suu, laa (laaja)*, leviämisen kantasana sekä *ko (koko)*, kokoamisen kantasana.¹⁷¹ Wettenhovi-Aspa esitti Strindbergille myös esimerkin suomen kielen erikoislaatuudesta:

För att visa huru k o = s a m l i n g kan användas i finskan märk: "Kokoo koko koko! Koko kokoko? Koko koko. = Samla hela högen! Hela högen? Hela högen! Kan du med hebräiska, grekiska eller något annat språk på jorden "knäcka" ofvanstående finska sats så får Du sätta mig i samma gapstock där Galilei satt: E pur si muve [sic] - - -¹⁷²

Strindberg kuoli toukokuussa 1912 eikä ehtinyt ennen kuolemaansa esittää selityksiä Wettenhovi-Aspan kymmenelle sanalle tai "murtaa" Wettenhovi-Aspan esimerkkidialogia heprealla ja kreikalla. Wettenhovi-Aspa katsoi siten voittaneensa kiistan alkukielestä ja oli pettynyt, kun asia ei saanut Suomessa julkisuutta.¹⁷³

Wettenhovi-Aspan ja Strindbergin "kielitaistelua" seurasi tosin pilalehti *Fyrenin* nimimerkki Sepia eli Rafael Lindqvist. Hän siteerasi 27.1.1912 ilmestyneessä artikkelissaan "Modern språkforskning" pitkästi Strindbergin *Afton-Tidningen*issä viisi päivää aikaisemmin julkaisemaa artikkelia ja raportoi maaliskuun alussa *Fyrenin* lukijoille myös Wettenhovi-Aspan vastauksesta Strindbergin haasteeseen.¹⁷⁴ Lindqvist totesi, että "sanavalmis Sigurd"¹⁷⁵ lienee ottanut huomioon Strindbergin horjuvan terveyden tyytyessään vain kymmeneen sanaan. Hän myös huomautti Strindbergin ja Wettenhovi-Aspan halveksimasta ruotsin kielestäkin löytyvän helposti Wettenhovi-Aspan esittämien kaltaisia "juurisanoja" kuten "*ko, lo, mo, ro, so, bo, ho, jo*", joiden johtaminen hepreasta tai muinaiskreikasta olisi vaikeaa.¹⁷⁶ Strindbergin *Afton-Tidningenin* artikkelin julkaisi myös Tampereella toiminut *Suomi*-lehti, jonka päätoimittajana oli Wettenhovi-Aspan

¹⁶⁹ *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Theodor Finnälälle 21.12.1911, 198–199; Elias Lönnqvistille [n. 21.12.1911], 200–201; Sigurd Wetterhoff-Aspille 23.12.1911, 202–203; Strindberg 1912a, 192–194; Meidal 1996, 199, 200–201, 204; Svensson 2004, 431–433.

¹⁷⁰ "En språkstrid mellan August Strindberg och S. Wetterhoff-Asp. Ett brev från Strindberg och ett öppet dito från hr W.-A.", *Åbo Underrättelser* 30.1.1912.

¹⁷¹ Suom. P. P. "Se här till slut 10 af de 10 ord, som Du bedt mig om: 1. K u u = måne. / 2. M a a = jord. / 3. M i e s = karl. / 4. T a r = kvinna. / 5. P ä ä = hufvud. / 6. L u u = ben. / 7. P u u = träd. / 8. S u u = mund. / 9. L a a (laaja) rotord för spridning. / 10. K o (koko) d:o för samling." Wetterhoff-Asp 1912.

¹⁷² Wetterhoff-Asp 1912.

¹⁷³ Wettenhovi-Aspa 1927a, 268–272; Halén – Tukkinen 1984, 209–211.

¹⁷⁴ Sepia 1912a, 5; Sepia 1912b, 4–5.

¹⁷⁵ Suom. P. P. "[...] den ordkunnige Sigurd [...]" Sepia 1912b, 4.

¹⁷⁶ Sepia 1912b, 4.

ystävä Pertti Uotila. Artikkelia ei mitenkään selitetty ja Wettenhovi-Aspaankin viitattiin alkutekstin mukaisesti sanoilla ”suomalainen V. A.”¹⁷⁷ *Suomi*-lehti ei uutisoanut Strindbergin ja Wettenhovi-Aspan ”kielitaistelua”, vaikka kumpikin oli muuten esillä lehdessä. Wettenhovi-Aspan Turussa 25.1.1912 pitämästä esitelmätilaisuudesta raportoitiin *Åbo Underrättelserin* mukaan ja todettiin, että ”[L]uento, joka osotti järkipäisiä tutkimuksia aineessa ja jonka täytyi herättää ihmettelyä nerokkaitten ja rohkeitten käännteittensä takia, palkittiin kestäväillä suosionosoituksilla.”¹⁷⁸ Samoihin aikoihin lehdessä seurattiin tiiviisti myös Strindbergin terveydentilaa sekä tämän syntymäpäivänään vastaanottamia suosionosoituksia.¹⁷⁹

Wettenhovi-Aspan kielitutkimukset saivat epäilemättä alkunsa vuorovaikutuksessa August Strindbergin kanssa. Hän itse esitti aloittaneensa kielitutkimuksensa jo Pariisiin vuosina 1890-luvulla ja väitti antaneensa Strindbergille sysäyksen eri kielten vertailuun. Toisaalta on mahdollista, että Wettenhovi-Aspa alkoi tutkia kieliä Strindbergin tutkimusten innoittamana ja vasta myöhemmin. Strindberg itse nimittäin kertoi tammi-kuussa 1912 *Afton-Tidningenin* suomalaisten kirjeenvaihtokumppaniensa kertoneen ryhtyneensä tutkimaan suomen kieltä muutamia vuosia aikaisemmin hänen vaikutuksestaan. Lähtökohtana olivat olleet Strindbergin kirjassaan *En ny blå bok* (1908) esittämät kielivertailut.¹⁸⁰

Wettenhovi-Aspa ei tutkimuksissaan viitannut Strindbergin teoksiin tai juurikaan kommentoinut niitä. Julkisuudessa Wettenhovi-Aspa kuitenkin esitti kielihistoriallisia pohdintojaan aluksi juuri suhteessa Strindbergin teksteihin. Strindberg oli Wettenhovi-Aspalle esikuva ainakin mitä tuli rohkeuteen puolustaa omia ajatuksia yleisestä mielipiteestä ja kriitikoista riippumatta. Jo Wettenhovi-Aspan runokokoelma *Pro Patria* (1900) sisälsi Pariisissa 1895 päivätyn runon ”Till August Strindberg”, jossa runon minä osoitti sanansa Strindbergille muistellen yhteistä kävelyä öisen Pariisin halki ja Strindbergin sanoja:

Du sade: ”Nej, jorden är als icke rund,
Dess skugga på månen är flat;
All astronomi är i botten och grund
Blott lögn – eller barnslig prat!

Se, stjärnorna äro blott irrbloss som gå
I rymden, där *intet* är alt. –

¹⁷⁷ Strindberg 1912b.

¹⁷⁸ ”Sigurd Wetterhoff-Aspin luennot”, *Suomi* 31.1.1912.

¹⁷⁹ Ks. esim. ”August Strindberg”, *Suomi* 28.1.1912.

¹⁸⁰ Strindberg (1912) 2004, 192.

Ack, människan kan ej sin ringhet förstå
Och fatta hur lifvet är kallt! [...].¹⁸¹

Katkelmassa tulee esiin sekä Strindbergin että Wettenhovi-Aspan asenne tieteeseen: Tähtitiede oli pohjimmiltaan valhetta tai lapsellista lörpöttelyä. Yleisenä totuutena pide-
tyt asiat eivät pitäneet paikkaansa; maapallo ei ollut pyöreä ja tähdet olivat pelkkiä
virvatulia. Lopulta runoilija ylisti ihaillen Strindbergin rohkeutta vastustajien edessä,
vastoinkäymisten lujittamaa mieltä ja ajatuksen vapautta:

Mång tusen pedanter Dig gräfde en graf
Och droppade gift i Ditt blod;
Men du seglar ännu på tankarnas haf,
Orkanen har stålsatt Ditt Mod.

Välan, Du är dock en stjärnornas son
Och icke en tviflets träl,
Se, Du skall ej orättvist bjuda dem hän,
När Du fått frid i din själ!¹⁸²

Wettenhovi-Aspa tunsii olevansa Strindbergin hengenheimolainen. Kumpikin oli
elämässään useaan otteeseen oppositioasemassa yleiseen mielipiteeseen nähden – ja
ainakin Wettenhovi-Aspa sekä vapaaehtoisesti että tahtomattaan: Strindberg-runon
ilmestyessä hän oli jo ehtinyt riidellä sanomalehdissä suomalaisten taidekriitikoiden
kanssa sekä järjestää Helsingissä kaikille avoimia ”vapaita näyttelyitä”, jotka herättivät
ärtymystä taidemaailman portinvartijoissa. Kuvataiteilijana Wettenhovi-Aspa joutui
ulkopuolisen asemaan.¹⁸³ Wettenhovi-Aspan 1910-luvun kielitieteelliset tutkimukset
sen sijaan olivat jo lähtökohdiltaan vallitsevien käsitysten vastaisia ja oppositioasema
valtavirran kielitieteeseen nähden tuntuu niissä itsetarkoitukselliselta.

Wettenhovi-Aspan suhde Strindbergiin vaikuttaa olleen samantapainen kuin
Strindbergin suhde Swedenborgiin. Olof Lagercrantzin mukaan ”Swedenborg oli
seurannut Strindbergiä Inferno-ajasta alkaen, ei niinkään oppimestarina – hän oli vain
silmäillyt sieltä täältä tämän tekstejä – vaan esikuvana itsenäisyydestä ja rohkeudesta

¹⁸¹ Wetterhoff-Asp 1900c, 27.

¹⁸² Wetterhoff-Asp 1900c, 27. Muistelmateoksessaan Wettenhovi- Aspa kertoo kirjoittaneensa runon
Strindbergin 46-vuotissyntymäpäivänä ja Strindbergin pitäneen säkeitä ”vähän lapsellisina”. Hän kertoo
myös yrittäneensä tuolloin saada Strindbergiä siirtymään alkemiasta takaisin kaunokirjallisuuden pariin.
Wettenhovi-Aspa 1927a, 156–162. Harry Halén näkee runon ironisena: ”Strindbergille 1895 kyhätty
veljellisen nälväisevät rivit on suunnattu ystävän tieteellisiä houereita vastaan, ja siksi August pitikin niitä
hieman lapsellisina.” Halén 1972, 69.

¹⁸³ Wettenhovi-Aspasta ja suomalaisesta taidemaailmasta ks. Halén – Tukkinen 1984, 34–36, 51–52, 65–
69, 75–81, 85–95, 106–114, 135–141; Halén 2007, 464–465.

kulkea omaa tietään vaikka koko maailma nauraisi.”¹⁸⁴ Samaan tapaan Strindbergin ajattelun omaperäisyys oli Wettenhovi-Aspan ihanteena vielä 1940-luvulla. Hänen viimeisten lehtiartikkeliensa joukossa on 10.5.1942 *Hufvudstadsbladetissa* julkaistu ”Mångfrestaren Strindberg grep stundom till penna och pensel”, jossa hän muisteli Strindbergin olleen aikaansa edellä monine taidetta ja luonnontiedettä koskevine ajatuksineen. Strindberg oli muun muassa esittänyt ajatuksia näkymättömästi ilmassa kulkevasta sähkövirrasta ja Wettenhovi-Aspa näki tämän puheena radioaalloista ennen niiden löytämistä.¹⁸⁵

2.2. Historiallisten tiedonkäsitysten jälleensyntymä

Wettenhovi-Aspan ja Strindbergin tutkimuksille oli yhteistä niiden irrallisuus aikakautensa tieteen metodeista. Kummankin tiedonkäsitelyksissä oli yhtäläisyyksiä pikemminkin 1600-luvulle ja edeltäville vuosisadoille kuin omaan aikakauteensa. Strindberg ja Wettenhovi-Aspa käyttivät menneiden vuosisatojen kirjallisuutta ja soveltuvin osin uudempaa tutkimusta tasa-arvoisina lähteinään. Heidän ajatusrakennelmistaan ja tutkimuskäytännöistään on siten löydettävissä useampiakin ajallisia kerrostumia. Tarkoitukseni on seuraavassa tarkastella Wettenhovi-Aspan tutkimusten historiallisia edeltäjiä ja hänen suhdettaan menneisyyden tieteeseen. Käsittelen vertailukohtana myös August Strindbergin kielitutkimuksia. Hänen lähtökohtansa olivat pitkälti samat kuin Wettenhovi-Aspan ja myös hänen tutkimuksissaan oli samalla tavalla anakronistisia piirteitä; niiden luontevin viitekehys ei välttämättä ollut omassa ajassaan vaan ne pikemminkin viittasivat historiaan jo lähtökohdiltaan. Strindberg ja Wettenhovi-Aspa kääntyivät tietoisesti menneisyyden puoleen vastustaessaan hengettömänä pitämäänsä oman aikansa akateemista tutkimusta. He olivat tietoisia modernin tieteen menetelmistä ja saavutuksista, mutta yhtä tietoisesti he käänsivät niille selkensä ja alkoivat toteuttaa menneisyyden tiedonkäsitysten mukaisia tutkimuksia.¹⁸⁶ Ei ole osoitettavissa mitään tiettyä historiallista aikakautta, johon Wettenhovi-Aspa ja Strindberg olisivat tutkimuksineen palanneet.

¹⁸⁴ Lagercrantz 1980, 407.

¹⁸⁵ Wettenhovi-Aspa 1942b. Ensimmäiset koetulokset radioaaltojen olemassaolosta oli tosin julkaistu jo 1888; Wettenhovi-Aspan Strindbergiä koskevat muistelmat ajoittuvat 1890-luvulle.

¹⁸⁶ Strindbergin ”tieteellisestä vallankumouksesta” paluuna menneisyyteen ks. esim. Balbierz 2005, 28–29; Wettenhovi-Aspan asenteista akateemista tutkimusta kohtaan ks. esim. Wettenhovi-Aspa 1930, 60–70.

Strindbergin kielitutkimuksia on tutkimuskirjallisuudessa käsitelty vain vähän ja joillekin Strindberg-tutkijoille tämä osa hänen tuotantoaan on näyttäytynyt merkinä mielenhäiriöstä ja epärationaalisesta ajattelusta. Tämä on johtanut toisaalta vaikenemiseen ja toisaalta yksipuolisiin näkemyksiin hänen tutkimustensa luonteesta ja lähtökohdista.¹⁸⁷ Usein esitetään Strindbergin saaneen vaikutteita Emanuel Swedenborgilta, mutta on huomattava, että Swedenborg oli monella tavalla tyypillinen aikansa oppineiden joukossa; hänen korrespondenssioppinsa vastasi aikansa yleisiä käsityksiä joissa keskeisenä oli oppi samankaltaisuuksista.¹⁸⁸ Strindberg oli lukenut myös paljon muuta samaan opilliseen traditioon liittyvää kirjallisuutta ja hän viittasi teoksissaan myös uudempiin käsityksiin kielten yhteisestä alkuperästä.¹⁸⁹ Sekä Strindbergin että Wettenhovi-Aspan teoksissa ilmenee samankaltaisuuden periaatteelle perustuva tiedonkäsitys, josta Michel Foucault on puhunut renessanssin tieteelle tyypillisenä. Heidän tutkimuksensa perustuivat paitsi sanojen keskinäiseen samankaltaisuuteen, jolla he ajattelivat olevan historiallista todistusvoimaa, myös sanojen vastaavuuteen niiden kuvaamien asioiden kanssa.¹⁹⁰ Strindbergin mukaan heprean kieli kuvasi ilmentämiään asioita luonnollisesti; heprean kielen sanat olivat yhteydessä kuvaamaansa maailmaan. Lintua merkitsevä sana *zippor* toi Strindbergin mieleen linnun liverryksen ja oli olemukseltaankin ”lintumainen”.¹⁹¹ Wettenhovi-Aspalle sanojen yhteys asioihin ei ollut aivan yhtä tiivis; hänelle suomen kieli tarjosi selityksen vieraiden kielten sanojen ja paikannimien todelliselle merkitykselle. Suomen kieli oli avain, jonka kautta sanojen luonnollinen merkitys paljastui. Niinpä esimerkiksi kaupungin nimi *Marseille* kuvasi hänelle kaupungin satamaa, joka ahdassuisena merenlahtena oli selvästikin *Meri-säiliö*.¹⁹²

Strindbergin kattavana periaatteena oli hänen omien sanojensa mukaan ”kaikkea on kaikessa”. Tämä monistinen periaate päti niin materiaan kuin kieliinkin. Alkemistisissa kirjoituksissaan hän esitti, että alkuaineet saattoivat muuttua toisikseen. Kieliä koskevissa tutkimuksissaan hänen olettamuksenaan oli kaikkien kielten sukulaisuus ja polveutuminen alkukielestä, jota lähimpänä nykyisistä kielistä oli heprea.¹⁹³ Tämän

¹⁸⁷ Kretz – Ralph 2009, 267–270.

¹⁸⁸ Balbierz 2005, 29; vrt. Lagercrantz 1980, 459.

¹⁸⁹ Strindberg viittaa muun muassa Katariina II:n näkemyksiin 1700-luvulta, joista enemmän jäljempänä. Uudemmissa tutkijoista hän mainitsee lähdeluettelossaan Alfredo Trombettin teoksen *L’Unità d’Origine del Linguaggio* (1905) sekä Leo Reinischin (1832–1919) teoksen *Einheitlicher Ursprung der Sprachen der alten Welt*. Strindberg (1910) 2009a, 9, 124. ”Wieniläinen afrikanistiprofessori” Reinisch mainitaan myös teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 312.

¹⁹⁰ Foucault’n näkemyksistä ks. Saastamoinen 1986, 152–155.

¹⁹¹ Strindberg (1910) 2009a, 13.

¹⁹² Wettenhovi-Aspa 1936b, 325–326.

¹⁹³ Ks. esim *Antibarbaruksen* ”Fasciculus II. Om kolet och ämnernas transmutation, transformistisk kemi eller allt är i allt!”, Strindberg 1906, 19–33. Kielten samuudesta Strindberg kirjoitti esimerkiksi Elias Lönnqvistille: ”Att finskan förmår upplösa alla språk, eger Finskan gemensamt med alla språk, ty alla

käsityksen taustalla oli *Raamatun* kertomus Baabelin tornista ja kielten sekoituksesta. Samanlainen näkemys vallitsi oppineiden keskuudessa 1600-luvulla, jolloin historiankirjoituksessakin haettiin yhteyksiä historiallisena totuutena pidettyyn *Raamattuun*. Tärkeänä menetelmänä oli tuolloinkin sanojen samankaltaisuuteen perustuva etymologis-historiallinen todistelu.¹⁹⁴ Wettenhovi-Aspan tutkimuksissa heprean asemassa oli suomen kieli. Siinä missä alkukielen pyhyys Strindbergillä liittyi *Raamattuun*, Wettenhovi-Aspalla vastaava pyhyiden aspekti esiintyi *Kalevalan* ja kansanrunouden ikuisen ja salatun viisauden korostamisessa.

Tutkimustensa yhtenä lähtökohtana ja esikuvana Strindberg mainitsi useaan otteeseen Venäjän keisarinna Katariina II:n (1729–1796) teoksen *Linguarum totius orbis vocabularia comparativa* (Pietari 1787–1789), jossa oli hänen mukaansa jo näytetty toteen kaikkien kielten yhteinen alkuperä.¹⁹⁵ Todellisuudessa teoksen oli suurimmaksi osaksi koonnut saksalainen luonnontieteilijä Peter Simon Pallas (1740–1811), joka toimi luonnonhistorian professorina Pietarin keisarillisessa tiedeakatemiassa.¹⁹⁶ Kyseessä oli Katariina II:n toimeksiannon pohjalta koottu ”kaikkien kielten ja murteiden vertaileva sanakirja”, joka sisälsi noin kolmensadan venäläisen sanan kyrillisille aakkosille translitteroidut käännökset kahdellesadalle elävälle ja kuolleelle kielelle. Sanakirjan kokoamisen taustalla oli G. W. Leibnizin (1646–1716) Pietari Suurelle (1672–1725) tekemä ehdotus Venäjän keisarikunnan alueella puhuttujen kielten sanastojen ja tekstien keräämisestä.¹⁹⁷ *Linguarum totius orbis vocabularia comparativa* pyrki sanojen vertailun avulla osoittamaan kielten ja kieliryhmien keskinäistä sukulaisuutta ja sitä kautta valaisemaan eri kansakuntien alkuperää. On myös mahdollista, että taustalla oli pyrkimys osoittaa kaikkien kielten syntyneen yhdestä primitiivisestä kielestä.¹⁹⁸ Leibnizin kehoitus kerätä Venäjän alueella puhuttujen kielten sanastoja liittyi ajatukseen universaalikielen luomisesta ja Katariina II:n aloitteesta toteutettu projekti ei siten ehkä tähännytkään ensisijaisesti yhteisen menneisyyden osoittamiseen vaan tulevaisuudessa luotavaan yhteiseen kieleen. Leibnizillä oli idea kaikille kansoille yhteisestä universaalikielestä, joka olisi ”järjen suurin instrumentti” ja takaisi ihmiskunnan

språk finns i alla”, ja Theodor Finnilälle: ”I Egypten har jag sett Finska ortnamn och i Negerspråk har jag funnit Finska ord, men därför att alla språk äro ett och samma.” *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Elias Lönnqvistille [n. 21.11. 1911], 200; Theodor Finnilälle 21.11.1911, 199.

¹⁹⁴ Urpilainen 1993, 141–142.

¹⁹⁵ Strindberg (1910) 2009a, 9; Strindberg (1911) 2009e, 253–254; *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Karl Börjessonille 18.7.1911, 78; Theodor Finnilälle 21.12.1911, 199; Sigurd Wetterhoff-Aspille 23.12.1911, 202.

¹⁹⁶ Pietarissa vuosina 1787 ja 1789 julkaistun kaksiosaisen teoksen nimiölehdellä kirjoittajaksi mainittiin ”erittäin korkea-arvoinen henkilö”, joka viittasi Katariina II:een. Ks. Lüdtkke 1996, 688; Archaimbault 2009, elektroninen dokumentti.

¹⁹⁷ Lüdtkke 1996, 688; Archaimbault 2009, elektroninen dokumentti.

¹⁹⁸ Lüdtkke 1996, 688.

yhteisymmärryksen. Taustalla olivat kokemukset uskonsodista, joiden syyksi Leibniz näki kielten ja kulttuurien erilaisuuden.¹⁹⁹ On tietysti mahdollista, että *Linguarum totius orbis vocabularia comparativa* toteutti kumpaakin pyrkimystä ja tulevaisuuden universaalikieli nähtiin paluuna menneisyyden ihannetilaan. Wettenhovi-Aspan kirjoituksissa esiintyi ajatus, jonka mukaan yhteisen alkukielen ja alkuperän tiedostaminen auttaisi Euroopan kansoja elämään sovussa.²⁰⁰ Tässä hänen pyrkimyksensä lähenivät Leibnizin universaalikielisuunnitelmien lähtökohtia. Strindberg piti selvänä, että *Linguarum totius orbis vocabularia comparativa* tarkoituksena oli osoittaa kielten yhteinen alkuperä ja kehotti joulukuussa 1911 myös Wettenhovi-Aspaa etsimään teoksen käsiinsä.²⁰¹

Wettenhovi-Aspa mainitsi Katariina II:n teoksen *Suomen kultaisessa kirjassa* ja pahoitteli, ettei keisarinna tuntenut suomen kieltä ja ottanut sitä suojelukseensa:

Till dessa språkgenier hörde äfven Hennes Majestät Kejsarinnan Katharina II af Ryssland, som ej endast omgaf sig med snillen från alla länder, utan äfven utgaf ett remarkabelt arbete öfver alla språks gemensamma slägtskap. Hade Hennes Majestät känt till det keltiska alias ur-finnoslaviska språk, som då ännu slumrade i våra skogar, skulle Hon säkerligen hafva sträckt sin beskyddande spira öfver hela vårt land och då redan frammanat uppblomstringen af en finskspråkig litteratur.²⁰²

Wettenhovi-Aspan näkemyksen mukaan kielinerona Katariina II olisi ymmärtänyt suomen kielen arvon ja valloittanut Suomen Ruotsilta, jolloin suomenkielinen kirjallisuus olisi syntynyt jo 1700-luvulla keisarinnan ”suojelevan valtikan” alla. ”Katariina II:n teoksessa” oli tosin mukana myös suomen kieli, ”tšjuhonski” (чюхонски), ja muita suomensukuisia kieliä.²⁰³ On mahdollista, että Wettenhovi-Aspa ei ollut nähnytkaan

¹⁹⁹ Toulmin (1990) 1998, 196–206.

²⁰⁰ Ks. esim. Wettenhovi-Aspa 1936b, [462].

²⁰¹ *August Strindbergs brev XX*, August Strindberg Sigurd Wetterhoff-Aspille 23.12.1911, 202.

²⁰² Wettenhovi-Aspa 1915a, 13. ”Näihin kielineroihin kuului myöskin Hänen Majesteettinsa Venäjän Keisarinna Katharina II, joka ei ainoastaan seurustellut kaiken maailman nerojen kanssa, vaan myöskin julkaisi huomattavan teoksen *kaikkien* kielten keskinäisestä sukulaisuudesta. Jos Keisarinna olisi tuntenut sen keltiläisen eli alkuperäis-suomalais-slaavilaisen kielen, joka vielä silloin uinaili meidän metsissämme, olisi hän varmaankin ojentanut suojelevan valtikkansa meidän koko maamme yli ja jo silloin loihtinut ilmoille suomenkielisen kirjallisuuden kukoistuksen.” Wettenhovi-Aspa 1915b, 17.

²⁰³ Pallas (1786) 1977, XIII, 1, passim. Halénin ja Tukkinen mukaan Wettenhovi-Aspan ”venäjän kielen taidosta ei ole näyttöä”, ks. Halén – Tukkinen 1984, 206. Peter Simon Pallas toisaalta mainitsi suomensukuiset kielet jo latinankielisessä esipuheessaan (Pallas (1786) 1977, XIII), ja jo pelkkä kyrillisten aakkosten hallitseminen olisi riittänyt suomensukuisten kielten löytämiseen teoksen sanastosta. Pallas myös yritti Keisarillisen Tiedeakatemian puolesta turhaan taivutella Porthania vähän ennen tämän kuolemaa lähtemään Venäjälle tutkimaan suomensukuisia kieliä. Ks. Branch 2006, 343. Vielä vuonna 1935 Wettenhovi-Aspa kirjoitti Katariina II:n olleen tietämätön Pietarin kaupungin rakentajien puhuman kielen tieteellisestä arvosta. Ks. Wettenhovi-Aspa 1936b, 7.

Linguarum totius orbis vocabularia comparativaa, vaan *Suomen kultaisen kirjan* maininta teoksesta syntyi Strindbergin kertoman pohjalta.

Strindbergin kielitieteellisten tutkimusten on nähty olevan yhteydessä tämän 1890-luvulla harrastamaan luonnontieteeseen ja alkemiaan. Siinä missä Strindberg aiemmin oli kemistinä etsinyt maailman perusmateriaa, josta sekä orgaaninen että epäorgaaninen elämä olivat lähtöisin, hän nyt etsi maailman kielten yhteistä alkuperää. Monistisiin näkemyksiinsä perusmateriaasta ja aineiden muuttumisesta toisikseen hän oli saanut vaikutteita Ernst Haeckeliltä (1834–1919), jonka teorioita hän tulkitsti omalla tavallaan. Freddie Rokemin näkemyksen mukaan Strindbergin kielitutkimuksissa oli kysymys alkemistisesta unesta, jossa heprea muuttui kullaksi ja kaikkien kielten lähtökohdaksi. Jan Balbierz käsittelee Strindbergin tutkimuksia antirationalistisena ja antipositivistisena vaihtoehdotieteenä, jossa Strindberg kääntyi valistusta edeltävän tieteen ihmistä, kieltä, luontoa ja Jumalaa koskevien käsitysten puoleen ”tieteellisen vallankumouksensa” nimissä. Balbierzin mukaan Strindbergin käsitykset kielestä ja hänen käyttämänsä tutkimusmenetelmät olivat peräisin keskiajalta ja barokin tieteestä. Balbierz kuitenkin korostaa, että samanaikaisesti hän asettui myös modernistien kieltä koskevaan keskusteluun luomalla etymologioita, leikkimällä sanoilla ja korostamalla sanojen foneettisia ominaisuuksia niiden merkitysten kustannuksella. Balbierz mainitsee James Joycen *Finnegans Waken* (1939), jossa ilmaisun välineenä ei ollut tietty kieli, vaan kieli yleensä, sisältäen juonteita ja kerrostumia kaikista kielistä. Strindberg pyrki etsimään ”heprealaisia” perusyksiköitä kaikista kielistä – tämä läheni Balbierzin mukaan Ferdinand de Saussuren pyrkimystä kuvailla *la langue*, kielen muuttumattomat ja objektiiviset ominaisuudet.²⁰⁴

1600-luvulla pyrittiin kaikenkattavaan maailmanselitykseen, jossa nykyisin eri tieteenaloiksi mielletyt luonnontieteet, kielitiede ja historia olivat yhden universaalitieteen, *pansofian* osa-alueita. Pansofiaan kuului yhtä lailla myös taide ja esimerkiksi musiikin voitiin nähdä olevan läheisessä yhteydessä matematiikkaan ja tähtitieteeseen ja siten ilmentävän universaalia harmoniaa. Tämän universaalitieteellisen projektin ideaalihahmo oli *polyhistori* joka monialaisella toiminnallaan kykeni ylittämään yksittäisten opinalojen rajat ja luomaan kokonaisesityksen maailmasta.²⁰⁵ Sekä Strindberg että Wettenhovi-Aspa toteuttivat toiminnassaan polyhistorin ihannetta. Strindbergillä tämä ihanne ilmeni erityisesti teoksessa *En blå bok*, joka esitteli monialaisten artikkeliansa kautta tekijänsä näkemyksiä luonnosta, ihmisestä ja Juma-

²⁰⁴ Lagercrantz 1980, 302–305, 459; Rokem 2004, 183–184; Balbierz 2005, 28–29, 46–48.

²⁰⁵ Balbierz 2009, 116.

lasta. Wettenhovi-Aspalla monialaisuus oli leimallinen piirre koko hänen elämänsä ajan. Monialaisuudessaan hänellä oli myös pyrkimyksiä kaikenkattaviin synteeseihin ja maailmanselityksiin, joten häntä voi ajatella 1600-luvun hengessä toimineena polyhistorina.

Wettenhovi-Aspan kirjoituksissa korostui myös Strindbergin kirjoituksissa huomattavasti vähäisempänä esiintynyt 1600-luvulle viittaava piirre. Hän pyrki kirjoituksillaan rakentamaan suomalaisille suurta menneisyyttä ja osoittamaan suomen kielen alkuperäisyyttä muihin kieliin nähden. Tässä Wettenhovi-Aspan kirjoitukset muistuttivat göötiläistä historiankirjoitusta, jossa suurvallaksi nousseelle Ruotsille pyrittiin rakentamaan loistava menneisyys. Strindberg pyrki ensisijaisesti osoittamaan ihmiskunnan kielten keskinäistä sukulaisuutta ja yhteistä alkuperää. Ruotsi ei ollut Strindbergille alkukieli vaan hänen näkemyksensä mukaan ruotsin kielelle kuului kunniapaikka kielten joukossa juuri niiden yhteyksien kautta, joita ruotsilla oli muihin kieliin. Strindberg haki Wettenhovi-Aspan tavoin ruotsalaisten historiallisia yhteyksiä eteläisempään Eurooppaan, mutta huomattavasti varovaisemmin ja vailla vastaavaa pyrkimystä rakentaa kansallista mytologiaa ja suurta menneisyyttä. Niin Strindbergin kuin Wettenhovi-Aspankin kirjoituksissa esiintyi viittauksia 1600-luvun historiankirjoitukseen. Wettenhovi-Aspan historiankäsitys, tapa käyttää historiallista tietoa ja tapa tutkia kieliä olivat sukua 1600-luvulla vallinneille käsityksille.

Wettenhovi-Aspan suomalaisten suurta menneisyyttä etymologian avulla todistettava historiannäkemys oli aatehistoriallisesti sukua Ruotsin suurvaltakaudesta kukoistaneelle göötiläiselle historiankirjoitukselle. 1400-luvulla syntynyt ja 1700-luvulle asti vaikuttanut göötiläinen suuntaus Ruotsin historiankirjoituksessa korosti muinaista kansallista suuruutta. Historiankirjoituksen tehtäväksi nähtiin unohtuneen menneen suuruuden palauttaminen ihmisten tietoisuuteen. Ruotsalaisten katsottiin olleen muinaisten goottien eli gööttien jälkeläisiä ja historiankirjoituksessa eli ajatus göötiläisen ajan paluusta. Loistavan menneisyyden etsintä liittyi myös Ruotsin suurvalta-aseman oikeuttamiseen.²⁰⁶ Kansallisten kielten esittäminen ihmiskunnan alkuperäisenä kielenä tai alkukieltä lähimpänä olevana kielenä oli tyypillinen renessanssin ja 1600-luvun eurooppalaisille oppineille. Todisteluisaan he käyttivät vapaan assosiaation hengessä esitettyjä etymologioita. Ruotsalaisten ohella esimerkiksi alankomaalaiset ja italialaiset saattoivat ajatella oman kielensä olevan raamatullista alkukieltä, joka periytyi aina Nooan pojalta Jaafetilta. Isidorus Sevillalainen (560–636) kertoi skyyttien ja goot-

²⁰⁶ Urpilainen 1993, 11–12, 33–34.

tien olleen Jaafetin pojan Maagogin jälkeläisiä ja tuhat vuotta myöhemmin myös ruotsalaiset johtivat historiansa goottien kautta Maagogista.²⁰⁷

Wettenhovi-Aspa ei juuri käytä gööttiläisiä edeltäjiään lähteinään, mutta mainitsee heidät paikoitellen edellä aikaansa olleina uranuurtajina:

Tiesinhän toki, että muutamat ruotsalaiset kielinerot, kuten E. Svenonius, O. Rudbeck nuorempi, E. Kajanus (oik. Gyllenhjerta), rovasti Idman y. m., jotka olivat osittain olleet satoja vuosia edellä omasta ajastaan, olivat vertailleet ja korostaneet niitä suorastaan hälyyttäviä yhtäläisyyksiä, joita oli olemassa heprean, kreikan, latinan ja heidän aikanaan niin väheksytyyn suomenkielen välillä.

Mutta että tälle viimeksimainitulle löytyisi vertauskohtia myöskin muinaisegyptiläisistä hieroglyfeistä, se oli toki sentään enemmän kuin mitä olin uskaltanut toivoa tai otaksuakaan! Mutta täytyihän minun uskoa omien silmiäni todistusta.²⁰⁸

Wettenhovi-Aspa tunnusti tutkivansa kielten historiaa samassa hengessä kuin gööttiläiset historioitsijat. Hänen näkemystensä edellytyksenä oli kuitenkin myös moderni egyptologia ja hieroglyfien tulkinta, joten niissä yhdistyivät gööttiläisiin viittaavat tutkimustavat ja päämäärät sekä uudemmat käsitykset. 1600-luvun edeltäjiään enemmän Wettenhovi-Aspa viittaa Kaarle Aksel Gottlundin (1796–1875), joka oli saanut vaikutteita Ruotsin 1800-luvun alun gööttiläisestä romantiikasta. Gööttiläinen romantiikka ja sitä edustanut yhdistys *Götiska Samfundet* pyrkivät elvyttämään vanhoja käsityksiä kansakunnan loistavasta menneisyydestä. Gottlund tutki kielten kehitystä ja päätyi tekemissään vertailuissa siihen, että suomen kieli on vanha sivistyskieli, joka on ollut jo esihistoriallisina aikoina korkealla tasolla. Gottlund korosti suomen kielen monimuotoisuutta; hänelle kielen korkeasta kehitystasosta kertoi esimerkiksi se, että suomen kielessä voitiin yhdellä sanalla ilmaista kokonaisia ajatuksia. Muissa kielissä vastaavien lauseiden ilmaisemiseen vaadittiin lauseita.²⁰⁹ Wettenhovi-Aspa esitti teoksessaan *Suomen kultainen kirja I* näytteitä Gottlundin esimerkkiverbinä olleesta sanasta *seisoa*, josta Gottlund pystyi johtamaan 104 eri verbin perusmuotoa. Huipentumana Wettenhovi-Aspa esitti Gottlundin 17-tavuisen esimerkkisanan ruotsinkielisine käännoksineen:

SEI-SA-UT-TA-UT-TET-TE-LE-MAT-TO-MUU-TE-HES-TAM-ME-PA-HAN
= ja just af vår oförmåga att kunna ställa så till att det småningom börjar stanna.²¹⁰

²⁰⁷ Olender 1994, 5–25.

²⁰⁸ Wettenhovi-Aspa 1927a, 262. Ks. myös Wettenhovi-Aspa 1915a, 86–87, 98; Wettenhovi-Aspa 1915b, 103–104; 116.

²⁰⁹ Urpilainen 2002, elektroninen dokumentti.

²¹⁰ Wettenhovi-Aspa 1915a, 113. Wettenhovi-Aspa esitti saman esimerkin myös saksaksi: ”Gottlund hat z.B. folgendes Wort gebildet: ”SEISAUTTAUTETTELEMATTOMUUTEHESTAMMEPAHAN” ein

Wettenhovi-Aspa jäljensi teokseensa myös Gottlundin kirjeen *Det Kongl. Nordiske Oldskrift Selskab i Kjöbenhavn* -seuralle vuodelta 1834, ja selitti tekevänsä näin paitsi kirjeen sisällön vuoksi, myös ”velvollisuuden tunnosta niiden mielipiteiden historiallista kehitystä kohtaan, joita minäkin edustan”.²¹¹ Gottlundin näkemysten hän kertoi vastaavan omiaan. Kirjeessä Gottlund pyrki osoittamaan Kööpenhaminan muinaiskirjoitusten tutkijoille suomen kielen olevan Pohjoismaiden vanhin kieli, johon muut kielet olivat päässeet vaikuttamaan harvinaisen vähän. Gottlundin mukaan suomalaisessa kansanrunoudessa oli yhtymäkohtia egyptiläisten, hindujen ja persialaisten tarustoihin ja antiikin Kreikan kirjallisuuteen. Tästä syystä oli Gottlundin mukaan aiheellista ryhtyä suomen kielen ja kulttuurin tieteelliseen tutkimukseen, varsinkin kun kirjeen kirjoittamisen aikoihin suomen kielellä oli alettu kasvavassa määrin julkaista myös kirjallisuutta.²¹² Gottlundin näkemykset ja argumentit todella olivat samansuuntaisia kuin Wettenhovi-Aspan, joskin maltillisemmin esitettyjä. Myös Gottlund näki suomen kielessä alkuperäisyyttä ja jälkiä menneisyyden korkeakulttuureista.

Erkki Urpilaisen mukaan Gottlundin lähtökohdat poikkesivat 1600-luvun göötiläisten ajatuksista. Hän ei pyrkinyt osoittamaan suomen kielen yhteyksiä muinaisiin kieliin, vaan perusti näkemyksensä suomen kielen itsenäiselle monimuotoisuudelle.²¹³ Wettenhovi-Aspan näkemyksiä Urpilainen kuvailee myöhäisgöötiläisiksi. Hänen mukaansa Wettenhovi-Aspan teoriat eivät kuitenkaan olleet vakavassa mielessä esitettyjä. Myöhäisgöötiläisten kirjoittajien yhteiseksi piirteeksi Urpilainen mainitsee eri-ikäisten lähteiden kritiikittömän käytön ja satunnaiseen samankaltaisuuteen perustuvan kielitieteellisen todistelun. Myöhäisgöötiläiset kirjoittajat käyttävät usein yhteyksistään irrotettuja lähdemateriaalin osia ja sijoittavat soveltuvia asiakohtia tukemaan haluttua kokonaisuutta. Pyrkimyksenä on yleensä suomalaisten tai jonkun muun kansan men-

Wort das in deutscher Sprache nur durch einen ganzen Satz ausgedrückt werden kann; es bedeutet nämlich: ”*Ja gerade durch unsere Unfähigkeit etwas so stellen zu können, dass es allmählich stehen bleibt.*” Wettenhovi-Aspa 1936b, 40. Ruotsin- ja saksankieliselle yleisölle Wettenhovi-Aspa esitti laajemminkin Gottlundin *seisoa*-verbin johdannaisia ja muita näkemyksiä suomen kielen monimuotoisuudesta, ks. Wettenhovi-Aspa 1915a, 106–118; Wettenhovi-Aspa 1936b, 40–48. Suomeksi esitys oli lyhyempi koska esimerkkisanoja ei tarvinnut kääntää. Wettenhovi-Aspa 1915b, 123–127. Ks. myös Wettenhovi-Aspa 1935g, 65–70.

²¹¹ Wettenhovi-Aspa 1915b, 117. ”Vi göra detta ej endast för själfva innehållets skull, utan äfven af plikt-känsla för den historiska utvecklingen af de åsikter, som äfven vi gjort oss till tolk för.” Wettenhovi-Aspa 1915a, 99.

²¹² K. A. Gottlund 1834, siteerattu teoksissa Wettenhovi-Aspa 1915a, 99–105; Wettenhovi-Aspa 1915b, 117–123.

²¹³ Wettenhovi-Aspan siteeraamassa kirjeessä yhteyksiä muinaisiin kulttuureihin kyllä haetaan göötiläiselle historiankirjoitukselle tyypillisessä hengessä, vaikka todistelun välineenä eivät olekaan etymologiat. Wettenhovi-Aspa totesi kirjeen olleen varustettu ”mielenkiintoisilla huomautuksilla”, joita hän ei teoksessaan kuitenkaan julkaissut. Wettenhovi-Aspa 1915a, 105; Wettenhovi-Aspa 1915b, 123.

neen suuruuden todistelu.²¹⁴ Wettenhovi-Aspan kirjoitukset sopivat hyvin Urpilaisen esittämään myöhäisgööttiläisyyden määritelmään. Myös Pekka Masonen toteaa Wettenhovi-Aspan näkemysten muistuttavan barokin historiankirjoitusta. Masonen vertaa hänen tutkimuksiaan myös afrosentriseen historiankirjoitukseen, jonka piirissä on esitetty näkemyksiä Egyptin kulttuurista ”mustan Afrikan” kulttuurina, joka on vaikuttanut ratkaisevasti länsimaisen kulttuurin syntyyn.²¹⁵ Palaan Urpilaisen ja Masosen näkemyksiin sekä afrosentriseen historiankirjoitukseen vielä jäljempänä.

2.3. Historiallisia sanaleikkejä – Wettenhovi-Aspa ja etymologian viehätys

Etymologioilla oli tärkeä asema Sigurd Wettenhovi-Aspan tutkimuksissa. Hänen mielikuvitukselliset näkemyksensä historiasta perustuivat suureksi osaksi etymologioille, sanojen historialle. Hänen perusajatuksenaan oli, että suomen kieli kaikkien maailman kielten alkumuotona ja lähtökohtana kantoi salattua viisautta, sanojen autenttista merkitystä, joka oli historian saatossa unohtunut. Vieraiden kielten sanojen ja paikannimistön suomalaisen alkuperän selittämällä päästiin hänen tutkimuksissaan käsiksi sanojen todelliseen merkitykseen. Niinpä esimerkiksi Pariisin kaupungin nimellä oli järkeenkäypä merkitys suomen kielen kautta: Pariisi merkitsi *Pari-sijaa*, joka sai merkityksensä, kun tiedettiin, että Pariisin kaupunki alkoi syntyä Seine-joen kahdelle saarelle, jotka olivat siten *Pari-sija*. Samoin Marseillen kaupungin nimen merkitys oli *Meri-säiliö*, koska kaupunki oli rakennettu satamaksi soveliaan suojaisan merenlahden ympärille.²¹⁶ Wettenhovi-Aspan projektina oli selittää sanojen alkuperäinen, suomalainen merkitys ja siten palauttaa tietoisuuteen suomalaisten merkitys maailmanhistoriassa.

Etymologia on myös läheisessä yhteydessä sanaleikin kanssa. Sanaleikin ja etymologian ero on siinä, että etymologiat ovat luonteeltaan historiallisia. Etymologiassa haetaan yhteyttä menneisyyden ja nykyisyyden välillä ja tuloksena on historiallinen kertomus. Sanaleikissä sanojen väliset yhteydet ovat olemassa nykyisyyden puitteissa. Etymologian ja sanaleikin funktiot ovat ihmisten välisessä kanssakäymisessä samankaltaisia, niiden ajallisen luonteen erilaisuudesta huolimatta. Yksi etymologian

²¹⁴ Urpilainen 2002, elektroninen dokumentti. Myöhäisgööttiläisistä puhuessani käytän preesensia, koska Urpilainen puhuu tekstissään tämän nimikkeen alla myös nykyajan kirjoittajista.

²¹⁵ Urpilainen 2003, elektroninen dokumentti.

²¹⁶ Wettenhovi-Aspan mukaan Pariisin latinankielinen nimi *Lutetia* merkitsi *Luteen sijaa*, joka oli roomalaisten halventava nimitys viholliskaupungille. Marseille taas oli latinaksi ollut alun perin *Marsailia*, ja muuttunut jo Caesarin aikana muotoon *Massilia*. Teoksessa *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt* kaupunkien nimien historiaa on havainnollistettu myös karttapiirroksin. Wettenhovi-Aspa 1936b, 322–326.

ominaisuuksista on sen viehätysvoima kuvitteellisen tarinankerronnan muotona. Niin kutsutut kansanetymologiat ovat kyenneet muuttamaan kieltä juuri siksi, että ne ovat menestyneet toisaalta juonellisina tarinoina ja toisaalta toimivina sanaleikkeinä. Samalla etymologioissa on myös kyse vallankäytöstä; niiden pyrkimyksenähän on esittää sanoille todellinen, autenttinen merkitys.²¹⁷ Wettenhovi-Aspakin rakentaa teoksissaan kertomuksia etymologioiden ympärille. Esimerkiksi sana kulttuuri perustuu Wettenhovi-Aspankin mukaan latinan kielen viljelyä merkitsevään sanaan *cultura*, mutta sanan *cultura* taustalla on suomen kielen *kulta-ura*. Tätä merkitystä hän selvittää teoksessaan *Kalevala ja Egypti* maalailevalla näyllä Niilin jokilaakson viljelyskauden avajaisissa toimitetuista pyhistä menoista, joissa faarao Ramses Suuri kyntää kultaisella auralla peltoon ensimmäisen vaon, *kulta-uran*.²¹⁸ Wettenhovi-Aspalle etymologiat olivat paitsi sanoilla leikittelyn ja tarinankerronnan väline, myös poliittisen argumentaation väline. Osoittamalla *kulttuurin* kaltaisen peruskäsitteen alkuperältään suomalaiseksi hän samalla esitti argumentin, jonka mukaan suomalaisilla oli sanaan omistusoikeus. Sanan historia tuli hänen mukaansa ymmärrettäväksi suomen kielen kautta ja siten suomalaisilla oli määrittelyvalta sanan oikean merkityksen suhteen.

Sanoilla leikittelyyn Wettenhovi-Aspalla oli ilmeistä taipumusta. Aina ei ollut kyse etymologioista, kuten käy ilmi hänen Sibeliukselle 20.10.1919 lähettämästään kirjeestä: ”Sibeliuksen sibyllinen sähke vaikutti kansan edustajiston kokoukseen kuin hengen suuri siipi.”²¹⁹ Erik Tawaststjernan mukaan Sibeliuksen ystävät käyttivät hänestä ”Sibban” ohella myös nimityksiä ”Siip” tai ”Siippa”, mikä osaltaan selventää sitaatin leikillistä olemusta.²²⁰ Yhtenä avaimena Wettenhovi-Aspan etymologioidenkin luonteeseen voisi pitää hänen omaa nimeään; sen hän suomalaisti samankuuloisuuden perusteella piittaamatta nimien *Wetterhoff* ja *Asp* saksan- ja ruotsinkielisistä merkityksistä. Pilalehti *Fyren* sai tästä aiheen nimitellä Wettenhovi-Aspaa *Ilmaanhyppy-Haavaksi* ja *Ilmantoivo-Haapalaksi* ja ennusti hänen vielä saavan ruotsalaisuusherätyksen,

²¹⁷ Riikonen 1992, 77–82.

²¹⁸ Wettenhovi-Aspa 1935g, 35–43; Wettenhovi-Aspa 1935i, [1–3]. *Kulttuuri – kulta-ura* -etymologian Wettenhovi-Aspa esitti vuonna 1916 yksinkertaisemmassa muodossa ja selitti kulta-uran tarkoittavan ihmiskunnan kulta-aikaa. Wettenhovi-Aspa 1916b.

²¹⁹ Sigurd Wettenhovi-Aspa Jean Sibeliukselle 20.10.1919, siteerattu teoksessa Tawaststjerna 1989, 23. Wettenhovi-Aspa toimi vuonna 1919 aktiivisesti Ahvenanmaan säilyttämiseksi osana Suomea. Tampereen Kauppaseuran tiloissa järjestettiin Ahvenanmaan kysymyksestä 19.10.1919 eri järjestöjen, suojeluskuntien ja kulttuuriyhdistysten kansalaiskokous, joka muun muassa laati asiasta eri maiden hallituksille osoitetun sähkösanoman. Wettenhovi-Aspa oli kutsunut myös Sibeliuksen liittymään perustettuun ”Ahvenanmaan ystäväin keskuskomiteaan” ja pyytänyt tätä paikalle Tampereen kokoukseen tai ainakin lähettämään sähkötervehdyksen. Sibelius lähettikin kokoukseen sitaatissa mainitun sähkösanoman, joka kuului ”För fosterlandet redo till allt”. Tawaststjerna kuvaa sähkettä diplomaattisesti muotoiluksi. Halén – Tukkinen 1984, 277–282; Tawaststjerna 1989, 23.

²²⁰ Tawaststjerna 1989, 23.

jonka jälkeen nimestä tulisi *Väderhopp-Aspegren*.²²¹ Wettenhovi-Aspan etymologiat noudattivat samaa kaavaa; hän etsi vieraskielisille sanoille samalta kuulostavia vastineita suomen kielestä eikä tässä leikissä ollut sijaa muiden kielten sanoille antamille merkityksille. *Shakespeare* oli näin ollen vanhaa fingallialaista tai fennokeltiläistä merimiessukua, jonka nimenä oli *Se Haaksenperä* ja *Bonaparte* oli romaaniset kielet huomiotta jättäen *Punaparta*.²²²

Wettenhovi-Aspalla oli toisaalta pyrkimyksenä esittää väittämiä sanojen historiasta ja sitä kautta historiasta yleensä, mutta toisaalta hänen etymologioissaan oli kyse myös verbaalisen kekseliäisyyden osoittamisesta ja huumorista. Hänen maailmassaan pyrkimys etymologiaan ja historian selittämiseen ei ollut ristiriidassa leikillisen tason kanssa. Etymologia saattoi olla samanaikaisesti sekä vakavasti otettava että hauska. Wettenhovi-Aspalle sanojen selittäminen oli myös tapa seurustella ihmisten kanssa. Etymologioiden esittäminen oli osa Wettenhovi-Aspan julkista persoonaa hänen liikkueessaan taiteilijapiireissä ja tekivät osaltaan hänestä mielenkiintoisen henkilön, kuten Antti Halonen seuraavassa kuvaa:

Tuusulan värikkäimpien vieraitten joukossa Wettenhovi-Aspan hahmo oli varmaankin Eric O. W. Ehrströmin vaikuttavin vastakohta: askeettinen ja laiha eksentrikko ja sanasointuihin harhaantunut kielentutkija, jonka yltiöpäiset teoriat herättivät kaikkialla epäluuloista hyväntuulisuutta. Mutta hän oli rakastettava ja aina tervetullut vieras eikä kukaan ollut ihan varma siitä, miten vakavasti hänet oli otettava. [...]

Joskus, yhteisen isänmaallisen innostuksen aikana hänessä oli syntynyt tavaton mielikuva kaiken maanpäällisen elämän suomalaisesta alkupeirästä. Tätä vauhkoa teoriaansa todistaakseen hän liikkui eleganttina ja sanavalmiina seurasta toiseen, ja hänen perusteluissaan oli sellaista teknillistä virtuositeettia ja sanakäänteitten hallitsemiskykyä, että hän puhui melkoisella vaivattomuudella sanat Eino Leinonkin suusta. Sellaiseen tehtävään ei suinkaan riittänyt älyltään jokapäiväinen mies. [...]

Aspa tuli tavallisesti yllättäen. Hän oli lähtenyt verryttelemään, luultavasti vilkkaan aivotoiminnan ajamana, ja pistäytyi taloon siellä, missä ystäviä sattui olemaan matkan varressa. Ilmestyessään atelierin ovelle, kengänkärkiä myöten viimeisteltynä ja hienosti leikattu parta kapeitten kasvojen jatkona, hän pani ajattelemaan joulupukkia, joka oli lähtenyt liikkeelle Sarvikalliosta, käväistyään sitä ennen Helsingissä ostamassa itselleen hienot vaatteet. Kauan hän ei hukannut aikaa takan ääressä, ennen kuin hän jo alkoi esitelmän kummallisen sanakirjansa salaisuuksista.²²³

²²¹ Kuvateksti ”Verkliga apostatsrådet Sigurd Ilmaanhyppy-Haapa-Wetterhoff-Asp.” *Fyren* 16/1914, 5; Bok-fyren 1915, 4.

²²² Wettenhovi-Aspa 1935h, 14; Wettenhovi-Aspa 1936b, 87. Shakespearen nimen Wettenhovi-Aspa esitti myös muodossa ”HAAKSI-PERÄ(MIES) = ship-pilot”, Wettenhovi-Aspa 1935j, 25.

²²³ Halonen 1982, 130–131.

Halosen kuvauksesta saa käsityksen, että etymologiat olivat tiiviisti läsnä Wettenhovi-Aspan jokapäiväisessä elämässä. Voisi kuvitella, että suuri osa hänen etymologioistaan perustui hetkessä tapahtuneisiin assosiaatioihin ja oivalluksiin, jotka olivat yhteydessä kulloiseenkin esittämistilanteeseensa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran käsikirjoituskokoelmiin sisältyy kymmenkunta Wettenhovi-Aspan tekemää sekalaista muistiinpanoa, joiden joukossa on myös tupakka-askin kanteen ja kirjekuorien kääntöpuolille luonnosteltuja etymologioita.²²⁴ Muistiinpanoja hän todennäköisesti teki jatkuvasti, missä ikinä liikkui. Tähän viittaa jo hänen teostensa etymologisen aineiston runsaus.

Edellä viittasin Jan Balbierzin näkemykseen, jonka mukaan Strindbergin kielitutkimukset vertautuivat James Joycen *Finnegans Wakeen* (1939) ja Joycen tapaan käyttää ilmaisukeinona tietyn kielen sijaan kieltä yleensä.²²⁵ Joycen *Finnegans Wake* voi tulla mieleen myös Wettenhovi-Aspan teksteistä. Esimerkiksi vuonna 1916 hän vertaili toisiinsa suomen kieltä ja kelttiläisiä kieliä ja mainitsi englantilaisten kirjoitustavan hämärtävän kielten välisiä yhteyksiä:

Pyysin kerran erästä englantilaista sanelun mukaan kirjoittamaan seuraavan suomalaisen sananlaskun: Alku työn kaunistaa, / lopussa kiitos seisoo. Englantilainen kirjoitti sanat näin: ”Alqoogh thiun chounixton loupoosa cheetos sysough”. Suunnilleen tämän näköistä on keltinkieli englantilaisten tavaamana ja kirjoittamana.²²⁶

Samassa tekstissä Wettenhovi-Aspa käytti suomalaisista myös termiä ”fingallialainen” ja viittasi kelttiläisrenessanssin mytologian Fingal-hahmoon.²²⁷ Joycen *Finnegans Wake* tarkoitti tekijänsä mukaan paitsi Finneganin ruumissaattoa, myös ”the Finn again wakes”, jonka hän selitti tarkoittavan kelttiläis-pohjoismaisen *Finn*-sankarin heräämistä ja joka sattuman kautta tuli ajankohtaiseksi, kun Suomi nousi teoksen ilmestyttyä kansainvälisen mielenkiinnon ja huomion keskipisteeseen talvisodan tapahtumien ja Sillanpään Nobel-palkinnon vuoksi.²²⁸ Joycen teoksessa ja hänen muistiinpanoissaan on myös suomenkielisiä sanoja ja viittauksia *Kalevalaan*; sanat on usein kirjoitettu samantapaisella oikeinkirjoituksella kuin Wettenhovi-Aspa edellisessä sitaatissa ku-

²²⁴ Wettenhovi-Aspa, Sigurd, A 3176, SKS Kia.

²²⁵ Balbierz 2005, 47.

²²⁶ Wettenhovi-Aspa 1916k.

²²⁷ Wettenhovi-Aspa 1916k. Fingalista ks. edellä luku 2.1.

²²⁸ ”Et à ce propos il est bien singulier comment après la publication de mon livre (dont le titre signifie à la fois la veille mortuaire et le reveil du Finn, c-à-d, notre héros légendaire celto-nordique) la Finlande, jusqu’à alors terra incognita occupe tout-à-coup le centre de la scène d’abord par le fait que le prix Nobel de littérature a été décerné à un écrivain finnois et après à la suite du conflit russo-finnois.” *Letters of James Joyce III*, James Joyce Fritz Vanderpylille 14.3.1940, 472. Ks. myös Miilumäki 1991, 124.

vasi.²²⁹ Samaan tapaan Joyce leikitteli myös englannin kielen kirjoitusasulla; avuksi hänen vaikeaselkoisena pidetyn romaaninsa lukemiseksi on tästä syystä usein neuvottu ääneenlukua. Merkittävimpänä yhtymäkohtana Joycen ja Wettenhovi-Aspan välillä voi pitää kummankin samankaltaista käsitystä etymologian merkityksestä. Hannu K. Riikonen on todennut Joycen etymologiaa kohtaan osoittamasta kiinnostuksesta, että ”Mielenkiinto etymologiaa kohtaan ja sitä koskeva spekulatio on monessa suhteessa myös James Joycen tuotannon pohjana. [...] *Finnegans Wake* [...] pohjautuu ajatukseen siitä, että koko ihmiskunnan historia voidaan tavallaan johtaa etymologiasta.”²³⁰ Wettenhovi-Aspa toteutti teoksissaan juuri tätä pyrkimystä. Joycea ja Wettenhovi-Aspaa yhdisti sanoilla leikittelyn ja etymologian lisäksi myös kiinnostus Egyptiä kohtaan. Harry Halén ja Tauno Tukkinen mainitsevat kerrotun tarinoita, joiden mukaan Wettenhovi-Aspa ja Joyce olisivat tunteneet toisensa ja olleet peräti ”fenoegyptiläisiä” keskustelukumppaneita. Joycella tiedetään olleen jonkinlainen kontakti Suomeen ja Wettenhovi-Aspa puolestaan oleskeli pitkiä aikoja muun muassa Joycen asuinmaissa Ranskassa ja Sveitsissä, mutta mitään varmaa tietoa heidän yhteyksistään ei ole.²³¹

Hannu K. Riikonen on tutkinut Joycea suomentaneen Pentti Saarikosken amatöörietymologiaa ja kertoo tämän kiinnostuneen etymologiasta jo nuoruudessaan: viidentoista ikäisenä Saarikoski oli kirjoittanut latinankielisen tutkielman, jossa pyrittiin osoittamaan heprea ja suomi sukulaiskieliksi. Myöhemminkin hän pohdiskeli teoksissaan sanojen alkuperää ja viittasi teoksessaan *Asiaa tai ei* (1980) myös Wettenhovi-Aspaan: ”Wettenhovi-Aspan nerokkain keksintö on tämä: ’sirkka’ on kreikaksi akris, koska ne lukivat suomalaisen sanan oikealta vasemmalle.”²³² Riikosen mukaan Saarikoskea kiinnostivat amatöörikielilitieteilijät, joista on tämän tuotannossa useita mainintoja. *Asiaa tai ei* -teoksessaan Saarikoski kertoi ostaneensa Helmi Poukan tutkimuksen *Etruskia suomeksi*, jossa Poukka todisteli etruskin ja suomen kielten sukulaisuutta Sorbonnen yliopiston professori Jules Marthan vuonna 1912 esittämiin näkemyksiin tukeutuen. Myös Wettenhovi-Aspa viittasi Jules Marthaan *Suomen kultai-*

²²⁹ Miilumäki 1991, 123–130.

²³⁰ Riikonen 1992, 78.

²³¹ Halén – Tukkinen 1984, 325. Joyce mainitsee kirjeenvaihdossaan ainakin kahdesti saaneensa ”omituista” postia Helsingistä liittyen *Finnegans Wakeen* ja ”the Finn again wakes” -teemaan: ”[Edellisen kirjesitaatin suoraa jatkoa] J’ai regu, juste avant l’ouverture des hostilités, un commentaire bizarre de Helsinki à ce sujet.” *Letters of James Joyce III*, James Joyce Fritz Vanderpylille 14.3.1940, 472. Ks. myös Miilumäki 1991, 124. Toisessa kirjeessä hän mainitsee saaneensa *Finnegans Waken* arvosteluita ympäri Eurooppaa, ja jatkaa: ”[...] and, naturally enough perhaps, a strange symbolical affair from Helsinki – sent about 6 weeks ago – where, as foretold by the prophet, the Finn again wakes. I should not jest...” *Letters of James Joyce I*, James Joyce Frank Budgenille 8.2.1940, 408. Ks. myös Miilumäki 1991, 130. Joycen Helsingistä vuonna 1939 saaman postin sisältö ei ilmeisesti ole tarkemmin tiedossa, eikä lähettäjääkään kaiketi tiedetä.

²³² Saarikoski teoksessa *Asiaa tai ei* (1980), siteerattu artikkelissa Riikonen 1992, 74.

sessä kirjassa (1915).²³³ Saarikoski mainitsi tuotannossaan myös Wettenhovi-Aspaa kiinnostaneen sanan *janhus*, jolle Wettenhovi-Aspa oli löytänyt vastineen hindin kielestä. Liukusukseen käytettävää puuainesta tarkoittanut sana päätyi niin Saarikosken kuin Wettenhovi-Aspankin tietoisuuteen ilmeisesti Elias Lönnrotin sanakirjasta. Saarikosken etymologiset harrastukset perustuivat kiinnostukseen kieltä ja sen historiaa kohtaan. Hän oli myös täysin tietoinen omien etymologioidensa harrastelijamaisesta luonteesta ja kuvasi innostuvansa löydöistään ”lapsen tavalla”.²³⁴ Riikonen mainitsee Saarikoskella olleen toisaalta edellytyksiä myös ”[...] vakavasti otettavaan filologiseen ja kielitieteelliseen toimintaan”.²³⁵ Wettenhovi-Aspan etymologisten tutkimusten voi nähdä perustuneen hieman samankaltaiseen kiinnostukseen kieliä kohtaan. Hänenkään kirjoituksissaan etymologisten olettamusten ei tarvinnut olla ehdottomasti tosia voidakseen olla kiinnostavia.

²³³ Wettenhovi-Aspa 1915a, 76–80; Wettenhovi-Aspa 1915b, 91–96; Poukka 1972, passim; Riikonen 1992, 74. Jules Marthasta enemmän luvussa 3.1.

²³⁴ Saarikoski teoksessa *Euroopan reuna* (1982), siteerattu artikkelissa Riikonen 1992, 76.

²³⁵ Riikonen 1992, 74–75, passim.

3. Kansakunnan alkuperä

3.1. Suomen kultainen kirja I ja keskustelu Suomen kulttuurin alkuperästä

Wettenhovi-Aspan ensiesiintymiset etymologina ja suomalaisten menneisyyden uudelleenmäärittelijänä olivat reagointia Strindbergin kielitieteellisiin tutkimuksiin. Wettenhovi-Aspan ja Strindbergin kiistely alkukielestä oli ollut luonteeltaan ystävällismielistä ja epäpoliittista kilvoittelua etymologian parissa. *Suomen kultaisella kirjalla* Wettenhovi-Aspa astui kielipoliittiselle taistelutantereelle. Vuonna 1915 sekä ruotsiksi että suomeksi ilmestynyt *Finlands Gyllene Bok I – Suomen kultainen kirja I* oli ruotsinkielisen laitoksen alaotsikon mukaisesti *Svar på ”Svenskt i Finland”*, ”epäsuora vastaus yleisgermaaniseen herjauskirjaseen ”*Ruotsalaista Suomessa*” ”.²³⁶ Teoksen julkaiseminen oli ollut suunnitelmassa jo kesällä 1911, jolloin joukko Helsingin Esplanadikappelissa istuneita taiteilijoita teki ennakkotilauksensa kirjasta. Oman kappaleensa halusivat esimerkiksi Väinö Blomstedt, Akseli Gallen-Kallela, Albert Gebhard, Otto Manninen, Felix Nylund, Eliel Saarinen ja Alpo Sailo.²³⁷

Wettenhovi-Aspa kertoi kirjansa alussa, että eri väreihin nimettyjä kirjoja oli julkaistu runsaasti ja mainitsi esimerkiksi Strindbergin ”siniset kirjat”²³⁸. Koska kaikki

²³⁶ Wettenhovi-Aspa 1915b, 19. ”Denna vår ”Gyllene bok” är endast en indirekt svar uppå den bekanta pangermanistiska pamphleten ”Svenskt i Finland”. Wettenhovi-Aspa 1915a, 14. *Finlands Gyllene Bok I ja Suomen kultainen kirja I* poikkeavat joiltakin osin toisistaan, joten käytän teoksia lähteinäni rinnakkain. Suomennoksessa on jätetty tiettyjä kohtia pois ja toisaalta suomentaja on lisännyt alaviitteisiin omia huomautuksiaan. Suomennoksessa myös kaikki vieraskieliset sitaatit on käännetty, ruotsinkielisessä versiossa on yleensä tyydytty alkutekstiin. Wettenhovi-Aspa on todennäköisesti aktiivisesti osallistunut suomennoksen tekemiseen ja muuttanut tekstinsä yksityiskohtia. Hänen puutteellinen suomen kielen taitonsa on kuitenkin vaatinut ulkopuolisen kääntäjän käyttämistä.

²³⁷ Ruokalistan taakse kirjoitettu ennakkotilausluettelo nimikirjoituksineen ja osoitteineen on julkaistu facsimilena artikkelissa Laitinen 1951, 13. Wettenhovi-Aspan käsialalla listaan on kirjoitettu päiväys ”6 VI 1911” sekä muutamia sanoja: ”[epäselvää tekstiä] Finskan warit världsspråk. Ett exemplar beställdes af:” Mainittujen nimien lisäksi teoksen tilasivat myös Johannes Öhquist, Sergei Wlasoff, Carl Adolf af Nyborg, Knut Boije, Mikko Slöör, J. von Qvanten sekä J. E. Kortman. Ilmeisesti Albert Gebhard on tilannut teoksen myös ruotsalaiselle pilapiirtäjä ja kirjailija Albert Engströmille ”enligt fullmacht”.

Tilaaajien joukossa ollut Johannes Öhquist julkaisi seuraavana vuonna teoksen *Suomen taiteen historia*, jossa esiteltiin lyhyesti myös Sigurd Wettenhovi-Aspa: ”Monipuolinen, mutta kouluttamaton ja siksi kaikilla aloilla puutteelliseksi jäänyt kyky on *Sigurd Wetterhof-Asp* [sic] (s. 1870), joka runouden, maalaustaiteen, kuvanveiston ja vertailevan kielentutkimuksen alalla yrittää häikäilemättömän rohkeasti ratkaista tehtäviä, joihin hän vaillinaisten opintojensa tähden ei voi pystyä. Vain silloin-tällöin (ehkäpä kuvanveiston alalla kaikkein parhaiten) on häneltä jokin tehtävä onnistunut.” Öhquist 1912, 448. On merkillepantavaa, että Öhquist jo tässä vaiheessa mainitsi Wettenhovi-Aspan kielentutkijana, vaikka tämä ei ollut julkaissut aiheesta vielä muutamaa lehtiartikkelia enempää. Ilmeisesti Wettenhovi-Aspan näkemykset herättivät heti siinä määrin huomiota, että Öhquist on katsonut aiheelliseksi mainita taiteilijan tästäkin harrastuksesta. Teoksessa julkaistiin myös valokuva Wettenhovi-Aspan veistämästä tuhkaurnasta, ks. Öhquist 1912, 550. Ks. myös Öhquist 1912, 544; Halén – Tukkinen 1984, 66, 213.

²³⁸ *En blå bok* (1908); *En ny blå bok* (1908); *En blå bok. Avdelning III.* (1908); *En extra blå bok.* (1912). Ks. luku 2.3.

sateenkaaren värit oli jo kirjojen nimissä käytetty, jäivät hänen käytettäväkseen ruostumattomat metallit. Viitaten suomalaiseen arvoitukseen ”Kultaa kujaiset täynnä, / Hopiata tanhuaiset, / Eikä ole ottajata” hän ilmoitti julkaisevansa *Suomen kultaisen kirjan*. Ruotsinkielisen laitoksen kannessa ”Guld på gården ligger / Ingen tager upp det” esiintyi mottona. Wettenhovi-Aspa viittasi tällä suomen kieleen, jonka hän aikoi kohottaa ansaitsemaansa arvostukseen.²³⁹ Suomenkielisen painoksen kuvituksena oli valokuvia kuvanveistäjä Alpo Sailon²⁴⁰ kalevalaisia runonlaulajia esittävistä veistoksista. Kirjan kannessa Arhippainen Miihkalin, Tsjoppi Jäniksen, Iivana Onoilan ja Iivana She-meikan joukkoon liittyi niin ikään Sailon veistämänä *Kalevalan* laulujen omaperäinen tulkitsija, Wettenhovi-Aspa itse.²⁴¹

Teoksen kritiikin kohteena ollut julkaisu *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden* (1914) sisälsi muun muassa aggressiivisia kirjoituksia suomenruotsalaisen kansanosan rodullisesta ylemmyydestä suomenkielisiin nähden. Kirjan oli julkaissut Helsingin yliopiston ruotsinkielisten ylioppilaiden puoluevaltuuskunta, *Svenska studenters partidelegation* ja sen tarkoitus oli esitellä uutta ruotsalaisuusliikettä sekä kotimaan että Ruotsin yleisölle.²⁴² Kirjan esipuheessa todettiin, että tarkoituksena ei ollut esittää yhtenäistä ohjelmaa, vaan kirjoittajien henkilökohtaiset näkemykset saivat tulla vapaasti esille.²⁴³ *Svenskt i Finland* sisälsi kaikkiaan yhdeksän artikkelia, jotka käsitelivät Suomen ruotsinkielistä vähemmistöä ja kielikysymystä eri näkökulmista. Teoksessa kannettiin huolta muun muassa ruotsinkielisen väestön vähenemisestä,

²³⁹ Wettenhovi-Aspa 1915a, 1, 14, 50–51; Wettenhovi-Aspa 1915b, 19, 61–62. Myöhemmin Wettenhovi-Aspa selitti arvoituksen tarkoittavan auringonvaloa, ks. Wettenhovi-Aspa 1935g, 125–126. *Suomen kultainen kirja* päättyi lauseeseen ”Ex oriente lux.” Tämä tarkoitti ”Itämaasta” viikingeille nousevaa sivistyksen valoa. Wettenhovi-Aspa liitti kieleen ja sivistykseen valon symboliikan. Wettenhovi-Aspa 1915a, 123; Wettenhovi-Aspa 1915b, 134.

²⁴⁰ Alpo Sailon (ent. Albin Enlund, 1877–1955) tuotannossa yli neljän vuosikymmenen aikana syntyneillä runonlaulajaveistoksilla oli keskeinen osa. Gallen-Kallelan oppilas Sailo oli Kalevala-romantikko ja karelianisti, joka oli myös Kalevalaseuran perustajajäsen. Sailo haaveili *Kalevalatalosta*, jonne hänen runonlaulajaveistoksensa ja muiden Kalevala-taiteilijoiden teokset olisi sijoitettu. Piela 2008, 80. *Kalevalatalosta* ks. myös Fewster 2006, 330–333.

²⁴¹ Wettenhovi-Aspa 1915b, etukansi sekä planssit [1–4]. *Suomen kultaisessa kirjassa* oli alun perin tarkoitus julkaista myös elämäkerrallisia tietoja veistosten esittämistä runonlaulajista, mutta tästä luovuttiin, koska Suomalaisen Kirjallisuuden seura oli julkaisemassa runonlaulajia käsittelevää kuvitettua elämäkertateosta. Raekallio 1915, 8. Sailon Wettenhovi-Aspaa esittävä rintakuva (Alpo ja Nina Sailon perikunnan kokoelma) on Jussi Suomalain mukaan peräisin noin vuodelta 1908, jolloin Sailo ja Wettenhovi-Aspa asuivat samassa talossa Helsingin Luotsikadulla. Suomala 2006, 51, 53, 88. Sailo teki rintakuvat myös toistuvasti Wettenhovi-Aspan kritiikin kohteina olleista Vilhelm Thomsenista ja E. N. Setälästä. Ks. ”Höfödingin ja Thompsnenin [sic] rintakuvat. Kuvanveistäjä Alpo Sailon muovailemat”, *Suomi* 22.6.1912; Öhquist 1912, 539, 546.

²⁴² Göteborgilainen *Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet* otti kirjaa välittämään sata kappaletta. Klinge 1972, 53; Klinge 1978a, 363.

²⁴³ Svenska studenters partidelegation 1914, [3].

kaupunkien suomalaistumisesta ja ”ruotsalaisen maan” joutumisesta suomalaisten omistukseen.²⁴⁴

Wettenhovi-Aspan vastine kirjalle oli tyyliltään poleeminen ja hyökkäävä. *Finlands Gyllene Bokin* suomentaja J. Raekalliokin puhui suomenkielisen laitoksen esipuheessa teoksen ”sotaisasta luonteesta”, jonka hän epäili oudoksuttavan lukijaa:

Jonkinverran oudolta saattaa suomalaisesta lukijasta tuntua kirjan sotainen luonne. Siinä kun käydään tuimaa taistelua useimmille lukijoille ennestään tuntematonta kirjaa ”*Svenskt i Finland*” vastaan. Viimeksi mainitun kirjan omituinen sisällys ja sävy käyvät kuitenkin ”*Suomen kultaisesta kirjasta*” kyllin selville; eikä lukijaa kummastuttane, jos kirjoittajan innostus taistelussa totuuden ja oikeuden puolesta saa hänet toisinaan pukeutumaan tuimaan sotisopaan ja haarniskaan.*)²⁴⁵

Julkaisemassaan kirjoituksessa *Finlands Gyllene Bok. Själfkritik af Wettenhovi-Aspa* Wettenhovi-Aspa kertoi tunteneensa itsensä pakotetuksi reagoimaan *Svenskt i Finlandin* suuruudenhulluun ja halpamaiseen hyökkäykseen suomalaisuutta vastaan, ja valitteli tämän vaatineen raskaan sarjan poleemista tykistöä:

Jag såg med häpnad hela denna generalmobilisering af Hölmö eli Holmalaiset = den nyländska ö och sjörfvarbefolkningens samlade omdömeslöshet, råhet och dumhet... ju längre jag hann fördjupa mig uti allt detta, dess mera insåg jag, att detta augiasstall icke kunde rensas med mindre än polemik af 42 centimeters kaliber. Därför fick jag lof att rada fram det ena polemiska batteriet efter det andra för det hela började kännas för trång.²⁴⁶

Wettenhovi-Aspan mukaan tästä johtuen *Suomen kultaisen kirjan* ensimmäisessä osassa ”objektiivinen vertaileva kielitutkimus” näyttäytyi melkeinpä sivuasiana, eikä hän voinut esittää teorialleen riittävästi filologisia todisteita.²⁴⁷ *Svenskt i Finlandissa* esitettyjä näkemyksiä kumotessaan Wettenhovi-Aspa tukeutui ulkomaisiin auktoriteetteihin; suuri osa *Suomen kultaisen kirjan* sisällöstä esitteli eurooppalaisten kirjailijoiden ja tiedemiesten lausuntoja suomen kielestä ja *Kalevalasta*. *Suomen kultai-*

²⁴⁴ Ekholm 1914, 70–79; Eklund 1914, 1–23; Hedengren 1914, 112–135; Klingstedt 1914, 96–111; Lille 1914, 182–192; Nikander 1914, 44–69; Nordman 1914, 24–43; Pontán 1914, 145–147; Wikman 1914, 80–95.

²⁴⁵ Raekallio 1915, 7–8. ”*) Haaraniska – haarniska; siitä ruotsalainen: *harnesk* ja saksalainen: *Harnisch*, jotka merkitsevät samaa kuin haarniska.” [*Suomen kultaisen kirjan* alaviite siteeratun kappaleen lopussa; Wettenhovi-Aspa on luultavasti itse lisännyt hänelle tunnusomaisen etymologian suomentajan esipuheeseen.]

²⁴⁶ Wettenhovi-Aspa 1916o. Wettenhovi-Aspan mukaan ”hölmöläiset” tarkoitti ”holmalaisia” eli saariston ruotsinkielistä väestöä, ks. Wettenhovi-Aspa 1915a, 34; Wettenhovi-Aspa 1915b, 41.

²⁴⁷ Wettenhovi-Aspa 1916o.

sen kirjan sisällysluettelo toimi samalla myös teoksen henkilöhakemistona, josta löytyivät muiden muassa *Kalevalan* kääntäjät Louis Léouzon le Duc ja Martin Buber, kielitieteilijät Rasmus Rask ja Jakob Grimm, antropologi Armand de Quatrefages ja maantieteilijä Elisée Reclus. Kotimaisista nimistä esiin nousivat Runeberg, Topelius, Porthan, Lönnrot ja Gottlund.²⁴⁸ Teoksessa oli sitaatteja edellä mainittujen henkilöiden kirjoituksista²⁴⁹ ja *Suomen kultaisen kirjan* suomentaja J. Raekallio korostikin esipuheessaan teoksen merkitystä kansallistuntoa kohottavien lausuntojen kokoelmana.²⁵⁰ Lisäksi Wettenhovi-Aspa tuki esitystään suomalaisten historiallista merkitystä tavalla tai toisella korostaneiden eurooppalaisten tutkijoiden näkemyksillä. Wettenhovi-Aspa siteerasi pitkästi myös *Svenskt i Finland* -teoksen tekstejä,²⁵¹ joten suuri osa *Suomen kultaisesta kirjasta* koostui sitaateista.

Joihinkin *Svenskt i Finland* -kirjassa esitettyihin näkemyksiin Wettenhovi-Aspakin saattoi yhtyä. Hän siteerasi kolmen ja puolen sivun verran *Studentbladetin* päätoimittajana toimineen maisteri Hugo J. Ekholmin²⁵² kirjoitusta *Svenska allmogens i Sydfinland*, jossa Ekholm kiinnitti huomiota uusmaalaisien kartanonisäntien alustalaisiaan kohtaan harjoittamaan sortoon, jonka hän näki jatkuneen tehtaanomistajien ja työläisten välisissä suhteissa 1900-luvullakin.²⁵³ Ekholm puhui ruotsinkielisen rahvaan oman kieliryhmänsä taholta kohtaamista vääryyksistä ja vaati yhteiskunnallisten erojen tasoittamista.²⁵⁴ Wettenhovi-Aspa totesi, että tietenkään ei sopinut *Svenskt i Finland* -kirjan puitteissa puhua siitä sorrosta, mitä ruotsinkielinen yläluokka oli suomenkielisiä kohtaan harjoittanut, ja näki ymmärrettävänä, että tällaisissa olosuhteissa niin ruotsin- kuin suomenkielinenkin kansa oli taipuvainen panemaan toivonsa sosialismin punaisiin

²⁴⁸ Wettenhovi-Aspa 1915a, 3–4; Wettenhovi-Aspa 1915b, 5–6.

²⁴⁹ Ks. esim. Wettenhovi-Aspa 1915a, 55–56; Wettenhovi-Aspa 1915b, 66–67 (Rasmus Rask); Wettenhovi-Aspa 1915a, 56; Wettenhovi-Aspa 1915b, 67 (Zacharias Topelius); Wettenhovi-Aspa 1915a, 57–58; Wettenhovi-Aspa 1915b, 68–69 (de Quatrefages ja Léouzon le Duc) Wettenhovi-Aspa 1915a, 60; Wettenhovi-Aspa 1915b, 72–73 (Jakob Grimm); Wettenhovi-Aspa 1915a, 61; Wettenhovi-Aspa 1915b, 73 (Martin Buber); Wettenhovi-Aspa 1915a, 99–105; Wettenhovi-Aspa 1915b, 117–123 (Carl Axel Gottlund). Ruotsinkielisessä painoksessa kaikkia sitaatteja ei ole käännetty ruotsiksi.

²⁵⁰ Raekallio 1915, 7.

²⁵¹ Ks. esim. Wettenhovi-Aspa 1915a, 20–24; Wettenhovi-Aspa 1915b, 26–30 (Hugo J. Ekholm) Wettenhovi-Aspa 1915a, 62–69; Wettenhovi-Aspa 1915b, 74–83 (Artur Eklund).

²⁵² Hugo J. Ekholm (1880–1955, myöh. Ekhammar) oli kirjailija, kielentutkija, *Studentbladetin* päätoimittaja vuosina 1913–1917 ja filosofian tohtori (1916). Klinge 1978b, 342; Tuusvuori 2007, 209.

²⁵³ Ekholm 1914, 73–76; Wettenhovi-Aspa 1915a, 20–24; Wettenhovi-Aspa 1915b, 26–30. Suomennoksesta on poistettu lyhyt kappale, jossa Ekholm puhuu papeista ja matkasaarnaajista, jotka maksua vastaan synkentävät ja katkeroittavat maaseudun työtä tekevän kansan elämää. Ekholm 1914, 76; Wettenhovi-Aspa 1915a, 24. Jäljempänä käsittelen toista kohtaa, joka suomennoksessa poikkeaa alkuteoksesta. Todennäköisesti suomentaja J. Raekallio teki muutokset yhteistyössä Wettenhovi-Aspan kanssa, mutta on mahdotonta sanoa kumman aloitteesta esimerkiksi poistoja tehtiin. Suomennos julkaistiin ruotsinkielisen laitoksen jälkeen, ja on mahdollista, että Wettenhovi-Aspa halusi korjata teostaan saamansa palautteen tai itsekritiikin pohjalta.

²⁵⁴ Ekholm 1914, 70–79.

lippuihin tai lähtemään siirtolaisiksi.²⁵⁵ Wettenhovi-Aspan mukaan Ekholmin artikkeli antoi *Svenskt i Finland* -teokselle pysyvän arvon.²⁵⁶ Matti Klinge kertoo *Svenskt i Finlandin* toimittajien epäröineen julkaista Hugo J. Ekholmin artikkelia.²⁵⁷ On helppo ymmärtää, että Ekholmin artikkeli saattoi näyttää sisällöltään vaaralliselta ja kirjan tarkoitusta ajatellen ristiriitaiselta. Artikkelin julkaiseminen oli osoitus siitä, että *Svenskt i Finlandin* kirjoittajat todella saivat vapaasti esittää henkilökohtaiset näkemyksensä. Toisaalta Hugo J. Ekholm ei ollut mikään toisinajattelija *Svenskt i Finlandin* kirjoittajien joukossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa on Wettenhovi-Aspalle kuulunut lehtileike, jossa siteerattiin Ekholmin ruotsinkielisille maanviljelijöille Turussa pitämää esitelmää ”Den svenska jorden”. Siinä Ekholm taisteluhenkä nostattaen puhui germaanisen kansanosan vuosisatoja viljelemän maan luisumisesta suomenkielisten omistukseen ja vaati tämän estämistä hinnalla millä hyvänsä.²⁵⁸

Tutkimuskirjallisuudessa *Svenskt i Finlandin* artikkeleista on kiinnitetty huomiota etenkin ensimmäiseen, Artur Eklundin²⁵⁹ artikkeliin ”Ras, kultur, politik”.²⁶⁰ Matti Klinge mainitsee Eklundin artikkelin olevan teoksen tärkein ja mielenkiintoisin ja toteaa, että siinä esitellään ”uuden virtauksen koko germanistinen rasismi”.²⁶¹ Eklund esitti artikkelissa käsityksensä, jonka mukaan ruotsalainen kulttuuri oli koko maan sivistyksellinen ja poliittinen selkäranka. Myös suomalaisuusliikkeen hän näki olevan ruotsalaisen kulttuurin ilmentymää, koska sen johtajat, kuten Snellman ja Yrjö-Koskinen, olivat ruotsalaista syntyperää. Ruotsalaisen kulttuurin hän taas näki olevan germaanisten rotuominaisuuksien ilmentymää. Germaaneina suomenruotsalaisille oli luonnostaan vierasta kaikki suomalainen; Eklundin mukaan ruotsalaiset ja suomalaiset kansanosat oli pidettävä erillään. Eklund puhui *Kalevalasta* ja totesi, että siitä puuttui germaanisille sankarirunoelmille ominainen iloinen sotaisuus, ”den glada stridsbarhetsanda”.²⁶² Sotaisuuden Eklund rinnasti elinvoimaisuuteen ja aktiivisuuteen. Hän otti esille Väinämöisen ja Joukahaisen kamppailun, jonka oli esitetty olevan todis-

²⁵⁵ Wettenhovi-Aspa 1915a, 24–25; Wettenhovi-Aspa 1915b, 31.

²⁵⁶ Wettenhovi-Aspa 1915a, 21; Wettenhovi-Aspa 1915b, 27.

²⁵⁷ Klinge 1978a, 363.

²⁵⁸ Lehtileike ”Det svenska bondemötet i Åbo. Lördagens förhandlingar.” *Hufvudstadsbladet* 5.2.1917, Sigurd Wettenhovi-Aspan lehtileikekokoelma 180, Lehtileikearkisto, SKS Kia.

²⁵⁹ Artur Eklund (1880–1927) oli filosofian kandidaatti, muun muassa *Studentbladetin* päätoimittaja vuosina 1911–1912 sekä yliopiston miekkailunopettaja vuosina 1905–1927. Ks. Klinge 1978b, 342; Meinander 2002, 87–100; Tuusvuori 2007, 208.

²⁶⁰ Hämäläinen 1968, 25–27; Klinge 1972, 53, 107–108; Klinge 1978a, 363–367; Kemiläinen 1993, 168–169; Petersson 2007, 139–140. Wettenhovi-Aspan *Svenskt i Finland* -teokselle vastineeksi julkaisemaa *Suomen kultaista kirjaa* ei mainita em. tutkimuskirjallisuudessa.

²⁶¹ Klinge 1972, 53.

²⁶² Eklund 1914, 1–23.

tus suomalaisten uskosta sanan mahtiin, ja viittasi sitten ironisesti viimeaikaiseen, monisanaisuuden merkeissä syntyneeseen historiaan:

All germansk och arisk forndiktning genljuder av svärdsklang, skildrar strider, hemsökelse, tragiska skickelser; så de isländska sagorna, så de keltiska sångerna, så Beowulf, Niebelungenlied, Chanson de Roland, så Iliaden, så även det mäktigaste av alla epos, indernas Mahabharata. Hur annorlunda med Kalevala! Må vi huru mycket som helst beundra dess skönhet, må vi gripas av enskilda storslagna partier, må vi erkänna det vackra vittnesbörd diktverket i många avseenden bär om den folksjäl, varur det framsprungit: i detta avseende ådagalägger det en svaghet: där finnes intet av den glada stridbarhetsanda, utan vilken folken ej förmå tränga fram på historiens vädjobana. Väinämöinen sjunger Joukahainen i kärret: ett slående vittnesbörd om finnarnas tro på ordets, d. v. s. tankens och idéns makt, eller hur? Ja, om man så vill, men å andra sidan: verkar det ej nästan som en satir, när man betraktar vårt folks senaste historia i mångordighetens tecken?²⁶³

Wetenhovi-Aspan mukaan *Kalevala* oli germaaneja kehittyneemmän ja sivistyneemmän kulttuurin tuotetta juuri rauhanomaisuutensa vuoksi. Hänen mukaansa *Kalevalan* runot syntyivät suomalaisten ”sankariajan” jo jäätyä taakse, aikana, jolloin suuntauduttiin kohti ylevämpiä ”teosofisia” ja henkisiä päämääriä. Tällöin arvostettuna pidettiin sodassa kunnostautumisen ja sotaisuuden sijaan viisautta ja verbaalista lahjakkuutta.²⁶⁴ Wetenhovi-Aspa näki germaanien olevan parasta aikaa muuttamassa Eurooppaa savuaviksi raunioiksi.²⁶⁵ Hänen mukaansa tällaisen kulttuurin ihailijalla ei ollut edellytyksiä ymmärtää *Kalevalaa*:

Att en person som så naivt och öppet bekänner sin smak för Germanernas bloddrypande entré och evolutioner på den europeiska arenan icke skall hafva någon förståelse för en dikt, som Kalevala, – där en realistisk naturmålning delvis fördjupas till orientalisk mystik och natursymbolik – delvis åter söker lösa tillvarons och skapelsens gåta på rent teosofisk väg, igenom att såda anden ”Haltia” i alla ting – det är alls icke förvånande.²⁶⁶

²⁶³ Eklund 1914, 11. Siteerattu teoksissa Wetenhovi-Aspa 1915a, 1, 14, 65–66; Wetenhovi-Aspa 1915b, 79–80. Samaa kohtaa siteeraavat myös Pekka Kalevi Hämäläinen ja Matti Klinge, ks. Hämäläinen 1968, 26; Klinge 1978, 364. Wetenhovi-Aspa vertasi *Kalevalan* kertomusta Väinämöisestä ja Joukahaisesta Raamatun Jobin kirjaan, ks. Wetenhovi-Aspa 1915a, 66–67; Wetenhovi-Aspa 1915b, 81.

²⁶⁴ Wetenhovi-Aspa 1915a, 65–66; Wetenhovi-Aspa 1915b, 79–80.

²⁶⁵ Wetenhovi-Aspa 1915a, 65; Wetenhovi-Aspa 1915b, 78. *Suomen kultaisessa kirjassa* esiintyneestä germaanien sotaisuuden arvostelusta huolimatta Wetenhovi-Aspa myös ihaili saksalaisia ja kirjoitti vuonna 1919 heille kiitosrunon isänmaansa vapauttamisesta. Hänen serkkunsa Adolf Fredrik (Fritz) Wetterhoff (1878–1922) oli jääkäri liikkeen perustajia. Halén – Tukkinen 1984, 17–18, 343. Harry Halénin mukaan ”Saksan häviö ensimmäisessä maailmansodassa koski Wetenhovi-Aspaan kovin.” Halén 2007, 465.

²⁶⁶ Wetenhovi-Aspa 1915a, 66. ”Ei sovi kummastella, jos henkilö, joka niin suurin sanoin ihailee germanien veristä esiintymistä ja tuhotöitä Euroopassa, ei vähimmässäkään määrässä ymmärrä sellaista tarua kuin Kalevala, jossa realistinen luonnonkuvaus osittain syvenyy itämaiseksi mystiikaksi ja luonnon

Wettenhovi-Aspan *Kalevalan* rauhanomaisuutta ja henkisyyttä korostaneet näkemykset olivat lähellä teosofien *Kalevalan* tulkintaa. Suomessa esiintyi kuitenkin maailmansotien välisenä aikana myös voimakas pyrkimys rakentaa kansakunnalle sotilaallista menneisyyttä ja sankariaikaa, kuten Derek Fewster on tutkimuksissaan osoittanut. Myös *Kalevalasta* haettiin tuolloin sankarillisen kansalliskulttuurin rakennusaineita.²⁶⁷ Wettenhovi-Aspan tulkinta *Kalevalasta* oli ristiriidassa näihin pyrkimyksiin nähden.

Artur Eklund puhui germaanisesta rodusta ja rotuominaisuuksista. Wettenhovi-Aspan mukaan rodun käsite oli virheellinen. Hän viittasi Raamattuun, jonka mukaan kaikki kansat muinoin puhuivat samaa kieltä²⁶⁸ ja totesi tämän pitävän paikkansa. Alukieltä puhunut kansa, *maa-laji*, hajaantui hänen mukaansa sittemmin eri lajeihin (*art*) ja tästä johtuen tulisi puhua ”saman alkukansan eri lajeista ja lajihaaroista”²⁶⁹ eikä eri kansoista ja roduista.²⁷⁰ Arjalainen rotu oli Wettenhovi-Aspan mukaan ”suomalais-ugrilai-

symbolikaksi, ja osittain koettaa ratkaista olemisen ja luomisen arvoituksen teosofista tietä, huomaamalla hengen, ”haltian”, kaikissa kappaleissa.” Wettenhovi-Aspa 1915b, 80.

²⁶⁷ Fewster 2006, 320–330; Fewster 2008, 194–195, 203–204.

²⁶⁸ Baabelin torni ja kielten sekoitus, 1.Moos.11:1–9.

²⁶⁹ Wettenhovi-Aspa 1915b, 59. [...O]m olikä arter eller afarter af samma urbefolkning. Wettenhovi-Aspa 1915a, 48.

²⁷⁰ Wettenhovi-Aspa 1915a, 48–49; Wettenhovi-Aspa 1915b, 59–60. Wettenhovi-Aspan myöhemmässä tuotannossa esiintyy satunnaisesti puhetta roduista, mutta hän ei uskonut rotuominaisuuksien olevan kulttuurin kannalta merkittäviä. Teoksessaan *Kalevala ja Egypti* hän mainitsee kuitenkin muinaisten fennoegyptiläisten rotukäsityksistä: ”Fenno-egyptiläiset käyttivät itsestään nimitystä ROTU = (ro tu) = puhdas rotu. Neekereillä sen sijaan oli nimenä = *Ne hahsi kuš* = *Ne haise(vat) kus(elle)*. Gallen-Kallelan kertoman mukaan muistuttanee neekerien haju vielä meidän päivinämme lähinnä virtsan löyhkää. [...] Autiomaan poikien nimenä oli ”*Le’ha-bim*” < ”*Laiha ja pimeä*” on hietaavikkojen poika vielä tänäkin päivänä.” Wettenhovi-Aspa 1935g, 26. Samassa teoksessa hän puhui myös kallon muodosta rotuominaisuutena: ”Keskimittan euroalaisesta on tullut politinen kannunvalaja, joka käyttää kaavamaisia sanoja, joiden perimmäisestä merkityksestä hän ei useinkaan enää tiedä sen enempää kuin hänen papukaijansa. Hänen naistensa maalatut huulet, kaulassa roikkuvat lasihelmet ja hysteerinen neekerijazzi-innostus osoittavat, että pitkäkalloinen länsimaalainen on sentään, kaikesta ulkonaisesta pintasilauksesta huolimatta, yhtä väärentämätön raakalainen kuin pitkäkalloinen neekeri.” Wettenhovi-Aspa 1935g, 45, ks. myös 139–141. Suomalaisten Wettenhovi-Aspa katsoi Gustaf Retziukseen (1842–1919) viitaten edustavan sopusuhtaista ja lyhytkalloista rotua. Hän myös kertoi Strindbergin pitäneen itseään ”lappalaisena” ja ”mongoolina” sekä todisteli Strindbergin itse asiassa kuuluneen suomalaiseen rotuun. Wettenhovi-Aspa 1927a, 248–260. Huomattavasti vakavampaan sävyyn Wettenhovi-Aspa puhui rotuvihaa vastaan. Muistelmissaan hän kertoo vuonna 1895 alkaneesta Dreyfusin tapauksesta, jonka yhteydessä hän ihmetteli Strindbergin juutalaisvastaisia asenteita. Wettenhovi-Aspa myös totesi Strindbergin sittemmin tehneen täyskäännöksen asennoitumisessaan juutalaisiin, ryhtyihän tämä innolla tutkimaan heprean kieltä. Itsestään Wettenhovi-Aspa kirjoitti vuonna 1927 seuraavasti: ”[...] koskaan en ole voinut antaa rotuvihalle pikkusormeanikaan, ilmenipä se missä muodossa tahansa.” Samassa yhteydessä hän mainitsi monien Kööpenhaminan aikaisten nuoruudenystäviensä olleen juutalaisia. Wettenhovi-Aspa 1927a, 112–113. Dreyfusin tapauksen yhteydessä Wettenhovi-Aspa oli myös lähettämässä Suomesta tukisähkeitä rouva Dreyfusille ja Emile Zolalle. Hänen tuolloin pitämänsä, juutalaisvihaa vastaan suunnattu puhe julkaistiin *Humanitas*-lehdessä 1898. Ks. Wetterhoff-Asp 1898b 28–30. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 323–325.

sen kansanheimon haara”²⁷¹ ja germaanit olivat ”muinaissuomalaisen sukupuun oksa”²⁷².

Artur Eklundin ihannoidessa viikinkejä huomautti Wettenhovi-Aspa, että sana ”viikinki” soveltui rodun kuvaukseksi yhtä huonosti kuin sana ”merirosvo”.²⁷³ Wettenhovi-Aspa pilkkasi teoksessaan suomenruotsalaisten pyrkimyksiä samastua viikinkeihin, joiden retket olivat olleet suomalaisille lähinnä vahingoksi:

Icke dess mindre finns det gröt- och blöthjärnor nog på Finländska kuster, som gå omkring och söka inbilla andra eller åtminstone sig själfva, att de härstamma mer eller mindre direkt från dessa odjur. –

Man må nämligen icke tro att herrar vikingar nöjde sig med plundring och mordbrand endast hos de lefvande – nej de öfvade äfven inbrottsstöder i tempel, ja de skändade och öppnade t. o. m. grafvar – icke på jakt efter ära – utan efter fattiga slantar, ringar, nipper med mera. – [...]

Sedan vikingarna hade blifvit ”kristna” kallade de sina röfvarefärder ”korståg”. –

Korset, som var en helig symbol, togs af herrar Vikingson et Co till ”mark of trade”. [...]

Finnen Lalli visste nog hvad han gjorde då hans hämnande hand sträckte bispens Henrik på jorden – dock kunde en enskild mans gärning icke hejda de ”kristna” rövarens vidare ”korståg” – och Finland nedsjönk för sekler framåt till en vikingakoloni – och är det delvis ännu.²⁷⁴

Wettenhovi-Aspan mukaan nykyajan ”viikingit” olivat siinä määrin rauhoittuneet, etteivät enää harjoittaneet suoranaista rosvousta elinkeinonaan, vaan tyytyivät perustamaan esimerkiksi perintätoimistoja ja pankkiiriliikkeitä. Viikinkien suhteen hän käytti lähteenään ruotsalaisia tutkijoita Oscar Almgrenia ja Oscar Monteliusta, joihin tukeutuen hän

²⁷¹ Wettenhovi-Aspa 1915b, 74. ”[...E]n gren af den stora finsk-ugriska folkstammen”. Wettenhovi-Aspa 1915a, 62. Wettenhovi-Aspa lainasi tässä Isaac Taylorin teosta *On the Origin of Aryans* (London 1889).

²⁷² Wettenhovi-Aspa 1915b, 74. ”[...E]n ympkvist på en gren af det urfinska stamträdet – eller med andra ord en afart af en art” Wettenhovi-Aspa 1915a, 62.

²⁷³ Wettenhovi-Aspa 1915a, 62; Wettenhovi-Aspa 1915b, 75.

²⁷⁴ Wettenhovi-Aspa 1915a, 35. ”Siitä huolimatta löytyy Suomen rannoilla vielä puuro- ja pölkypäitä jotka koettelevat kuvitella itselleen ja muille, että he polveutuvat suoran tahi väärän koivun takaa näistä – pedoista. Älköön luultako nimittäin, että viikingit tyytyivät ryöstämään ja raiskaamaan ainoastaan eläviä ihmisiä. Ei toki! He murtautuivat myös temppeleihin, kaivoivat auki ja häpäisivät myöskin hautoja – ei mainetta saavuttaakseen, vaan saadakseen rahoja, sormuksia, koristuksia y.m.” Wettenhovi-Aspa 1915b, 43.

Wettenhovi-Aspa 1915a, 36–37. ”Kristityiksi tultuaan kutsuivat viikingit rosvoretkiään 'ristiretkiksi'. Ristin pyhän merkin ottivat herrat 'Viikinkipoika ja Kumpp.' ammattimerkikseen.” Wettenhovi-Aspa 1915b, 44.

Wettenhovi-Aspa 1915a, 37. ”Suomalainen Lalli tiesi kyllä, mitä hän teki, iskiessään kuoliaaksi Henricki-piispan - mutta eihän yhden miehen vastustelu voinut pidättää 'kristittyjen' ryövärien enempiä 'ristiretkiä'. Ja Suomi vaipui sadoiksi vuosiksi viikinkisiirtolaksi - ja on sellaisena osittain vieläkin.” Wettenhovi-Aspa 1915b, 45.

pyrki osoittamaan suomenruotsalaisten viikinki-innostuksen olevan ruotsalaistenkin mielestä perusteetonta. Ruotsalaiset kuvailivat viikinkien retkiä ryöstöretkiksi ja Wettenhovi-Aspa esitti heidät häikäilemättöminä roistoina, kuten edellä siteeraamistani kohdista käy ilmi.²⁷⁵

Wettenhovi-Aspa käänsi päälaelleen *Svenskt i Finlandin* pyrkimykset esittää germaaninen ja suomenruotsalainen kulttuuri Suomen sivistyksen ja kulttuurin perustana. Germaanien ihanteellisena esitetyn sotaisuuden hän näki barbaarisuutena, joka oli johtamassa Euroopan kohti tuhoaan. Suomenruotsalaisten esi-isinään esittämät viikingit olivat hänelle merirosvoja, jotka ryöstö- ja ristiretkillään eivät olleet saaneet mitään hyvää aikaiseksi. Suomen kieli sitä vastoin oli hänelle muinaisen ja salatun viisauden avain. Wettenhovi-Aspa siteerasi kirjansa alussa Lönnrotin ennustusta vuodelta 1847, jonka mukaan suomen kieli tulisi kielitieteilijöiden keskuudessa vielä pääsemään sanskritin veroiseen asemaan, ”[...] en vacker dag intaga den höga plats, som Sanskrit för det närvarande innehar hos linguisterna – – –”.²⁷⁶

Wettenhovi-Aspan mukaan Pohjois-Euroopan kantakansa oli suomensukuista, *fennokelttiläistä*. Pronssikauden Euroopassa vallitsi fennokelttiläinen kulttuuri, jonka vaikutus oli edelleen havaittavissa Euroopan paikannimistöissä. Kielen kulumisen ja muuntumisen myötä esimerkiksi *Vehkaselkä* oli muuttunut ensin muotoon *Vehk'sel'* ja lopulta muotoon *Veiksel*.²⁷⁷ Alkukieli oli aikojen kuluessa rappeutunut ja voimakkaimmin tämä rappeutuminen näkyi germaanisissa ja slaavilaisissa kielissä, jotka Wettenhovi-Aspan mukaan sekoittuivat entisestään kansainvaellusten aikana. Tämän huomamme hyvin esimerkiksi, jossa Wettenhovi-Aspa kertoo kuinka Peräkemisalosta on tullut Przemysl:

Sanat sulavat suussa = orden smälta i munnen heter det i Kalevala – och vi se af följande exempel huru orden ”smälte” bort i munnen på t. ex. Rutenerna:

Suom.: *Perä-kemi-salo* = ytter-dyster-lund

dial.: *Per'-chemy-sal'*, ort

Ruten.: *P'r'-ch'my-s'l'*, = ort i Galizien*)²⁷⁸ = Kallio-sija.

Så har finskan i Europa under de senaste 3 à 4 tusen åren sönderfallit i ”språk” – och då den i öster och vester sönderdelades på olika vis uppstod olika ’nationer’ som nu t. o. m. tro att de inhöra olika ”raser”.²⁷⁹

²⁷⁵ Wettenhovi-Aspa 1915a, 63; Wettenhovi-Aspa 1915b, 75.

²⁷⁶ Wettenhovi-Aspa 1915a, 6; Wettenhovi-Aspa 1915b, 10. Hanna Lappalaisen mukaan Lönnrotin sanat julkaistiin vasta vuonna 1902 teoksessa *Elias Lönnrots Svenska Skrifter*. Lappalainen 1941, 7.

²⁷⁷ Wettenhovi-Aspa 1915b, 109.

²⁷⁸ ”*) En förort till denna ryktbara fästning hette fordom: *Perä-koppa* el. *Perä-kuoppa* numera: ”*Perä-koppa*.” – [*Finlands Gyllene Bokin* alaviite, Wettenhovi-Aspa 1915a, 48.]

²⁷⁹ Wettenhovi-Aspa 1915a, 48. ”Sanat suussani sulavat, sanotaan Kalevalassa. Totta tosiaan ovatkin suomenkielen sanat tuhansien vuosien kuluessa sulaneet merkillisellä tavalla, esim. Ruteenien kansan

Ajanjaksolla 500 eKr.–700 jKr. germaaninen kansainvaellus ja germaanien rautaiset aseet saivat vähitellen poljetuksi maahan fennokelttiläisen pronssikauden kulttuurin. Germaanisten kansojen myöhempi sivistys oli fennokelttiläistä alkuperää. Fennokelttiläiset pakenivat pohjoiseen, ensin Preussiin, Veikselin jokilaaksoon, jossa Tacituksenkin mukaan asui "Aestui" (eestejä) eli suomalais-kelttiläisiä kansoja. Lopulta germaanit ajoivat suomalaiset Ruotsiin.²⁸⁰ Wetenhovi-Aspan mukaan juuri tästä syystä vanhimmat riimukirjoitukset olivat jääneet tulkitsemattomiksi – nehän olivat suomensukuista kieltä.²⁸¹ Barbaaristen germaanien saavuttua Ruotsiinkin "[n]e kelttiläiset ja druidiperheet*)²⁸², jotka pääsivät hengissä, pakenivat Suomeen. Heistä ovat länsisuomalaiset lähtöisin"²⁸³. Myöhemmin idästä tulleet itäsuomalaiset puolestaan olivat tuolloin vielä nimeltään skyyttejä eli *kyttiä*. Länsisuomalaisten esi-isien, *fennisien*, asuttaessa välimeren rantoja asuivat skyytti-kytät Mustanmeren rannoilla.²⁸⁴ Alun perin Suomessa olivat asuneet koko Euroopan ja Aasiankin alueella vaikuttaneet saamelaiset, kansa, "joka kutsuu itseään *Same* (lappalaiset) ja jota Aasiassa kutsutaan *Samo*-jääd sekä Japanin pohjoissaarilla *Aino*.*)"²⁸⁵ Wetenhovi-Aspa esittää näkemystensä tueksi lukuisia esimerkkejä eurooppalaisten paikannimien suomalaisista juurista sekä myös kansatieteellis-arkeologista aineistoa eri puolilta Eurooppaa löytyneistä suomalaisista koristekuvioista.²⁸⁶ Löytämiensä paikannimiähtäläisyyksien ja muiden todisteiden va-

kesken. Nykyisen sodan ajoilta tunnemme heidän asumaisijoiltaan: / Suom.: *Perä-kemi-salo* / Murteessa: *Per'kem'sal* / Ruteenil.: *P' r' ch' my-s' l*, = paikka *Galitsiassa* (*Kalliosijassa*). / Siten on suomenkieli Euroopassa 3–4 tuhannen vuoden kuluessa hajonnut "eri kieliksi". Ja kun tämä hajaannus idässä ja lännessä tapahtui eri tavalla, muodostui uusia kansallisuuksia, jotka jo nyt luulevat olevansa eri rotuja". Wetenhovi-Aspa 1915b, 58–59.

²⁸⁰ Wetenhovi-Aspa 1915a, 91–98; Wetenhovi-Aspa 1915b, 108–116.

²⁸¹ Wetenhovi-Aspa 1915a, 39–40; 74 – 75; Wetenhovi-Aspa 1915b, 47–48, 89–90.

²⁸² *) "Druidit" = muinaikeittiläiset tietäjät eli papit. (Suomentajan muist.) [Suomen kultaisen kirjan alaviite. Wetenhovi-Aspa 1915b, 112.]

²⁸³ Wetenhovi-Aspa 1915b, 112. "De kelter och druidfamiljer, som undkommo med lifvet flydde öfver till Finland och från dem härstamma de såkallade Vestfinnarna.*)" [Alaviite:] *)*Taivastyttären* (uhripapit) > *Ta'vas''tär''* = "*Tawaster*" = Himladottern (Helkas) offerplatsers släpger i *Uhrjala* > "*Urrjala*" och *Sääksmäki*." Wetenhovi-Aspa 1915a, 95. Hämäläisten (*tawaster*) etymologiaa koskeva alaviite puuttuu *Suomen kultaisesta kirjasta*.

²⁸⁴ Ruotsinkielisessä laitoksessa Wetenhovi-Aspa viittasi Herodotokseen: "Herodot kallar dem SkÚqai (çrotÁrej) = šythœ (äfven gewro...)." Wetenhovi-Aspa 1915a, 73, alaviite. SkÚqai olisi translitteroituna ja ääntämyksellisesti pikemminkin "skythai"; Wetenhovi-Aspa tulkitsee kreikkaa mahdollisesti ruotsin kielen ääntämyksen pohjalta, koska *sky* oli hänen mukaansa *šy*. *Finlands Gyllene Bok* sisälsi esimerkkejä kreikkalaisella, heprealaisella ja venäläisellä kirjaimistolla, *Suomen kultaisessa kirjassa* tyydyttiin translitteraatioon.

²⁸⁵ *) Vertaa Kalevalassa: Lapin eli Pohjolan tyttö: Aino." [Suomen kultaisen kirjan alaviite.] Wetenhovi-Aspa 1915b, 88. "Det folk, som då jagade i våra skogar, var samma folk som jagade i hela Europa och Asien – från Finisterre till Yesso – det folket som kallar sig: *Same* (f.) *Sieme*, (Genesis) *Sem'* – som i Asien kallas *Samo*-jääd **) och i Japan: *Aino*. – ***)" [Alaviitteet:] **) Sam – jätti. ***) Jemför lappflickan Aino i Kalevala!". Wetenhovi-Aspa 1915a, 73. Suomennoksesta puuttuu tässä yhteydessä viittaus seemiläisiin.

²⁸⁶ Ks. esim. Wetenhovi-Aspa 1915a 93, 118–122, passim; Wetenhovi-Aspa 1915b, 110, 128–133, passim.

raan hän rakentaa historiallisia kertomuksia ja tukeutuu soveltuvin osin myös muiden tutkijoiden näkemyksiin.

Wettenhovi-Aspa viittasi teoksessaan saksalaiseen arkeologiaan ja kielitieteilijään Gustav Kossinaan (1858–1931), jonka mukaan suomalaiset olivat Pohjois-Euroopan kantanoksa ja asuttivat Saksan aluetta 5000 vuotta sitten.²⁸⁷ Hän tukeutui myös wieniläiseen professori Heinrich Winkleriin (1848–1930), jonka mukaan suomen ja japanin kielet olivat samaa uralilais-altailaista kieliryhmää. Suomen kielen lainasanoja tutkinut tanskalainen Vilhelm Thomsen oli jälleen Wettenhovi-Aspan erityisen huomion kohteena. Hän kertoi ystävänsä Pertti Uotilan²⁸⁸ käyneen pyynnöstään Kööpenhaminassa kysymässä Thomsenin ajatuksia Heinrich Winklerin teoksesta *Der Ural-Altäische Sprachstamm das Finnische und das Japanische*.²⁸⁹ Kun Thomsen ei teosta tuntenut, sai Wettenhovi-Aspa aiheen arvostella tätä asiantuntemattomuudesta. Vuonna 1912 seitsemänkymmentä vuotta täyttänyt Thomsen oli kutsuttu Helsingin yliopistoon luennoimaan ja hänen kunniakseen oli järjestetty illalliset ja ylioppilaiden soitokulkue. Wettenhovi-Aspan mielestä yliopiston olisi lainasana-asiantuntijan ja ”suomisyyöjäin johtajan”²⁹⁰ sijaan pitänyt kutsua luennoimaan Sorbonnen yliopiston latinan kielen professori Jules Marthaa, joka oli hiljattain väittänyt etruskien puhuneen suomalais-ugrilaisesta kielestä. Wettenhovi-Aspa katsoi Marthan näkemysten tukevan omiaan; jos kerran etruskien sivistys olisi suomalaista, niin miksei sitten egyptiläinenkin.²⁹¹ Vilhelm

²⁸⁷ Kossinnasta ks. Kemiläinen 1993. 221–225; Halén – Tukkinen 1984, 254–255; 1930-luvulla Kossinnan arkeologiaa käytettiin legitimoimaan Saksan ekspansivistista politiikkaa, ks. Hettne – Sörlin – Østergård 1998, 273.

²⁸⁸ Pertti Uotila oli maanviljelijä, ulaaniluutnantti ja taiteilija Kylmäkoskelta sekä taiteilija Antti Favénin (1882–1948) veli. Ks. Halén – Tukkinen 1984, 193–194. Uotila oli Wettenhovi-Aspan ”johtotähtenä syvemmissä suomen kielen salaisuuksissa”: ”[...] herr Pertti Uotila, som i djupare finska språkhemligheter varit vår ledstjärna [...]” Wettenhovi-Aspa 1915a, 77. Uotila myös toimitti 1911–1912 *Suomi*-nimistä päivälehteä, jota Wettenhovi-Aspa avusti. Siitä enemmän jäljempänä.

²⁸⁹ Harry Halénin ja Tauno Tukkinen mukaan teos on ”hyvin heikko ja maineeltaan kyseenalainen kyhäys, jolla ei ole mitään tieteellistä arvoa.” Halén – Tukkinen 1984, 254. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 316, 324.

²⁹⁰ Wettenhovi-Aspa 1915b, 94. ”[C]heffinnofoben”, Wettenhovi-Aspa 1915a, 78. Thomsen luennoi Helsingissä ennakkotietojen mukaan esimerkiksi syyskuussa 1912 pitäen ”4 á 6 luentoa turkinkielestä”. ”Yliopisto. Prof. V. Thomsen saapuu luennoimaan”, *Suomi* 1.5.1912.

²⁹¹ Wettenhovi-Aspa 1915a, 76–80; Wettenhovi-Aspa 1915b, 91–96; Martha 1913, passim. Marthan näkemysistä kertoi esimerkiksi *Suomi*-lehti alkuvuodesta 1912 ja uutisten perusteella Marthan näkemykset olivat herättäneet huomiota myös Unkarissa. Ks. ”Etruskien ja suomen kieli”, *Suomi* 13.2.1912; ”Etruskin kieli sukua suomenkielelle. (Unkarin-kirjeenvaihtajaltamme.) Sukulaiskansat”, *Suomi* 15.2.1912; ”Etruskilainen kielikysymys”, *Suomi* 28.2.1912; ”Uudestaan syntynyt kieli”, *Suomi* 7.3.1912; ”Etruskilaiskysymys”, *Suomi* 19.4.1912. Mikään artikkelista ei todennäköisesti ole Wettenhovi-Aspan kirjoittama ja uutiset olivat lähinnä poimintoja muista lehdistä. Esimerkiksi artikkelissa ”Etruskilaiskysymys” todettiin, että ”Tällä uudella tieteellisellä suurteolla on todistettu, että etruskien kieli polveutuu ural altailaisesta kielikunnasta ja että etruskit siten ovat luettavat ugrilais-suomalaisiin kansoihin. Ei tosin saa sekoittaa kieltä ja kansallisuutta, mutta tässä tapauksessa ei voi olettaa, että etruskilaiset valloittajat olisivat itselleen omistaneet kukistettujen alkuasukkaiden kielen.” Wettenhovi-Aspan kirjoituksissa esiolettamuksena oli, että kieli ja kansallisuus ovat kytköksissä toisiinsa, eikä hän olisi esittänyt tämänkaltaista pohdintaa. ”Etruskilaiskysymys”, *Suomi* 19.4.1912. Marthan etruskiteoria on

Thomsenin teki Wettenhovi-Aspan katsannossa ”suomisyöjäksi” ja ”finnofobiksi” se, että tämä oli väittänyt suomen kielessä olevan goottilaisia laina-aineksia ja esittänyt Suomessa olleen skandinaavista väestöä ennen suomalaisia, jotka saapuivat 800–900-luvulla.²⁹²

3.2. ”Something rotten inom pärmarna” – Suomen kultaisen kirjan vastaanotto

Wettenhovi-Aspan teos oli enemmän kuin vain vastine *Svenskt i Finland* -teokselle. Hän esitti kirjoissaan uuden tulkinnan suomalaisten historiasta ja teki sen hyvin poleemisella tavalla. Hän paitsi hyökkäsi *Svenskt i Finlandissa* esitettyjä näkemyksiä vastaan, myös haastoi perinteiset tulkinnat suomalaisten menneisyydestä. Seuraavassa tarkastelen suomalaisessa ja suomenruotsalaisessa lehdistössä esitettyjä mielipiteitä ja näkemyksiä *Suomen kultaisesta kirjasta*.

Wettenhovi-Aspa kertoi teoksen saamasta vastaanotosta *Suomen kultaisen kirjan* toisessa osassa *Kalevala ja Egypti* vuonna 1935; hänen mukaansa ruotsinkielinen painos myytiin loppuun vajaassa kahdessa viikossa, koska ”maaseutukaupunkien ’ruotsalaiset killat’ olivat ostaneet suuria osia painoksesta polttaakseen ne”.²⁹³ *Hufvudstadsbladet*

Suomessa innoittanut useita diletanttikielitetilijöitä tutkimaan etruskien ja suomalaisten mahdollista sukulaisuutta. Ks. Pitkälä 1998, 63–67; Pitkälä 1999, 32–34; Halén – Tukkinen 1984, 315, 320.

²⁹² Kemiläinen 1993, 19–20.

²⁹³ Wettenhovi-Aspa 1935g, 17. Vuonna 1916 Wettenhovi-Aspa kirjoitti *Vappulehdessä* hänelle kerrotun, että erään pikkukaupungin ruotsalaisuusintoilijat olivat ostaneet kaikki käsiinsä saamansa *Finlands Gyllene Bokin* kappaleet ja sitten juhlallisesti polttaneet kirjat. Samassa artikkelissa Wettenhovi-Aspa kertoi, kuinka monet kirjakaupat myivät kirjan suomenkielistä painosta vain ”tiskin alta” eivätkä pitäneet ikkunassa muiden suomenkielisten kirjojen joukossa. Wettenhovi-Aspa 1916o. Ruotsinkielinen painos ilmeisesti loppui nopeasti, mutta mahdollisella kirjanpolttopaauksella ei välttämättä ollut suurta vaikutusta tähän. Wettenhovi-Aspan kertomukset tapauksesta loivat osaltaan kirjalle mainetta. Huhtikuun 1916 *Sähkösanomalehdessä* (*Telegrambladet*) kerrottiin ruotsinkielisen painoksen olevan loppuun myyty ”ellei ehkä vielä löydetä muutamia kappaleita A. K. Teemisen kirjakaupan hyllyiltä”, ”Svenska upplagan är för länge sedan slutsåld – ifall icke några exemplar ligga gömda i – *Akkademiska bokhandeln*”. Pikku-uutisen muotoon tehty *Suomen kultaisen kirjan* mainos kertoi suomalaista painosta olevan edelleen kaupan hintaan 2 markkaa 75 penniä. Wettenhovi-Aspa (toim.) 1916i, 1. Ruotsinkielisessä versiossa esiintyi Wettenhovi-Aspan sanalle *akatemia* kehittelemä etymologia, jonka hän muistelmissaan kertoi esittäneensä Strindbergille jo 1894: ”– Vähät akatemiaista! Etkö tiedä, että *akka*, kirjoitettuna suomen mukaan merkitsee *ämmä*, ja muinais-egyptin *acca* taas *lehmä* – minkä vuoksi on syytä otaksua, että kreikkalaisten akatemiat, joka oli Ateenan ulkopuolella, oli alkuaan lehmähaka. – Tuo oli vietävän hyvästi sanottu! Strindberg virkkoi siihen; vahinko vain etteivät ”akatemiamme” tunne tätä alkuperäänsä.” Wettenhovi-Aspa 1927a, 10. Lainaus kuvastaa hyvin sekä Wettenhovi-Aspan että Strindbergin suhtautumista ”akatemioihin” – ja naisiin. Muistelmiensa luvussa ”Strindbergin naisviha” Wettenhovi-Aspa kertoi, että Strindbergin ”silmatikkuna” ei ole ollut ”nainen sellaisenaan, vaan emansipeerattu naisasia-syöjätär”. Toisaalta hän kertoi herättäneensä Strindbergissä hämmästyttä toteamalla, että nainen voi olla sekä koulu-tettu että viehättävä: ”Joka tapauksessa voi meillä nykypäivinä olla naispuolinen akateeminen kansalainen, olematta silti suinkaan epäsiikiö tai suvuton olio; voipa naistohtorikin olla sellainen simasuu, että häntä kyllä suutelee aivan huulille. – Se ei tunnu vastenmieliseltä? – Päinvastoin, oikein suloiselta!” Wettenhovi-Aspa 1927a, 59, 62–63. Vuoden 1930 *Lipeäkallassa* Wettenhovi-Aspa käytti sanaa *akkatemia* edelleen halventavassa merkityksessä: ”Rohkenemme sentään huomauttaa, että mikäli Turun suomalainen

varoitti koskemasta koko kirjaan ja Wettenhovi-Aspan mukaan suomenkielinen painos ”tapettiin vaitiololla”, koska suomenkieliset sanomalehdet noudattivat *Hufvudstadsbladetin* neuvoa.²⁹⁴

Aivan täydellisestä vaitiolosta ei kuitenkaan ollut kysymys; nimimerkki Iiska Heikkiläinen eli Santeri Alkio kirjoitti teoksesta *Ilkkaan* 18.1.1916 otsikolla ”„Suomen kultainen kirja.” Suomenkieli maailman vanhimpia, noin 20,000 vuotta vanha siwistyskieli. Niin väittää Wettenhovi-Aspa.”²⁹⁵ *Ilkan* päätoimittajana toimineen Alkion arvostelu oli sävyltään myönteinen vaikka hän suhtautuikin varauksellisesti Wettenhovi-Aspan esittämiin kielivertailuihin. Niillä oli Alkion mukaan ”ainakin mielenkiintoinen huvittavaisuutensa, ja ajattelemaan velvoittava oikeutuksensa, joskin tahtoisikin asettua toistaiseksi hieman varovammalle kannalle kuin Wettenhovi-Aspa itse.” Alkio näki teoksen ansiona myös sen, että ”taasen kerran esiintyy yhdellä koolla vuosisatojen kuluessa eläneitten tiedemiesten arvelut suomalaisen kansallisuuden muinaisuudesta.” Tunnustuksen arvoisena hän piti myös kirjassa ilmenevää ”tervettä järkeä niille Suomen ruotsalaisille, jotka täällä koettavat pysyä vapaina suomalaiskansallisesta tartunnasta” sekä ”rotutunteen puutteesta” kärsiville suomalaisille esitettyjä sanoja suomen kielen kauneudesta. Alkio lopetti arvostelunsa toteamalla, että ”maksaa vaivan hankkia tämä kirja ja lukea se”. Wettenhovi-Aspan teos vahvisti Alkion käsitystä siitä, ettei kalevalaisella kulttuurilla ollut mitään henkistä sukulaisuutta viikinkikulttuurin kanssa; kyse oli kahden eri kansallisuuden erilaisista maailmankatsomuksista. Hän mainitsi lyhyesti kirjan saamasta vastaanotosta ja totesi myös, ettei kirja ollut saanut suurta julkisuutta suomalaisessa lehdistössä:

Kirjasta on jo ehditty pilaa laskea. ”Suomenmaalaiset” pitänevät miestä löylynlyömänä, kuten ainakin miehiä, jotka heidän kunniaansa uhkaavat, suomalaiset taasen suhtautuvat hänen lennokkaisiin ajatuksiinsa niin kuin: ettei näyttäisi tyhmiltä. Eivät puhu niistä mitään.²⁹⁶

Santeri Alkio kiteytti arvostelussaan asenteen, joka on havaittavissa Wettenhovi-Aspaa kohtaan myös historiantutkimuksessa. Wettenhovi-Aspan kielitieteellis-historiallinen

yliopisto ei pyri edelleen olemaan pelkkä toisen luokan akkatemia, on siihen ensi tilassa perustettava egyptologian opettajan virka.” Wettenhovi-Aspa 1930, 74–75.

²⁹⁴ Wettenhovi-Aspa 1935g, 17.

²⁹⁵ *Ilkka* painettiin vuonna 1916 frakturalla. Jäljempänä olen sitaateissa translitteroinut w-kirjaimet v:ksi.

²⁹⁶ Heikkiläinen 1916a. Sanalla *Suomenmaalainen* Alkio viittasi suomenruotsalaisten käyttämään *finländare* -sanaan, jota ruotsinkieliset ylioppilaat olivat vuonna 1913 päättäneet alkaa käyttää ja suosittelulla *finne* tai *finsk* -sanojen sijaan tarkoittamaan kaikkia Suomen kansalaisia. *Finländare* saattoi olla kansallisuudeltaan ruotsalainen (*svensk*) tai suomalainen (*finsk*). Samoihin aikoihin yleistyi Ruotsin ruotsalaisia tarkoittava nimitys *rikssvensk*. Ensimmäisen aloitteen sanan *finländare* käyttöönotosta oli tehnyt Suomen ruotsalaisen kansallisuusliikkeen alkuunpanijana pidetty Axel Olof Freudenthal (1836–1911). Pontán 1914, 151–152; Klinge 1978a, 362–363.

fantasia on ilmeisesti estänyt ottamasta hänen *Svenskt i Finland* -teokselle kirjoittamaansa vastinetta lukuun edes maininnan tasolla kyseistä teosta käsiteltäessä. Wettenhovi-Aspan reaktio *Svenskt i Finland* -teokseen oli liian omalaatuinen voidakseen tulla historiantutkimuksessa vakavasti otettavaksi puheenvuoroksi, ja kuitenkin kyseessä oli varmasti perusteellisin ja paneutuvin kritiikki, mitä *Svenskt i Finland* sai osakseen. Samansuuntainen argumentum ex silentio voidaan yleisemminkin esittää, mitä tulee Wettenhovi-Aspaan ja tutkimuskirjallisuuteen. Wettenhovi-Aspan runsas tuotanto ei aikanaan ollut näkymätöntä ja merkityksetöntä, eikä sitä voi pitää lähdearvoltaan niin vähäisenä kuin harvat maininnat tutkimuskirjallisuudessa antaisivat olettaa.

Wettenhovi-Aspa kertoi saaneensa teoksensa johdosta Santeri Alkiolta myös ystävällisen kirjeen.²⁹⁷ Keväällä 1916 hän kirjoitti Alkion toimittamaan nuorisoseuraliikkeen *Pyrkijä*-lehteen artikkelin ”Kalevalan ohjeita nuorisollemme”.²⁹⁸ Siinä hän tähdensi *Kalevalan* opettavan vanhempien, vanhusten ja viisauden kunnioittamiseen, josta ”muu siivo tapa seuraa sitten itsestään”. Wettenhovi-Aspa totesi vanhempien kunnioittamisen olleen ”tärkeä tekijä esi-isäimme asuinsijoilla, niljakan Niilin rantamilla”, josta oppi sitten välittyi Mooseksen kautta kristinuskoonkin ja käskyyn ”Kunnioita isääsi ja äitiäsi”. Japanissa vanhempien kunnioittaminen muodostui ”valtion uskonnoksi, jonka nimenä on ”S i n t o””, joka Wettenhovi-Aspan mukaan oli sama kuin suomen kielen sana *synty*. Tämän etymologian Wettenhovi-Aspa selitti merkitsevän, että ”Kunkin tulee muistaa synnyttäjiään, syntyään, esi-isiään ja niitä palvoa, sekä sitten tutkia syntyjä syviä – Luojansakin kaikkeutta.” Artikkelissa Wettenhovi-Aspa myös mainitsi edellisenä vuonna ilmestyneen kirjansa ja tulkitsi sen ympärillä vallinneen hiljaisuuden merkiksi näkemystensä oikeellisuudesta:

Että suomenkieli on sekakielten – maailman ”kulttuurikielten” – äiti, sen olen kokenut todistaa ”Suomen kultaisessa kirjassa”, eikä ole kukaan yrittänyt näyttää minun olleen väärässä.

Että suomenkieli on vanhan maailman vanhin kieli, se käy selville jo siitäkin, että se on muinaisen Egyptin (”Kemin”) kielen tapaista mitä suurimmassa määrässä. Egyptin sadut ja käsitykset maailman kaikkeudesta tapaamme yksin Suomen kaukaisilla saloilla. Olemmepa säilyttäneet muinaisia yhteisiä muistoja kaukaisen Idänkin kanssa.²⁹⁹

Ilkan artikkelissa esittämistään varauksista huolimatta Santeri Alkio suhtautui Wettenhovi-Aspan ajatuksiin myönteisesti ja julkaisi tämän artikkelin kansanvalistushenkisessä

²⁹⁷ Wettenhovi-Aspa 1919, 18; Wettenhovi-Aspa 1920a, 45.

²⁹⁸ Wettenhovi-Aspa 1916g, 38–39.

²⁹⁹ Wettenhovi-Aspa 1916g, 39.

nuorisolehdessään. Wettenhovi-Aspa ja Alkio eivät ilmeisesti tunteneet toisiaan henkilökohtaisesti ja Alkion ajaman kieltolain myötä tuttavuudelle ei kenties olisi enää ollut edellytyksiäkään. Wettenhovi-Aspa nimittäin hyökkäsi kieltolain aikaansaajia vastaan varsin henkilökohtaisella tasolla sekä pilapiirroksissaan³⁰⁰ että suomeksi ja ruotsiksi ilmestyneessä kirjassaan *Nauloja kieltolain ruumisarkkuun sekä reseptikokoelma kotimaisten viinien ja liköörien valmistamista varten*.³⁰¹ Sosiaaliministeriksi nimitetystä Alkiosta Wettenhovi-Aspa totesi, että ”Mieshän saattaa kyllä olla mainio nuorisoseurain ja kypsyeemmän nuorison iltamahommien johtaja – olematta silti *valtiollisesti* kypsyynt ajattelijan.”³⁰² Wettenhovi-Aspa näki Suomen kansan joutuneen kieltolain myötä koekaniiniksi ”kaikellisille hyväätarhoittaville mutta harkitsemattomille ja epäkypsille puolipedagogisille ”yhteiskunnallisille” kasvatustutkimuksille.”³⁰³ Alkion arvostelua *Ilkassa* Wettenhovi-Aspa ei enää vuonna 1935 halunnut muistella, koska hän tuolloin kirjoitti, ettei ”yhdelläkään Suomen suomenkielisellä sanomalehdellä ollut sanottavana ainoakaan sanaa ”Suomen Kultainen Kirja I:stä”.”³⁰⁴

Santeri Alkio oli arvostelussaan huomionnut *Suomen kultaisen kirjan* olemuksen *Svenskt i Finland* -teokselle kirjoitettuna vastineena ja kiitellytkin Wettenhovi-Aspaa suomenruotsalaisille osoitetusta järkipuheesta. Teosta oli kuitenkin mahdollista lukea myös jättämällä teoksen kielipoliittinen aspekti täysin huomiotta. Näin teki Pekka Er-

³⁰⁰ Kieltolain vastaisia pilapiirroksiaan Wettenhovi-Aspa esitteli Bäcksbäckan taidesalongissa Helsingissä vuonna 1923. Näyttely herätti lehdistössä pahennusta henkilöönkäyvillä ja alatyylisiksi koetuilla karikatyyreillään kieltolain puolestapuhujista. Ks. Halén – Tukkinen 1984, 273–276. Kuvien teksteiksi Wettenhovi-Aspa julkaisi kaksikielisen *Kieltolakinnäyttelyn tekstikirjan – Förbudslagsutställningens textbok*. Siinä puhutaan *alkiohoollista – alkiohåll ja valtion alkiohoolliliikkeestä – statens alkiohållaffärer* sekä esitetään yhden kuvan tekstinä *Alkion iltarukous*: ”Anna Herra Jumala kieltolain elää, muuten minä en kuole profeettana omassa maassani!”; ”Alkios aftonbön. Gud som haver barnen kär, låt vårt smärtans barn förbudslagen leva – annars dör jag icke som profet i mitt eget land!” Wettenhovi-Aspa 1923b, 2–3.

³⁰¹ Ruotsinkielinen painos julkaistiin kieltolain astuessa voimaan 1.6.1919 (Halén – Tukkinen 1984, 270) ja laajennettu suomenkielinen painos seuraavana vuonna. Wettenhovi-Aspa käsitteli kirjassaan kieltolain lisäksi myös viininviljelyksen historiaa aina muinaisesta Egyptistä lähtien sekä esitti alkoholijuomareseptejä, jotka sisälsivät ohjeet niin viinin valmistukseen kuin viinan tislaukseenkin. Hän myös esitti teoksessaan piirroksia tisluslaitteiden rakentamiseksi esimerkiksi saunan yhteyteen. Wettenhovi-Aspa 1919, passim; Wettenhovi-Aspa 1920a, passim. Suomenkielisessä painoksessa hän käsitteli myös kysymystä Suomen valtiomuodosta ja esitti, että *Kaarle Kustaa Mannerheim* olisi nimitettävä elinikäiseksi valtionhoitajaksi. Wettenhovi-Aspa 1920a, 8–16. Ruotsinkielisen kirjan painos oli 3000 kappaletta ja suomenkielisen 10 000 kappaletta. Halén – Tukkinen 1984, 270. Mannerheim oli Wettenhovi-Aspan mukaan ollut kirjasta saamaansa tekijänkappaleeseen niin tyytyväinen, että oli antanut sen kenraali Hannes Ignatiukselle luettavaksi ja kummallekin oli ollut siitä paljon huvia. Halén – Tukkinen 1984, 273.

³⁰² Wettenhovi-Aspa 1920a, 39. ”Man kan ju de facto vara en utmärkt ledare för ungdomsföreningar och för den mognare ungdomens iltamabestyr – utan att själv vara en politiskt mogen tänkare.” Wettenhovi-Aspa 1919, 12.

³⁰³ Wettenhovi-Aspa 1920a, 39. ”Då jag hörde att Herr Alexander Filander alias Santeri Alkio hade blifvit minister, hade jag beslutit att tillsammans med några kloka män besöka honom, för att försöka rädda Finlands folk ifrån att bliva en försökskanin för allehanda välvilliga men ogenomtänkta och omogna quasipedagogiska ”sociala” uppfostringsmetoder.” Wettenhovi-Aspa 1919, 12.

³⁰⁴ Wettenhovi-Aspa 1935g, 17.

vast³⁰⁵ teosofisessa aikakauskirjassa *Tietäjä*, jossa ilmestyi hänen kiittävä ja jatkotutkimuksiin kannustava arvostelunsa *Finlands Gyllene Bokista*:

Harvoin lukee kirjan suuremmalla nautinnolla. Tekijän esitys on kauttaaltaan niin säkenöivän nerokasta, niin uskoa ja intoa uhkuvaa, että – sanokoot kamarioppineet hänen päätelmistään ja varsinkin hänen kielitutkimuksistaan mitä tahansa – lukija jää odottamaan jatkoa jännityksellä. Hän kertoo Suomen kansan alkuvaiheista ja vaikka hänen todistelunsa tuntuu uhkarohkealta ja usein etsityltä, täytyy ihmetellä hänen intuitiivista kykyään, joka vie hänet niin lähelle salatieteellisen näkemyksen tosiseikkoja.

Ei tarvitse viivähtää kirjan heikoissa kohdissa. Tekijä ei ole kielitutkija ammatiltaan eikä saata välttää erehdyksiä. Mutta hänellä on uskoa Suomen kansaan, sen henkeen, voimaan, viisauteen ja tulevaisuuteen, jota niin usein puuttuu nykyajan tieteellisiltä tutkijoilta. Olkoon Suomen kansallishaltia tälle tulielulle suopea!³⁰⁶

Pekka Ervast koki Wettenhovi-Aspan hengenheimolaisekseen ja ihaili hänen intuitiivista näkemystään. Wettenhovi-Aspan tapa lukea *Kalevalaa* ja nähdä siinä salattua viisautta sekä yhteyksiä egyptiläiseen mytologiaan oli lähellä jumaluuksien tasa-arvon puolesta puhuneiden teosofien näkemystä, jossa *Kalevala* edusti kristinuskosta riippumatonta Suomen kansan salaista oppia henkisyydestä.³⁰⁷ Ervast puhui *Suomen kultaisesta kirjasta* ja Wettenhovi-Aspan tutkimuksista innostuneesti myös kertoessaan hänen uudella ylioppilastalolla 28.11.1915 pitämästään ruotsinkielisestä esitelmästä. Wettenhovi-Aspan teoksen kielipoliittinen aspekti ei vaikuta kiinnostaneen Ervastia, koska hän vain mainitsi olevan ”pilkkakirveitä, jotka nauravat herra Aspin tieteellisille todisteluille”, eikä viitannut sanallakaan Wettenhovi-Aspan ja suomenruotsalaisten pii-

³⁰⁵ Pekka Ervast (1875–1934) oli Suomen teosofisen liikkeen keskeisimpiä hahmoja. Hän johti 1907 Suomen Teosofisen Seuran perustamista ja perusti tämän jakauduttua 1920 Ruusu-Risti -seuran. Ervast oli tuottelias kirjailija ja toimitti teosofisia aikakauskirjoja *Omatunto*, *Tietäjä* ja *Ruusu-Risti*.

³⁰⁶ Ervast 1915a, 309. Wettenhovi-Aspa hyödynsi arvosteluita kirjansa mainonnassa. Iiska Heikkiläisen artikkelin hän julkaisi *Vappulehdessä* 1.5.1916 – tosin korjaten *Ilkan* artikkelin otsikon väitteen suomen kielen 20 000 vuoden iästä 10 000 vuodeksi. Heikkiläinen 1916b. *Sunnuntain* Kalevalan päivän teemanumeroissa 27.2.1916 ja 25.2.1917 ilmestyneet mainokset sisälsivät Pekka Ervastin lyhyehkön arvostelun kokonaisuudessaan. Wettenhovi-Aspan 1916 julkaisemat kaksikieliset lehdet, nelisivuinen *Sähkösanomalehti – Telegrambladet* ja kuusisivuinen *Vappulehti – Majbladet* paljolti mainostivat *Suomen kultaista kirjaa*. Sanomalehden kokoisia lehtiä sai ostaa Helsingin Citypasaasista N. Kotkavuoren liikkeestä kymmenen pennin hintaan. *Suomen kultaisen kirjan* mainosmateriaalin ohella lehdet sisälsivät muun muassa runoja, kevyttä pakinoitintia sekä Wettenhovi-Aspan samana vuonna *Helsingin Sanomissa* ja *Sunnuntaissa* julkaisemia *Kalevala* -aiheisia kirjoituksia. Ulkoisesti lehdet muistuttivat kirjasintyyppejä myöten Eino Leinon ja L. Onervan *Sunnuntai* -lehteä, jota Wettenhovi-Aspa avusti samoihin aikoihin. *Sähkösanomalehti*, *Vappulehti* ja *Sunnuntai* painettiin kaikki Kirjapaino-Oy. Sanassa Helsingissä. Wettenhovi-Aspa (toim.) 1916i; Wettenhovi-Aspa (toim.) 1916m; *Sunnuntai* 1915–1918.

³⁰⁷ Teosofien ja *Kalevalan* suhteesta ks. Carlson 2008, 416–425.

rien riitaisiin väleihin.³⁰⁸ Todennäköistä on, että Ervast varoi puuttumasta koko asiaan. Palaan Pekka Ervastiin ja teosofeihin tarkemmin jäljempänä.

Teosofien taholta tullut hyväksyntä ja tunnustus sekä arvostelu *Ilkassa* ei tyydyttänyt Wettenhovi-Aspaa, joka oli omistanut teoksensa koko Suomen kansalle. *Tietäjällä* oli 1915 noin 1500 tilaajaa, ja osa heistä varmasti hankki Wettenhovi-Aspan teoksen itselleen Teosofisesta Kirjakaupasta, josta *Finlands Gyllene Bokin* kerrottiin olevan tilattavissa.³⁰⁹ Wettenhovi-Aspa kuitenkin toivoi suurempaa lukijakuntaa, jonka tavoittaminen olisi edellyttänyt suurten suomenkielisten päivälehtien huomiota. Erityisesti häntä tuntuu harmittaneen *Uuden Suomettaren* vaikeneminen kirjasta, josta hän hivenen katkeraan sävyyn kirjoitti Akseli Gallen-Kallelle 2.1.1916:

Nyky-suomettarelaiset vain pyydystelevät äveriäiden talonpoikien rahoja omiin osakekauppihinsa onkilierona suomen kieli. Kun kirja vaietaan kuoliaaksi, saan ruveta nälkätaiteilijaksi. Kukaan ei tunne olevansa minulle velkaa enempää kuin sen ilman, jota ilmaiseksi saan vedellä sisääni. Siksi olen minäkin astunut ratkaisevan askeleen ja nainut puolalaisen enkelin³¹⁰ (pakolaisen), joka soittaa viulua minulle kun keittelen teetä ja nakerran korppuja velaksi.³¹¹

Wettenhovi-Aspa ilmeisesti koki kirjansa ohjelman olleen juuri ”suomettarelainen” ja oli pettynyt, kun aatesuunnalle nimen antanut lehti ei noteerannut *Suomen kultaista kirjaa*. On myös huomattava, että *Uusi Suometar* oli vielä 1910-luvulla maan johtava suomenkielinen sanomalehti ja sen osoittama huomio olisi ollut *Suomen kultaiselle kirjalle* hyvää mainosta. *Vappulehdessä* 1916 Wettenhovi-Aspa arveli *Uuden Suomettaren*

³⁰⁸ Ervast 1915b, 495–498.

³⁰⁹ Ervast 1915a, 309; Ervast 1917, 3.

³¹⁰ Wettenhovi-Aspa oli marraskuussa 1915 mennyt naimisiin mm. Helsingin kaupunginorkesterissa soittaneen viulutaiteilija Gertrude (Gerty) Jendritzkyyn kanssa. Jendritzky oli syntynyt 1888 Itä-Preussin Bischofsburgissa (nyk. Biskupiec), ks. Halén – Tukkinen 1984, 214–218. Wettenhovi-Aspa selitti *Finlands Gyllene Bokissa* myös vaimonsa sukunimen suomen kielen kautta: ”Suom.: *Jännetirinsikiö* = *Stjärnebands släkt* / Polen: *Jen’ d’ri(z)s’ki(j)* = *Släktnamn*”. Wettenhovi-Aspa 1915a, 42. Mahdollisesti Wettenhovi-Aspan ajatuksenjuoksu on tässä kohtaa ollut suomentajalle käsittämätön, koska suomennoksesta esimerkki on jätetty pois. Kyseisen sivun esimerkeiksi slaavilaisten sukunimien -ski-päätteestä jäivät ”Suom: *Pienihovisikiö* / Puolassa: *B’eni’ov’s’ki* [...]” ja ”Suom: *Kaunishovinsikiö* / Puolassa: *Ka’ni’ov’s’ki* [...]”. Wettenhovi-Aspa 1915b, 52.

³¹¹ Sigurd Wettenhovi-Aspa Akseli Gallen-Kallelle 2.1.1916, siteerattu teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 257. Vaikka Wettenhovi-Aspan mukaan hänen kirjansa vaiettiin kuoliaaksi, sitä kyllä luettiin ja *Suomen kultaisesta kirjasta* puhuttiin lehdistössäkkin. Esimerkiksi *Ilkan* nimimerkki Jaska viittasi 8.4.1916 asiallisen toteavaan sävyyn Wettenhovi-Aspan näkemyksiin ja *Suomen kultaiseen kirjaan* raportoidessaan Suomalais-ugrilaisen Seuran esitelmätilaisuudesta, jossa Einar Heikel oli puhunut aiheesta ”Suomi-nimen ensikertainen esiintyminen”. Jaska 1916. *Sunnuntaissa* 24.9.1916 Waldemar Ounas ylisti suomen kieltä kirjoituksessaan ”Suomen kielen kunniaksi” ja viittasi lopuksi Wettenhovi-Aspaan: ”[Suomen kielessä] on jotain kirkasta ja helähtelevää, ytimekäästä ja avonaista samalla kertaa, sanalla sanoen latinalaista selvyttä. Tekeepä siihen nähden tosiaankin mieli herra Wettenhovi-Aspan teorioja ajattelemaan. Suomenkielessä on tottatotisesti jotain alkuperäisen komeasti kalskahtavaa. Puolestani olen siihen ihastunut ja – tyytyväinen.” Ounas 1916.

toimituksen ajatelleen ruotsinkielisiä mainostajiaan päättäessään olla kirjoittamatta kirjasta, mutta mainitsi toisenkin mahdollisen syyn; hän kertoi ”juoruteitse”³¹² kuulleen tiettyjä suomenkielisiä tahoja ärsyttäneen teoksensa ruotsinkielisen laitoksen lause, jossa hän sanoi olevan yhdentekevää, oliko maan virkakielenä suomi, venäjä vai ruotsi – Wettenhovi-Aspa totesi, että hän olisi voinut lisätä luetteloon yhtä hyvin myös kiinan kielen.³¹³ Suomenkielisestä laitoksesta maininta venäjistä poistettiin ja mukaan liitettiin vaatimus kansalaisten oikeudesta saada asiansa käsitellyiksi äidinkielellään:

Vi önska på intet vis öka vår finske broders ruokahalu utöfver hans naturliga medfödda appetit – vi önska icke i ringaste mån bidraga till att öka finnars lust till höga ämbeten – ty för oss personligen är det alldeles likgiltigt om t. ex. språket vid våra ämbetsverk är Finska – Ryska eller Svenska.
—³¹⁴

Minä en suinkaan tahdo lisätä suomalaisen veljemme ruokahalua enemmänä kuin mitä se luonnostaan on; en tahdo olla apuna yllyttämään suomalaisten halua saada korkeita virkoja, sillä minulle persoonallisesti on yhdentekevää onko virastojemme kielenä suomen- vaiko ruotsinkieli, kunhan vaan kunkin asiat käsitellään hänen omalla kielellään.³¹⁵

Wettenhovi-Aspa kirjoitti, että hänen mielestään suomen kieli oli ”liian pyhä kieli kielenkääntäjien ja kaikenlaisten virkamiesten pidellä.”³¹⁶ Länsimaisen ”valesivistyksen” Wettenhovi-Aspa näki suomen kielen ikiaikaiseksi viholliseksi, joka oli jo hävittänyt fennokelttiläisen kielen Välimeren maista, Keski-Euroopasta sekä Atlantin ja Itämeren rannoilta. Suomen kielen tuli vastaisuudessakin jäädä ”sydänmaitten kullaksi, metsien salaperäiseksi soitoksi”³¹⁷. Wettenhovi-Aspan teos sisälsi siis arveluttavia piirteitä kieliriidan suomalaisenkin osapuolen näkökulmasta. Suomentaja Raekallio totesi alaviitteessä, että paljon ulkomailla asuneena Wettenhovi-Aspa ei ollut täysin ymmärtänyt suomen kieliriitojen perussyitä eli sitä, ”ettei kansan valtavan enemmistön kielelle suotu yksinkertaisimpiakaan oikeuksia” ja sitä, että ruotsinkielinen sivistyneistö oli vastustanut suomenkielistä koulutusta.³¹⁸

³¹² ”På skvallervägen [...]” Suom. P.P. Wettenhovi-Aspa 1916o.

³¹³ Wettenhovi-Aspa 1916o.

³¹⁴ Wettenhovi-Aspa 1915a, 29–30.

³¹⁵ Wettenhovi-Aspa 1915b, 37.

³¹⁶ Wettenhovi-Aspa 1915b, 37. ”[...] ett alltför heligt tungomål, för att radbråkas af translatorer och extraordinarie copister.” Wettenhovi-Aspa 1915a, 30.

³¹⁷ Wettenhovi-Aspa 1915b, 37. ”Må finskan förblifva hvad den nu varit under de senaste partusen åren, ödemarkens guld – skogarnas hemlighetsfulla musik. –” Wettenhovi-Aspa 1915a, 30.

³¹⁸ Raekallio teoksessa Wettenhovi-Aspa 1915b, 36–37.

*Hufvudstadsbladet*issa ilmestyi 8.6.1915 nimimerkin Hr X. eli Ture Jansonin³¹⁹ kirjoittama artikkeli otsikolla *En pamflettist*. Janson näki Wettenhovi-Aspan katkeroituneena riidanhaastajana, joka sopivaisuuden rajoja rikkoen hyökkäsi omaa kieliryhmäänsä vastaan. Wettenhovi-Aspan kirjan hän näki osoituksena taiteilijapiireissä yleistyneestä valitettavasta tavasta esiintyä ”käärityin hihoin ja kädet nyrkissä”. Janson siteerasi Wettenhovi-Aspan teoksesta muutamia suomenruotsalaisia käsitteleviä kohtia sekä lyhyenä esimerkkinä katkelman hänen etymologisista todisteluistaan ja mikä tärkeintä, myös aiemmin siteeraamani kohdan, jossa Wettenhovi-Aspa julisti maan virkakielen yhdentekevyyttä.³²⁰ Tämän sitaatin ansiosta Wettenhovi-Aspan arvelu siitä, että *Hufvudstadsbladetin* artikkeli oli syynä *Suomen kultaisen kirjan* vähäiselle huomioinnille suomenkielisessä lehdistössä, saattoi hyvinkin pitää paikkansa. *Hufvudstadsbladetin* nimimerkki Hr X. todella päätti artikkelinsa varoittamalla maan ruotsinkielisiä kajoamasta koko kirjaan:

De svenska i landet varnas för att lägga sin hand på denna bok, hvars gyllene namn icke kan dölja att där ligger ”something rotten” inom pärmarna. Det är inte precis guldklimpar man påträffar där.³²¹

Wettenhovi-Aspa vastasi Ture Jansonin kirjoitukseen 12.6.1915 otsikolla *Audiat et altera pars angående Finlands Gyllene Bok. (Svar till Hr X.)*³²² Wettenhovi-Aspa kiisti esiintyneensä ”käärityin hihoin ja kädet nyrkissä” tai olevansa katkera ja väitti olevansa liikkeellä hyvää tarkoittaen ja ”maailman briljanteimmalla huumorilla”.³²³ Wettenhovi-Aspa totesi kirjan myös olleen lähes loppuunmyyty, vaikka toimittaja oli varoittanut koskemasta siihen.³²⁴

Ruotsinkielinen pilalehti *Fyren* kirjoitti Wettenhovi-Aspasta ja hänen kirjastaan piikikkäästi nimittäen teoksen kirjoittajaa ”herra Sigurdiksi”, koska etunimi vaikutti nimimerkki Bok-fyrenin mielestä toistaiseksi kaikkein pysyvimmältä osalta ”tämän suurmiehen nimessä, joka huomenna voi olla Luoja ties mikä.”³²⁵ Wettenhovi-Aspa oli

³¹⁹ Ture Janson (1886–1954) oli kirjailija ja toimittaja, joka kirjoitti säännöllisesti *Hufvudstadsbladetin* nimimerkillä Hr X. Hirvonen 2000, 309.

³²⁰ Hr X. 1915.

³²¹ Hr X. 1915.

³²² Wettenhovi-Aspa 1915c.

³²³ ”Det kunde ju vara bittert nog, att slutligen nödgas bryta stafven h. o. h. öfver den slentrian, degeneration och allmännas upplösning som draperar sig i Hufvudstadsbladets ”svenskhetens”-mantel och famlar efter ett stöd på andra sidan om Ålands haf – dock har jag sanningen att säga ej gjort det med bitterhet, utan i bästa välmening och världens briljantaste humör.” Wettenhovi-Aspa 1915c.

³²⁴ Wettenhovi-Aspa 1915c.

³²⁵ Suom. P. P. ”Herr Sigurd – jag vågar icke kalla honom annat än ”herr Sigurd”, ty detta förnamn är ju, åtminstone tillsvidare, det enda stabila i den store mannens namn, hvilket i morgon kan lyda Gud vet hur, [...]” Bok-fyren 1915, 4.

ystävänsä Pertti Uotilan toimittamassa, lyhytikäiseksi jääneessä tamperelaisessa päivälehdessä *Suomi* käyttänyt nimimerkkiä S. W. Aspa-Haapets³²⁶ ja nimi Wettenhovi-Aspa sai julkisen ensiesiintymisensä teoksissa *Finlands Gyllene Bok* ja *Suomen kultainen kirja*. Bok-fyren ennusti nimen muuttuvan seuraavaksi muotoon *Ilmantoivo-Haapala* tai *Väderhopp-Aspegren*.³²⁷ *Finlands Gyllene Bok* oli kirjoittajan mielestä sopivan suureellinen nimi Suomen suurimman runokirjan, suurimman taulun,³²⁸ suurimman kanavaprojektin ja suurimman ”kanaljakirjeen”³²⁹ ujoudesta kärsimättömän tekijän

³²⁶ Ks. Aspa-Haapets (Wetterhoff-Asp) 1911d. *Fyrenin* kirjoittaja muisteli Wettenhovi-Aspan käyttäneen *Suomi*-lehdessä nimeä ”[...] Wetterhoffi-Haapa – eller något dylikt [...]”. Bok-fyren 1915, 4. *Suomi*-lehden näyttenumero julkaistiin joulukuussa 1911 ja lehti ilmestyi tammikuusta kesäkuuhun 1912. *Suomen* näyttenumerossa Wettenhovi-Aspa arvosteli Helsingin ”henkisesti vaivaisia miljoonamiehiä”, joiden vastuuttomuuden vuoksi Suomi on esimerkiksi ”menettämäsillään hyvän filharmonisen orkesterinsa”. ja kirjoitti, että ”n.s. ”ruotsalainen” sivistys Suomen pääkaupungissa kulkee perikatoansa kohti”. Tämän merkinä Wettenhovi-Aspa näki muun muassa sen ”[...] että takaperoisuus miesten kesken sukupuolisuh-teissa eli miehiminen (homoseksualiteeti) on päässyt sangen pitkään mittaani. Sitä ei enää edes vastusteta vaan pidetään ”yksityisenä makuasiana”. Niin olivat asiat Roomassakin kun valtakunta lähestyi loppu-ansa.” Wettenhovi-Aspan hampaissa eivät olleet suomenruotsalaiset yleensä vaan erityisesti pääkaupun-gin ruotsinkieliset piirit: ”50 tai 100 vuoden päästä on tämä ”seurakunta” häviävä itsestään. Se vetoo vä-listä Suomen ruotsinkieliseen väestöön ja on tätä tarkoitusta varten yhdennellätoista hetkellä haaveiltu kokoon n.s. ”ruotsalainen kansanpuolue”, mutta ruotsia puhuva kalastaja saaristossa ei ole niin tyhmä kuin hän näyttää tai miksikä häntä luullaan. Kyllä hän tietää minkä takia herroissa mannankryynilähetti-läissä on äkkiä syttynyt sellainen rakkaus häneen. Hän tietää, että sadat vuodet on yhtä vähän välitetty hänen kuin suomenkielisen väestön henkisestä ja aineellisesta vaurastumisesta, senvuoksi tietää hän myöskin että hänen todellinen liittolaisensa on Suomen suomalainen kansa. Tuo huuto, että ruotsinkieli on vaarassa, on nurkkapoliittinen silmäkääntäjättempu, jota ei edes Ruotsissa uskota tai kannateta.” Aspa-Haapets (Wetterhoff-Asp) 1911d. Wettenhovi-Aspan *Suomen kultaisessa kirjassa* esittämät ajatuk-set suomenruotsalaisen kulttuurin rappiosta ja kielipoliitikasta esiintyivät jo tässä vuoden 1911 kirjoituk-sessa.

Wettenhovi-Aspa kirjoitti myös koettaneensa ”levittää harrastusta ja rakkautta sitä Suomen kansaa kohtaan, jota itse olen oppinut rakastamaan Hämeen hiljaisilla salomailla. Siitä hyvästä olen saanut kokea pilkantekoa ja solvauksia Helsingin katujen ja kapakoitten rikkijuoneen roskajoukon ja kauluskeikarien puolelta. Se on mennyt niinkin pitkälle, että jos viljelee suomenkielen harrastusta niin huudellaan pe-rään: ”s-nan p-leen suomenkiihkoinen”! Sellaista saa kokea Suomen n.k. pääkaupungissa.” Aspa-Haapets (Wetterhoff-Asp) 1911d. Vastakkainasettelu Wettenhovi-Aspan ja Helsingin suomenruotsalaisten välillä oli olemassa jo ennen *Svenskt i Finland* -teosta tai *Suomen kultaista kirjaa*.

³²⁷ Bok-fyren 1915, 4.

³²⁸ Wettenhovi-Aspa oli vuonna 1900 julkaissut foliokokoisien runokokoelman *Pro Patria*, ks. Wet-terhoff-Asp 1900c. Hänen maalauksensa olivat herättäneet huomiota suurella koollaan. Allegorinen gobeliinimaalaus *Kustaa II Aadolf kohtaa Kuoleman Lützenin taistelukentällä* (1897), johon Bok-fyren viittaa, oli kooltaan 400 × 600 cm, ks. Halén – Tukkinen 1984, 89–90, 121, 123, 403 ja kuvaliite.

³²⁹ Wettenhovi-Aspan Saimaan ja Vuoksen vesistöjen valjastamiseen tähänneiden vesivoimasuunnitel-mien yhteydessä hänen kilpailijansa, valtioneuvos P. I. Rattner oli julkaissut *Dagens Pressissä* Wetten-hovi-Aspan kirjeitä, joissa tämä oli ehdottanut yhteistyötä ja suomenruotsalasiin viitaten ilmoittanut tuntevansa ”viikinkien psykologian” ja osaavansa käsitellä tyhmiä maanmiehiään, ”Helsingin aaseja”. Wettenhovi-Aspa joutui kirjeiden vuoksi huonoon valoon ja joutui julkaisemaan *Dagens Pressissä* laajat vastineet. Kuormanpohjasvindeln i nytt ljus. Herr Sigurd Wetterhoff-Asp och verkliga statsrådet P. Ratt-ner. Herr Asp köper pressen i Finland med tiotusen rubel. *Dagens Press* 20.3.1914; Wetterhoff-Asp 1914a; Wetterhoff-Asp 1914b; Sigurd Rattnersbane, *Fyren* 14-15/1914, 7–8; Halén – Tukkinen 1984, 184–190, 225–233. Pilalehti *Fyren* otti tapahtuneesta kaiken irti huhtikuussa 1914: Pääsiäisnumerossa ilmestyi Wettenhovi-Aspan kirjeitä siteeraava kahden sivun pilakuvasarja ja seuraavassa numerossa ilmestyi kansikuvajuttuna nimimerkki *Sepian* (Rafael Lindqvist) Wettenhovi-Aspan runoista tekemiä ivamukaelmia aiheeseen liittyen. Wettenhovi-Aspasta oli lehdessä myös valokuva hänen Pariisin-vuosil-taan, kuvatekstinä ”Verkliga apostatsrådet Sigurd Ilmaanhyppy-Haapa-Wetterhoff-Asp” (viittaus Rattneriin, jonka titteli ruotsiksi oli ”verkliga statsrådet” – *apostata* (kreik.) merkitsee luopiota) sekä pilapiirros, jossa juutalaistyöt pilkkasivat Lontoossa afääreitään hoitavaa Wettenhovi-Aspaa ja tämän pukinpartaa – Wettenhovi-Aspa pyrki saamaan vesivoimaprojektilleen englantilaista rahoitusta ja vietti

teokselle. Kirjan sisällöstä Bok-fyren kertoi vain, että se oli ”tarkoitettu kuoliniskuksi kaikelle ruotsalaiselle Suomessa ja puolustamaan kaikkea suomalaista maailmassa, tai oikeammin maailman suomalaisuutta.”³³⁰ Kummassakin tarkoituksessaan *Finlands Gyllene Bok* kirjoittajan mielestä epäonnistui; suomalaisuuden ritari, ”nuori Sigurd, ei vielääkään saisi kultaisia kannuksia palkkiokseen – polvistumisen syvyydestä huolimatta.”³³¹

Bok-fyren ei kertonut, että Wettenhovi-Aspan teos oli suunnattu nimenomaan ”Svenskt i Finland” -nimistä kirjaa vastaan, vaan näki *Suomen kultaisen kirjan* hyökkäyksenä kaikkea suomenruotsalaisuutta kohtaan. *Svenskt i Finland* edusti suomenruotsalaista aggressiivista ääriliikettä rasistisella puheellaan suomenruotsalaisten rodullisesta ylemmyydestä ja germaanisuudesta. *Fyrenin* lukijoille teos ei välttämättä ollut tuttu ja siinä esitetyt näkemyksetkin olisivat ehkä tuntuneet monista vierailta – siitä huolimatta, että *Fyren* oli ensimmäisestä numerostaan lähtien julistanut vastustavansa suomalaiskansallisia pyrkimyksiä ja päätoimittaja Rafael Lindqvist oli näkemyksineen lähellä ruotsinkielisen porvariston jyrkintä oikeistoa.³³² *Svenskt i Finlandin* edustama germanistinen suuntaus oli lähinnä nuorison liike, eikä saanut varauksetonta tukea tai ymmärtämystä vanhemman polven konservatiiveilta.³³³

Wettenhovi-Aspan kerrottiin huolehtivan kirjansa jakelusta omakätisesti ravintola Kappelissa, josta kirjan sai omistuskirjoituksella kolmella markalla. Bok-fyren pohdiskeli myös ”herra Sigurdin viimeisen riikinkukonkirkkaisun – tai oikeammin hätähuudon”³³⁴ rahoittajaa ja mainitsi tässä yhteydessä Wettenhovi-Aspan aikaisemman yhteistyökumppanin ja oppilaan, luutnantti Theodor Finnilän.³³⁵ *Finlands Gyllene Bok*

talven 1912–1913 Lontoossa. Sigurd Rattnersbane, *Fyren* 14-15/1914, 7–8; Sepia 1914, 2–3; *Fyren* 16/1914, 1, 5; Sigurd Väderskäg, *Fyren* 16/1914, 8; Halén – Tukkinen 1984, 225–226.

Wettenhovi-Aspan vesivoimasuunnitelmista ks. erit. Myllyntaus 2001, 45–56.

Wettenhovi-Aspa oli 1890-luvulta alkaen esiintynyt *Fyrenissä* sekä pilapiirtäjänä että piirrosten aiheena (samassa numerossakin, ks. esim. Sepia 1904, 2–3; Wetterhoff-Asp 1904, 4; ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 79, 91, passim.), mutta nyt hän oli muuttunut yksinomaan pilkan kohteeksi. Suomenruotsalaisissa piireissä hänet oli leimattu luopioksi jo ennen *Suomen kultaista kirjaa*. Huhtikuussa 1916 Wettenhovi-Aspa toi *Sähkösanomalehdessä* julki käsityksensä *Fyrenistä*: ”SÄHKÖSANOMALEHTI tulee leikinlaskussa voittamaan Hufvudstadsbladetin ja vakavissa kirjoituksissa ajamaan ”Fyrenin” ohitse. Meidän mielipiteemme mukaan on nimittäin vakava lehti ”Fyren” sängen ikävä, samoin kuin Hufvudstadsbladet puolestaan on kuivanlainen pilalehti.” Wettenhovi-Aspa (toim.) 1916i, 1. Vuonna 1918 Wettenhovi-Aspa avusti jälleen piirroksillaan *Fyreniä*, ks. Halén – Tukkinen 1984, 415.

³³⁰ Suom. P. P. ””Finlands gyllene bok” vill vara ett dräpslag mot allt ”svenskt i Finland”. Den vill dessutom vara ett riddarslag för allt finskt på jorden, rättare för jordens allfinsket. Tyvärr äro bägge slagen lika finnurliga – det hela verkar slagen hjälte.” Bok-fyren 1915, 4.

³³¹ Suom. P. P. ”Jag tror inte de gyllene sporrarna bli ung Sigurds lön ens nu – trots knäfalllets djup.” Bok-fyren 1915, 4. ”Nuori Sigurd” oli kirjan ilmestyessä 45-vuotias.

³³² *Fyrenin* poliittisesta ohjelmasta ja Rafael Lindqvistin poliittisesta kannasta ks. Mylläri 1983, 65–68.

³³³ Klinge 1972, 53–54.

³³⁴ Suom. P. P. ”Hvem som bekostat herr Sigurds sista påfågelskri – eller rättare nödrop – är mig obekant.” Bok-fyren 1915, 4.

³³⁵ Bok-fyren 1915, 4. Halén – Tukkinen 1984, 253–254. Theodor Finnilästä enemmän luvussa 2.3.

ja *Suomen kultainen kirja* eivät sisällä mainintaa kustantajasta. Hanna Lappalainen mainitsee suomennoksen olleen Hakaniemen Kirjakaupan kustantama ja toisaalla, että suomennosta levitti Hakaniemen Kirjakauppa. Ainakin Hakaniemen Kirjakauppa Oy. mainosti kirjaa *Sunnuntaissa* 25.2.1917.³³⁶ Omakustanne *Suomen kultainen kirja* ei ollut, koska Wettenhovi-Aspa kirjoitti Gallen-Kallelalle pelkäävänsä, että kustantaja ottaisi teoksesta uusia painoksia maksamatta tekijänpalkkioita. Tällaisesta menettelystä Wettenhovi-Aspa oli kuullut Eino Leinolta.³³⁷

Suomen kultainen kirja sai ilmeisesti suurimman menestyksensä Suomen rajojen ulkopuolella. Yhdysvalloissa teos meni suomalaisten siirtolaisten keskuudessa hyvin kaupaksi ja myytiin Wettenhovi-Aspan mukaan pian loppuun. Tästä Wettenhovi-Aspa julkaisi kirjassaan *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II* konsuli Akseli Rauanheimon³³⁸ todistuksen:

Täten todistan, että olen huomannut Amerikan suomalaisten aivan erityisen hartaasti lukevan ja suosivan S. Wettenhovi-Aspan teosta Suomen Kultainen Kirja. Ne, jotka ovat aikanaan onnistuneet sen hankkimaan kirjastoonsa, pitävät itseään onnellisina. Toiset kaipaavat teosta, kun ei sitä ole mistään ostettavissa.³³⁹

Kirjasta julkaistiin otteita ainakin Fitchburgissa, Massachusettsissa ilmestyneessä *Pohjan Tähti* -lehdessä.³⁴⁰ Suomalaiset siirtolaiset olivat vastaanottavia Wettenhovi-Aspan suomalaisille kunniakasta menneisyyttä maalailevalle teokselle. Suomalaiset olivat 1900-luvun alussa uusi siirtolaisryhmä, joka koki tulevansa väheksytyksi uudessa kotimaassa. Puheet suomalaisten mongolilaisesta alkuperästä ärsyttivät ja *Suomen kultainen kirja* sopi tällaisessa ilmapiirissä hyvin kansallista itsetuntoa kohottamaan. Wettenhovi-Aspan näkemyksillä oli myös amerikansuomalaisia hengenheimolaisia ja seuraajia, kuten Delawaren suomalaisten historiasta kirjoittanut E. A. Louhi. Hän selitti Wettenhovi-Aspan tavoin muinaiset korkeakulttuurit suomalaisiksi. Louhi ei teoksessaan viitannut

³³⁶ Lappalainen 1940c, 67; Lappalainen, 1941, 3. ”S. Wettenhovi-Aspan Suomen Kultainen Kirja Hinta 2:75. Saatavana kirjakaupoista. [...] Hakaniemen Kirjakauppa Oy. Helsinki.” *Sunnuntai* 25.2.1917.

³³⁷ Wettenhovi-Aspan kirje Gallen-Kallelalle 4.4.1916, referoitu teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 258.

³³⁸ Akseli Rauanheimo (1871–1932, vuoteen 1906 Järnefelt) oli vuosina 1923–1932 Suomen konsulina Montrealissa. Hän toimi myös *Uuden Suomettaren* päätoimittajana vuosina 1913–1915.

³³⁹ Rauanheimon todistus on päivätty ”Helsingissä, kesäkuun 4. päivänä 1931”. Wettenhovi-Aspa 1935g, 18.

³⁴⁰ Halén – Tukkinen 1984, 258. Halénin ja Tukkinen mukaan *Pohjan Tähti* -lehden otteet saivat lääketieteen tohtori P. A. Koskenhovin kirjoittamaan kiitoskirjeen ruotsinmielisyydestään tunnetun entisen opettajansa Georg August Aspin suomalaisuusaatteeseen kääntyneelle pojalle. Halén ja Tukkinen eivät mainitse *Pohjan Tähti* -lehden julkaisemien otteiden ilmestymisajankohtaa eikä lehden numeroita vuosilta 1915 ja 1916 ole saatavilla suomalaisista kirjastoista.

Wettenhovi-Aspaan mutta tämän vaikutus on havaittavissa.³⁴¹ Armas K. E. Holmion mukaan amerikansuomalaisten keskuudessa esiintyneille käsityksille suomalaisten aasialaisesta alkuperästä oli syynä suomalaisten seurojen kirjastojen vanhentuneisuus ja yhdysvaltalaisen kirjallisuuden virheelliset käsitykset suomalaisten alkuperästä ja Suomen historiasta.³⁴² Ehkäpä samat tekijät selittävät myös sitä, että Wettenhovi-Aspan teorialat saivat Yhdysvalloissa kannattajia. Myös *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II* sai myöhemmin *Walwoja*-lehden nimimerkki A. K:n suosittelemaan kaikille amerikansuomalaisille teoksen hankkimista. *Walwojan* artikkelista saa myös vaikutelman, että Wettenhovi-Aspan uutta teosta oli odotettu Yhdysvalloissa.³⁴³ Hanna Lappalaisen mukaan Wettenhovi-Aspa vastaanotti vielä 1940-luvun alussa ” ”Tuhannen Amerikan suomalaisen” uudenvuoden-tervehdyksen konsuli Salmisen välittämänä”.³⁴⁴

3.3. Wettenhovi-Aspan historiapolitiikka

Sigurd Wettenhovi-Aspan kirjoituksissa oli yleensä läsnä myös historiapolitiittinen taso. Historiapolitiikalla tarkoitan niitä intressejä, jotka ohjasivat hänen tapansa käyttää historiallista tietoa.³⁴⁵ Erityisen selkeästi historiapolitiittisena teoksena näyttäytyy vuoden 1915 *Suomen kultainen kirja*. Tähän on syynä kirjan luonne vastineena *Svenskt i Finland* -teokselle, jossa historiallinen tieto oli selkeästi valjastettu teoksen poliittisten päämäärien käyttöön. Siinä missä *Svenskt i Finlandin* tarkoituksena oli nostattaa suomenruotsalaisten germanistista tietoisuutta ja itsetuntoa, *Suomen kultaisen kirjan* päämääränä oli kohottaa suomen kieli ja suomen kansan menneisyys omalle, ainutlaatuiselle paikalleen maailmanhistoriassa. Kummankin teoksen päämääränä oli kansallisen tietoisuuden nostattaminen. Wettenhovi-Aspan teokset edustivat niitä nationalismille tyypillisiä pyrkimyksiä, joissa kansakunnalle pyrittiin menneisyydestä löytämään kulta-aika, sankarillinen ajanjakso, jonka hengessä kansakuntaa nähtiin mahdollisena rakentaa tulevaisuudessakin. Suomessa tällaisia pyrkimyksiä ilmensi fennomaaninen historiankirjoitus ja kansanrunoudesta löydetyn kalevalaisen sankariajan

³⁴¹ Louhi 1925, 7–15, Holmio 1967, 51. Amerikansuomalaisten keskuudessa suomalaisten alkuperää ja suomen kielen historiaa on tutkittu Wettenhovi-Aspan hengessä myöhempinäkin vuosikymmeninä, ks. Holmio 1967, 51–52; Halén – Tukkinen 1984, 319–320; Kero 1996; Pitkälä 1999, 32–34.

³⁴² Holmio 1967, 52–53.

³⁴³ A. K. 1935; siteerattu myös K. F. Puromiehen kirjapaino O. Y.:n mainoksessa ”Wettenhovi-Aspa’n fenno-egyptiläispropagandasta ulkomailla” (1936) sekä artikkeleissa Aaltio 1935, [7–8]; Lappalainen 1941, 12–13. *Walwojan* julkaisupaikkakunta oli Calumet, Michigan.

³⁴⁴ Lappalainen 1941, 13.

³⁴⁵ Tähän tapaan käsitteen on muotoillut Jorma Kalela. Kalela 2001, 19–21. Historiapolitiikan käsitteestä ks. myös Hentilä 2001, 31–34.

ihannointi.³⁴⁶ Wettenhovi-Aspa vei tämän historiapolitiikan äärimmäisyyksiin esittämällä suomalaiset maailman alkukielen puhujina ja jopa ”ihmiskunnan suolana ja Herran valittuna kansana”.³⁴⁷

Svenskt i Finlandin historiapoliittisena ohjelmana oli esittää historiallisesti oikeutetuksi muun muassa vaatimukset ”ruotsalaisen maan” säilyttämisestä ruotsinkielisten hallussa. Avioliitot suomenkielisten ja ruotsinkielisten kesken ja lasten koulutus suomen kielellä nähtiin uhkana suomenruotsalaisten tulevaisuudelle. Tilastotietojen valossa ruotsinkielisten osuus maan väestöstä oli pienenemässä ja erityisesti kaupungit olivat suomalaistumassa. Korostamalla ruotsinkielisen sivistyneistön ratkaisevaa osaa suomen kulttuurielämässä, historiassa ja koko länsimaalaisen sivistyksen juurruttamisessa Suomeen haluttiin luoda kansallistunnetta ja halua säilyttää suomenruotsalainen kulttuuri. *Svenskt i Finlandin* kirjoittajat myös näkivät suomenruotsalaiset rodullisesti suomalaisten yläpuolella olevina germaaneina, viikinkien jälkeläisinä. Germaaninen verenperintö ja ”iloinen sotakuntoisuus” teki ruotsinkielisistä kulttuurisesti suomalaisia elinvoimaisempia.

Wettenhovi-Aspan *Svenskt i Finlandille* vastineeksi julkaisemaa *Suomen kultaista kirjaa* on mahdollista lukea kielipoliittisena hyperbolana. Kun suomenruotsalaiset halusivat osoittaa olevansa germaaneja ja sellaisina suomalaisia elinvoimaisempia ja sotakuntoisempia sekä maan sivistyksen aikaansaajia, esitti Wettenhovi-Aspa suomen kielen alkukielenä, josta maailman muut kielet olivat lähtöisin. Germaanien kulttuurin ja heidän sotaistuutensa hän selitti suomalaista alkeellisemmaksi ja heidän kielensä kaikkialta vaikutteita saaneeksi sekakieleksi, jossa suomalaisesta alkukielestä oli jäljellä vain rappeutuneita jäänteitä:

Det löjliga med våra ”språkmäns” prat om Svenskan som ett urspråk från stenåldern, har man svårt att för laici fullt tydligt åskådliggöra.

Svenskan är ett modärnt blandspråk, alldeles som Engelskan och Franskan – däri inga snart sagt alla dialekter från fornhögtyskan, gotiskan, messogötiskan, danskan till plattyskan.

O. Montelius påpekar att de bildades språk i svenska städerna under större delen af medeltiden var plattyska. Sedan dess har detta språk upptagit ca 37,000 låneord – ”främmande ord” (enligt Ekborn) mest ur munk och kökslatin – dessutom ur Franskan och den nyare Högtyskan.

Men själva bottenspråket ”urnordiskan” var fennokeltiskt – med inslag af Lappska och Estniska. Öfver denna blandning kom först en gotisk påspädning – så uppstod Vikingatidens ”fornnordiska” – sedan kom de

³⁴⁶ Smith 2003, 190–195, 254–256.

³⁴⁷ Wettenhovi-Aspa 1915b, 116, “[...M]änsklighetens salt och Herrans utvalda folk.” Wettenhovi-Aspa 1915a, 98.

danska fogdarnas språk därtill – därefter Hansatidens plattyska köpsmän o. s. v.

Under alla dessa påtryckningar blef Svenskan sedan hvad den blef – ett i sig själft ledigt och vackert språk – men ett urspråk – pass ursäkta!³⁴⁸

Wettenhovi-Aspa ulotti teoksessaan suomalaisten historian ja sukujuuret muinaiseen Egyptiin ja esitti koko eurooppalaisen kulttuurin olevan alkuperältään suomalaista, mutta nykyisessä muodossaan rappeutunutta. Tämän rinnalla suomenruotsalainen germanismi näyttäytyi koomisessa valossa.

Wettenhovi-Aspan kieli- ja kansallisuusretoriikka oli samaa kuin *Svenskt i Finlandin* kirjoittajien, vaikka hän hylkäsikin esimerkiksi rodun käsitteen. Wettenhovi-Aspa osallistui keskusteluun samalla retoriikalla ja teki suomenruotsalaiset vastustajansa siten naurunalaisiksi heidän omilla aseillaan. Lopputulos oli groteski; mitä oli suomenruotsalainen kulttuuri banaaleine kansanlauluineen ja eurooppalaisia ”polskia” ja ”franseeseja” jäljittelevine tansseineen ylevän ja salattua viisautta kantavan *Kalevalan* rinnalla – ja mitä ruotsin kieli verrattuna suomen kieleen, josta maailman kaikki kielet ovat lähtöisin?³⁴⁹ Wettenhovi-Aspan tekstien äärellä voi oikeutetusti puhua huumorista ja käyttää bahtinilaisia hyperbolan ja groteskin käsitteitä, koska hänen esittämänsä suomalaisuus, ajatus suomalaisesta alkukielestä ja kulttuurista rinnastettuna suomenruotsalaisten pangermanistien sankaripuheeseen ja germaanisuuden ylistykseen asettuu koomiseen valoon hänen tekstiensä kautta. Bahtin käyttää käsitteitä varsin erilaisessa yhteydessä, hänen kuvaamansa Rabelais’ n groteski realismi ja siihen liittyvä liioittelu, hyperbola, liittyvät vahvasti ruumiillisen ja materiaalisen maailman kuvaukseen. Bahtinin käyttämät käsitteet ovat kuitenkin hedelmällisiä kuvattaessa koomisen efektin syntyä täysin toisentyppisessäkin tekstissä.³⁵⁰ Syntyvä huumori ja komiikka on tosiasia riippumatta siitä, esittikö Wettenhovi-Aspa teoriansa täysin vakavissaan vai ei. Wettenhovi-Aspa itsekkin oli tästä tietoinen. *Suomen kultainen kirja* olisi mahdollista nähdä

³⁴⁸ Wettenhovi-Aspa 1915a, 95. ”Mitenkä naurettavat ”kielimiestemme” puheet ”ruotsinkielestä” muka kivikauden alkukielenä ovat, sitä ei ole vaikea täysin selvittää asiaan perehtymättömillekään. Sillä se selviää osapuilleen jo seuraavasta: Ruotsinkieli on uudenaikainen sekakieli, aivan kuin englannin- ja ranskankielet. Se on kokoomus melkein kaikenlaatuisista murteista ja kielistä, kuten muinaissaksan, gotin, messogotin, tanskan ja alasaksan kielistä ja murteista. Professori O. Montelius huomauttaakin, että Ruotsin kaupungeissa asuvien sivistyneitten kielenä suurimmalta osalta keskiaikaa oli alasaksan murre. Sen jälkeen on ruotsinkieli omaksunut noin 37,000 lainasanaa – ”vierasta sanaa”, kuten Ekborn sanoo – enimmäkseen munkki- ja ”kyökki”latinasta. Sitä paitsi on se saanut joukon sanoja tietenkin myös ranskan- ja saksankielistä. Mutta pohjakieli, alkuperäisin pohjoismainen kieli, oli fenno-kelttiläinen, johon oli sekaantunut lapin- ja vironkieltä. – Tähän kieleen sekaantui sittemmin gotinkielestä sanoja; siten muodostui viikinkiajan ”muinaispohjoismainen kieli”. Siihen tuli lisäksi tanskalaisten linnanvoutien kieltä; sittemmin Hansa-aikakauden alasaksan murretta y. m. Tällaisesta moninaisuudesta syntyi sitten nykyinen ruotsin kieli, joka kyllä on tavallaan kaunista ja sujuvaakin, mutta mitään varsinaista alkuperäistä, itsenäistä kieltä se ei ole. Wettenhovi-Aspa 1915b, 112–113.

³⁴⁹ Wettenhovi-Aspa 1915a, 52–54, 63–64, 71–72; Wettenhovi-Aspa 1915b, 63–64, 76, 80.

³⁵⁰ Bahtin (1965) 1995, passim.

tietoisena karikatyyrinä *Svenskt i Finlandin* edustamasta kansallisuusaatteesta. Tästä ei kuitenkaan nähdäkseni ollut kysymys. Wettenhovi-Aspan liioittelu, hyperbola ei myöskään ollut tyylikeino, vaan osa hänen ajatteluaan. Kysymys on ehkä pikemminkin hyperbolisesta vaikutelmasta, joka syntyy verrattaessa Wettenhovi-Aspan teoriaa hänen vastustajiensa argumentteihin. Hän loi suomalaisille suurta menneisyyttä ja mytologiaa, mutta hänen ensisijaisena tarkoituksenaan ei ollut pelkästään lyödä suomenruotsalaiset kiistakumppanit mahdollisimman suurellisesti laudalta. *Fyrenin* kriitikko ei tosin kenties ollut aivan väärässä huomioidessaan Wettenhovi-Aspan taipumuksen suurellisiin puitteisiin.

Erkki Urpilainen on esittänyt, että Wettenhovi-Aspa ei ollut vakavissaan teorioineen, vaikka pyrkin julkisuudessa osoittamaan, että näin oli. Urpilaisen mukaan Wettenhovi-Aspa pyrki tahallaan ärsyttämään aikalaisia ja osoittamaan naurettaviksi niin kielitieteilijöiden teorit kuin ruotsalaisten puheet suuresta menneisyydestään. Urpilainen näkee Wettenhovi-Aspan teokset parodisina ja toteaa, että tätä puolta hänestä ei ole yleensä ymmärretty. Tämä ymmärtämättömyys on johtanut myös siihen, että lukuisat suomalaisten suurta menneisyyttä etsivät amatööritieteilijät ovat kirjoituksiinsa vedonneet häneen.³⁵¹ Urpilainen esittää artikkelissaan tiivistetysti myös sen tason, jolla Wettenhovi-Aspa oli tosissaan esittäessään parodisia teorioitaan:

Hän halusi kirjoillaan todistaa, että ruotsinkielisten ylemmydentunne suomalaisia kohtaan oli täysin perusteetonta. Ruotsalaiset olivat historiallisia mitättömyyksiä suomalaisten rinnalla. Fennougristeja hän halusi mollata osoittamalla, että he näpertelivät mitäänsanomattomien ongelmien parissa eivätkä halunneet nähdä kielihistoriassa suuria linjoja.³⁵²

Kysymys siitä, esittikö Wettenhovi-Aspa teoriansa täysin vakavissaan – ja millä tasolla vakavissaan – jäänee lopulta ratkaisemattomaksi. Hänen suuri paneutuneisuutensa ”vertaileviin kielitutkimuksiin” puhuu sen puolesta, että ainakin hän oli vakavissaan konstruoimassa tiettyä ajatusrakennelmaa, jota voisi nimittää vaikkapa suomalaisten uudeksi mytologiaksi. Tämän ajatusrakennelman voi nähdä myös taideteoksena, jossa olennaista ovat ne aatteet, joita teos ilmentää. Ehkäpä Wettenhovi-Aspan katsannossa historiallinen totuus ei ollut arvo sinänsä. Hän arvosteli usein akateemisia tutkijoita heidän hengettömyydestään. Tiede painiskeli mitäänsanomattomien ongelmien kanssa aikana, jolloin olisi tarvittu kansallistunnon kohotusta ja tutkimuksia, joissa olisi

³⁵¹ Urpilainen 2002, elektroninen dokumentti. Wettenhovi-Aspan jälkivaikutuksesta ks. Pitkälä 1998, 63–70; Pitkälä 1999, 32–38.

³⁵² Urpilainen 2002, elektroninen dokumentti.

ilmennyt samanlainen rakkaus Suomen kieleen kuin hänen teoksissaan. Sen sijaan nuoren kansakunnan tiedemiehet keskittyivät esimerkiksi tutkimaan germaanisista lainasanoja suomen kielessä – ja samaan aikaan juuri germanismi uhkasi suomalaisten asemaa niin tieteessä kuin politiikassakin.

Vuonna 1935 julkaisemassaan ”Kalevalan riemujuhla-julkaisussa” *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II* Wettenhovi-Aspa kirjoitti teoksen lopuksi aiheesta ”Suomen yliopistokysymys”. Teoksen julkaisemisen aikoihin oli käyty kiivasta keskustelua ruotsinkielisen opetuksen asemasta Helsingin yliopistossa. Wettenhovi-Aspan kanta kysymykseen kiteytyi seuraavassa:

Jo siinäkin tapauksessa, ettei valtasuomi ja fenno-egyptin kieli olisikaan ikivanha maailmankieli ja kaikkien indo-europalaisten murteitten äiti, vaatisi sentään jo pelkkä oikeudentunto, että Euroopassa täytyy olla ainakin yksi puhtaasti suomenkielinen valtionyliopisto.

Missä opiskelisivat Euroopan tulevat kielentutkijat valtasuomea, oman esi-isänsä ikivanhaa maailmanäidinkieltä – elleivät Suomen suomenkielisessä yliopistossa?³⁵³

Sitaatissa huomioni kiinnittyy alussa esitettyyn varaukseen: puhtaasti suomenkielinen valtionyliopisto olisi saatava ”[...] *siinäkin tapauksessa, ettei valtasuomi ja fenno-egyptin kieli olisikaan ikivanha maailmankieli* [...]”. Ja tämän Wettenhovi-Aspa esittää vertailltuaan läpi koko teoksen egyptiläistä mytologiaa ja kieltä *Kalevalaan* ja suomen kieleen. Wettenhovi-Aspa ikään kuin sanoo lukijalle: ”Kaikkea edellä kertomaani ei pidä ottaa todesta, mutta yliopistokysymyksen suhteen olen vakavasti tätä mieltä.”

Pekka Masonen on käsitellyt Wettenhovi-Aspaa ääriesimerkkinä suomalaisesta fennomaanisesta historiankirjoituksesta *Afrique & Histoire* -aikakauskirjassa julkaisemassaan artikkelissa ”Revolution has no use for savants: A Fenno-Egyptian view of Afrocentrism”. Masosen artikkeli ottaa kantaa afrosentriseen historiankirjoituk-

³⁵³ Wettenhovi-Aspa 1935g, 149. Luvun ”Suomen yliopistokysymys” Wettenhovi-Aspa julkaisi myös *Ajan suunnassa* 9.1.1935 ja artikkelia levitettiin myös eripainoksena. Wettenhovi-Aspa 1935a. Myös *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt* sisältää luvun ”Die Universitätsfrage in Finnland”. Wettenhovi-Aspa 1936b, 460–[462]. Vaikka lukua on lyhennetty saksankieliseen laitokseen, on siteeraamani katkelma saanut keskeisen aseman koko teoksen loppusanoina. Aivan lopuksi Wettenhovi-Aspa vielä kehottaa Euroopan kansoja muistamaan yhteistä fennoegyptiläistä alkuperäänsä ja elämään sovussa keskenään: ”Selbst wenn das Hochfinnische und Fennoägyptische nicht die uralte Weltsprache und die Mutter aller indoeuropäischen Idiome wäre, – so verlangt doch das reine Rechtsgefühl, dass wenigstens eine rein finnische Staatsuniversität in Europa existieren müsse. Wo sollen künftig die Sprachforscher Europas die hochfinnische uralte Weltmutterssprache ihrer eigenen Vorväter studieren – wenn nicht an einer finnischen Universität in Finnland? – Wenn dieses nicht als eine billige Forderung gelten kann – dann sage ich mit Hamlet: *The rest is silence. Völker Europas, besinnt Euch Eueres gemeinsamen Ursprungs, Eurer einst gemeinsamen Sprache und Urkultur, reicht Euch in Frieden die Hände, denn Ihr seid alle Kinder des fenno-ägyptischen Älternhauses.* [Lihavointi ja kursivoinnit alkutekstissä.] Wettenhovi-Aspa 1936b, [462].

seen, joka on erityisesti Yhdysvalloissa noussut haastamaan länsimaista, eurosentriseksi miellettyä perinteistä historiankirjoitusta, joka rasistisin motiivein on sivuuttanut afrikkalaisten merkityksen maailmanhistoriassa.³⁵⁴ Afrosentrismi käsitteenä ja historiankirjoituksen kategoriana sisältää monenlaisia ja eri tavoin painottuneita näkemyksiä menneisyydestä. Yleisesti käsitteellä tarkoitetaan Afrikka-keskeistä maailmankuvaa afrikkalaisten ja afroamerikkalaisten keskuudessa ja tähän pohjautuvaa näkökulmaa yhteiskuntatieteissä ja humanistisissa tieteissä. Yhtenä afrosentrisen historiankirjoituksen näkyvimmistä suuntauksista on ollut näkemys, jonka mukaan muinaisen Egyptin kulttuuri oli ensisijaisesti mustien afrikkalaisten kulttuuri. Tähän näkemykseen liittyy käsitys länsimaisen historiankirjoituksen tahallisesti vääristelmästä historiasta, jossa Egyptin kulttuurin merkitystä antiikin Kreikalle ja siten koko länsimaiselle kulttuurille on pyritty vähättelemään. Samalla on unohdettu myös egyptiläisen kulttuurin olemus mustan Afrikan kulttuurina.³⁵⁵

Pekka Masonen näkee afrosentrisessä historiankirjoituksessa yhtymäkohtia fennomaaniseen historiankirjoitukseen. Kummankin päämääränä on kansallisen tietoisuuden ja etnisen identiteetin luominen historian kautta. Masonen rinnastaa Suomen suomenkielisen väestön aseman Afrikan siirtomaiden alkuperäisväestön asemaan; Suomessakin hallinnon ja korkeakoulutuksen kielenä oli ruotsi, jonka asemaa perusteltiin myös ruotsinkielisen kansanosan rodullisella ylemmyydellä suomenkielisiin nähden. Länsimaista sivistystä edustavat ruotsinkieliset olivat germaaneja ja primitiiviset suomenkieliset taas aasialaista alkuperää. Wettenhovi-Aspa sopii Masosen esityksessä fennomaanisen historiankirjoituksen äärimmäiseksi esimerkiksi, koska hänen historiankäsitteensä voi hyvin rinnastaa esimerkiksi niihin afrosentrisiin teorioihin, joiden mukaan intiaan kielet ovat täynnä arabialaisperäisiä sanoja, jotka länsiafrikkalaiset muslimit ovat tuoneet mukanaan käydessään Pohjois-Amerikassa ennen Kolumbusta. Masonen puhuu myös Wettenhovi-Aspan tutkimusten anakronistisesta luonteesta; hän rinnastaa ne barokin tieteeseen, esimerkiksi Rudbeckiin ja Jusleniukseen. Afrosentristen historioitsijoiden hän toivoo sen sijaan hyväksyvän länsimaisen historiankirjoituksen menetelmät ja tieteellisyyskriteerit, jotka ovat parempi lähtökohta afrikkalaisten historian kirjoittamiselle kuin barokin historiankirjoitus. Toisaalta Masosen artikkelin tarkoituksena on ollut havainnollistaa afrosentrismin kriitikoille fennomaniaesimerkin kautta afrosentrismin poliittisia ja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia.³⁵⁶

³⁵⁴ Masonen 2003, elektroninen dokumentti.

³⁵⁵ Moses 1998, 1–6. Wilson Jeremiah Moses esittää, että ”mustan Egyptin” historiallista merkitystä korostavista näkemyksistä puhuttaessa tulisi selvyuden vuoksi puhua *egyptosentrististä*.

³⁵⁶ Masonen 2003, elektroninen dokumentti.

Rinnastus afrosentrismiin tekee osaltaan myös Wettenhovi-Aspan näkemyksiä ymmärrettäväksi. Wettenhovi-Aspan historiapolitiikka oli luonteeltaan verrannollinen afrosentriseen historiapolitiikkaan. Kummankin päämääränä on kansakunnan ja etnisen ryhmän suuren menneisyyden palauttaminen tietoisuuteen ja tämän kautta kansallisen ja etnisen identiteetin rakentaminen. Analogisina voi myös nähdä Wettenhovi-Aspan *Suomen kultaisen kirjan* suhteen *Svenskt i Finlandiin* ja afrosentrisen historiankirjoituksen suhteen koloniaaliseen historiankirjoitukseen. Sekä afrosentrikoilla että Wettenhovi-Aspalla on myös näkemys siitä, että heidän paljastamansa menneisyys on varastettu niiltä, joille se kuuluu. Wettenhovi-Aspan mukaan tähän syyllistyivät esimerkiksi ne tutkijat, joiden mukaan suomen kielessä oli runsaasti lainattuja aineksia tai joiden mukaan *Kalevalassa* esiintyi muilta kansoilta omaksuttuja aiheita. *Finlands Gyllene Bokissa* Wettenhovi-Aspa puhui suomalaisten kulttuuriperinnön riistämisestä seuraavasti:

Hvad männe de ”fordom så föraktade” Finnarne kunna hafva förbrutit? Wilhelm Thomsen tar ifrån dem deras språk – Kaarle Krohn deras nationalepos Kalevala – T. E. Karsten deras ortsnamn ja t. o. m. deras eget namn – nu återstår blott att bevisa det Finnarna äro hjernspöken, som aldrig funnits till – utom i det uppskrämde helsingforsiska ”folkpartiets” fantasi.³⁵⁷

Wettenhovi-Aspan ja afrosentrisen historian vertaaminen on kiinnostavaa myös siitä näkökulmasta, että *Suomen kultainen kirja* saavutti suurimman suosionsa juuri Yhdysvalloissa suomalaisten siirtolaisten keskuudessa. Niin suomalaiset siirtolaiset kuin afroamerikkalaisetkin ovat etsineet omaa historiallista identiteettiään ja kummankin ryhmän keskuudessa myös mennyttä suuruuden aikaa korostavat historiankäsitykset ovat saavuttaneet suosiota. Kummassakin tapauksessa etninen ryhmä on hakenut omaa erityisyyttään maassa, jossa on toisaalta valtava määrä eri kulttuureja ja vähemmistöjä ja toisaalta suuret yhdenmukaisuuspaineet. Tietenkin on muistettava, että suomalaisten

³⁵⁷ Wettenhovi-Aspa 1915a, 86. ”Mitähän nuo ”muinoin niin halveksitut suomalaiset” ovat tehneet? Wilhelm Thomsen ottaa heiltä heidän kielensä; Suomen yliopiston Kalevalan edustaja pyrkii heiltä ottamaan Kalevalan; ja T. E. Karsten ottaa heiltä paikannimet ja heidän oman nimensäkin. – Lopuksi kaiketi todistetaan, ettei *suolaisia* [sic] ole olemassa, eikä ole koskaan ollutkaan – muualla kuin helsinkiläisen ”kansanpuolueen” pelästyneessä mielikuvituksessa . . . !” Wettenhovi-Aspa 1915b, 102. Katkelmassa Wettenhovi-Aspa viittaa T. E. Karstenin *finne*-sanaa ja *finn*-alkuisia paikannimiä koskeviin näkemyksiin, joiden mukaan *finne* viittaa alkeellisella tasolla oleviin, vailla vakituista asuinpaikkaa kuljeskeleviin metsästäjiin ja kalastajiin. Sana *finne* olisi Karstenin mukaan sukua ruotsin sanalle *finna* ja saksan sanalle *finden*. Koska *finn* ja *finne* esiintyy usein myös paikan- ja henkilönnimissä, katsoo Karsten tarpeelliseksi selittää, että niillä ei suinkaan ole yhteyttä ”muinoin niin halveksittujen” lappalaisten ja suomalaisten kansallisuuteen, vaan kyseessä on ollut yleisemmin vakinaisiin asuinpaikkoihin asettumattomien ihmisten nimitys. Karsten, siteerattu teoksissa Wettenhovi-Aspa 1915a, 83–85; Wettenhovi-Aspa 1915b, 99–102. Siteeraamani katkelman suomennoksessa Kaarle Krohniin viitataan jostain syystä sanoilla ”Suomen yliopiston Kalevalan edustaja”, mainitsematta Krohniin nimeä.

siirtolaisten ja afroamerikkalaisten taustat myös olennaisella tavalla poikkeavat toisistaan, koska jälkimmäinen väestönosa on suurimmalta osin väkivaltaisesti tuotu maahan ja erotettu omasta historiastaan. Mutta yhtä kaikki myös suomalaiset siirtolaiset saattoivat uudessa kotimaassaan saada kuulla olevansa alempiarvoisia.

Wettenhovi-Aspa toi diletantin estottomuudella esille sen, mitä aikakauden akateemisetkin historioitsijat tutkimuksissaan tavoittelivat. Wettenhovi-Aspan teksteissä ajan henki näkyi kärjistetyssä muodossa. Hänen tutkimustensa historiapolitiikka ja taustalla olevat aatteet olivat samoja kuin fennomaanihistorioitsijoillakin. Olennaista oli luoda kansakunnalle suuri menneisyys, jonka pohjalta kansalaiset voisivat ylpeinä suuntautua tulevaisuuteen ja kohdata oman aikansa vaikeudet. Wettenhovi-Aspan tekstit saivat historiapoliittisina teksteinä laajempaa kannatusta kuin varsinaisena historian tutkimuksena tai kielitieteellisinä esityksinä. Monet aikalaiset pitivät hänen päämääriään kannatettavina, vaikka eivät katsoneetkaan voivansa varauksetta tukea hänen kieltä ja historiaa koskevia päätelmiään.³⁵⁸

³⁵⁸ Ks. esim. Ervast 1915a, 309; Heikkiläinen 1916a; Kianto 1935a; Tiitus 1935; Wirkkala 1935.

4. Wettenhovi-Aspan fennoegyptiläinen kansallisromantiikka 1890-luvulta 1930-luvulle

4.1. *Kalevalan* salattu teosofinen viisaus

Historiapolitiisella tasolla Sigurd Wettenhovi-Aspan kirjoitukset liittyivät fennomaanisen historiankirjoituksen tavoin kansallisuusaatteen päämääriin, joissa kansakunnan suuren menneisyyden korostaminen oli keskeinen osa kansallisen tietoisuuden luomista. Wettenhovi-Aspan projektina oli luoda kansakunnalle mytologiaa; tämä päämäärä liittyi romantiikan pyrkimyksiin ja keskeistä siinä oli hänen tutkimuksissaan ilmenevä kansallisuusaate. Tieteellinen oikeaoppisuus ja akateeminen hyväksyntä olivat hänen näkökulmastaan sivuseikkoja, olennaista oli tehdä hengeltään kansallismielistä tutkimusta ja kirjallisuutta. Tätä kansallisromanttista päämäärää eivät palvelleet ne akateemiset tutkimukset, joissa osoitettiin suomen kielen ja *Kalevalan* lainattuja aineksia. Wettenhovi-Aspan tutkimuksissa suomen kieli oli alkukieli, ja sellaisena siihen liittyi myös pyhyiden aspekti. Kieli, josta kaikki muut kielet polveutuivat, kykeni selittämään muiden kielten sanojen todelliset merkitykset ja myös valaisemaan ihmiskunnan historiaa. Suomen kieltä, sen salattua viisautta ja suomalaista kansanrunoutta Wettenhovi-Aspa tutki tästä lähtökohdasta samassa hengessä kuin aikansa teosofit. Myös pyrkimys nähdä *Kalevalan* runoissa yhteyksiä muinaiseen Egyptiin ja muihin vanhoihin korkeakulttuureihin oli yhteinen Wettenhovi-Aspalla ja teosofeilla. Seuraavassa käsittelem Wettenhovi-Aspan ja teosofisten kirjoittajien näkemysten yhtymäkohtia ja eroavaisuuksia. Erityisesti tarkastelen heidän näkemyksiään *Kalevalasta*. Jäljempänä käsittelem muinaisen Egyptin asemaa kulttuurin ja sivistyksen kehtona Wettenhovi-Aspan teksteissä sekä pyrin valaisemaan hänen Egyptille antamiensa merkitysten yhteyksiä historiaan ja oman aikansa käsityksiin.

Suomen kultaisessa kirjassa ja sitä edeltäneissä *Hufvudstadsbladetin* artikkeleissa Wettenhovi-Aspa esitti käsityksensä, jonka mukaan suomen kieli ja suomalainen kansanrunous oli säilynyt turmeltumattomana ”Suomen metsissä”. Kansainvaellukset ja Wettenhovi-Aspan rappiona näkemä länsimainen sivistys eivät olleet päässeet pilamaan alkuperäistä kieltä ja alkuperäistä viisautta.³⁵⁹ Tämänkaltaisia näkemyksiä esiintyi symbolistien ja teosofien keskuudessa 1890-luvun Pariisissa, jossa Wettenhovi-Aspa aloitteli taiteilijanuraansa. Suomen kansallisromanttinen kuvataide syntyi samassa ympäristössä ja ilmapiirissä. Teosofisen liikkeen perustajiin kuulunut Helena Petrovna

³⁵⁹ Wetterhoff-Asp 1911a–1911c; Wettenhovi-Aspa 1915a, 5–7, 30, passim; Wettenhovi-Aspa 1915b, 9–11, 37, passim.

Blavatsky (1831–1891) piti *Kalevalaa* pyhänä kirjana ja puhui sen yhteyksistä aasialaisiin myytteihin. *Kalevala* sopi henkisen tiedon lähteeksi jumaluuksien tasa-arvon puolesta puhuneelle teosofiselle liikkeelle. Blavatskya luki muiden muassa Akseli Gallenkallela ja myös Pekka Halonen esitti 1890-luvulla käsityksiä, joiden mukaan *Kalevala* oli pyhä kirja ja suomalaiset valittu kansa. Niin keskieuropalaiset teosofit kuin suomalaiset kansallisromantikotkin näkivät ihmishengen uuden renessanssin olleen kehityksessä juuri turmeltumattomassa Skandinaviassa ja Suomessa.³⁶⁰ Aikakauden aatteet kehittyivät vuorovaikutuksessa keskenään; kansallisromantiikassa yhdistyivät kansallisuusaate ja erilaiset mystiikan virtaukset. Taidehistorioitsija Salme Sarajas-Kortteen mukaan taiteilijat suuntautuivat 1800-luvun lopulla rationalismista kohti mystisismää, joka ilmeni lukuisilla eri tavoilla, ”spiritismistä ja okkultismista teosofiaan, swedenborgilaisuudesta péladanismiin.”³⁶¹ 1890-luvun alkupuolen Pariisissa olivat muodissa myös egyptiläinen ja assyrialainen taide. Erilaiset eksotismin virtaukset egyptomaniasta ja orientalismista japanismiin vuorottelivat muoti-ilmiöinä.³⁶² Näihin virtauksiin liittyi luontevasti myös idän uskonnoista ammentanut teosofia. Wettenhovi-Aspan 1910–1930-luvulla julkaisemat kirjoitukset liittyivät olennaisesti hänen nuoruusvuosiensa ilmapiiriin, jossa rationaalisuuden vaatimukset olivat väistyneet ennakkoluulottoman henkisen etsinnän tieltä.

1910-luvulla suomalaisten teosofien keskuudessa tutkittiin innokkaasti *Kalevalaa*. Suomalaisen *Kalevala*-tutkimuksen johtavan hahmon Kaarle Krohnin maantieteellishistorialliset tutkimukset teosofit kokivat hengettömiksi. Tähän yhtyi myös Wettenhovi-Aspa, jonka mukaan Krohn tahtoi riistää *Kalevalan* Suomen kansalta osoittamalla eepoksesta muilta kansoilta lainattuja aineksia.³⁶³ Teosofien keskuudessa *Kalevalaa* tulkitsi erityisesti Pekka Ervast, joka julkaisi vuonna 1916 tärkeimpänä teosofisena *Kalevalan* tulkintana pidetyn *Kalevalan avaimen*.³⁶⁴ Ervast näki Blavatskyn tavoin *Kalevalan* olevan *Raamatun* ja muiden uskonnollisten tekstien kaltainen pyhä kirja, jossa jumalallinen kolmiyhteys ilmeni Väinämöisen, Ilmarisen ja Lemminkäisen kautta. Nämä vertautuivat hänen tulkinnassaan hindujen Shivaan, Vishnuun ja Brahmaan sekä germaanisen mytologian Odiniin, Thoriin ja Frejaan. Teosofeille keskeinen oli myös Aasian uskonnoissa ilmenevä käsitys yksilön asteittaisesta valaistumisesta kohti korkeampaa tietoisuuden tasoa. Lopullisena päämääränä oli sulautua jumaluuteen, osaksi maailmansielua. Ervast kuvasi yksilön henkisen kehityksen portaita *Kalevalan*

³⁶⁰ Sarajas-Korte 1966, 57, 258–260, 331–332; Carlson 2008, 416–417; Anttonen 2009, 185.

³⁶¹ Sarajas-Korte 1966, 52. Péladanista ks. johdanto. Swedenborgista ks. luku 2.1.

³⁶² Sarajas-Korte 1966, 66–67; Kortelainen 2002a, 23–26; Goss 2009a, 164.

³⁶³ Wettenhovi-Aspa 1915a, 86; Wettenhovi-Aspa 1935g, 72–73; Carlson 2008, 424.

³⁶⁴ Ervast (1916, 1939) 1985.

henkilöhahmojen kautta puhumalla esimerkiksi *Ainotilasta*, *Lemminkäistilasta* ja *Väinämöistilasta*.³⁶⁵ Ervast sivusi teoksessaan myös Wettenhovi-Aspan näkemyksiä ja mainitsi, että suomalaisten ja egyptiläisten keskinäisiin suhteisiin liittyvät ”[...] spekulatiot vielä lienevät liian rohkeita.” Ervast esitti kannanottonsa pohtiessaan sammon merkitystä; hänen mukaansa sampo saattoi tarkoittaa pyramidia, koska sukulaisena *sammas* tarkoitti rajakiveä, joka ”[...] enemmän tai vähemmän on pyramiidin muotoinen [...]”³⁶⁶ On kuitenkin havaittavissa, että Ervast oli odottavalla kannalla suomalaisten ja egyptiläisten suhteisiin liittyvien todisteiden suhteen.

Ennen *Kalevalan avaimen* julkaisemista Ervast oli esitellyt Wettenhovi-Aspan näkemyksiä Suomen Teosofisen Seuran äänenkannattajassa *Tietäjä. Teosofinen aikakauskirja*.³⁶⁷ Tutkimukseni johdannossa siteerasin Ervastin Wettenhovi-Aspan esitelmätilaisuudesta kirjoittamaa kuvausta, joka ilmestyi *Tietäjä*-lehdessä joulukuussa 1915. Kuten artikkelista ilmeni, Ervast ihaili Wettenhovi-Aspan rohkeutta esittää omaperäisiä näkemyksiään, vaikka ei katsonutkaan voivansa varauksetta tukea niitä. Vielä *Kalevalan avainta* selkeämmin käy ilmi Ervastin odottava kanta suomalaisten ja egyptiläisten muinaisen yhteyden suhteen. Hän halusi kuulla lisää todisteita Wettenhovi-Aspan teorioista ennen lopullisen näkemyksensä muodostamista: ”Tahdon kuulla lisää – paljon paljon lisää – hänen todistuksistaan, sillä hänen aatteensa herättävät syvintä mielenkiintoani.”³⁶⁸ Ervast ja Wettenhovi-Aspa olivat *Kalevalan* uudelleentulkitsijoina myös hyvin samankaltaisessa asemassa, jossa kumpikin asettui akateemisen tutkimuksen valtavirtaa vastaan. Ervastin kerrottiin ennen kuolemaansa harmitelleen, ettei hänen panoksensa *Kalevalan* tutkimukseen herättänyt minkäänlaista reaktiota tutkijoiden keskuudessa.³⁶⁹ Ervast koki Wettenhovi-Aspan ajattelun läheiseksi omille pyrkimyksilleen ja oli valmis kannustamaan tätä, vaikka toistaiseksi epäilikin suomalais-egyptiläisten yhteyksien olemassaoloa.

Suomalaisen ja egyptiläisen mytologian yhteydet eivät olleet Ervastille ainoastaan Wettenhovi-Aspan esille tuomia ajatuksia, vaan myös *Tietäjä*-lehden tärkeimpiin avustajiin lukeutunut Väinö Valvanne oli vuonna 1911 kirjoittanut artikkelin ”Jälleensyntyminen Kalevalassa”. Valvanne vertaili *Kalevalaa* ja Egyptin mytologiaa antiikin auktoreihin tukeutuen ja esitti muun muassa näkemyksen, jonka mukaan

³⁶⁵ Carlson 2008, 417, 419; Anttonen 2009, 189–190.

³⁶⁶ Ervast (1916, 1939) 1985, 280. Tässä kohdassa Ervast ei mainitse Wettenhovi-Aspaa, mutta viittaa toisaalla häneen lyhyesti: ”Aivan niinkuin Wettenhovi-Aspa meidän päivinämme, arveli tohtori K. Meijer, että osa Euroopan turanilaisesta alkuväestöstä oli tullut Afrikasta.” Ervast (1916, 1939) 1985, 372.

³⁶⁷ Ervast 1915a, 309; Ervast 1915b, 495–498. Ks. myös johdanto sekä luku 3.2.

³⁶⁸ Ervast 1915b, 497.

³⁶⁹ Carlson 2008, 421–422.

myytit Lemminkäisestä ja Osiriksesta olivat olennaisilta osiltaan samoja. Valvanteen artikkeli ilmestyi vain kuukauden kuluttua Wettenhovi-Aspan *Hufvudstadsbladetissa* esittämistä vertailuista Lemminkäisen ja Osiriksen välillä ja on mahdollista, että kumpikin oli tullut itsenäisesti samoihin johtopäätöksiin. Valvanne ei mainitse Wettenhovi-Aspaa artikkelissaan.³⁷⁰ Wettenhovi-Aspan vuonna 1935 julkaisema, *Kalevalaa* egyptiläiseen mytologiaan vertaillut *Kalevala ja Egypti* ei teosofien keskuudessa parikymmentä vuotta aikaisemmin esitettyjä näkemyksiä ajatellen ollut niinkään outo ja kummallinen teos, jollaisena jo 1930-luvun aikalaiset saattoivat sitä ajatella.³⁷¹

Suomen kultaisesta kirjasta kirjoittamassaan arvostelussa Pekka Ervast totesi, että Wettenhovi-Aspan intuitio toi hänet ”lähelle salatieteellisen näkemyksen tosiseikoja”.³⁷² Ervastin mukaan vallitseva käsitys teosofien keskuudessa piti suomalaisia ”seitsemännän atlantilaisen alarodun jonakin heimona.” Wettenhovi-Aspan teorit merkitsisivät, että suomalaiset kuuluisivat Atlantiksen neljännen juurirodun kuudenteen, akkadilaiseen alaroduun, johon kuuluivat myös monet Välimeren alueen kansat. Ervastin ja monien muidenkin teosofien lähtökohtana oli oletamus muinaisesta Atlantiksen mantereesta, joka oli hautautunut meren pohjaan. Ervastilla tähän liittyi myös käsitys erityisestä ”atlantilaisesta” ja esihistoriallisesta ihmistyyppistä, joka ymmärsi luontoa paremmin ja jonka päivätaajunta oli organisoitunut unikuvien kaltaiseksi.³⁷³ Atlantikseen viittasi myös edellä mainittu Väinö Valvanne, jonka mukaan *Kalevalan* yhtäläisyydet egyptiläisen ja kreikkalaisen mytologian kanssa selittyivät yhteisellä atlantislaisella menneisyydellä ja alkuperällä.³⁷⁴ Wettenhovi-Aspakin saattoi tuotannossaan ohimennen viitata Atlantikseen; hän nimittäin kertoi Brittein saarten olleen ”atlantilainen, sitten egyptiläinen, foiniikkialainen ja viimein roomalainen siirtola”.³⁷⁵ Missään keskeisessä asemassa Atlantis-teoria ei hänen tuotannossaan ollut.

Wettenhovi-Aspalle ja Pekka Ervastille oli yhteistä paitsi teosofisen ajattelun ja isänmaallisen aatteellisuuden omaperäinen yhdistäminen, myös näkemys, jonka mukaan *Kalevalan* rauhanomaisuus teki eepoksesta erityisen ylevän. *Kalevalassa* riidat ratkottiin laulamalla eikä miekalla, mikä oli saanut suomenruotsalaiset germanistikiihkoilijat

³⁷⁰ Wetterhoff-Asp 1911a; Valvanne (15.8.1911) 2002, 196–209. Valvanteen artikkeli on julkaistu myös erillisenä niteenä otsikolla *Jälleensyntyminen Kalevalassa ja Egyptissä*. Biokustannus Oy:n julkaisema vihkonen on ulkoasusta päätellen ilmestynyt 1980-luvulla tai 1990-luvun alussa. Ks. V.H.V. (1911) s.a.

³⁷¹ Ks. esim. Olli 1935; Tiitus 1935.

³⁷² Ervast 1915a, 309.

³⁷³ Ervast 1915b, 497; Anttonen 2009, 191–192.

³⁷⁴ Valvanne (15.8.1911) 2002, 204–205. Atlantiksesta kirjoitti tahollaan myös Strindbergin kirjeenvaihtokumppani ja Wettenhovi-Aspan tutkimuksellinen oppilas Elias Lönnqvist. Ks. esim. Lönnqvist 1945, 154–183. Lönnqvist mainitsee teosofit, mutta tukeutuu Atlantis-käsityksissään ennen muuta Platoniin, Heinrich Schliemannin ja Hermann Wirthiin, joka toimi kansallissosialistisen ”hengen esihistorian tutkimusseuran” *Deutsches Ahnenerben* johtajana. Wirthistä enemmän jäljempänä.

³⁷⁵ Wettenhovi-Aspa 1916k.

moittimaan *Kalevalaa* germaanien eepoksille ominaisen ”iloisen sotakuntoisuuden” puutteesta, kuten aiemmin olen maininnut. Wettenhovi-Aspan mukaan *Kalevala* oli tästä syystä germaanien kulttuuria kehittyneemmän kulttuurin tulos.³⁷⁶ Ervastian passifismi pohjautui *Raamatun* Vuorisäärään ja *Kalevalasta* hän löysi tukea tälle ideologialle.³⁷⁷

Wettenhovi-Aspan ja teosofien suhdetta on tutkimuksessa lyhyesti sivuttu käsiteltäessä *Kalevalan* ja kansallisromantiikan sekä teosofian välistä vuorovaikutusta. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria* Jöns Carlson mainitsee lyhyesti Wettenhovi-Aspan *Kalevalan* ja teosofian suhdetta käsittelevässä artikkelissaan: ”Lisäksi on itseironisten viisastelumuotojen harrastajia, kuten Sigurd Wettenhovi-Aspa, joille teosofinen tyyli muodostui lähinnä taiteilijayhteisön keskinäiseksi seuraleikiksi.”³⁷⁸ Nähdäkseni Wettenhovi-Aspan ajattelun yhteydet teosofiaan olivat syvällisempää laatua kuin Carlson esittää. Wettenhovi-Aspan yhteydet teosofiseen liikkeeseen olivat kenties vähäiset, mutta hänen tutkimuksensa ja teosofien esittämät näkemykset olivat lähtökohdiltaan hyvin samankaltaisia.³⁷⁹ Kumpikin suhtautui *Kalevalaan* salaisen viisauden lähteenä ja korosti *Kalevalan* yhtäläisyyksiä Suomesta katsoen kaukaisiin kulttuureihin. Jo Wettenhovi-Aspan näkemysten lähtökohta – se, että alkuperäinen kieli ja ikivanha viisaus oli Suomessa säilynyt turmeltumattomana – oli luonteeltaan samanhenkinen kuin teosofien 1800-luvun lopulla esittämät näkemykset. ”Itseironisilla viisastelumuodoilla” Carlson viitanee jo aikaisemmin käsittelemääni kysymykseen siitä, esittikö Wettenhovi-Aspa teoriansa tosissaan. Carlson vaikuttaa näkevän Wettenhovi-Aspan kirjoitukset teosofiaa ja teosofista tyyliä ironisoivina. Tästäkin näkökulmasta Wettenhovi-Aspaa on toki mahdollista lukea, mutta Carlsonin näkemyksen hyväksyminen merkitsisi myös sitä, että Wettenhovi-Aspan suomalaiselle kansanrunoudelle ja suomen kielelle antamat merkitykset olisi nähtävä ironisessa valossa. Vaikka Wettenhovi-Aspa olisikin kirjoittanut tutkimuksensa fiktiivisiksi mytologioiksi ja huumoria viljellen, olisi hänen teksteistään kuitenkin erotettavissa aidosti suomen kieltä ja *Kalevalaa* ihaileva taso. Tällä tasolla Wettenhovi-Aspa lähestyi esimerkiksi *Kalevalan* runoutta hyvin teosofiseen sävyyn, eikä kysymyksessä ollut ironia.

³⁷⁶ Wettenhovi-Aspa 1915a, 65–66; Wettenhovi-Aspa 1915b, 79–80.

³⁷⁷ Anttonen 2009, 195–196.

³⁷⁸ Carlson 2008, 419.

³⁷⁹ Teosofit eivät ole aina pitäneet Wettenhovi-Aspan näkemyksiä vakavasti otettavina. Pekka Ervastian elämäkerran kirjoittanut Aimo Mela on katsonut tarpeelliseksi kirjoittaa hieman puolustelevaan sävyyn Ervastian vakavasta suhtautumisesta Wettenhovi-Aspan ”hassutukseksi” leimattuun *Suomen kultaiseen kirjaan*. Melan mukaan Ervastia kiinnostivat erityisesti Wettenhovi-Aspan Suomen kansan menneisyyttä koskevat näkemykset, joiden mukaan suomalaiset olisivat tulleet lännestä ja kuuluneet teosofiselta katsantokannalta Atlantiksen kuudenteen alarotuun. Wettenhovi-Aspan teosta Mela kuvaa epätieteelliseksi ja epäjohdonmukaiseksi. Mela 1956, 232–233.

Wettenhovi-Aspan ja teosofien yhteyksistä on mainittu tutkimuskirjallisuudessa myös toisenlaisessa hengessä. Erkki Anttonen on tutkinut *Kalevalan* uskonnollisia ja teosofisia tulkintoja kuvataiteessa ja mainitsee Wettenhovi-Aspan kiinnostuneen ”[...] Kalevalasta aina siinä määrin, että hänen ulkoinen habituksensakin tuuheine partoineen muistutti mielikuvaa Väinämöisestä”. Anttonen toteaa Wettenhovi-Aspan olleen innostunut teosofiasta ja mainitsee tämän *Kalevala*-aiheisista kirjoituksista ja maalauksista, joista esimerkiksi vuonna 1908 valmistunut kolmenkymmenen *Kalevala*-luonnoksen sarja on edelleen kateissa. Anttonen toteaa Wettenhovi-Aspan myös avustaneen Eino Leinon teosofisesti suuntautunutta *Sunnuntai*-lehteä.³⁸⁰

Kirjallisesti tuotteliaana vuotenaan 1916 sekä seuraavana vuonna Wettenhovi-Aspa kirjoitti paljon juuri *Sunnuntai*-lehteen, jossa ilmestyi hänen runojaan ja artikkeleitaan. Osa artikkeleista käsitteli *Kalevalaa* ja suomalaisten Egypti-yhteyksiä, mutta Eino Leino julkaisi lehdessään myös käänöksensä Wettenhovi-Aspan runoista sekä tämän artikkeleita muista aiheista.³⁸¹ Lehden avustajiin kuuluivat myös Pekka Ervast sekä Wettenhovi-Aspan *Finlands Gyllene Bokin* suomentanut J. Raekallio.³⁸² Wettenhovi-Aspan käsityksiä suomen kielestä, maailmanhistoriasta ja *Kalevalasta* esittelivät artikkelit ”Kulttuurin kulta-ura Euroopassa”, kaksiosainen ”Kalevala-tutkielmia” sekä vuonna 1917 ilmestynyt ”Sfinksin salaisuudet”.³⁸³ ”Kalevala-tutkielmissään” hän arvosteli germaaneja kateellisista yrityksistä saada itselleen kunnian *Kalevalan* runoista. Wettenhovi-Aspa totesi suomalaisten saaneen pitää *Kalevalan* omaisuutenaan silloin, kun *Kalevalaa* pidettiin ”vain urali-altailaisen tuohisivistyksen lapsellisenä kuvitelmana”. Germaani mielenkiinto oli herännyt, kun he olivat huomanneet *Kalevalan* sisältävän ”teosofiaa, filosofiaa, kosmologiaa ja astronomiaa – sekä fyysismatemaattisia, fysiologisia ja anatomisia, vieläpä maagillisfarmakologisia tietoja y.m.”³⁸⁴ Samalla kun

³⁸⁰ Anttonen 2009, 186. Anttonen on muodostanut käsityksensä teoksen Halén – Tukkinen 1984 pohjalta.

³⁸¹ Wettenhovi-Aspa 1916a; 1916b; 1916h; 1916k; 1916l; 1917a; 1917b. Leino myös arvosteli lehdessään Wettenhovi-Aspan näytelmän, ks. Leino 1917a. *Sunnuntaihin* kirjoitti myös Elias Lönnqvist, ks. Lönnqvist 1916. Artikkelit oli vastine Wettenhovi-Aspan kirjoitukseen Wettenhovi-Aspa 1916b.

Sunnuntaissa ilmestyi Leinon käänöksenä myös Wettenhovi-Aspan Egypti-viittauksia sisältänyt runo ”Suomen kansalle”. Runossa esiintyivät Wettenhovi-Aspan keskeiset ajatukset kuten suomalaisten yhteys Egyptiin sekä ajatukset Suomessa säilyneestä muinaisesta viisaudesta ja tulossa olevasta uudesta suuruuden ajasta: ”Sa laulun kansa, korven kansa karu, / maailman pahan riitain tuolla puolen, / sa petäjään, sa pettuleivän taru / täys työntä toivoa myös alla huolen: / On aikas tullut. Katso, päivä / koittaa! // Sa kansa, jonka muisteloissa päily / maailman luominen, sen alkumuna / Egyptin usko oli se. Se säilyi, / sa hengen voimiin uskoit herjattuna. / On aikas tullut. Katso, päivä / koittaa! // Hymyilee Sfinksi erämaasta sulle / isäisi pyramiidein pyhää taikaa, / uus valo paistaa maalle siunatulle, / se uhmaa kansoja ja uhmaa aikaa / On aikas tullut. Katso, päivä / koittaa! // Jo kyllin kukkas piili pohjolassa, / se kyllin kyyneleistä kastui täällä, / mut mainees nouseva on maailmassa, / sun kantelees on soipa kansain päällä. / On aikas tullut. Katso, päivä / koittaa!” Wettenhovi-Aspa 1916a.

³⁸² Halén – Tukkinen 1984, 262–263; Tuusvuori 2007, 205–208.

³⁸³ Wettenhovi-Aspa 1916b; 1916h; 1916k; 1917b.

³⁸⁴ Wettenhovi-Aspa 1916h.

germaanit yrittivät saada itselleen kunnian *Kalevalasta*, yrittivät he Wettenhovi-Aspan mukaan myös osoittaa suomen kielen olevan sanastoltaan germaanisperäistä. Kuten sitaatista näkyy, Wettenhovi-Aspa piti *Kalevalaa* monialaisena tiedon lähteenä, joka ei suinkaan ollut pelkkää runoutta sellaisenaan. Artikkeleissaan Wettenhovi-Aspa osoitti suomen kielen ja *Kalevalan* yhteyksiä Egyptiin ja eurooppalaiseen kulttuuriin sekä esitti selkeästi kantansa, jonka mukaan hänen osoittamansa yhteydet eivät olleet tulosta kielten ja kulttuurien välisestä ”lainaamisesta”, vaan muinaissuomalaisien konkreettisesta vaelluksesta halki Euroopan. Wettenhovi-Aspa moitti aikansa muinaistutkijoita olettamuksista, joiden mukaan suomalaiset olisivat pysyneet maansa rajojen sisäpuolella, eivätkä ainakaan liikkuneet läntisessä Euroopassa.³⁸⁵

Teosofisesti orientoituneelle lehdelle sopivaan tapaan Wettenhovi-Aspa toi esille näkemyksensä Jumalalle annettujen nimien suomalaisesta alkuperästä; Jumala oli alkuperäisessä merkityksessään ollut ”kylväjä” ja niinpä ”heprealaiset” olivat jo Egyptissä ollessaan antaneet tälle nimeksi *Jupiter*, murteessa *Jovispater*, joka perustui sanoihin *Jyvän piittaaja*. Wettenhovi-Aspan mukaan sana muuttui Babylonin vankeuden aikana muotoon *Javan – Javas*, joka pohjautui sanskritin kielen sanaan *Java*, joka taas oli yhtä kuin suomalainen jyvä. Myöhempiä heprealaisia muunnoksia olivat muodot *Jahve* ja *Jehowa*. Wettenhovi-Aspa päätti kirjoituksensa kuvaamalla teosofiseen tyyliin Jumalan nimen eri muotojen syntyä, mainiten myös kalevalaisen ”taivaankannen takojan”:

On selvää, että ääretön ja käsittämätön maailmanhenki ei itsessään voi omistaa itselleen mitään meille ihmislapsille tunnettua nimeä, mutta kun ihmishenki heräsi tajuamaan maailmanhengen olemassaolon, sai tämä kaikenlaisia nimityksiä aina sitä mukaa, miten häntä kulloinkin ajateltiin, milloin taivaankannen takojana, milloin kylväjänä, isänä j.n.e. Nämä arvonimet ja mainesanat menivät ”Jumalan nimenä” perintönä suvusta sukuun.”³⁸⁶

Wettenhovi-Aspan kirjoituksista välittyy vaikutelma, ettei kysymyksessä suinkaan ollut pelkkä ”taiteilijayhteisön keskinäinen seuraleikki”, kuten Jöns Carlson edellä siteeraamassani artikkelissa mainitsi, vaan pohdinnoilla oli myös oma syvällisyytensä.

Sunnuntai-lehden artikkeleitaan suorasanaistemmin Wettenhovi-Aspa käsitteli teosofiaa vuonna 1916 *Helsingin Sanomissa* julkaisemassaan kolmiosaisessa artikkelisarjassa ”Kalevalan teos-oppi = teosofia”.³⁸⁷ Sarjan ensimmäisessä artikkelissa hän totesi,

³⁸⁵ Wettenhovi-Aspa 1916h; 1916k.

³⁸⁶ Wettenhovi-Aspa 1916k.

³⁸⁷ Wettenhovi-Aspa 1916c–1916f. *Sunnuntain* Kalevala-tutkielmien ja *Helsingin Sanomien* artikkelisarjan loppuosat ilmestyivät *Sähkösanomalehdessä* ja *Vappulehdessä*, ks. Wettenhovi-Aspa 1916j; Wettenhovi-Aspa 1916p.

ettei suomalaisten tarvinnut mennä merta edemmäs kalaan, vaan *Kalevala* sopi teosofisen elämäkatsomuksen perustaksi vähintään yhtä perustellusti kuin itämaiset uskonnot: ”Kaikkea sitä, mitä H. B. [sic] Blavatsky ja A. Besant etsivät suuren Aasian uskonnoista, löydämme me vanhoista runoistamme ja perintötiedoistamme, ikivanhan kiellemme avulla.” Wettenhovi-Aspa kiisti kirjoituksissaan opin sielunvaelluksesta ja esitti, että muinaiset egyptiläisetkään eivät siihen uskoneet, koska kerran suurilla kustannuksilla palsamoivat ruumiita. *Kalevalan* Aino-runoa siteeraten hän totesi muinaissuomalaisenkin käsityksen olleen, että ihminen kuoltuaan yhtyi kaikkeuteen. Wettenhovi-Aspa totesi muinaissuomalaisen, kristinuskoa edeltäneen elämäkatsomuksen olleen luonteeltaan teosofinen. Tämä ilmeni näkyvän ja näkymättömän maailman välisen yhteyden esittämisenä, *Kalevalassa* ”koivu valittaa, pensas huokailee, honka puhuu; eläimet keskustelevat ihmisten kanssa, jotka myös ymmärtävät lintujen kieltä. Kivissäkin on henki. Kaikissa kappaleissa asuu ”haltia”. (”In-halt” kuten saksalainen vieläkin sanoo)”.³⁸⁸ Muinaisessa Egyptissä hän selitti palvotun eläimiä juuri niissä ilmenevän ”luovan voiman” ansiosta, ei siitä syystä, että eläimet olisivat olleet jälleensyntyneitä ihmisiä. Tämän luovan voiman hän selitti asuvan myös elottomassa aineessa:

Mitä terävämpiä mikroskooppeja (suurennuslaitteita) keksitään, sitä enemmän elämää tullaan näkemään hiukkas-miljooneissa. Ja vihdoin opitaan myös täysin käsittämään, että ”kuolleeseen” aineeseen kiinnitetty voima ei olekaan kuollutta voimaa, vaan todellista elämää. Silloinpa kivetkään eivät ainoastaan elä, vaan myös puhuvat, kuten *Kalevalassa*.³⁸⁹

Kalevalan runouden Wettenhovi-Aspa näki kertovan Suomen kansan syvästä yhteydestä luontoon. Tämän yhteyden säilymisen vaarana hän näki ”länsimaisen sivistyksen” ja esitti teosofien keskuudessa jo 1800-luvun lopulla esiintyneen näkemyksen, jonka mukaan pohjoiset metsät olivat säilyttäneet muinaisen viisauden:

On teos-opillemme, on koko kansallemme ja ihmiskunnalle suurena onnettomuutena, että n. s. ”länsimainen sivistys” kuin painajainen koettaa tukahuttaa ja vaitiololla tappaa kaiken sen, mikä olisi koko maailmalle valistukseksi kansanrunoudessamme, sananlaskuissamme ja saduissamme. Suomen suomalainen kansa on todellisen teosofian ikivanha asuinsija. Täällä on ikivanha viisaus säilynyt kautta aikojen kuin jään ja lumen suojelemana, ikivanhan, ihanan suomen kielen vaalimana.³⁹⁰

³⁸⁸ Wettenhovi-Aspa 1916c. Olen sitaateissa muuttanut fraktuuralla painetun *Helsingin Sanomien* alkutekstin w-kirjaimet v:ksi.

³⁸⁹ Wettenhovi-Aspa 1916c.

³⁹⁰ Wettenhovi-Aspa 1916c.

Tämän käsityksen Wettenhovi-Aspa esitti toisin sanoin myös vuonna 1915 julkaistussa *Suomen kultaisessa kirjassa*.³⁹¹ Teoksen liitti teosofiseen kirjallisuuteen sisällön lisäksi myös kansissa esiintynyt teosofinen symboliikka. Pellavakankaisessa sidoksessa oli kanteen painettuna embleeminä kuvattu häntäänsä pureva käärme, kruunu sekä hakaristi, jonka päälle valui veripisaroita käärmeen pyrstöstä.³⁹² Kummatkin symbolit esiintyvät nykyäänkin Teosofinen Seura ry:n tunnuksessa ja olivat kansainvälisen teosofisen liikkeen käytössä jo 1800-luvulla. Häntäänsä pureva käärme symboloi muun muassa ikuisuutta ja äärettömyyttä ja hakaristi aurinkokuntaa, lakkaamatonta liikettä ja luomista.³⁹³ Wettenhovi-Aspan kirjan sisältöön nähden embleemi näyttäytyi juuri ikuisuuden symbolina; hän korosti teoksessaan *Kalevalan* ja suomen kielen olemusta salatun viisauden säilyttäjänä. Embleemin kruunu sekä veripisararat olivat omaperäinen variaatio symbolista; niitä ei esiinny teosofien tunnuksissa. Mahdollisesti kysymyksessä oli teosofisiin tunnuksiin liitetty sortovuosien symboliikka. Akseli Gallen-Kallelahan oli jo vuonna 1900 esittänyt keisarin kruunupäisenä käärmeenä Pariisiin maailmannäyttelyn freskoissaan. *Finlands Gyllene Bokin* kannessa hakaristi esiintyi yhdistettynä sen ympärille merkittyihin ilmansuuntiin. Intialaista aurinkoon viittaavaa hakaristisymboliikkaa täydensi suomalainen auringonvaloon viittaava arvoitus ”Guld på gården ligger, / ingen tager upp det”,³⁹⁴ jonka Wettenhovi-Aspa teoksessaan liitti suomen kieleen.

4.2. Fenneogyytiläinen teoria 1930-luvun kontekstissa

Wettenhovi-Aspan 1910-luvun teokset asettuivat saman ajan teosofisen kirjallisuuden yhteyteen ja osallistuivat omalla tavallaan teosofien piirissä käytyihin keskusteluihin. Toisaalta ne ilmensivät kansallisromanttisia ihanteita, mikä ei ollut teosofeillekaan vieras ajatus. Omaperäisenä piirteenään Wettenhovi-Aspan teoksissa esiintyi suomalaisen ja egyptiläisen kulttuurin yhteyksien etsiminen. Tässä luvussa käsittelen Wettenhovi-Aspan Egyptiä koskevien tutkimusten taustoja ja kuvaan hänen 1930-luvulla julkaisemi-

³⁹¹ Wettenhovi-Aspa 1915a, 5–7, 30, passim; Wettenhovi-Aspa 1915b, 9–11, 37, passim.

³⁹² Useista teoksen kappaleista päätellen kyseistä sidosta on myyty kirjakaupoissa. Tiedossani on myös vastaavalla symbolilla varustettu sidos teoksesta *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II* (1935), mutta on mahdollista, että se on teetetty yhdenmukaiseksi ensimmäisen osan kanssa. Tästä versiosta myös puuttuvat sekä kruunu että veripisararat.

³⁹³ Teosofien näkemyksestä symbolien merkityksestä ks. Taurivuo (1962), 2008, 26–27. Myös esimerkiksi Pekka Ervastian teoksen *Onko Kalevala pyhä kirja?* (1918) kannessa esiintyi vastaava symboli. Ervast (1918) 1982, kansi.

³⁹⁴ Wettenhovi-Aspa 1915a. kansi. ”Kultaa kujaiset täynnä, / Hopiata tanhuaiset, / Eikä ole ottajata”, Wettenhovi-Aspa 1915b, 19. *Kalevalassa ja Egyptissä* arvoitus esiintyi toisessa yhteydessä, ks. Wettenhovi-Aspa 1935g, 125–126.

ensa Egypti-aiheisten teosten vastaanottoa ja hänen ajatustensa muuttuneessa historiallisessa tilanteessa saamaa uudenlaista kontekstia.

Wettenhovi-Aspan tutkimusten lähtökohtana olivat havainnot samankaltaisuuksista suomen kielen ja muinaisessa Egyptissä puhutun kielen välillä. Hän kertoi pohdintojen saaneen alkunsa 1890-luvun Pariisissa Louvren kokoelmiin tutustumisen yhteydessä. Egyptiläinen taide oli tuolloin Pariisissa vaikuttaneiden kuvataiteilijoiden keskeisimpiä innoituksen lähteitä. Taiteilija Väinö Blomstedt kuvaili Pariisiin muinaisia kulttuureja ihannoivaa ilmapiiriä kotiväelleen Suomeen lähettämässään kirjeessä:

Hvad sjelfva målningen [beträffar], så ligger för närvarande här i Paris något nytt i luften. Man har upphöjdt den assyriska och egyptiska konsten till sitt ideal. Den assyriska och egyptiska konsten äro, säga hvad man vill, de intressantaste på Louvren. Det ligger en kraft i uppfattningen af linierna, en storslagen enkelhet i det mäktigt dekorativa. Det är så underligt att se en så gammal konst, så litet utvecklade, men dock så storartad. Jag har nu en formlig panik att börja och måla, man känner att med oemotståndlig kraft, det är något som tränger på en. Det kommer alt att omgestalta sig.³⁹⁵

Blomstedtin mukaan assyrialainen ja egyptiläinen taide oli kohotettu uuden maalaustaitteen ideaaleiksi ja lähtökohtana olivat juuri Louvren kokoelmat. Wettenhovi-Aspa oli vuonna 1892 matkallaan Pariisiin nähnyt Tukholmassa ruotsalaisen Julius Kronbergin (1850–1921) maalauksen ”Kleopatran kuolema” (1883) ja päättänyt itsekin tarttua aiheeseen. Hän ei kuitenkaan aikonut tyytyä jäljittelemään Kronbergiä, vaan tapojensa mukaisesti paneutui taustatyöhön, jonka yhteydessä hän tutustui Louvren papyrustulkintoihin.³⁹⁶ Ne päätelmät, joihin Wettenhovi-Aspa Louvren papyruksia tutkiessaan tuli, kuvastivat ajan henkeä. Hänen ajatusmaailmassaan teosofis-kansallisromanttinen Pohjoismaisen kulttuurin ihannointi ja Egyptiä kohtaan tunnettu kiinnostus yhdistyivät; hän halusi osoittaa pohjoisen ja etelän ihanteiksi nousseiden kulttuurien salatun yhteyden. Julkisesti hän alkoi esittää ajatuksiaan vasta 1910-luvulla, jolloin myös teosofit alkoivat Suomessa esittää kansallisromanttisia näkemyksiä aiempaa näkyvämmiin ja jolloin toisaalta Strindberg oli alkanut julkaista kieliä koskevia vertailevia tutkimuksiaan. Egypti oli koko ajan esillä Wettenhovi-Aspan esitelmissä ja kirjoituksissa, mutta ilmeisesti hän tunsikin vielä 1910-luvulla tiettyä epävarmuutta Eryp-

³⁹⁵ Väinö Blomstedt kirjeessään kotiin 1.11.1891, siteerattu teoksessa Sarajas-Korte 1966, 66.

³⁹⁶ Halén – Tukkinen 1984, 123, 206. Kleopatra-maalauksen valmistui 1894 ja samana vuonna hän teki myös Osiris-aiheisen maalauksen. Egyptiläisaiheita esiintyi Wettenhovi-Aspan kuvataiteellisessa tuotannossa satunnaisesti. Halén – Tukkinen 1984, 402. *Osiris* päättyi lehtileikkeen mukaan ilmeisesti arpajaisten tai huutokaupan kautta filosofian maisteri S. Rosengrenille Lappeenrantaan 1890-luvulla tai 1900-luvun alkuvuosina. Ks. Päiväämätön lehtileike ”S. Vetterhoff-Asp: ”*Osiris*” 100 mk, n:o 9998 [...] Den samme ”*Ungdom*”, 50 mk [...]” *Varia* 5, lehtileikkeen, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK.

tiä koskevien tutkimustensa suhteen niin, ettei hän julkaissut mitään laajempaa esitystä aiheesta. 1930-luvulla hän oli paitsi ehtinyt vuosikausia kehitellä ideoitaan, myös saanut varakkaan tukijan, Hanna Lappalaisen, joka kustannuksia säästämättä hankki hänelle ulkomailta egyptologista kirjallisuutta ja mahdollisti hänen teostensa julkaisemisen.

Sigurd Wettenhovi-Aspa oli Suomessa egyptologisen tutkimuksen varhainen puolestapuhuja. Väsymättä hän jaksoi vaatia Suomen yliopistoihin perustettavaksi egyptologian oppituolet. Näissä vaatimuksissa ei välttämättä ollut olennaista se, että hän omista tutkimuksissaan todisteli suomalaisten ja egyptiläisten yhteyksiä. Hän ei esittänyt vaatimuksiaan pelkästään kansallismielisessä hengessä vaan pikemminkin näki muinaisen Egyptin kulttuurin tutkimuksen itseisarvona ja perusteli sen tärkeyttä esimerkiksi Egyptin vaikutuksella kreikkalaiseen kulttuuriin. Vuonna 1930 Wettenhovi-Aspa muisteli *Lipeäkala*-vuosikirjassa³⁹⁷ kohtaamistaan Helsingin yliopiston rehtorin ja Kreikan kirjallisuuden professorin Ivar A. Heikelin kanssa vuonna 1911. Wettenhovi-Aspa oli pyytänyt saada luentosalin käyttöönsä suomalaisten ja egyptiläisten paikannimien vertailua koskevaa luentoaan varten. Hän piti pyyntöä kohtuullisena siihen nähden, että hänen isänsä oli toiminut vuosikymmeniä saman yliopiston professorina.³⁹⁸ Heikel oli nimittänyt Wettenhovi-Aspaa ”tunnetuksi haaveilijaksi ja mielikuvitusihmiseksi”, jonka jälkeen he olivat käyneet egyptologisen tutkimuksen mielekkyyttä koskevan keskustelun:

Mutta tyynnyttääkseni herra rehtorin järkkyneitä tunteita lupasin koskella ainoastaan sellaisia egyptiläisiä sanoja ja paikannimiä, jotka olivat tulleet meille tunnetuiksi kreikkalaisten välittämänä.

-Tunteekos herra W-A. kreikan äännelakeja?

Tietystikään ei rehtori voinut, niin kreikankielen professori kuin olikin, ruveta uskottelemaan, että kreikan *rotakismus*, *etakismus* ja *itakismus* olisivat saattaneet vaikuttaa jotakin vuosituhansia vanhempaan egyptinkieleen – hän yritti ilmeisesti vain saattaa minut ymmälle.

Vastasin siihen, että mielestäni oli aivan samantekevää, oliko esim. Homeroksen käyttämä kielimuoto aiolilaistunutta joonianmurretta tai joonialaistunutta aiolilaismurretta, johon oli sekaantunut vanhoja doorilaisia sanoja ja sanontatapoja. Mielestäni oli tärkeämpää tutkia, mitä kaikkea Homeros oli lainannut suoraan Egyptistä. Herodotoksen kertoman mukaan nim. Homeroksen oli täytynyt tuntea kaksikin egyptiläistä toisintoa esim.

³⁹⁷ *Lipeäkala* oli vuosittain joulukuksi ilmestynyt suomalaisen huumorin vuosikirja, jota Suomen Aikakauslehdentoimittajain Liitto julkaisi vaihtelevien kustantajien kautta vuosina 1926–1963. Kirjat sisälsivät pakinoiden, pilapiirrosten ja humorististen artikkelien lisäksi myös kulttuurihistoriallisia muistelmia ja anekdootteja sekä runoja. Osa aineistosta saattoi olla vakavammankin sävyistä. Wettenhovi-Aspa kirjoitti *Lipeäkalaan* viisi artikkelia vuosina 1927–1936, ks. Wettenhovi-Aspa 1927b, 33–67; 1928b, 174–193; 1929, 90–141; 1930, 60–98; 1936d, 57–60.

³⁹⁸ Wettenhovi-Aspa 1930, 66–67.

kauniista Helenasta. Iliadi lienee niin muodoin ollut Egyptissä olemassa jo aikoja ennen kuin Homeros käänsi sen kreikkalaisille.

– Tahdon sanoa teille erään asian, vastasi rehtori jyrkästi: *Ei kannata tutkia, mitä on ollut ennen kreikkalaisia ja roomalaisia (!)*.

”Ahaa!” tuumin itsekseni. ”Nyt ymmärrän, miksi meidän yliopistomme on melkein ainoa Euroopassa, jossa ei ole egyptologian opettajan virkaa!”³⁹⁹

Wettenhovi-Aspan kertomuksen mukaan professori Heikel ei siis pitänyt muinaisen Egyptin tutkimista ylipäätäänkään tärkeänä. Wettenhovi-Aspa esitti kirjoituksessaan myös näkemyksensä, jonka mukaan Turun suomalaisen yliopistoon olisi perustettava egyptologian opettajan virka, mikäli yliopisto ”ei pyri edelleen olemaan pelkkä toisen luokan akkatemia”.⁴⁰⁰ Aikaisemmasta katkelmasta ilmenee Wettenhovi-Aspan lukeneisuus, joka hämmensi hänen kiistakumppaneitaan entisestään. Omituiset näkemykset olisi kenties ollut helpompi sulattaa, jos kysymys olisi ollut yksinkertaisemman laatuista oppimattomuudesta. *Lipeäkalan* kirjoituksessaan Wettenhovi-Aspa viittasi antiikin kirjoittajiin, kuten Platoniin, Herodotokseen ja Diodoros Siculukseen, bysanttilaiseen Johannes Tsetsekseen, muinaisegyptiläisiin kirjoituksiin sekä lukuisten modernien egyptologien, kielitieteilijöiden ja historioitsijoiden tutkimuksiin.⁴⁰¹ Vuosikymmenien harrastus alkoi näkyä kirjoituksissa kasvavana viittausten määränä ja toisaalta päättelyketjujen ja esitettyjen yhteyksien omaperäisyytenä.

Wettenhovi-Aspan Egyptiin keskittyvistä tutkimuksista ensimmäisenä ilmestyi *Kalevalan* satavuotisjuhlan kunniaksi vuonna 1935 julkaistu *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II. Riemujuhla* julkaisu *Kalevalan satavuotispäiväksi*. Teos oli ulkoisesti näyttävä, Harry Halénin ja Tauno Tukkinen sanoin ”[k]ansallisromantiikan ja myöhäiskarelianismin outo egyptiläinen kukka”. Halén ja Tukkinen vertaavat teosta ulkoasultaan Strindbergin alkemistisen *Antibarbaruksen* ruotsalaiseen painokseen, ja samanlaista kokonaistaideteoksen henkeä molemmissa kirjoissa kieltämättä on, vaikka *Kalevala ja Egypti* olikin Strindbergin teokseen verrattuna moderni.⁴⁰² Siinä missä

³⁹⁹ Wettenhovi-Aspa 1930, 68–69. Wettenhovi-Aspa viittasi Heikeliin nimeä mainitsematta, mutta tunnistettavasti: ”Tammikuun 27 p:nä Armon vuonna 1911 oli allekirjoittaneella keskustelu Helsingin yliopiston silloisen rehtorin professori H:n kanssa. Tällöin herra professori päästi suustansa niin monta Kolumbuksen munaa ja ”katederikukkasta”, että keskustelun sietää päästä historiaan.” Wettenhovi-Aspa 1930, 66. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 205. Ivar A. Heikel (1861–1952) oli vuonna 1901 pitänyt Wettenhovi-Aspan isän Georg Aspin hautajaisissa yhden muistopuheista. Halén – Tukkinen 1984, 120.

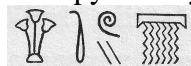
⁴⁰⁰ Wettenhovi-Aspa 1930, 74.

⁴⁰¹ Wettenhovi-Aspa 1930, 60–98.

⁴⁰² Halén – Tukkinen 1984, 304. Ks. myös Strindberg 1906. Strindbergin teoksen ulkoasun muinaisgermaanisine ornamentteineen suunnitteli taiteilija Arthur Sjögren. Inkunaabelia jäljittelevä teos on painettu pergamenttimaiselle vesileimapaperille punaisella ja mustalla. 299 kappaleen rajoitetun painoksen viimeisteli kuninkaallinen hovikirjansitoja Gust. Hedberg ornamentein koristelluilla nahkakansilla. Teok-

Strindberg todisteli teoksessaan alkuaineiden muuntumista toisikseen esitteli Wettenhovi-Aspa lukijoilleen *Kalevalan* runojen yhteyksiä muinaisegyptiläiseen ja kreikkalaiseen mytologiaan. Hänen mukaansa suomalais-egyptiläisestä yhteydestä todistivat esimerkiksi Egyptin jumalten nimet:

Melkein kaikilla Egyptin jumalilla on myös suomalaiset nimet, kuten alkupimeyden jumalalla *Thum* (tumma); viisauden ja totuuden jumala oli *Tott* (tosi, totta, totuus); Ylä-Egyptissä oli alkujumalana *Ammon* (ammo/i/n = aikaa sitten); Taebessä jumalanäiti oli *Mut* (mutso = aviovaimo tai nuori äiti Kalevalassa); Taivaan neitsyen nimi oli *Neith* (neitsy/t/); Osiriin lisänimi on *Panu* (Panu = auringon poika, tulen henki); lemmenjumalatar oli *Hathor* (hatoinen huora = kevytmielinen naikkonen), lemmenjumala taas *Horus* (= huoruus[]); ukkosenjumalan silmistä tippuvat pyhät kyyneleet olivat *Uch-zad* (= ukkossade). Vrt. egyptin

= Sa-t-ui = satoi. Keskipäivänauringon nimenä oli Memphiissä *P'hta* (paahtaja). Horuksen äiti oli suurjumalatar *Isis* l. *Is'tar* (= Isotar).⁴⁰³

Wettenhovi-Aspa perusti todistelunsa edelleen paljolti etymologiaan, kuten sitaatista käy ilmi. Egypti-nimen etymologian Wettenhovi-Aspa selitti Turun Kupittaaan lähteen avulla. Egypti oli Wettenhovi-Aspan mukaan kreikaksi *Aiguptos* eli *Äijänkupittaa*, joka merkitsi suurta lähdettä eli Niiliä.⁴⁰⁴ Etymologiat saivat *Kalevalassa ja Egyptissä* rinnalleen myös toisenlaista aineistoa; teoksen keskeisenä sisältönä oli mytologioiden vertailu. Wettenhovi-Aspa vertaili muun muassa *Kalevalan* luomiskertomusta egyptiläisiin käsityksiin maailman synnystä, selitti *Kalevalan* suuren härän Niilin vertauskuvaksi ja löysi Väinämöiselle vastineet kreikkalaisista Orfeuksesta ja Apollosta, jotka perustuivat hänen mukaansa egyptiläiseen mytologiaan.⁴⁰⁵ Omassa luvussaan Wettenhovi-Aspa käsitteli lyhyesti myös *Kalevalan* Lemminkäisen ja Egyptin Osiriksen välisiä yhteyksiä, joista hän oli kirjoittanut jo vuonna 1911.⁴⁰⁶ Etymologioiden ja myyttien vertailun lisäksi teoksessa vertailtiin toisiinsa myös hieroglyfejä ja suomalaisia puumerkkejä ja

sen ulkoasu viittasi historiaan, mutta edusti toisaalta myös julkaisuajankohtansa jugendtyyliä. Strindberg 1906, [59], passim.

⁴⁰³ Wettenhovi-Aspa 1935g, 64.

⁴⁰⁴ Wettenhovi-Aspa 1935g, 24–25. Kreikan Αἴγυπτος on translitteroituna *Aiggyptos*. Egyptin muinaisegyptiläinen nimi oli *Kemet*. Wettenhovi-Aspan päivinä vallinneen tulkinnan mukaan Egyptin koptinkielinen nimi oli *Kemi* tai *Keme*. Hän yhdisti sanan Suomessakin jokilaakson yhteydessä esiintyneeseen *Kemi*-nimeen. Ks. luku 2.1. Vuonna 1921 julkaistu tietosanakirja *Brockhaus. Handbuch des Wissens in vier Bänden* mainitsee Egyptin koptinkieliseksi nimeksi ”Chemi oder Keme”. Brockhaus 1921, 31, hakusana ”Ägypten”. Wettenhovi-Aspan kirjastossa oli suuri määrä tietosanakirjoja. Lisa Luukkasen haastattelu 24.9.2009.

⁴⁰⁵ Wettenhovi-Aspa 1935g, 77–82, 89–91, 109–114.

⁴⁰⁶ Wettenhovi-Aspa 1935g, 83–85, planssit ”Osiris – Panu – Lemminkäinen” ja ”Lemminkäisen äiti”. Osiriksesta ja Lemminkäisestä ks. myös Wetterhoff-Asp 1911a; Wettenhovi-Aspa 1916c sekä luvut 2.1. ja 4.1.

ompelukoristeita. ”Arkeologis-historiallisena” ja ”anatomis-luonnonhistoriallisena” havaintonaan Wettenhovi-Aspa esitti selityksen sille, miksi Suomessa lehmän verkkomahaa nimitettiin kuninkaankypäräksi; tämä selittyi egyptiläisen kuninkaan päähineen muodolla, joka oli yhteneväinen märehijän sisäelimen muodon kanssa. Teoriaansa tueksi Wettenhovi-Aspa esitti havainnollisen piirroksen sekä kertoi Gallen-Kallelan maininnee swahilien tavasta pitää päänsä päällä ”täyteen puhallettua ja koreaksi maalattua gasellinmahaa”.⁴⁰⁷

Kalevalassa ja Egyptissä oli paljon piirroksia tekstin lomassa sekä liitupaperille painettuja kuvasivuja. Esilehdillä ilmoitettiin ylpeästi, että ”[t]ässä kirjassa on ensi kerran Suomessa painettu todellisia muinaisegyptiläisiä hieroglyfiä, mitkä K. F. Puomiehen Kirjapaino O.Y:n toimesta on Berlinistä hankittu.”⁴⁰⁸ Hanna Lappalainen kertoi tuottaneensa Saksasta useita hieroglyfikirjaimistoja teoksen painatukseen ja mainitsi samalla suomalaisen egyptologian surkeasta tilasta: ”Kun meidän maassamme ei ole egyptologian oppituolia, ei meillä myöskään ole hieroglyfistä painoalfabeettia.”⁴⁰⁹ Aikaisemmissa Wettenhovi-Aspan julkaisuissa hieroglyfit olivat olleet itse piirrettyjä.⁴¹⁰

Kalevala ja Egypti ei sisältänyt suoria viittauksia teosofiaan. Wettenhovi-Aspa käsitteli teoksessa esimerkiksi *Kalevalan* Aino-runossa ilmenevää yhtymistä luontoon ja puhui *Kalevalan* salatusta viisaudesta edelleen teosofisväritteisesti, mutta mitenkään eksplikoimatta tätä yhteyttä.⁴¹¹ Myöskään teoksen vastaanotossa ei tunnistettu sen teosofisia piirteitä, vaan puhuttiin pikemminkin sen erikoislaatuisuudesta tai kummallisuudesta. *Helsingin Sanomissa* ja *Uudessa Suomessa Kalevalaa ja Egyptiä* käsitelivät lehtien pakinoitsijat Tiitus (Ilmari Kivinen) ja Olli (Väinö Nuorteva). Olli totesi pakinapalstallaan, että hänen näkemyksensä mukaan Väinämöinen ei ollut kotoisin Egyptistä vaan Tampereelta, ja esitteli sitten lyhyessä tekstissään Wettenhovi-Aspan näkemyksiä. Ollin teksti oli sävyiltään melko neutraali; hän totesi pidättäytyvänsä teoksen varsinaisesta arvioinnista, koska oli kuullut tekijän kiroavan jokaisen, joka rohkeni olla eri mieltä hänen kanssaan. Lopuksi Olli mainitsi teoksen todistavan tekijänsä omaperäisyydestä: ”Olemme vakuutettu siitä, että teos kokonaisuudessaan on saanut ainakin tekijänsä syvästi vakuutetuksi Kalevalan egyptiläisperäisyydestä. Ja lukijat tekijän omaperäisyydestä.”⁴¹² Tiituksen arvio alkoi huudahduksella ”Merkillinen kirja!” ja jatkuu teoksen sisällöstä poimituilla esimerkeillä. Positiiviseen sävyyn kirjoitetun esitte-

⁴⁰⁷ Wettenhovi-Aspa 1935g, 29–31.

⁴⁰⁸ Wettenhovi-Aspa 1935g, [2], passim.

⁴⁰⁹ Lappalainen 1941, 7.

⁴¹⁰ Ks. esim. Wettenhovi-Aspa 1927b, 61, 63, 66; Wettenhovi-Aspa 1930, 71–72.

⁴¹¹ Wettenhovi-Aspa 1935g, 137–139.

⁴¹² Olli 1935.

lynsä lopuksi Tiitus kiitti Wettenhovi-Aspan teoksen isänmaallista henkeä: ”Oli miten oli, suuripiirteisempää ja omaperäisempää ystävää ei suomalaisuudella ja suomen kielellä ole ollut kuin Vettenhovi-Aspa!”⁴¹³

Pakinoitsijoita syvällisemmin *Kalevalan ja Egyptin* arvioi kirjailija Ilmari Kianto Isänmaallisen Kansanliikkeen pää-äänenkannattajaan *Ajan Suuntaan*. Kianto oli Wettenhovi-Aspan ystävä ja hänen tekstistään kuvastuikin ymmärrys *Kalevalan ja Egyptin* tekijää kohtaan. Kiannon mukaan oli muistettava, että Wettenhovi-Aspa ei suinkaan tahtonut esiintyä tiedemiehenä, vaikka käsittelikin tiedemiesten tutkimia asioita. Tämä katkaisi kärjen mahdollisilta hyökkäyksiltä, vaikka Kiannon mukaan Wettenhovi-Aspa ei mitään muuta toivonutkaan kuin hyökkäyksiä, jotta saisi puolustaa näkemyksiään. Kianto pohdiskelee aikalaisille harvinaisella tavalla myös kysymystä siitä, miten Wettenhovi-Aspan kirjoituksiin oikein tulisi suhtautua:

Onko meidän otettava ihan vakavasti Aspan kielitiede, vai onko koko kultainen kirjasarja pelkkää silmäkääntäjätmppuulua ja ennenkuulumatonta hirtehisuumoria? Wettenhovi-Aspa on noussut suureksi tietäjäksi, joka vakavasti jymähyttelee totuuskiansa – veitikka silmäkulmassa. Huudamme hänelle kuorossa: Sinä olet hullu! mutta hänpä vastaa kuin Wäinämöinen haroen hopeaista partaansa: Puhun syntyjä syviä, / Asioita ainoisia, / Joit’ ei laula kaikki lapset, / Eikä pojat puoletkana / Tällä inhalla iällä / Katovalla kannikalla!

Me nauramme tälle utralle ukolle, mutta hän huiskauttaa kämmentään ja huomauttaa hymyhuulin: katsokaapa, kuka viimeksi nauraa – totuus ei pala tulessakaan.

Onnenmyyrät ne ihmiset joilla on kärpänen päässään! Wettenhovi-Aspan päässä ei ole ainoastaan tavallista kärpästä – siellä pörisee oikea muinaisegyptiläinen pörriäinen, aavikon ampiainen, hiiden herhiläinen.⁴¹⁴

Kiannon näkemyksenä tuntui olevan, että teoksessa oli tarkoituksella sekä huumoria että syvällisempää ajattelemisen aihetta, esitettynä pikemminkin suuripiirteinä shamaanin näkyinä kuin tieteellisellä oikeaoppisuudella. Wettenhovi-Aspa asettui Kiannon mukaan kriitikoidensa yläpuolelle moniselitteisellä kirjoituksellaan, joka saattoi osoittaa humoristisuudessaan vakavasti otettavaksi tai sisältää vakavalla äänensävyllä esitettyä ”hirtehisuumoria”, jollaisena Kianto piti kohtaa, jossa Wettenhovi-Aspa selitti ”neekerien” muinaisegyptiläistä nimitystä *Ne hahsi kuš* sanoilla ”ne haisevat kusselle”.⁴¹⁵ Wettenhovi-Aspa oli Kiannon mukaan ”[...]meidän hämärän muinaisuutemme suuripiirtein, leveäeleisin tietäjä ja noita, velho, poppa ja myrrysmies, taikuri ja

⁴¹³ Tiitus 1935.

⁴¹⁴ Kianto 1935a.

⁴¹⁵ Kianto 1935a; Wettenhovi-Aspa 1935g, 26. Ks. myös luku 3.1.

šamaani, jonka tutkijasielu vaeltelee tuhansien vuosien takaisilla Egyptin virtojen rannoilla [...]” Kiannon arvostelu oli paitsi kohteestaan riemastunut ja hyväntahtoinen *Kalevalan ja Egyptin* esittely, samalla myös oivaltavimpia aikalaisanalyysseja Wettenhovi-Aspan tutkimusten olemuksesta. Kianto kohteli Wettenhovi-Aspan kirjaa taideteoksena ja kiitteli sen omaperäistä isänmaallista henkeä. Teosta lukiessa ei ollut syytä takertua yksityiskohtiin, vaan oli ymmärrettävä suuret linjat:

Wettenhovi-Aspan kalevalaisessa riemukirjassa vilahtelee loistokohtia, joiden tyylinäytteet säilyvät kautta aikojen. Sillä siellä on syviä kaivauksia, joita vastaan ei vastustajallakaan voi olla muistuttamista. Me emme saa nimittäin takertua tietäjän yksityisiin sanasaivarruksiin, kielihullutteluihin ja kuje-kuvitelmiin, meidän on tunnustettava Aspan kaltaista neroa vain suurin piirtein ”pyhien raamien” puitteissa heiluvana herrana, Simssonina, joka silmät puhkaistuina jauhoi myllyä halpana orjana, mutta tarttui sankarina paksuihin pilareihin ja romahutti koko höskän maahan.⁴¹⁶

Kiannon arvostelusta otettiin vuonna 1935 myös eripainos, joka saattoi kirjoituksen sävyn huomioon ottaen hyvinkin olla Wettenhovi-Aspan toimesta julkaistu teoksen mainos. Myös Hanna Lappalaisen *Naisten Ääneen* kirjoittama ihasteleva esittely levisi erillisenä lehtisenä. Monet muutkin lehdet kirjoittivat *Kalevalasta ja Egyptistä* ja teoksen mainonnassa voitiin siteerata peräti yhtätoista eri kritiikkiä. Kaikilla lehdillä oli Wettenhovi-Aspan teoksesta ainakin jotain hyvää sanottavanaan ja arvostelukatkelmista välittyy useiden arvosteluiden positiivinen henki.⁴¹⁷

Kalevala ja Egypti sai ilmestymisvuotenaan 1935 seurakseen myös laajan saksankielisen teoksen *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen*. Hanna Lappalaisen Saksasta tuottamille hieroglyfikirjaimistoille oli käyttöä myös tämän teoksen painamisessa. Teos esitteli kokoavasti Wettenhovi-Aspan kultaisissa kirjoissaan ja muissa julkaisuissaan esittämiä näkemyksiä ”vanhan maailman kulttuurin fennoegyptiläisestä alkuperästä”, kuten kirjan otsikko kertoi. Saksankielinen laitos sisälsi laajoja sanastoja, joissa vertailtiin suomen kieltä ja muinaisegyptiä sekä muita kieliä kuten japania. Mukana oli myös muualla julkaisematonta aineistoa fennoegyptiläisestä musiikista, suomalais-japanilaisesta kulttuurivaelluksesta Intian ja Kiinan kautta Japaniin sekä fennoegyptiläisistä paikannimistä Euroopassa.⁴¹⁸ Kohdeyleisönä oli kansainvälinen lukijakunta ja Wettenhovi-Aspa lähetti teostaan ympäri Eurooppaa niin samanhenkisiä näkemyksiä esittäneille tutkijoille

⁴¹⁶ Kianto 1935a.

⁴¹⁷ Kianto 1935a; Lappalainen 1935a, 109–110; Lappalainen 1935b; Wettenhovi-Aspa 1935i, [3–4]. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 308–309.

⁴¹⁸ Wettenhovi-Aspa 1936b, 268–389, 434–438, passim.

kuin perinteisempiä käsityksiä edustaneille professoreillekin. Omat kappaleensa saivat myös valtionpäämiehet kuten Kemal Atatürk ja keisari Wilhelm II. Lahjakappaleista saatuja kiitoskirjeitä Wettenhovi-Aspa saattoi hyödyntää teoksensa mainonnassa.⁴¹⁹

Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Weltin ensimmäisen painoksen kustantajaksi ilmoitettiin Genius-Verlag osoitteella Leipzig C 1. Kustantamon toimipaikoiksi kerrottiin lisäksi lisäksi Amsterdam, Zürich ja Wien. Kustantajanimikkeen takana oli teoksen esipuheen kirjoittanut kirjailija ja journalisti Philipp Paneth, joka oli saapunut Prahasta Suomeen vuonna 1935 kirjoittamaan teosta *Das Reich ohne Rassen*. Paneth esiintyi myös useiden kansainvälisten uutistoimistojen sekä Genius-Verlag -kustantamon edustajana. Suomen poliisi alkoi pian epäillä Panethin toimia ja poliisin selvityksen mukaan Genius-Verlag -nimistä kustantamoa ei ollut olemassakaan mainituissa kaupungeissa. Panethin ilmoittamat uutistoimistot olivat niin ikään tuulesta temmattuja. Paneth oli myös ilmoittanut olevansa *New York Timesin* kirjeenvaihtaja, mikä osoittautui perättömäksi. Hän oli saanut muun muassa ulkoasiainministeriöltä tukea kirjansa kirjoittamiseen, ja poliisitutkinta oli aloitettu ministeriössä heränneiden epäilyksien vuoksi. Paneth päätettiin karkottaa maasta ja vietiin lopulta poliisivoimin väkisin laivaan. Tapaus herätti huomiota lehdistössä ja juutalaisvastainen *Siniristi* hyökkäsi kirjoituksessaan myös Wettenhovi-Aspaa vastaan väittäen tä-

⁴¹⁹ Ks. K. F. Puomiehen kirjapaino O. Y.:n mainokset ”Wettenhovi-Aspa’n fenno-egyptiläispropagandasta ulkomailla” (1936) ja *Wettenhovi-Aspa’s filologiska nyorientering på erövringstag ute i Europa*. Überdruck von ”Svenska Pressen” 10.10.36. Ks. myös Wettenhovi-Aspa 1935i, [4]; Lappalainen 1941, 10–14; Halén – Tukkinen 1984, 311–315. Kemal Atatürkin kirjastossa todella on Wettenhovi-Aspan mainittu teos, ks. no. 2123, Atatürk Kütüphanesi, Atatürk’ün özel kitapları, <http://www.tsk.tr/anitkabir/kutup/vw.html>, elektroninen dokumentti.

Wettenhovi-Aspalla oli laaja kansainvälinen kontaktiverkosto ja kirjeenvaihto. Postimiehelle hänellä oli tapana tarjota kahvit päivittäin saapuneita pikakirjelähetyksiä vastaanottaessaan. Kielitaitoinen sukulainen Lisa Luukkanen (os. Wetterhoff) avusti silloin tällöin Wettenhovi-Aspaa kirjeiden puhtaaksikirjoituksissa ja muissa kirjallisissa töissä. Lisa Luukkasen haastattelu 24.9.2009. Wettenhovi-Aspa kirjoitti muun muassa slovakialaiselle tohtori Josef Belaj’lle ja kertoi slovakialaisten ja suomalaisten olevan selvästikin sukulaiskansaa, koska Slovakia viittasi ”saloväkeen”. Kirjeensä mukana Wettenhovi-Aspa lähetti eripainoksen Wettenhovi-Aspa 1935f. Sigurd Wettenhovi-Aspa Jozef Belaj’lle, päiväämätön [1935?] kirjekonsepti, Varia 7, todistukset yms., SWA, KK IV 184: XI: 7, TYK. Egyptin Berliinin-suurlähettiläs Hassan Nachât Pascha [Hasan Našât Paša] oli myös Wettenhovi-Aspan kirjeenvaihtokumppani. Keskustelunaiheena olivat niin fennoegyptiläinen teoria kuin suurristanmetsästyskin. Halénin ja Tukkinen mukaan suurlähettiläs oli myös Dijonin yliopistossa nuorisoriikollisuudesta väitellyt professori. Sigurd Wettenhovi-Aspa Hassan Nachât Paschalle, kirjekonsepti (vastaus 18.5.1937 päivättyyn kirjeeseen), Varia 7, todistukset yms., SWA, KK IV 184: XI: 7, TYK. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 312–315. Hassan Nachât Pascha lupasi saattaa Wettenhovi-Aspan tutkimukset myös egyptiläisten tutkijoiden tietoisuuteen. Hassan Nachât Pascha Sigurd Wettenhovi-Aspalle 9.4.1935, siteerattu mm. K. F. Puomiehen kirjapaino O. Y.:n mainoksissa ”Wettenhovi-Aspa’n fenno-egyptiläispropagandasta ulkomailla” (1936) ja *Wettenhovi-Aspa’s filologiska nyorientering på erövringstag ute i Europa*. Überdruck von ”Svenska Pressen” 10.10.36 sekä artikkelissa Lappalainen 1941, 13–14.

män ”vapaamuurarihengessä”⁴²⁰ kutsuneen ”kansainvälisen juutalaishuijarin” mainostamaan kirjaansa. *Siniristin* kirjoittajaa ärsytti myös Panethin kirjassaan esittämä väite, jonka mukaan Suomessa siedettäisiin erityisen hyvin juutalaisia ja Suomi olisi siksi ”Das Reich ohne Rassen”, roduton valtio.⁴²¹

Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Weltistä julkaistiin vuonna 1936 toinen laitos mahdollisesti juuri Panethin karkotuksen vuoksi. Toisesta laitoksesta oli poistettu kaikki Genius-Verlagiin viittaava ja esipuhetta oli muutettu. Kustantamoksi ilmoitettiin ”Kommissionsverlag K. F. Puromies Buchdruckerei A. G., Helsinki.” Panethin nimeä ei enää mainittu esipuhetekstien yhteydessä, vaikka ne ilmeisesti olivatkin hänen kynästään. Ainoastaan kansipaperin liepeen pienikokoisessa tekstissä hänet vielä mainittiin esipuheen kirjoittajana. Kansipapereita ei ilmeisesti haluttu painaa uudestaan ja takakannessa ollut Genius-Verlagin logo peitettiin tarralla, jossa oli K. F. Puromiehen kirjapainon tunnus.⁴²²

Genius-Verlag ei Suomen poliisin selvityksistä huolimatta ollut aivan olematon kustantamo, vaan vähintäänkin Philipp Panethin toiminimi; Paneth julkaisi vuosina 1932–1935 ainakin viisi teosta, joiden kustantajaksi kerrottiin Genius-Verlag edellä mainituin toimipaikoin. Genius-Verlagilla oli Wettenhovi-Aspan teosten mainoksen mukaan olemassa jakeluverkosto, jolla oli edustajia Itävallassa, Puolassa, Romaniassa ja Tšekkoslovakiassa. Mainoksessa ilmoitettiin myös kustantamon edustajien katuosoitteet sekä teosten hinnat seitsemällä valuutalla. Suomessa ollessaan Paneth oli myös ollut *Maailman kaiku* -nimisen lehden päätoimittaja. Sen kolmessa näytenuumerossa syksyllä 1935 julkaistiin ulkomaisten journalistien ja poliitikkojen kirjoituksia suomeksi

⁴²⁰ Wettenhovi-Aspa oli vuonna 1922 elvyttämässä Suomen vapaamuuraritoimintaa sadan vuoden tauon jälkeen. Suomi-loosi N:o 1:n perustavassa kokouksessa vapautettiin jäsenmaksusta rituaalimusiikin säveltäjäksi lupautunut Sibelius sekä Suomen vapaamuurarihistorian kirjoittajaksi nimitetty Wettenhovi-Aspa. Sibelius suoritti hänelle annetun tehtävän, mutta Wettenhovi-Aspa tuotti historioitsijan tehtäväänsä vain muutaman lehtiartikkelin. Hän esitti vapaamuurarien rituaalien olevan peräisin muinaisesta Egyptistä ja hahmotteli Suomen vapaamuurareille myös *Kalevalaan* ja *Raamattuun* perustuvaa kansallista rituaalia. Wettenhovi-Aspan rituaalisuunnitelmat eivät toteutuneet. Halén ja Tukkinen esittävät hänen lakanneen käymästä kokouksissa saksalaismielisyytensä vuoksi. Kansallissosialistisessa Saksassahan vapaamuurarien toiminta oli kielletty juutalaisperäisenä. Wettenhovi-Aspa tosin lakkasi käymästä kokouksissa jo 1920-luvulla eikä hän koskaan eronnut vapaamuurareista. Wettenhovi-Aspa 1922b; 1922c; Halén – Tukkinen 1984, 293–295; Ahtokari 2000, 110, 117, 119, 343; Ahtokari 2008, 74.

⁴²¹ ”Kansainvälinen juutalaishuijari Suomen vapaamuurarien luottamushenkilönä”, *Siniristi* 1/1936, 8–11; ”Lupasi tehdä Suomi-propagandaa, kirjoittikin politiikkaa. Tri Panethin vierailu muodostui kalliiksi eräille tšekäläisille liikkeille. Hän jätti laskunsa maksamatta joutuessaan karkoitetuksi maastamme”, *Helsingin Sanomat* 7.1.1936; [Nimimerkki] X.: ”Tri Paneth – Karjalan ja Inkerin ystävä! Ulkopoliittisia näköaloja”, *Ajan Suunta* 8.1.1936; Hanski 2006, 275–276. Harry Halén ja Tauno Tukkinen eivät elämäkerrassaan käsittele kysymystä Genius-Verlagista tai mainitse Panethin karkotuksesta. Panethin he esittelevät lyhyesti Wettenhovi-Aspan teoksen esipuheen kirjoittajana ja mainitsevat hänen olleen ”[...] lehtimies ja tuottelias poliittis-historiallisten teosten kirjoittaja [...], joka tunsu erityistä mielenkiintoa esim. Japania, Kiinaa, Turkkiä, Kreikkaa, Neuvostoliittoa, ja Itä-Eurooppaa kohtaan.” Halén – Tukkinen 1984, 311.

⁴²² Wettenhovi-Aspa 1936b, kannet, [1–8], V–XII.

käännettyinä. Kahden jälkimmäisen numeron vastaavaksi suomalaistoimittajaksi ilmoitettiin Wettenhovi-Aspan ystävä Pertti Uotila. Lehdessä ei ilmestynyt artikkeleita Wettenhovi-Aspan nimellä mutta joka numerossa mainostettiin hänen kirjaansa ja on todennäköistä, että hän osallistui jollakin tavoin lehden tekoon. *Siniristi*-lehden kirjoittaja kertoi Wettenhovi-Aspan ja Panethin yhdessä toimittaneen ja julkaisseen lehteä. Lehden ilmestyminen lakkasi Panethin karkotukseen ja hänen ilmeisesti valmiina olleet kirjansa *Das Reich ohne Rassen* ja *Finnen bedrängt* jäivät myös julkaisemattomiksi lukuun ottamatta *Maailman kaiku* -lehdessä julkaistuja otteita.⁴²³

Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt herätti Suomessa vähemmän huomiota kuin *Kalevala ja Egypti*. Teos ilmeisesti ajateltiin lähinnä laajennetuksi käännökseksi, eikä Wettenhovi-Aspan näkemyksiä katsottu tarpeelliseksi esitellä toistamiseen saman vuoden aikana. Poikkeuksena oli *Åbo Underrättelser*, jossa nimimerkki T.Ö. esitteli teoksen otsikolla ”Ett jätteverk”. Kirjoittaja oli vaikuttunut Wettenhovi-Aspan teoksen suuresta mittakaavasta ja sen vaatimasta valtavasta työmäärästä, mutta totesi tekijän ottaneen taiteellisia vapauksia sananjohdoksissaan. *Åbo Underrättelserin* kirjoittaja jopa suhtautui teoksen valossa ymmärtäväisesti Wettenhovi-Aspan yliopistokysymykseen ottamaan kantaan: olihan ymmärrettävää, että tällaisen maailmankielen puhujat saattoivat vaatia koko yliopistoa omakseen.⁴²⁴

Saksankielisen teoksen lukijakunnaksi oli tietysti tarkoitettukin ensisijaisesti kansainvälistä yleisöä. 1930-luvun Euroopassa Wettenhovi-Aspan edellisen vuosisadan lopun teosofis-okkulttisesta ja kansallisromanttisesta keskustelusta vaikutteita saaneet teokset liitettiin helposti uuteen viiteryhmään, kansallissosialistisessa Saksassa nousseen arjalaisen alkuperän ja pohjoisten kansojen muinaishistorian tutkimukseen. Wettenhovi-Aspa esitti Egypti-keskeisen teoriansa näkyvimmin juuri 1930-luvulla ja myös saksan kielellä, joten tässä yhteydessä on syytä käsitellä Wettenhovi-Aspan ja kolmannen valtakunnan suhteita lähemmin.

⁴²³ Genius-Verlagin mainoslehtinen *Von Wettenhovi-Aspa sind bishier im Genius-Verlag* [...], [4]; *Maailman kaiku*, näytenumerot 1–3, syyskuu–marraskuu 1935; Wettenhovi-Aspa 1935e, [465]; Kansainvälinen juutalaishuijari Suomen vapaamuurarien luottamushenkilönä, *Siniristi* 1/1936, 8–11; The British Libraryn kokoelmätietokanta <http://catalogue.bl.uk>, hakusanat Paneth, Philip / Paneth, Philipp, elektroninen dokumentti, WorldCat-kirjastotietokanta <http://www.worldcat.org>, hakusanat Paneth, Philip / Paneth, Philipp, elektroninen dokumentti. Philipp Paneth päätyi Suomesta karkottamisensa jälkeen Englantiin, jossa hän julkaisi muun muassa useita elämäkertoja poliitikoista ja valtionpäämiehistä kuten Winston Churchill, Tsiang Kai-šek, Eduard Beneš, Haakon VII ja Wilhelmina II. Ks. The British Libraryn kokoelmätietokanta <http://catalogue.bl.uk>, hakusana Paneth, Philip. Jo *Maailman kaiku* oli sisältänyt Tšekkoslovakian presidenttinä toimineen Eduard Benešin kirjoituksia. Ks. *Maailman kaiku*, näytenumerot 1–3, syyskuu–marraskuu 1935, sisällysluettelot. Ainoa Panethin teos Suomen yliopistollisissa kirjastoissa on Lontoossa 1943 painettu *Alaskan Backdoor to Japan*, joka kuuluu Helsingin yliopiston kirjaston kokoelmiin.

⁴²⁴ T.Ö. 1936.

Kansallissosialistisessa Saksassa kulttuurin alkuperää ja arjalaista muinaisuutta koskevat tutkimukset olivat saaneet valtiollisesti tunnustetun aseman. Keskeisessä asemassa oli Himmlerin johtaman SS:n alainen ”hengen esihistorian tutkimusseura” *Deutsches Ahnenerbe*, jonka piirissä tehty tutkimus oli siinä määrin Wettenhovi-Aspan omien teorioiden kaltaista, että hän lähetti teoksensa *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt* kyseisen tutkimuslaitoksen johtajana toimineelle Hermann Felix Wirthille. Wirth oli esittänyt muinaisen pohjoisen rodun olleen peräisin uponneesta Atlantiksesta ja luoneen siellä korkeakulttuurin sekä muille kansoille periytyneen kirjoitusjärjestelmän.⁴²⁵ Wettenhovi-Aspan jälkeensä jättämien käsikirjoitusten joukossa on kopio Wirthille osoitetusta saatekirjeestä, jonka Wettenhovi-Aspa lähetti teoksensa mukana. Kirjeessä Wettenhovi-Aspa pahoittelee, ettei aikaisemmin lähetetty kappale ollut tullut perille ja kertoi huolehtivansa kirjan lähettamisestä tällä kertaa omakätisesti. Wettenhovi-Aspan käyttämään kirjepaperiin hänen tittelikseen oli painettu *Fenno-Ägyptolog*.⁴²⁶ On mahdollista, että Wettenhovi-Aspan huomion Wirthiin ja hänen johtamaansa tutkimuslaitokseen olivat kiinnittäneet *Kalevalasta ja Egyptistä* sekä *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt* -teoksesta kirjoitetut arvostelut. Wirthiin viittasi esimerkiksi Riian yliopiston klassillisten kielten professori Arthur Gleye, joka totesi Wirthin olevan Wettenhovi-Aspan teorioiden antipodi. Gleye mainitsi kummallekin yhteisenä piirteenä tutkimusten vahvan isänmaallisen perustan sekä olettamuksen pohjoisen kansan historiallisesta vaikutuksesta etelässä. Gleye oli Wettenhovi-Aspan kannalla – hänen omissa tutkimuksissaan muinaiset kreetalaiset olivat suomensukuista kansaa.⁴²⁷ Toinen Wirthiin viitannut kirjoittaja oli *Aitosuomalainen*-lehteen kirjoittanut arkkitehti ja kuvanveistäjä Ilmari Wirkkala, joka oli tahollaan julkaissut kansallismielisiä teoksia muinaissuomalaisten historiallisesta merkityksestä. Wirkkala selosti Wirthin

⁴²⁵ *Deutsches Ahnenerbestä* ja Wirthistä ks. Pringle (2006) 2009, 70–81, passim.

⁴²⁶ Sigurd Wettenhovi-Aspa Hermann Felix Wirthille, c/o Deutsches Ahnenerbe 13.2.1936, Varia 7, todistukset yms., Sigurd Wettenhovi-Aspan kokoelma, KK IV 184: XI: 7, TYK. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 349–353.

⁴²⁷ Arthur Gleye Latvian Jelgavassa ilmestyneessä *Mitauer Nachrichtenblatt* -lehdessä 18.4.1936, siteerattu K. F. Puromiehen kirjapaino O.Y:n mainoksissa *Wettenhovi-Aspa'n fenno-egyptiläispropagandasta ulkomailla* (1936) ja *Wettenhovi-Aspa's filologiska nyorientering på erövringsdag ute i Europa*. Überdruck von ”Svenska Pressen” 10.10.36. Gleyen kyseisen kirja-arvostelun ilmestyessä Wettenhovi-Aspa oli jo lähettänyt teoksensa Wirthille, mutta Gleye ja Wettenhovi-Aspa ilmeisesti pitivät yhteyttä myös kirjeitse. Postuumin teoksen Gleye 1937 lähteinä on käytetty myös Wettenhovi-Aspan teoksia. Wettenhovi-Aspa kirjoitti teoksesta kiittävän arvostelun *Uus Eesti* -lehteen. Ks. Gleye 1937, passim; Wettenhovi-Aspa 1937; Halén – Tukkinen 1984, 314–316. Ks. myös Wettenhovi-Aspa, S.: ”Läänemere soomesoo vaimukultuuri uuestisünd”, *Uus Eesti* 6.5.1937; Varia 5, lehtileikkeet, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK. Arthur Gleye kirjoitti Wettenhovi-Aspan teoksesta myös liepajalaiseen *Libausche Zeitung* -lehteen ja Viron, Latvian sekä Unkarin sanomalehdissä ilmestyi runsaasti muitakin arvosteluja. Ks. K. F. Puromiehen kirjapaino O.Y:n mainokset *Wettenhovi-Aspa'n fenno-egyptiläispropagandasta ulkomailla* (1936) ja *Wettenhovi-Aspa's filologiska nyorientering på erövringsdag ute i Europa* sekä Lappalainen 1941, 11–14. Wettenhovi-Aspa viittasi Gleyeen jo *Suomen kultaisen kirjan* ensimmäisessä osassa. Ks. Wettenhovi-Aspa 1915a, 120–121; Wettenhovi-Aspa 1915b, 130–131.

Atlantis-teoriaa ja toteaa tämän selittävän tuhansia vuosia vanhoja kirjoituksia sumerin, sanskritin ja heprean välityksellä, vaikka Wirkkalan mukaan 90 % hänen esimerkkisanoistaan oli selvää suomea ja tätä kautta helposti selitettävissä. Wirkkala totesi Wirthin teoksen *Der Aufgang der Menschheit* olleen Saksassa ”miltei Raamatun asemassa”. Vaikka Wirkkala ei Wirthin teorioita kannattanutkaan, hän ihaili sekä Wirthin että Wettenhovi-Aspan isänmaallista asennetta ja oli sitä mieltä, että tämän tyyppistä tutkimusta olisi pitänyt Suomessakin harjoittaa enemmän.⁴²⁸ Wettenhovi-Aspan teosta *Kalevala ja Egypti* hän piti näköpiiriä avartavana ja toivoi suomalaisten tutkijoiden ottavan mallia Saksasta:

[Wettenhovi-Aspa] on eräs monumenttaalisimpia sen suunnan esitaistelijoina, jotka lähtevät siitä, että osoittamalla kansakunnalle sen suuri ja oikea alkuperä, itse kansa voidaan nostaa korkealle, suuren yhteyden tuntoon ja voimakkaaseen kansalliseen nousuun. Vasta viimeisen vuosikymmenen aikana on tämänlaatuinen ”tieteellinen” tutkimus noussut kansalliseen eheyteen pyrkivissä valtakunnissa täyteen kukkaansa ja teosten levittämällä kymmenin painoksin on tultu ihmeitä tekeviin tuloksiin. Kun tiedämme esimerkiksi, mitä rotuoppi merkitsee Saksassa nykypäivinä, voimme aavistaa vain yhden tiedemiehen, H a n s G ü n t h e r i n, teosten vaikutuksen, ja kuitenkin on saksalaisia tutkijoita, joiden arvostelujen mukaan Günther asettaa kaikki asiat pääläelleen. Sitä merkittävämmältä on tuntunut allekirjoittaneesta, että on meikäläisiä tiedemiehiä, joiden mielestä nämä arvostelijatkin ovat vielä aivan mahdottoman äärimmäisiä päätelmissään, ainakin – kun on kysymys suomalaisten vaikutuksesta muinaisessa Euroopassa.⁴²⁹

Wettenhovi-Aspan teoksen vastaanotosta *Deutsches Ahnenerbessä* ei ole tietoa, mutta hän tunsi *Deutsches Ahnenerben* palkkalistoilla olleen suomalaisen Yrjö von Grönhagenin (1911–2003), joka 1930-luvulla muun muassa teki runonlaulajajäänyksiä Karjalassa saksalaisen työnantajansa laskuun. Von Grönhagen oli nimitetty *Deutsches Ahnenerben* indogermaanis-suomalaisen tutkimuslaitoksen johtajaksi helmikuussa 1936, jolloin Wettenhovi-Aspa lähetti kirjansa Wirthille. Von Grönhagen ei kuitenkaan mainitse Wettenhovi-Aspan tutkimuksista muistelmissaan.⁴³⁰

⁴²⁸ Wirkkala 1935, 7–9. Wirthin tutkimuksia seurasi Suomessa ainakin Elias Lönnqvist, joka julkaisi tutkimuksensa päätteeksi Wirthin teoksen *Der Aufgang der Menschheit* lähdeluettelon, ks. Lönnqvist 1945, 200–206.

⁴²⁹ Wirkkala 1935, 7.

⁴³⁰ Halén – Tukkinen 1984, 349–353; Pringle (2006) 2009, 98–114, 123–124, 395, passim. Ks. myös Grönhagen 1948, passim. Ilmeisesti Yrjö von Grönhagenin välityksellä Wettenhovi-Aspa tutustui myös englantilaissyntyiseen, Ranskassakin vaikuttaneeseen teosofiokkultisti Gaston de Mengeliin, joka esitelmöi teosofis-itämaisia oppejaan myös Berliinin kansallissosialisteille. Von Grönhagenin mukaan de Mengel vietti muutamia päiviä Wettenhovi-Aspan Vilniemen-huvilalla. Halén ja Tukkinen kertovat hänen suunnitelleen muuttoa Suomeen, mutta päätyneen lopulta Intiaan. Grönhagen 1948, 9–10, 143–159; Halén – Tukkinen 1984, 350–352.

Wettenhovi-Aspa suhtautui kansallissosialistiseen Saksaan ihannoivasti erityisesti 1940-luvun alun kirjoituksissaan. *Forum*-lehdelle vuonna 1940 kirjoittamassaan artikkelissa ”Finnland und die Vereinigten Staaten von Europa” hän todisteli saksalaisten paikannimien pohjautuvan Suomessa puhuttuun ”arjalaiseen alkukieleen”⁴³¹. Samassa artikkelissa hän kirjoitti Hitleristä Euroopan George Washingtonina, joka suurpääomaa ja englantilaista imperialismia vastaan taistellen oli luomassa ”Euroopan Yhdysvaltoja”. Artikkelissa on yksi kappale, josta voi lukea jopa juutalaisvastaisuutta; Wettenhovi-Aspa nimittäin kirjoitti käynnissä olevan maailmansodan olleen luonteeltaan ”sodanjumala herra Sebaotin valittua kansaa”⁴³² vastaan käyty uskonsota, jossa herra Sebaotin nimissä esiintyivät niin englantilaiset kuin amerikkalaisetkin. Aikaisemmin Wettenhovi-Aspa oli irtisanoutunut kaikesta rotuvihasta ja toiminut antisemitismia vastaan.⁴³³ 1930-luvulla hän oli osallistunut juutalaisen Philipp Panethin aikakauslehtihankkeeseen ja Paneth myös kirjoitti hänen saksankielisen pääteoksensa esipuheen. Paneth oli kirjoittanut suomalaisista juuri ”roduttomana kansana”, joka kohdelti juutalaisia erityisen hyvin.⁴³⁴

Wettenhovi-Aspan Hitleriä kohtaan osoittama ihailu oli suurimmillaan jatkosodan aikana, jolloin Suomi ja Saksa olivat liittolaisia. Tuolloin hän kirjoitti *Forum*-lehteen runomuotoisen tervehdyksen Hitlerille ja Saksan kansalle sekä maalasi Hitleristä kaksi muotokuvaa.⁴³⁵ Wettenhovi-Aspan kirjallisessa jäämistössä on toisaalta myös käsikirjoitus, jossa hän pitää saksalaisten läsnäoloa Itämerellä uhkana rauhalle ja kirjoittaa pohjoisten kansojen Saksan häikäilemättömyyden vuoksi tuntemasta oikeutetusta katkeruudesta.⁴³⁶ Ennen toista maailmansotaa Wettenhovi-Aspa oli ihailut pikemminkin Yhdysvaltoja kuin Saksaa. *Forumissa* vuonna 1938 julkaistussa runossa ”American Future” hän ennusti Yhdysvaltojen ja Japanin yhdessä hallitsevan maailmaa Euroopan ja Englannin jäädessä taka-alalle.⁴³⁷ Ilmeisesti saksalaisten sotamenestys toisen

⁴³¹ Suom. P. P. ”[A]rische Ursprache” Wettenhovi-Aspa 1940d, 78.

⁴³² Suom. P. P. ”[D]as auserwählte Volk des Kriegsgottes (des Herrn Zebaoth)” Wettenhovi-Aspa 1940d, 77.

⁴³³ Wettenhovi-Aspa 1927a, 112–113; Wetterhoff-Asp 1898b 28–30; Halén – Tukkinen 1984, 323–325. Ks. myös luvun 3.1. alaviitteet.

⁴³⁴ *Maaailman kaiku* 1–3/1935; Paneth 1935a, I–VIII. On tietysti mahdollista, että Wettenhovi-Aspa olisi Panethin maastakarkotuksen jälkeen tuntenut itsensä ”juutalaishuijarin” uhriksi, samassa hengessä kuin suomalaiset sanomalehdet tapauksesta kirjoittivat, ja alkanut tästä syystä ajatella antisemitistisemmin. Ks. ”Kansainvälinen juutalaishuijari Suomen vapaamuurarien luottamushenkilönä”, *Siniristi* 1/1936, 8–11; ”Lupasi tehdä Suomi-propagandaa, kirjoittikin politiikkaa. Tri Panethin vierailu muodostui kalliiksi eräille tšekäläisille liikkeille. Hän jätti laskunsa maksamatta joutuessaan karkoitetuksi maastamme”, *Helsingin Sanomat* 7.1.1936; [Nimimerkki] X.: ”Tri Paneth – Karjalan ja Inkerin ystävä! Ulkopoliittisia näköaloja”, *Ajan Suunta* 8.1.1936

⁴³⁵ Wettenhovi-Aspa 1942a; Halén – Tukkinen 1984, 344–345.

⁴³⁶ Halén – Tukkinen 1984, 343–344.

⁴³⁷ Wettenhovi-Aspa 1938. Wettenhovi-Aspan suhteista Yhdysvaltoihin ks. Halén – Tukkinen 1984, 291–300, passim; Goss 2009b, 153–157. *Forum*-lehden artikkelissa ”Amerika – Suomi. Debet – credit. Amer-

maailmansodan alkuvaiheessa ja Suomen liittoutuminen Saksan kanssa saivat hänet tarkistamaan käsityksiään.

Wettenhovi-Aspan näkemykset olivat sopimattomia kansallissosialistiseen ideologiaan; hänen mukaansahan germaanit puhuivat alkukielestä rappeutunutta kieltä ja heidän sivistyksensäkin oli siten alemmalla tasolla kuin suomalaisten. Hermann Felix Wirthin näkemyksen mukaan kirjoitustaidon Egyptiin olivat tuoneet pohjoisesta Atlantiksen kanta-arjalaiset, kun Wettenhovi-Aspa ajatteli suomalaisten vaeltaneen Egyptistä Euroopan halki pohjoiseen, luotuaan ensin etelässä korkeakulttuurin. Wettenhovi-Aspan *Deutsches Ahnenerbe*en lähettämä kirja sekä hänen kirjoittamansa saksankieliset artikkelit olivat lähinnä yrityksiä tehdä suomen ikivanhaa kieltä ja kulttuuria tunnetuiksi saksalaisille, jotka eivät ymmärtäneet olevansa muinaissuomalaisen kulttuurin alkuperästään vieraantuneita jälkeläisiä. Toisaalta Yrjö von Grönhagenin Himmlerin toimeksiannosta tekemät tutkimusmatkat Karjalaan olivat luonteeltaan juuri arjalaisen alkuperäisyyden etsimistä suomalaisten keskuudesta. Himmler jopa piti työhuoneessaan runonlaulaja Timo Lipitsän kuvaa ikonin kaltaisesti esillä sekä tilasi von Grönhagenilta SS:n käyttöön kymmenen kannelta.⁴³⁸ Tässä valossa voi ajatella, että Wettenhovi-Aspan suomalais-egyptiläistä alkuperäiskieltä ja -kulttuuria esitellyt teos olisi saattanut langeta hyvinkin otolliseen maaperään. Teoksesta ei ilmeisesti kuitenkaan tullut laajalti tunnettua saksankielisellä kielialueella.

Suomessa sen sijaan jotkut katsoivat Wettenhovi-Aspan osoittaneen todeksi suomalaisten ja egyptiläisten muinaisen yhteyden. *Forum*-lehden päätoimittaja, metsäteknologian professori Ilmo Lassila mainitsi vuonna 1935 Abessinian kysymystä käsittelevässä artikkelissaan ohimennen suomalaisten egyptiläisistä juurista:

Kuulemme, tai oikeammin näemme, että Abessinia on saanut kulttuurinsa Egyptistä. Siis oikeastaan olemme tällä alalla sukulaiskansaa, sillä me suomalaiset olemme oikeastaan egyptiläisiä. Sen jälkeen tiedämme, että 330 vuotta jälk. Kr. on Abessiniaan tullut kristinusko. [...] ⁴³⁹

Lassila ei artikkelissaan viitannut Wettenhovi-Aspaan, mutta *Forum*in samassa numerossa julkaistiin katkelma *Kalevala ja Egypti* -teoksesta, joten ajatuksen alkuperä ei jäänyt epäselväksi lehden lukijoille.⁴⁴⁰ Lassila julkaisi lehdessään useita Wettenhovi-Aspan artikkeleita sekä tämän teorioita avoimesti tukeneen Hanna Lappalaisen laajan katsauk-

ica – Finland Debit and credit.” Wettenhovi-Aspa alleviivasi suomalaissyntyisten siirtolaisten merkitystä Yhdysvalloissa. Ks. Wettenhovi-Aspa 1936c.

⁴³⁸ Pringle (2006) 2009, 112–113.

⁴³⁹ Lassila 1935, 2.

⁴⁴⁰ Wettenhovi-Aspa 1935i, [1–3].

sen Wettenhovi-Aspan elämänvaiheisiin. Vuonna 1941 hän totesi *Kalevala*-aiheisessa pääkirjoituksessaan, että ”Gottlund–Wettenhovi-Aspan tutkimussuunta ansaitsi mielestämme kielitutkijain ja kansanrunouden tutkijain huomiota enemmän kuin se tähän mennessä on saanut.” Lassila näki Wettenhovi-Aspan Kaarle Aksel Gottlundin työn jatkajana ja piti valitettavana, ettei tämä ”tutkimussuunta” ollut saanut laajempaa kannatusta.⁴⁴¹ *Forum*-lehdestä muodostui Wettenhovi-Aspalle tärkeä julkaisukanava, jossa hän saattoi vapaasti ja hyväksyttynä esittää näkemyksiään.

Varauksetonta kannatusta yleisempi suhtautumistapa Wettenhovi-Aspaan oli eriasteinen huvittuneisuus ja hämmästyks – ja samalla hyväksyntä hänen isänmaallisia aatteitaan kohtaan. Pakinoitsijoiden Ollin ja Tiituksen sekä Ilmari Kiannon *Kalevala ja Egypti* -teoksesta kirjoittamat artikkelit antavat kuvan tämän suhtautumistavan eri sävyistä. Kiannon artikkeli kuvasi myös sitä ilmapiiriä, jossa Wettenhovi-Aspa esitti ajatuksiaan – hänen asemaansa taiteilijayhteisön sanavalmiina originellina, jonka päässä surisi muinaisegyptiläinen kärpänen.⁴⁴² Tästä ilmapiiristä ja Wettenhovi-Aspan ajatusten humoristisesta kaikupohjasta kertoo myös Sibeliukseen liittyvä episodi 1930-luvulta: Kesällä 1936 Sibelius vastaanotti Ainolassa kaksi yhdysvaltalaisista lehtimiestä, Cornelius Vanderbilin ja Jack O’Brienin. Ainolan vieraana oli samana kesäpäivänä myös Sigurd Wettenhovi-Aspa, joka mahdollisesti oli järjestänyt tuntemalleen Vanderbiltille tapaamisen Sibeliuksen kanssa. Tuon päivän keskusteluista yhdysvaltalaiset saivat lukea Suomen itsenäisyyspäivänä vuonna 1937 ilmestyneestä *Time*-lehdestä. Sibelius lausui lehdessä ensin näkemyksiään Mozartista, Verdistä, Wagnerista ja muista säveltäjistä, mutta lisäsi sitten, pilke silmäkulmassaan: ”Kaikki hyvät säveltäjät asuivat Egyptissä 5000 vuotta sitten.”⁴⁴³

⁴⁴¹ Wettenhovi-Aspa 1935b; 1935c; 1935h; 1935i; 1935j; 1935k; 1935l; 1936c; 1940d; 1942a; Lappalainen 1940a–1940c; 1941; Lassila 1941, 2. Gottlundista ks. luku 2.2. Wettenhovi-Aspasta ja *Forum*-lehdestä ks. myös johdanto.

⁴⁴² Kianto 1935a.

⁴⁴³ Jean Sibelius *Time*-lehdessä 6.12.1937, siteerattu teoksessa Goss 2009b, 156, ks. myös 149–150, 155–157.

5. Lopuksi

Sigurd Wettenhovi-Aspan monialaisuus ja hänen toiminnassaan ilmennyt omaperäisyys on vaikuttanut hänestä myöhemmin esitettyihin tulkintoihin kahdella tavalla. Toisaalta hänen värikkäät elämänvaiheensa ja kummallisina pidetyt näkemyksensä ovat tehneet hänestä hyvän aiheen lukuisille anekdooteille sekä lehtiartikkeleille, joissa hänen toimintaansa on usein esitelty jonkinlaisena menneisyyden kuriositeettina. Tämän julkisuuden toisena puolena on ollut se, että Wettenhovi-Aspan toimintaa ei ole katsottu tarpeelliseksi sen perusteellisemmin ymmärtää tai selittää oman aikansa lähtökohdista. Hänen näkemystensä ei ole katsottu voivan kertoa menneisyyden ajattelutavoista, koska niiden on katsottu olleen jonkinlaista ”hullun puhetta”, jolla ei voi olla historiallista todistusvoimaa esittäjänsä yksityisiä mielenliikkeitä laajemmassa mittakaavassa. Nykypäivän rationaaliseksi mielletystä maailmankatsomuksesta käsin on haluttu olla näkemättä menneisyyden ”epärationaalista” ajatusmaailmaa, jossa Wettenhovi-Aspan tutkimukset syntyivät. Samalla tavoin historiallisesta tietoisuudesta on pidetty tarpeellisenä unohtaa suomalaisen taiteen kultakautena pidetyn kansallisromantiikan teosofisokkulttiset vaikutteet. Strindbergin kohdalla on haluttu unohtaa hänen mielensä ja toimintakykynsä vuosikausiksi vallanneet alkemistiset ja alkukieltä koskevat tutkimukset niin, ettei hänestä kirjoitetuissa elämäkerroissa välttämättä ole mainittukaan tästä osasta hänen tuotantoaan. Puhumattakaan siitä, että hänen näkemyksiään kielistä ja alkuaineista olisi jollain tavoin pyritty selittämään tai ymmärtämään. Tätä unohdettua historiaa on alettu pitää tutkimuksen arvoisena vasta viime vuosina.

Toki Wettenhovi-Aspaa pidettiin erikoisena jo elinaikanaankin, eivätkä aikalais-kaan aina osanneet nähdä hänen kirjoituksiaan ja muuta toimintaansa siinä viitekeh-
 yksessä, johon ne olisivat luontevasti kuuluneet. Oli toinen asia esittää fennoegyptiläinen teoria 1910–1930-luvun Suomessa kuin se olisi ollut 1890-luvun Pariisissa, jossa Strindbergin pyrkimykset tehdä kultaa eivät olleet mitenkään ainutlaatuisia. Samassa ympäristössä kuvataiteilijat olivat suuntautuneita muinaisten kulttuurien taiteeseen, lukivat teosofeja ja Swedenborgia sekä odottivat uuden renessanssin syntyvän Skandinaviassa ja Suomessa, turmeltumattomien pohjoisten kulttuurien piirissä. Suomalaisten taiteilijoiden keskuudessa vaikutti voimakas kansallisuusaate, jota siivittivät kotimaan kielitaistelut ja myöhemmin venäläistämisyökkimysten vastustaminen. Se, että joku sai tämän kaiken keskellä päähänsä osoittaa suomen kielen kaikkien kielten äidiksi ja muinaisen Egyptin kulttuurin suomalaiseksi, ei ollut millään tavalla merkki

yksityisen henkilön mielenhäiriöstä tai erikoisuuden tavoittelusta, vaan pikemminkin loogiselta vaikuttava lopputulos ajassa liikkuneiden virtausten yhteen sulauttamisesta. Kosmopoliittinen Wettenhovi-Aspa⁴⁴⁴ sopii hyvin esimerkiksi mikrohistoriallisessa tutkimuksessa esiintyvistä ”tyypillisen poikkeuksen” käsitteestä. Häntä voi hyvin luonnehtia eksentrikoksi tai originelliksi poikkeusyksilöksi, mutta hänen toimintansa ja kirjoituksensa tekevät oman aikansa ajatusmaailmaa näkyväksi sellaisella tyypillisyydellä ja monipuolisella edustavuudella, jota lähempänä aikakautensa kuvitteellista keskivertoa olevan henkilön jälkeensä jättämät lähteet eivät tekisi. Wettenhovi-Aspa oli tuottelias pilapiirtäjä. Hänen kirjallista tuotantoaankin voi pitää paikoitellen melkein pä karikatyyrinä syntyajankohtansa puhetavoista ja keskusteluista. Karikatyyreille tyypilliseen tapaan myös Wettenhovi-Aspan tuotanto on ajan myötä muuttunut vaikeasti ymmärrettäväksi. Monia aikalaisten oivaltamia yhteyksiä on toisessa ajassa elävänä vaikeampi hahmottaa.

Käydessäni käsillä olevaa tutkimusta varten läpi kahden lyhytikäiseksi jääneen lehden – vuosina 1911–1912 ilmestyneen *Suomen* ja vuosina 1915–1918 ilmestyneen *Sunnuntain* – kaikki numerot, saatoinkin havaita Wettenhovi-Aspan tekstien menneen ajankohtaisuuden. *Suomen* sivuilla esimerkiksi uutisoitiin useaan otteeseen Jules Marthan näkemyksistä, joiden mukaan etruskien kieli oli suomensukuista ja raportoitiin samanaikaisesti suomen kielen germaanisista lainasanoista tutkineen Vilhelm Thomsenin Helsingissä saamista kunnianosoituksista. *Suomen kultaisessa kirjassa* Wettenhovi-Aspa moitti Helsingin yliopistoa Thomsenin Suomeen kutsumisesta, kun Pariisissa olisi ollut kansallisuusaatteen kannalta merkittävämpiä tutkimustuloksia esittänyt professori Martha kutsuttavaksi. *Sunnuntain* lehdillä teosofit, kirjailijat ja Wettenhovi-Aspa esittivät *Kalevalaa*, kansallisromantiikkaa ja teosofiaa yhteen sovittelevia näkemyksiään päivänpoliittisten puheenaiheiden käsittelyn ohella. *Kalevalan* päivää lehdessä juhlittiin suomalaisten kansallispäivänä ja lukijoille tarjottiin saman sivun mainoksissa Wettenhovi-Aspan *Suomen kultaista kirjaa* sekä Pekka Ervastian *Kalevalan avainta*. Toisaalla lehdessä mainostettiin vakuutusyhtiöitä *Sampo*, *Kullervo*, *Kaleva* ja *Pohjola*, joka oli myös vaatetusliikkeen nimenä. *Kalevala*- ja kansanrunousaiheista, suomensukuisten kansojen uskontoja ja kansanmusiikkia käsittelevää kirjallisuutta oli kaupan suuri määrä ja joukossa oli myös teosofisilta vaikuttavia nimikkeitä.⁴⁴⁵ *Suomen kultainen kirja* tus-

⁴⁴⁴ Kosmopoliittiseksi Wettenhovi-Aspaa on luonnehtinut muiden muassa Panu Rajala, jonka mukaan Olavi Paavolaisessa ja Mika Waltariassa ”ei ollut jonkun Wettenhovi-Aspan tai Ville Vallgrenin rehevää helppoutta kosmopoliittisiin ihmissuhteisiin.” Rajala 2008, 120

⁴⁴⁵ Mainokset, *Sunnuntai* 25.2.1917, 4–5, passim. Esimerkiksi Uus-Uskonnollinen Kustannusliike Hyvin-käältä mainosti Willie Angervon Kalevala-aiheista runonäytelmää *Kaukomieli*, jonka yhteydessä puhut-

kin oli lehden lukijoille sisällöltään niinkään omituinen. Vanhoja sanoma- ja aikakauslehtiä lukiessa Wettenhovi-Aspaan saattoi törmätä myös satunnaisissa yhteyksissä, tuntemattoman kirjoittajan ohimennen mainitsemana. Tällaisten löytöjen kautta saattoi saada aavistuksen siitä, miten Wettenhovi-Aspan näkemykset historiasta saattoivat olla ihmisten mielissä aivan yhtä varteenotettavia kuin akateemisten tutkijoidenkin. Hänen kielten samankaltaisuuteen nojaavat perustelunsahan saattoivat olla monien lukijoiden mielestä täysin järkeenkäyviä ja maalaisjärjellä ymmärrettävissä olevia. Monet kriittisemminkin suhtautuneet aikalaiset saattoivat kunnioittaa hänen tutkimustensa kannatettavina pitämiään päämääriä. Hyvänä esimerkkinä tästä oli Santeri Alkio, joka ei katsonut Wettenhovi-Aspan näkemysten kenties kaikilta osiltaan pitävän paikkaansa, mutta piti oikeina hänen pyrkimyksiään kohottaa suomen kieli ansaitsemaansa arvonantoon.

Sen keskustelun hahmottaminen, mihin Wettenhovi-Aspa teoksillaan osallistui, on ollut tämän tutkimuksen tärkeimpiä päämääriä. Olen pyrkinyt selvittämään hänen ajattelunsa yhteyksiä ja näkemään hänen tekstinsä pelkkää kuriositeettia kiinnostavampana ja antoisampana lähteenä menneisyyden näkemyksiin ja ajatusmaailmoihin. Wettenhovi-Aspan tekstit todella aukeavatkin niin moneen suuntaan, että kaikkien yhteyksien selvittäminen ei mitenkään käy päinsä yhden tutkimuksen puitteissa. Toisaalta Wettenhovi-Aspa esittää laajoja historiallisia ajanjaksoja koskevia väittämiä ja tekee sen käyttämällä lähteinään monien eri aikakausina eläneiden ja erilaisia tiedonkäsityksiä edustaneiden kirjoittajien tekstejä. Toisaalta hän julkaisi kirjoituksiaan usean vuosikymmenen aikana ja muuttuvissa historiallisissa tilanteissa. 1910-luvulla hänen kirjoituksensa asettuivat kielipolitiikan ja teosofian konteksteihin ja 1930-luvulla hänet liitettiin kansallissosialistisen Saksan irrationalistis-mytologiseen ja ääriationalistiseen historiantutkimukseen. Erilaisia historiallisia kerrostumia ja konteksteja on siis paljon, enkä ole voinut tässä tutkimuksessa käsitellä kaikkia aspekteja niin laajasti kuin lähdeaineisto olisi kenties antanut aihetta. Olen kuitenkin pyrkinyt tarkastelemaan Wettenhovi-Aspan ajattelun keskeisiä piirteitä ja yhteyksiä sekä hänen omaan aikaansa että historiaan.

Wettenhovi-Aspalla oli myös oma käsityksensä tulevaisuudesta. Hänen teknologiset tulevaisuusutopiansa ilmenivät esimerkiksi konkreettisina yrityksinä rakentaa Suomeen vesivoimalaitoksia, useina eri yhteyksissä esitettyinä keksintöideoina sekä romaanissa *The Diamondking of Sahara*. Wettenhovi-Aspan tulevaisuusajattelu olisikin otet-

tiin *Kalevalasta* pyhänä kirjana, joka sisälsi taikavoimia. Uus-Uskonnollisen Kustannusliikkeen mainos, *Sunnuntai* 25.2.1917, 4.

tava tutkimuksen aiheeksi, jotta voitaisiin saada kokonaiskäsitys hänen ajatusmaailmastaan. Lähempää tarkastelua vaatisi myös hänen käsikirjoituksena säilynyt ”astrofyysinen” teoksensa *Värl darnas ursprung och utveckling*. Julkaistun materiaalin laajuudesta johtuen en ole muutenkaan kovin laajalti käyttänyt Turun yliopiston kirjaston kokoelmiin kuuluvia käsikirjoituksia lähdeaineistonani. Käsittäakseni Wettenhovi-Aspan ajattelusta olisi mahdollista tehdä laajempi tutkimus, jossa voisi tarkastella hänen niin menneisyyttä kuin tulevaisuuttakin koskevaa ajatteluaan. Leimallisina piirteinä molemmissa ajallisissa ulottuvuuksissa on hänen estoton mielikuvituksellisuutensa ja suuri itsevarmuus kuten kaikessa hänen toiminnassaan. Wettenhovi-Aspan toiminta kuvataiteilijana ja pilapiirtäjänä ansaitsisi myös taidehistoriallisen tutkimuksen huomion. Kuvataiteellisen tuotannon ohella tutkimuksen lähdeaineistona voisivat olla hänen taideaiheiset kirjoituksensa sekä kriitikoiden kanssa käymänsä polemiikki. Wettenhovi-Aspaa voisi lähestyä myös kuvataiteilijan julkisuuden kannalta.

Wettenhovi-Aspan toiminnassa ilmennyt itsevarmuus on piirre, jota voi pitää epäsuomalaisena. Ainakaan siihen ei ollut totuttu Suomessa ja hänen persoonansa ärsyttikin monia aikalaisia. Hän oli kasvanut ja käynyt koulunsa ulkomailla ja myöhemminkin oleskellut vuosikausia Euroopan maissa. Häntä on luonnehdittu kosmopoliitiksi ja ainakin hän oli aikansa suomalaisiin nähden huomattavan kansainvälisesti suuntautunut. Wettenhovi-Aspan toiminnan kansainväliset vaikutteet saattoivat jäädä aikalaisilta Suomessa ymmärtämättä. Ajatuksen ”vapaista näyttelyistä” hän oli todennäköisesti saanut Tanskassa opiskellessaan 1890-luvulla syntyneestä *Den frie Udstilling* -liikkeestä ja hänen fennoegyptiläiset näkemyksensä ilmensivät 1800-luvun lopun Pariisissa vaikuttaneita virtauksia. Wettenhovi-Aspan kansainväliset yhteydet ovat jääneet myös jälkipolvilta usein ymmärtämättä koko laajuudessaan. On vahinko, että hänen laaja kirjeenvaihtonsa ehti suureksi osaksi tuhoutua tai kadota hänen jäämistönsä ollessa vuosikymmenet heitteillä nyttemmin puretussa Karjalohjan Vilniemen huvilassa. Toivon, että tämän tutkimuksen myötä olen onnistunut valaisemaan Sigurd Wettenhovi-Aspan toimintaa ja tuotantoa uusilta suunnilta ja aiemmin huomiotta jääneiltä näkökannoilta.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Henkilöarkistot

– Sigurd Wettenhovi-Aspan arkisto

– Muistelmäkäsikirjoitus *August Strindbergs Pariserinferno skildrat av en som var med.* (1927)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto (SKS Kia), Helsinki

Käsikirjoitusarkisto

– Wettenhovi-Aspa, Sigurd. A 3176.

Lehtileikearkisto

– Sigurd Wettenhovi-Aspan lehtileikekokoelma 180.

Turun yliopiston kirjasto, Turku (TYK)

Käsikirjoituskokoelma (KK)

– Sigurd Wettenhovi-Aspan kokoelma (SWA) KK IV 184, I–XI.

Sigurd Wettenhovi-Aspan tuotanto (kronologisessa järjestyksessä)

[Asp], Sigurd: Hos V. Vallgren i Paris. (Bref från en tillfällig korrespondent.)
Hufvudstadsbladet 19.12.1892.

Asp, Sigurd: Rose+Croix Salonen i Paris. (För Hufvudstadsbladet). Literatur och konst.
Hufvudstadsbladet 20.4.1893.

A[sp], S[igurd]: Från årets Parisersalonger. I. Skulpturen på Champ de Mars-salongen.
Nya Pressen 8.5.1894. (1894a)

A[sp], S[igurd]: Från årets Parisersalonger. II. Måleriet på Champ de Mars-salongen.
Nya Pressen 2.6.1894. (1894b)

A[sp], S[igurd]: Från årets Parisersalonger. III. *Nya Pressen* 8.6.1894. (1894c)

A[sp], S[igurd]: Från årets Parisersalonger. IV. *Nya Pressen* 4.7.1894. (1894d)

A[sp], S[igurd]: Skandinavisk dramatik i Paris. (För Hbl.) *Hufvudstadsbladet* 18.7.1894. (1894e)

Asp, Sigurd: Ett par ord till herr J[ac] A[hrenberg] om „De dödes och de lefvandes klocka”. Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* 1.11.1894. (1894f)

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Återigen „symbolismen”. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 4.11.1895. (1895a)

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Till Hufvudstadsbladets konstkritiker. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet*, 10.11.1895. (1895b)

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Pornografi eller icke? Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* B 13.12.1896.

[Wetterhoff-Asp, Sigurd, toim.]: *Katalog öfver den fria utställningen 1898 i Ateneum*. S. n. Helsingfors 1898. (1898a)

Wettenhovi-Aspa, Sigurd: Vapaan näyttelyn ohjelma. (Den fria utställningens program. *Hufvudstadsbladet* 16.3.1898.) Käännös: Aino Ahonen. Teoksessa *Taide, aika, ajatus. Suomen taide aikalaisten kuvaamana*. Toimittanut Riitta Ojanperä. Tekstit valinneet Erik Kruskopf, Jaakko Lintinen, Kimmo Sarje. Suomen taiteilijaseura. Helsinki 1989, 78–81.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Sigurd Wetterhoff-Asps andragande vid mötet för aflåtande af ett sympatitelegram till fru Lucie Dreyfus. *Humanitas* I/1898, 28–30. (1898b)

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Svar till „Nya Pressens” nyaste „konstanmälare”. Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* 15.4.1898. (1898c)

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Till Albert Gebhard. [Från allmänheten.] *Hufvudstadsbladet (Tilläggsblad)*, 23.4.1898. (1898d)

[Wetterhoff-Asp, Sigurd, toim.]: *Expositiones Artis Finlandesis Liberae. Katalog jämte några ord om konst och konstnärer*. Aktiebolaget F. Tilgmann, Helsingfors 1900. (1900a)

[Wetterhoff-Asp, Sigurd, toim.]: *Expositiones Artis Finlandesis Liberae*. [Kolmannen vapaan näyttelyn teoksia painokuvina, 16 planssia.] Helsingfors 1900. (1900b)

Wetterhoff-Asp, Sigurd: *Pro Patria. Dikter af Sigurd Wetterhoff-Asp. Första samlingen*. G. W. Edlund i distribution, Helsingfors 1900. (1900c)

[Wetterhoff-Asp, Sigurd]: *Den frie Udstilling fra Finland. Wangs Kunststilling i Dioramaet, Carl Johans Gade 41. Aaber under en kort tid, hver Dag fra Kl. 9 Formiddag*. Wangs Kunststilling, Kristiania 1901. (1901a)

[Wetterhoff-Asp, Sigurd]: *Fortegnelse over Sigurd Wetterhoff-Asps Malerisamling samt Arbejder af de finske Malere J. Engelberg, W. Sjöström, Alexander Barkoff og den*

franskfødte Billedhuggerinde Fru Divina Wetterhoff der bortsælges ved Auktion i den Fri Udstillings Bygning (vis-à-vis Nordbanestationen) Onsdag d. 26. Juni 1901 Form. Kl. 11. [Vapaan näyttelyn Pohjoismaiden kiertueen päätöshuutokaupan luettelo.] Rasmus Nielsen, Kjøbenhavn 1901. (1901b)

W[etterhoff]-A[sp], S[igurd]: Öppet bref till W[entzel] H[agelstam] i anledning af kritiken öfver den fria konstutställningen. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 14.4.1903. (1903a)

W[etterhoff]-A[sp], S[igurd]: Slutreplik till W[entzel] H[agelstam] angående kritiken öfver fria konstutställningen. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 16.4.1903. (1903b)

W[etterhoff]-A[sp], S[igurd]: Kulturhärदार. III. [Piiros ja runo.] *Fyren* 31/1904, 4.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: *La crise russe. Nicolas II Tel qu' il est.* Librairie Universelle, Paris 1905.

W[etterhoff]-Asp, Sigurd: S. Wetterhoff-Asp's svar till G[ustaf] S[trenge]ll. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 31.3.1909. (1909a)

[Wetterhoff-Asp, Sigurd (toim.): *Nya Hyfydstadsbladet*. N:o 0. Ansvarig redaktör: Lucifer. Helsingfors, Torsdagen den 1 April 1909. (1909b)

[Wetterhoff-Asp, Sigurd (toim.): *Nya Hyfydstadsbladet*. N:o 000. Helsingfors, Lördagen den 1 Maj 1909. (1909c)

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Till frågan om „Världsspråkens rötter”. Filologiska ströftåg och meditationer Af Sigurd Wetterhoff-Asp. (För *Hufvudstadsbladet*). I. *Hufvudstadsbladet* 9.7.1911. (1911a)

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Till frågan om „Världsspråkens rötter”. Filologiska ströftåg och meditationer Af Sigurd Wetterhoff-Asp. II. *Hufvudstadsbladet* 31.7. 1911. (1911b)

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Till frågan om „Världsspråkens rötter”. Filologiska ströftåg och meditationer af Sigurd Wetterhoff-Asp. III. *Hufvudstadsbladet* 19.8.1911. (1911c)

Aspa-Haapets, S. V. [Wetterhoff-Asp, Sigurd]: Helsingin kirje. I. *Suomi* 15.12.1911. (1911d)

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Öppet bref till August Strindberg. En språkstrid mellan August Strindberg och S. Wetterhoff-Asp. Ett brev från Strindberg och ett öppet dito från hr W.–A. *Åbo Underrättelser* 30.1.1912. (1912a)

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Antti Favénin tulevaisuus ja muotokuvamaalaus Euroopassa. Antti Favén-kiista. Lähetettyjä kirjoituksia. *Uusi Aura* 5.4.1912. (1912b)

Wetterhoff-Asp, Sigurd: „Kuurmanpohjaprojektet” och herr Rattner. Svar till herr Rattner. Allmänhetens spalt. *Dagens Press* 24.3.1914. (1914a)

- Wetterhoff-Asp, [Sigurd]:** Kuurmanpohjafrågan. Wetterhoff-Asp contra Rattner. (Svar till „Ung-Hans”). Allmänhetens spalt. *Dagens Press* 9.4.1914. (1914b)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** *Finlands Gyllene Bok. I. Svar på ”Svenskt i Finland”*. [Helsingors Finska Bokhandel, distr.] Suomal. Kirjall. Seuran Kirjapaino Osakeyhtiö, Helsingfors 1915. (1915a)
- Wettenhovi-Aspa [sic], [Sigurd]:** *Suomen kultainen kirja I*. Suomentanut J. Raekallio. Painettu Hakaniemen kirjapainossa Helsingissä. [Hakaniemen kirjakauppa,] Helsinki 1915. (1915b)
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** Audiatur et altera pars angående Finlands Gyllene Bok. (Svar till Hr X.) *Hufvudstadsbladet* 12.6.1915. (1915c)
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** Suomen kansalle. [Runo] Suomentanut Eino Leino. *Sunnuntai* 9.1.1916. (1916a)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Kulttuurin kulta-ura Euroopassa. *Sunnuntai* 16.1.1916. (1916b)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Kalevalan teos-oppi = teosofia. I. *Helsingin Sanomat* 10.2.1916. (1916c)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Kalevalan ”Teosoppi”. II. *Helsingin Sanomat* 20.2.1916. (1916d)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Oikaisu. *Helsingin Sanomat* 23.2.1916. (1916e)
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** Kalevalan ”Teosoppi”. III. *Helsingin Sanomat* 9.3.1916. (1916f)
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** Kalevalan ohjeita nuorisollemme. *Pyrkijä* 1916, s. 38–39. (1916g)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Kalevalatutkielmia. I. *Sunnuntai* 5.3.1916. (1916h)
- [Wettenhovi-Aspa, Sigurd (toim.):** *Sähkösanomalehti*. Huhtikuu-N:o [1] 1916. Vastaa: Painovirhepaholainen. – *Telegrambladet*. April-N:o [1] 1916. Ansvarig: Tryckförläggaren. Helsinki 1916. (1916i)
- Wettenhovi-Aspa, Sigurd:** Kalevalatutkielmia I. *Mitä Kalevala nimi merkitsee?* Kalevalastudier. *Hvad betyder Kalevala namnet?* *Sähkösanomalehti*. Huhtikuu-N:o [1] – *Telegrambladet*. April-N:o [1] 1916. (1916j)
- [Wettenhovi-Aspa, Sigurd]:** Kalevala-tutkielmia. [II.] *Sunnuntai* 2.4.1916. (1916k)
- W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]:** Hamlet, Shakespeare ja minä. *Sunnuntai* 30.4.1916. (1916l)

- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd] (toim.):** *Vappulehti*. Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2. 1916. Vastaava: Wettenhovi-Aspa – *Majbladet*. Telegrambladets Prof-N:o 2. 1916. Ansvarig: Wettenhovi-Aspa. Helsinki 1916. (1916m)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Arpakapula siirtolaisille (Tekijän käsikirjoituksesta mukailten suomentanut E[ino] L[ein]o.) *Vappulehti*. Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2. – *Majbladet*. Telegrambladets Prof-N:o 2. 1916. (1916n)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Finlands Gyllene Bok. Själfkritik af Wettenhovi-Aspa. *Majbladet*. Telegrambladets Prof-N:o 2 – *Vappulehti*. Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2 1916. (1916o)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Kalevalan teos-oppi – teosofia. Om Finlands folksånger. *Vappulehti*. Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2 – *Majbladet*. Telegrambladets Prof-N:o 2 1916. (1916p)
- Wettenhovi-Aspa, Sigurd:** *Lördagskvällar: Finska nationalfestspel I*. Boktryckeri-Aktiebolaget Sana, Helsingfors 1916. (1916q)
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** Eliel Aspelin-Haapkylä in memoriam. [Runo.] Mukailut Eino Leino. *Sunnuntai* 21.1.1917. (1917a)
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** Sfinksin salaisuudet. *Sunnuntai* 25.3.1917. (1917b)
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** *Receptsamling till goda inhemska bärviner, likörer och 'nubbar' jämte några spikar till förbudslagens likkista av Jesus Kristus, Jesus ben Syrach, Mårten Luther, Elias Lönnrot, Horatius, Ovidius, Shakespeare, A. von Hallen, Robert Tigerstedt, excellensen Ellenberg m. fl. samlade av Wettenhovi-Aspa*. Boktryckeri-Aktiebolaget Sana, Helsingfors 1919.
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** *Nauloja kieltolain ruumisarkkuun sekä reseptikokoelma kotimaisten viinien ja liköörien valmistamista varten esittänyt S. Wettenhovi-Aspa*. Kirjapaino O-Y. Sana, Helsinki 1920. (1920a)
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** Svar till A-son [Nimimerkki A-son med ögat, Fredrik Valros]. Från allmänheten. *Svenska Tidningen* 13.2.1920. (1920b)
- Wettenhovi-Aspa, S[igurd]:** *Lauantai-iltoja. Suomalaisia kansallisjuhlanäytelmiä I*. WSOY:n näytelmäsarja 73. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1922. (1922a)
- W[ettenhovi]-Aspa, S[igurd]:** Frimureriets kulturallians. Amerika – Finland. *Veckans Krönika. Illustrerad veckoskrift*. 9.9.1922. (1922b)
- W[ettenhovi]-Aspa, S[igurd]:** Salaseurain historiaa. *Suomen Kuvalehti* 23.9.1922. (1922c)

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: August Strindberg, Sarah Bernhardt – och jag. Ett Personligt Minne. För Veckans Krönika av S. Wetterhoff-Asp. *Veckans Krönika. Illustrerad veckoskrift.* 3/1923, 37–38. (1923a)

[Wettenhovi-Aspa, Sigurd]: *Kiertolakinnäyttelyn tekstikirja. Förbudslags-utställningens textbok.* [Bäcksbackan taidesalonki, Helsinki, avajaiset 1.6.1923.] A.B. F. Tilgmann O.Y. Helsinki, Helsingfors 1923. (1923b)

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: *Jutelmia ja muistelmia 1890-luvun Parisista ja August Strindbergin Inferno-vuosista. Paljon mukana olleena Strindbergin ystävänä kertonut Sigurd Wettenhovi-Aspa.* Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1927. (1927a)

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Lipeäkalan syntyjä syviä. Teoksessa *Lipeäkala. Hauska kirja.* Toimittanut Hän Itse. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1927, 33–67. (1927b)

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Mitt första möte med August Strindberg under infernotiden. För Åbo Underrättelser av Wetterhoff-Asp. *Åbo Underrättelser* 26.2.1928. (1928a)

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Silkkiäismato. Teoksessa *Lipeäkala. Hauska kirja.* Toimittanut Hän Itse. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1928, 174–193. (1928b)

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Sibeliana eli veli Janne älyniekkana. Teoksessa *Lipeäkala. Hauska kirja.* Toimittanut Hän Itse. Neljäs vuosikerta. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1929, 90–141.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Mikä kansa on antanut nimet Euroopan joille, järville ja vuorille? Teoksessa *Lipeäkala. Hauska kirja.* Toimittanut Olli [Väinö Nuorteva]. Viides vuosikerta. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1930, 60–98.

Wettenhovi-Aspa, Sigurd: På besök hos Alexandre Dumas d. y. [Katkkelma artikkelista August Strindbergs dramatiska triumf i Paris under infernoåret 1894, *Julkvällen* 1932.] Teoksessa *Ögonvittnen. August Strindberg. Mannaår och ålderdom.* Redigering: Stellan Ahlström och Torsten Eklund. Wahlström & Widstrand, Stockholm (1932) 1961, 85–87.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Japanin- ja suomenkielen heimolaisuudesta. *Suomen Sosialidemokraatti* 17.4.1934. (1934a)

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Ovatko Japanin ja Suomen kieli samaa sukua? Vastaus hra K. H. Wiikille. *Suomen Sosialidemokraatti* 23.5.1934. (1934b)

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Suomen yliopistokysymys. *Ajan Suunta* 9.1.1935. (1935a)

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Jean Sibelius och IV universalsymfonin. *Forum* 1–2/1935, 30–32. (1935b)

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Finlands Lappmark som Europas Klondike. Vem äger Kolahalvön? *Forum* 4/1935, 23–26. (1935c)

- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** *The Diamondking of Sahara*. [Romaani.] Preliminary edition printed in Finland by K. F. Puromies Limited, Helsinki 1935. (1935d)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen*. Eingeleitet von Philipp Paneth. Genius-Verlag, Leipzig (Helsinki) 1935. (1935e)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** *Finnische Ortsnamen in Gallia Transalpina und Frankreich*. Sonderdruck aus dem Werk Wettenhovi-Aspa: „Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt.“ Kapitel VIII B. Genius-Verlag, Leipzig. Printed by K. F. Puromies Ltd. Helsinki, Finlande. Helsinki S.a. [1935]. (1935f)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II. Riemujuhlahjulkaisu Kalevalan satavuotispäiväksi 28/II 1835–28/II 1935*. Jakaja: Suomalainen Kirjakauppa, Helsinki. K. F. Puromiehen Kirjapaino O.-Y., Helsinki 1935. (1935g)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Var dramaturgen och diktaren William Shakespeare och skådespelaren Shakespeare samma person? *Forum* 5/1935, 13–14. (1935h)
- W[ettenhovi]-A[spa, Sigurd]:** *Kalevala ja Egypti. Kulttuuri ja ”kulttuuri”-sanan alkuperä*. Ylipainos Forum’ista N:o 6 1935. S.n. S.l. [Helsinki] 1935. (1935i)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** The Highfinnish Localitynames in Great-Britain as a Last Remembrance of the Fenno-Celtic Times. *Forum* 7/1935, 21–26. (1935j)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Sibeliana. *Forum* 9–10/1935, 8–10. (1935k)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Jean Sibelius and the IV Universal Symphony. *Forum* 9–10/1935, 68–70. (1935l)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** *August Strindberg intim. Aufzeichnungen eines Zeitgenossen*. Kommissionsverlag K. F. Puromies Buchdruckerei A. G., Helsinki 1936. (1936a)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen*. Zweite Auflage. Kommissionsverlag K. F. Puromies Buchdruckerei A. G., Helsinki 1936. (1936b)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Amerika – Suomi. Debet – credit. America – Finland Debit and credit. *Forum* 9-10/1936, 21–23. (1936c)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Valse tristen syntymäyön muistoksi. Teoksessa *Lipeäkala* 1936. Toimittaneet Valentin [Ensio Rislakki] ja Teini [Ilmari Turja]. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo / Helsinki 1936, 57–60. (1936d)
- Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]:** Läänemere soomesoo vaimukultuuri uuestisünd. [Kirjarvostelu Arthur Gleyen (1867–1937) teoksesta *Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur* (Tallinn 1937).] *Uus Eesti* 6.5.1937.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: American Future. (A prediction about the future of the United States-written by a Fin 1920.) [sic] *Forum* 6–7/1938, 19.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Miten Suomi pelastui hevosasevelvollisuudesta maailmansodassa v. 1915.* Työväen kirjapaino, Helsinki 1940. [Eripainos *Suomen Sosialidemokraatissa* 14.4.1940 julkaistusta artikkelista.] (1940a)

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: *Suezin kolme kanavaa I-III.* Työväen kirjapaino, Helsinki 1940. [Eripainos *Suomen Sosialidemokraatissa* 26.5.1940 julkaistusta artikkelista.] (1940b)

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: *Suezin kolme kanavaa IV.* Työväen kirjapaino, Helsinki 6.6.1940. (1940c)

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Finnland und die Vereinigten Staaten von Europa. *Forum* 3–4/1940, 77–80. (1940d)

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Finnischer Gruss an Deutschland und seinen Führer. [Runo.] *Forum* 1–2/1942, *Sondernummer für Deutschland*, 1–2. (1942a)

W[ettenhovi]-Aspa, S[igurd]: Mångfrestaren Strindberg grep stundom till penna och pensel. Av S. W.-Aspa. *Hufvudstadsbladet* 10.5.1942. (1942b)

Wettenhovi-Aspan teosten mainosmateriaali

Genius-Verlag: *Von Wettenhovi-Aspa sind bisher im Genius-Verlag Amsterdam Wien / Zürich folgende zeitgenössische Werke erschienen:* Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen. Eingeleitet von Philipp Paneth. [...] August Strindberg intim. Persönliche Aufzeichnungen eines Zeitgenossen. [...] [Nelisivuinen mainoslehtinen]. Genius-Verlag, Leipzig. K. F. Puromiehen Kirjapaino O.-Y., Helsinki 1935.

K.F. Puromiehen kirjapaino O.Y.: *Wettenhovi-Aspa'n fenno-egyptiläispropagandasta ulkomailla.* [Yksipuolinen mainosliuska (61 × 27 cm) julkaistu myös *Uudessa Suomessa* 4.10.1936 K. F. Puromiehen kirjapaino O. Y.:n ilmoituksena.]

K. F. Puromiehen kirjapaino O.Y., Helsinki. S.a. [1936]

K.F. Puromiehen kirjapaino O.Y.: *Wettenhovi-Aspa's filologiska nyorientering på erövringstag ute i Europa.* Überdruck von "Svenska Pressen" 10.10.36. [Yksipuolinen mainosliuska, julkaistu myös *Hufvudstadsbladetissa* 4.10.1936 K. F. Puromiehen kirjapaino O. Y.:n ilmoituksena.] K. F. Puromiehen kirjapaino O. Y., Helsinki 1936.

Aikalaiskirjallisuus

A. K.: Kalevala ja Egypti. Kirjallisuus. *Walwoja* 19.10.1935.

Aaltio, E.: Vettenhovi-Aspa arvosteltu Amerikassa. Suomen konsuli E. Aaltio. [E. Aaltio välittää nimimerkin A. K. arvostelun teoksesta *Kalevala ja Egypti*, ks. A.K. 1935.] Teoksessa *Wettenhovi-Aspa, Sigurd: Kalevala ja Egypti. Kulttuuri ja ”kulttuuri”-sanan alkuperä. Ylipainos Forum’ista N:o 6 1935*, [7 – 8].

André: Maître. *Uusi Aura* 29.2.1928.

B. F.: Fra den frie finske Udstilling. *Tillæg til Aftenposten* 17.1.1901.

Bok-fyren: ”Finlands gyllene bok”. *Fyren* 26–27/1915, 4.

B[randes], G[eorg]: Wetterhof-Asp. [sic] „Pro Patria“. *Politiken* 31.1.1901.

Brockhaus. *Handbuch des Wissens in vier Bänden. Sechste gänzlich umgearbeitete und wesentlich vermehrte Auflage von Brockhaus’ Kleinem Konversations-Lexikon. Mit 7500 Abbildungen und Karten im Text und auf 160 einfarbigen und 80 bunten Tafel- und Kartenseiten und mit 70 Übersichten und Zeittafeln. Erster Band A–E.* F. A. Brockhaus, Leipzig 1921.

Ekholm, Hugo J[ohannes]: Svensk allmogen i Sydfinland. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, 70–79.

Eklund, Artur: Ras, kultur, politik. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, 1–23.

E[rvast], P[ekka]: Kirjallisuutta. *Wettenhovi-Aspa: Finlands Gyllene Bok. Tietäjä. Teosofinen aikakauskirja*. 7–8/1915, 309. [Julkaistu mainoksen yhteydessä myös *Sunnuntaissa* 27.2.1916 ja 25.2.1917.] (1915a)

[Ervast, Pekka]: Toimittajalta. *Tietäjä. Teosofinen aikakauskirja*. 12/1915, 495–499. (1915b)

Ervast, Pekka: *Kalevalan avain*. (1916) Näköispainos teoksen v. 1939 ilmestyneestä toisesta painoksesta. Arvi. A. Karisto Oy, Hämeenlinna (1916, 1939) 1985.

[Ervast, Pekka]: Toimittajalta. *Tietäjä. Teosofinen aikakauskirja*. 1/1917, 2–9.

Ervast, Pekka: Onko Kalevala „pyhä” kirja? Suomalaista salatiedettä. II. Kirjottanut Pekka Ervast. Näköispainos. (Ensimmäisestä painoksesta vuodelta 1918.) Metafyysisiä tutkielmia II. Ruusu-Ristin kirjallisuusseura r. y. ja Kristosofinen kirjallisuusseura r. y., Hämeenlinna 1982.

[Eskelinen, Artturi Antero]: *Esitys eräiden tehtävien suorittamisesta ympyrän ja suoran avulla*. Kuopio 1945.

Gleye, Arthur: *Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur*. Eesti kirjastusühisus, Tallinn 1937.

[von] **Grönhagen, Yrjö:** *Himmelerin salaseura*. Kansankirja, Helsinki 1948.

Hedengren, Johannes: Drag ur språkfrågans utveckling och språkpartiernas kamp. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, 112–135.

Heikkiläinen, Iiska [Santeri Alkio]: „Suomen kultainen kirja.” Suomenkieli maailman vanhimpia, noin 20,000 vuotta vanha siivistyskieli. Niin väittää Wettenhovi-Aspa. *Ilkka* 18.1.1916. (1916a)

Heikkiläinen, Iiska [Santeri Alkio]: „Suomen kultainen kirja.” Suomenkieli maailman vanhimpia, noin 10,000 [sic] vuotta vanha sivistyskieli. Niin väittää Vettenhovi-Aspa. *Vappulehti*. Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2 – *Majbladet*. Telegrambladets Prof-N:o 2 1916. (1916b)

Hr X. [Ture Janson]: En pamflettist. *Hufvudstadsbladet* 8.6.1915.

Jaska: Katsaus mailman menoon. 342. *Ilkka* 8.4.1916.

Kalevala. Uuden *Kalevalan* yhdeksästoista painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. 14. osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1935.

Kianto, Ilmari: *Wettenhovi-Aspan eriskummallinen riemujuhlajulkaisu: ”Kalevala ja Egypti”*. S.n. S.l. S.a. [Helsinki 1935, kaksisivuinen eripainos *Ajan Suunnasta*.] (1935a)

Kianto, Ilmari: Sigurd Wettenhovi-Aspa 65-vuotias. *Forum* 4/1935, 9. (1935b)

Klingstedt, F. W.: Förfinskningen i städerna. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, 96–111.

Konstfyren [Alex Federley?]: Den Fria Utställningen. *Fyren* 8/1898, 63–64. [Artikkelin piirrookset ovat Federleyn signeeraamia.]

Laitinen, Erik: Wettenhovi-Aspa – nero vai utopisti? *Miesten kesken* 12/1951, 12–13, 30.

Lappalainen, Hanna: Kalevala ja Egypti. *Naisten ääni* 7/1935, 109–110. (1935a)

Lappalainen, Hanna: *Kalevala ja Egypti. Ylipainos Naisten Äänestä N:o 7. – 1935*. S.n. S.l. 1935. (1935b)

Lappalainen, Hanna: Välähdyksiä Wettenhovi-Aspan elämäntyöstä. I. Wettenhovi-Aspa monipuolisena kansalaisena. *Forum* 1/1940, 3–10. (1940a)

Lappalainen, Hanna: Välähdyksiä Wettenhovi-Aspan elämäntyöstä. II. [Wettenhovi-Aspa taiteilijana.] *Forum* 2/1940, 31–43. (1940b)

Lappalainen, Hanna: Välähdyksiä Wettenhovi-Aspan elämäntyöstä. III. Wettenhovi-Aspa kirjailijana. *Forum* 3–4/1940, 61–70. (1940c)

Lappalainen, Hanna: Välähdyksiä Wettenhovi-Aspan elämäntyöstä. [IV. Wettenhovi-Aspa kielentutkijana.] *Forum* 1–2/1941, 5–16. [Julkaistu myös 16-sivuisena eripainoksena *Ylipainos Kulttuurijulkaisu FORUM'ista n:o 1--2 v. 1941*. Kirjapaino Kiila. Helsinki 1941. Eripainoksessa on Hanna Lappalaisen artikkelin lisäksi lehden pääkirjoitus Lassila 1941.]

Lassila, Ilmo: Abessinia. *Forum* 6/1935, 2–3.

[**Lassila, Ilmo:** Kalevala 105-vuotias. *Forum* 1–2/1941, 1–2.

L[eino], E[ino]: ”Lauantai-iltoja.” S. Wettenhovi-Aspan suomalaiskansallinen juhlanäytelmä. *Sunnuntai* 25.2.1917. [Julkaistu myös teoksissa Wettenhovi-Aspa 1935g, 9–12; Lappalainen 1940c, 68; Leino 1979, 264–266] (1917a)

Leino, Eino: *Leirivalkeat. Runoja*. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1917. [Kokoelma sisältää kolmen Sigurd Wettenhovi-Aspan runon käännökset runokokoelman kolmannessa osassa ”Käännöksiä ja mukaelmia”, 229–235.] (1917b)

Leino, Eino: S. Wettenhovi-Aspa. Lördagskvällar. Lauantai-iltoja. S. Wettenhovi-Aspan suomalaiskansallinen juhlanäytelmä. (25.2.1917) Teoksessa *Pohjolan kirjailijoita. Esseitä, arviointeja, arvosteluja kirjallisuuden ja näyttämötaiteen aloilta*. Toimittanut Aarre M. Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 354. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1979, 264–266.

Lille, Axel: Vår framtid. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, 182–192.

Louhi, E. A.: *The Delaware Finns or the First Permanent Settlements in Pennsylvania, Delaware, West New Jersey and Eastern Part of Maryland*. The Humanity Press Publishers, New York 1925.

Lundmark, Knut: Karl Börjesson och August Strindberg. Teoksessa *Karl Börjesson 1877–1941. En minnesbok*. Svenska Antikvariatföreningen, Stockholm 1942, 82–106.

Lyy, Toivo: Eräs hengen ja suomalaisuuden ritari. *Suomen Kuvalehti* 19/1940, 486, 493.

Lönnqvist, Elias: Mistä johtuu sana cultūra? *Sunnuntai* 20.2.1916.

Lönnqvist, Elias: *Suomenkieli kaikkien kulttuurikielten avaimena*. Kirjoittanut Elias Lönnqvist. Tekijän kustantama. Huopalahti 1931.

Lönnqvist, Elias: *Suomenkieli kaikkien kulttuurikielten avaimena. II osa*. [Sisältää myös I osan.] Tekijän kustantama. Helsinki 1945.

Martha, Jules: *La langue étrusque. Affinités ougro-finnoises. Précis grammatical. Textes traduits et commentés. Dictionnaire étymologique*. Ernest Leroux, éditeur, Paris 1913.

Mela, Aimo: *Pekka Ervast. Kirjailija – teosofian tutkija – kristillinen mystikko.* Ruusu-Ristin Kirjallisuusseura r.y., Helsinki 1956.

Nikander, Gabriel: Språkgränsen efter 1800. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden.* Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, 44–69.

Nordenstreng, Rolf: Strindberg som språkforskare. *Finsk Tidskrift*, senare halfåret 1910, tom LXIX, 365–369.

Nordman, C[arl] A[xel]: Förfäder och fornfinnar. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden.* Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, 24–43.

Olli [Väinö Nuorteva]: Wäinämöinen egytiläisenä. *Uusi Suomi* 27.2.1935.

Ounas, Waldemar: Suomen kielen kunniaksi. *Sunnuntai* 24.9.1916.

Pallas, Peter Simon: *Linguarum totius orbis vocabularia comparativa.* Band 1. Nachdruck der Ausgabe St. Petersburg 1786. Herausgegeben und mit einem Vorwort versehen von Harald Haarmann. Helmut Buske Verlag, Hamburg 1977.

Paneth, Philippe [sic]: Wettenhovi-Aspa. Teoksessa **Wettenhovi-Aspa, Sigurd:** *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen.* Eingeleitet von Philipp Paneth. Genius-Verlag, Leipzig (Helsinki) 1935, I–VIII. (1935a)

Paneth, [Philipp], Tri: Wettenhovi-Aspa, hengen jättiläinen Pohjois-Euroopassa. Teoksessa **Wettenhovi-Aspa, Sigurd:** *Kalevala ja Egypti. Kulttuuri ja ”kulttuuri”-sanan alkuperä.* *Ylipainos Forum’ista* N:o 6 1935, [5 – 6]. (1935b)

Peladan, Sar Mérodack J.: *Amphithéâtre des Sciences mortes. Comment on devient Mage. Éthique. Avec un Portrait pittoresque gravé par G. Poirel.* Chamuel, Éditeur, Paris 1892.

Peladan, Sar Mérodack J.: *Amphithéâtre des Sciences mortes. Comment on devient Fée. Érotique. Avec Portrait du Sar héliogravé.* Chamuel, Éditeur, Paris 1893.

Pontán, Einar: Efter 1905. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden.* Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, 136–181.

Poukka, Helmi: Etruskia suomeksi. Helsinki 1972.

Raekallio, J.: Suomentajan esilause. Teoksessa **Wettenhovi-Aspa, Sigurd:** *Suomen kultainen kirja I.* Suomentanut J. Raekallio. Painettu Hakaniemen kirjapainossa Helsingissä. [Hakaniemen kirjakauppa,] Helsinki 1915, 7–8. [Julkaistu myös teoksissa Wettenhovi-Aspa (toim.) 1916m; Wettenhovi-Aspa 1935g, 19–20.]

Sepia [Rafael Lindqvist]: Vidare vyer! Till en knorrande Åbo-kollega. *Fyren* 31/1904, 2–3.

Sepia [Rafael Lindqvist]: Finlands störste skämtare. *Fyren* 30/1911, 2–4.

Sepia [Rafael Lindqvist]: Modern språkforskning. *Fyren* 4/1912, 5. (1912a)

Sepia [Rafael Lindqvist]: Språkforskning och språkkritik – eller August, Sigurd och Rolf. *Fyren* 10/1912, 4–5. (1912b)

Sepia [Rafael Lindqvist]: ”Pro Patria”. Dikter af *Sigurd Wetterhoff-Asp* och *Georg Fraser* – med refränger ur deras bref, polemiker och lefverne. *Fyren* 16/1914, 2–3.

Spex [Rafael Lindqvist]: Strindberg. *Fyren* 27/1908, 5.

Strindberg, August: *Antibarbarus. I. Det är En vidlyftig undersökning om grundämnenas natur och ett nytt betraktelsesätt af de kemiska operationernas förlopp enligt den rådande monist-teorien om naturens allhet & enhet, sådan den af Darwin och Hæckel tillämpats på de andra naturvetenskaperna. Sammanskrifvet i Brünn (Mähren) MDCCCXCIII af August Strindberg samt försedt med rättelser och tillägg MDCCCXCV.* Tryck och förlag bröderna Lagerström, Stockholm 1906.

Strindberg, August: *En blå bok II. (En ny blå bok. 1908.) August Strindbergs Samlade Verk 66.* Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Gunnar Ollén. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1908) 1999.

Strindberg, August: *En blå bok III–IV. (En blå bok. Avdelning III. 1908; En extra blå bok. 1912; Register till en blå bok. 1912.) August Strindbergs Samlade Verk 67.* Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Gunnar Ollén. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1908, 1912) 2000.

Strindberg, August: *Bibliska egennamn med ordfränder I klassiska och levande språk* (1910). Teoksessa **Strindberg, August: Språkvetenskapliga skrifter I. August Strindbergs Samlade Verk 69.** Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Camilla Kretz och Bo Ralph. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1910) 2009, 7–124. (2009a)

Strindberg, August: *Modersmålets anor. Svenska ordfränder I klassiska och levande språk* (1910). Teoksessa **Strindberg, August: Språkvetenskapliga skrifter I. August Strindbergs Samlade Verk 69.** Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Camilla Kretz och Bo Ralph. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1910) 2009, 125–176. (2009b)

Strindberg, August: *Sveriges anor* (1911). Teoksessa **Strindberg, August: Språkvetenskapliga skrifter I. August Strindbergs Samlade Verk 69.** Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Camilla Kretz och Bo Ralph. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1911) 2009, 177–258. (2009c)

Strindberg, August: *Världsspråkens rötter* (1911). Teoksessa **Strindberg, August: Språkvetenskapliga skrifter II. August Strindbergs Samlade Verk 70.** Nationalupplaga.

Texten redigerad och kommenterad av Camilla Kretz och Bo Ralph. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1911) 2009, 7–189. (2009d)

Strindberg, August: *Kina och Japan* (1911). Teoksessa *Strindberg, August: Språkvetenskapliga skrifter II. August Strindbergs Samlade Verk 70*. Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Camilla Kretz och Bo Ralph. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1911) 2009, 191–254. (2009e)

Strindberg, August: Beträktelser på Födelsedagen med anledning av Sjukdomen. (Afton-Tidningen 22.1.1912.) Teoksessa *Strindberg, August: Essäer, tidningsartiklar och andra prosatexter 1900–1912. August Strindbergs Samlade Verk 71*. Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Conny Svensson. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm (1912) 2004, 192–194. (1912a)

Strindberg, August: Mietteitä syntymäpäivänä sairauden johdosta. Kirj. *August Strindberg*. Suomennos. *Suomi* 4.2.1912. (1912b)

Strindberg, August: *Kinesiska språkets härkomst* (1912). Teoksessa *Strindberg, August: Samlade skrifter av August Strindberg. Femtioandra delen. Språkvetenskapliga studier*. Albert Bonniers förlag, Stockholm (1912) 1920, 467–499.

Svenska studenters partidelegation: [Esipuhe]. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, [3].

Söderhjelm, Werner: Strindberg ja Suomi. Muutamia muistiinpanoja. Teoksessa *Söderhjelm, Werner: Kotimaisia kulttuurikuvia*. Suomentanut Helle Cannelin. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1920, 189–208.

Tiitus [Ilmari Kivinen]: Kalevala ja Egypti. *Helsingin Sanomat* 19.3.1935.

Tiitus [Ilmari Kivinen]: S. Vettenhovi-Aspa 60-vuotias. *Helsingin Sanomat* 7.5.1930. *Uuden ajan Kynnyksellä. Suomen Työväen Alpumi 1900*. Työväen Sanomalehti-Osakeyhtiö, Helsinki 1900.

T. Ö.: Ett jätteverk. *Åbo Underrättelser* 14.11.1936.

Vallgren, Ville: Ville Vallgrens ABC-bok med bilder. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1916.

Vallgren, Ville: *Pariisin Villen ruokasaarna*. Alkuteos: *Wille-Gubbens Matkatekes* (1921). Suomentanut Kyllikki Villa. 3. painos. Kustannusosakeyhtiö Taide, Helsinki 2003.

Vallgren, Ville: Wetterhoff-Asp och Strindberg. *Åbo Underrättelser* 28.3.1928.

V[alvanne], V[äinö] H[eikki]: Jälleensyntyminen Kalevalassa. (15.8.1911.) Teoksessa *Tietäjä 1911. Teosofinen Aikakauskirja*. Toimittaja: Pekka Ervast. Näköispainos. Hämeenlinna 2002, *Tietäjä* 7–8/1911, 196 – 210.

V.H.V. [Väinö Heikki Valvanne]: *Jälleensyntyminen Kalevalassa ja Egyptissä*. Tietäjä 1911. Biokustannus Oy. S.l. S.a.

Wiik, K[arl] H[arald]: Hra Wettenhovi-Aspan kielitieteellisistä menetelmistä. *Suomen Sosialidemokraatti* 18.4.1934.

Wikman, K[arl] Rob[ert] V[illehard]: Österbottens svenskar. Teoksessa *Svenskt i Finland. Ställning och strävanden*. Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1914, 80–95.

W[ilkuna], K[yösti]: August Strindbergin wertalewia kielitutkimuksia. (Muutamia poimintoja hänen viimeisestä teoksestaan.) *Uusi Suometar* 1.5.1910.

Wirkkala, Ilmari: Kalevala ja Egypti. *Aitosuomalainen* 28.5.1935.

Vuorio, Eetu: *Suomalaiset välimeren auringon alla*. Kuopio 1931.

X. : Ulkopoliittisia näköaloja. Tri Paneth – Karjalan ja Inkerin ystävä! *Ajan Suunta* 8.1.1936.

Öhquist, Johannes: *Suomen taiteen historia*. Suomennoksen (tekijän saksankielisestä käsikirjoituksesta) on suorittanut rouva Helmi Setälä. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1912.

Kirjeet ja päiväkirjat

Joyce, James: *Letters of James Joyce. [Volume I.]* Edited by Stuart Gilbert. Faber and Faber, London 1957.

Joyce, James: *Letters of James Joyce. Volume III.* Edited by Richard Ellmann. Faber and Faber, London 1966.

Kortelainen, Anna: Niin kutsuttu sydämeni. Albert Edelfeltin kirjeet äidilleen 1873–1901. Kirjeet suomentanut Sirpa Kähkönen. Otava, Helsinki 2001.

Sibelius, Aino – Sibelius, Jean: *Tulen synty. Aino ja Jean Sibeliuksen kirjeenvaihtoa 1892–1904*. Toimittanut SuviSirkku Talas. Suomennokset Oili Suominen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 910. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.

Sibelius, Jean: *Dagbok 1909–1944*. Utgiven av Fabian Dahlström. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 681. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors. Bokförlaget Atlantis, Stockholm, Helsingfors 2005.

Strindberg, August: *August Strindbergs brev X. Februari 1894–april 1895*. Utgivna av Torsten Eklund. Strindbergssällskapets skrifter. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1968.

Strindberg, August: *August Strindbergs brev XIII. September 1898–december 1900.* Utgivna av Torsten Eklund. Strindbergssällskapets skrifter. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1972.

Strindberg, August: *August Strindbergs brev XX. Juni 1911–maj 1912.* Utgivna av Björn Meidal. Strindbergssällskapets skrifter. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1996.

Strindberg, August: *August Strindbergs brev XXII. Supplement 1893–1912. Med generalregister.* Utgivna av Björn Meidal. Strindbergssällskapets skrifter. Albert Bonniers förlag, Stockholm 2001.

Muistelmat

Halonen, Antti: *Taiteen juhlaa ja arkea. Tuusulan taiteilijasiirtolan värikkäitä vaiheita Kivistä Sibeliukseen.* (1951) Kolmas painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1982.

Jalas, Jussi: *Elämäni teemat.* Toimittanut Olavi Lehmuksela. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1981.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aftenposten, Tillæg til Aftenposten, København 1901.

Aitosuomalainen, Helsinki 1935.

Ajan Suunta, Helsinki 1935–1936.

L' Assiette au Beurre, Paris 1902–1905.⁴⁴⁶

Dagens Press, Helsingfors 1914.

Finsk Tidskrift, Helsingfors 1910.

Fyren, Helsingfors 1898–1920.

Forum, Helsinki 1935–1942.

Helsingin Sanomat, Helsinki 1916–1935.

Hufvudstadsbladet, Helsingfors 1892–1962.

Humanitas, Helsingfors 1898.

Ilkka, Vaasa 1916.

Maailman kaiku, Helsinki 1935.

⁴⁴⁶ Osa numeroista on luettavissa Internetissä. Ks. jäljempänä Tietokannat ja Internet-sivustot.

- Miesten kesken*, Helsinki 1952.
- Naisten Ääni*, Helsinki 1935
- Nya Hyfydstadsbladet*, Helsingfors 1909.
- Nya Pressen*, Helsingfors 1894–1898.
- Politiken*, København 1901.
- Pyrkijä*, Laihia 1916.
- Siniristi*, Helsinki 1936.
- Socialdemokraten*, København 1906.
- Sunnuntai*, Helsinki 1915–1918.
- Svenska Tidningen*, Helsingfors 1920.
- Suomi. Suomen maataviljelevän väestön ja kansallisen sivistyksen äänenkannattaja*,
Tampere 15.12.1911–1.5.1912; Helsinki 6.5.–22.6.1912.
- Suomen Kuvalehti*, Helsinki 1922–1940.
- Suomen Sosialidemokraatti*, Helsinki 1934–1940.
- Sähkösanomalehti – Telegrambladet*, Helsinki – Helsingfors 1916.
- Tietäjä*, Helsinki 1911–1917.
- Uusi Aura*, Turku 1928.
- Uusi Suometar*, Helsinki 1910.
- Uusi Suomi*, Helsinki 1933–1936.
- Walwoja*, Calumet, Michigan 1935
- Vappulehti – Majbladet*, Helsinki – Helsingfors 1916.
- Veckans Krönika*, Helsingfors 1922–1923.
- Åbo Underrättelser*, Åbo 1912–1936.

Haastattelut

Lisa Luukkanen (o. s. Wetterhoff); valantehnyt kielenkääntäjä, synt. 1921. Haast. Pekka Pitkälä 24.9.2009. Nauhoite tekijän hallussa.

Tutkimuskirjallisuus

Ahlström, Stellan – Eklund, Torsten: [Kommentarer.] Teoksessa *Ögonvittnen. August Strindberg. Mannaår och ålderdom*. Redigering: Stellan Ahlström och Torsten Eklund. Wahlström & Widstrand, Stockholm 1961, passim.

Ahtokari, Reijo: *Salat ja valat. Vapaamuurarit suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkisuudessa 1756–1996*. Bibliotheca historica 54. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.

Ahtokari, Reijo: *Ruusu, miekka ja risti. Puoli vuosisataa kristillistä vapaamuurariutta Suomessa*. Suomen Rose Croix yhdistys ry., Helsinki 2008.

Anttila, Anu-Hanna – Kauranen, Ralf – Löytty, Olli – Pollari, Mikko – Rantanen, Pekka – Ruuska, Petri: *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino, Tampere 2009.

Anttonen, Erkki: Kalevalan uskonnollisia ja teosofisia tulkintoja 1900-luvun kuvataiteessa. Teoksessa *Kalevala kuvissa. 160 vuotta Kalevalan innoittamaa suomalaista taidetta*. Ateneumin julkaisut no 55. Päätoimittaja Riitta Ojanperä. Ateneumin taidemuseo / Valtion taidemuseo, Helsinki 2009, 184–197.

Apo, Satu: *Kansanlaulujen ääni 1700-luvun kirjallisuudessa*. Teoksessa *Herder, Suomi Eurooppa*. Toimittaneet Sakari Ollitervo ja Kari Immonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1060. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 216–264.

Appelbaum, Stanley: *French Satirical Drawings from “L’ Assiette au Beurre”*. *Selection, Translations and Text by Stanley Appelbaum*. Dover Publications, New York, N. Y. 1978.

Archambault, Sylvie: Pallas, Peter Simon. *Linguarum totius orbis vocabularia comparativa*. Ecole Nationale Supérieure Lettres et Sciences Humaines’in (Lyon) koordinoima, ranskalaisten korkeakoulujen yhteistyössä tuottama kielitieteellisten tekstien WWW-tietokanta *Corpus de Textes Linguistiques Fondamentaux*. (Luettu 12.1.2009.) http://ctlf.ens-lsh.fr/n_fiche.asp?num=5106

Bahtin, Mihail: *François Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru*. Alkuteos: *Tvoršestvo Fransua Rable i narodnaja kultura srednevekovja i renessansa* (1965). Suomentaneet Tapani Laine ja Paula Nieminen. Kustannus Oy Taifuuni, Helsinki 1995.

Balbierz, Jan: *Strindberg bland hieroglyfer*. Teoksessa *Strindbergiana. Tjugonde samlingen utgivna av Strindbergssällskapet*. Redaktör: Birgitta Steene. Atlantis, Stockholm 2005, 27–50.

Balbierz, Jan: Strindbergs Wunderkammer. Teoksessa *Strindbergiana. Tjugofjärde samlingen utgivna av Strindbergssällskapet*. Redaktör: Per Stam. Atlantis, Stockholm 2009, 112–128.

Bennich-Björkman, Bo: *Strindberg och Nordenskiölds japanska bibliotek*. Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis LXXVI. Kungl. Biblioteket, Stockholm 2007.

Berendsohn, Walter A.: *Strindbergsproblem. Essäer och studier*. Från det tyska manuskriptet av Knut Stubbendorff. Kooperativa förbundets bokförlag, Stockholm 1946.

Berendsohn, Walter A.: *Strindbergs sista levnadsår. Tiden i Blå Tornet 10 juli 1908–14 maj 1912*. Saxon & Lindströms förlag, Stockholm 1948.

Branch, Michael: Herderin vaikutus Anders Johan Sjögreniin ja sen seuraukset. Suomentanut Hannele Branch. Teoksessa *Herder, Suomi Eurooppa*. Toimittaneet Sakari Ollitervo ja Kari Immonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1060. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 312–355.

Carlson, Jöns: Kalevalan salainen oppi. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008, 416–425.

Culler, Jonathan: *Ferdinand de Saussure*. Alkuteos: Saussure (1976, uusittu laitos 1986). Suomennos: Risto Heiskala. Tutkijaliiton julkaisusarja 77. Tutkijaliitto, Helsinki 1994.

Eklund, Torsten: [Kommentarer.] Teoksessa *Strindberg, August: August Strindbergs brev X. Februari 1894–april 1895*. Utgivna av Torsten Eklund. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1968, passim.

Eklund, Torsten: [Kommentarer.] Teoksessa *Strindberg, August: August Strindbergs brev XIII. September 1898–december 1900*. Utgivna av Torsten Eklund. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1972, passim.

Dixmier, Élisabeth et Michel: *L' Assiette au Beurre. Revue satirique illustrée 1901–1912*. Collection du Centre d'histoire du syndicalisme dirigée par Jacques Droz et Jean Maitron. Librairie François Maspero, Paris 1974.

Ellis Davidson, H[ilda] R[oderick]: *Gods and Myths of Northern Europe*. (1964) Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex 1971.

Fewster, Derek: *Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History*. Studia Fennica Historica 11. Finnish Literature Society, Helsinki 2006.

Fewster, Derek: *Kalevala ja muinaisuuden politisoituminen*. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008, 190–205.

Foucault, Michel: *Tiedon arkeologia*. Alkuteos: *L'archéologie du savoir* (1969). Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Vastapaino, Tampere 2005.

Goldstein, Robert Justin: *Censorship of Political Caricature in Nineteenth-Century France*. The Kent State University Press. Kent, Ohio 1989.

Goss, Glenda Dawn: *Sibelius. A Composer's Life and the Awakening of Finland*. The University of Chicago Press, Chicago 2009. (2009a)

Goss, Glenda Dawn: *Vieläkö lähetämme hänelle sikareja? Sibelius, Amerikka ja amerikkalaiset. 24 tarinaa*. Suomeksi toimittanut Martti Haapakoski. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2009. (2009b)

Halén, Harry: Sigurd Wettenhovi-Aspan merkilliset mietteet. *Bibliophilos* 3/1972, 67–78.

Halén, Harry: Wettenhovi-Aspa, Sigurd (1870–1946) taidemaalari, kuvanveistäjä, kirjailija. Teoksessa *Suomen kansallisbiografia 10. Trana-Österman*. *Studia Biographica* 3:10. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2007, 464–465.

Halén, Harry – Tukkinen Tauno: *Elämän ja kuoleman kello. Sigurd Wettenhovi-Aspan elämä ja teot*. Otava, Helsinki 1984.

Hanski, Jari: *Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918–1944*. Kirja kerrallaan, Helsinki 2006.

Heiskanen, Seppo: Piirteitä Sigurd Wettenhovi-Aspasta ja hänen taiteestaan. Proseminariesitelmä fil. tri Kalevi Pöykön johtamassa taidehistorian proseminaarissa [Helsingin yliopistossa] 2.3.1973. (Kopio tekijän hallussa.)

Hentilä, Seppo: Historiapoliittikka – *Holocaust* ja historian poliittinen käyttö. Teoksessa *Jokapäiväinen historia*. Tietolipas 177. Toimittaneet Jorma Kalela ja Ilari Lindroos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001, 26–49.

Hettne, Björn – Sörlin, Sverker – Østergård, Uffe: *Den globala nationalismen. Nationalstatens historia och framtid*. SNS Förlag, Stockholm 1998.

Hirvonen, Maija: *Salanimet ja nimimerkit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja 16. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto, BTJ-Kirjastopalvelu, Helsinki 2000.

Holmio, Armas K[ustaa] E[nsio]: *Michiganin suomalaisten historia*. Michiganin Suomalaisten Historia-Seura, Society for the Publication of the History of Michigan Finns, Hancock, Michigan. 1967.

Holthoer, Rostislav: *Muinaisen Egyptin kulttuuri*. (1994) Otava, Helsinki 2001.

Hämäläinen, Pekka Kalevi: *Kielitaistelu Suomessa 1917–1939*. Englanninkielisestä käsikirjoituksesta suomentanut Osmo Mäkeläinen. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1968.

Iitiä, Inkamajja: Sigurd Wetterhoff-Asp[:] Katuva Juudas, 1895. Teoksessa *Heijastuksia lasissa. Daniel Nyblin taideteosvalokuvaajana Suomessa 1879–1904*. Kuvataiteen Keskusarkisto 6. Toim. Erkki Anttonen. Valtion taidemuseo / Kuvataiteen keskusarkisto, Helsinki 1999, 84–85. (1999a)

Iitiä, Inkamajja: Sigurd Wetterhoff-Asp[:] Tuhlaajapoika, 1900. Teoksessa *Heijastuksia lasissa. Daniel Nyblin taideteosvalokuvaajana Suomessa 1879–1904*. Kuvataiteen Keskusarkisto 6. Toim. Erkki Anttonen. Valtion taidemuseo / Kuvataiteen keskusarkisto, Helsinki 1999, 82–83. (1999b)

Jonsson, Hans: Hebreiskan, urspråk och diverse språkjämförelser. Teoksessa *Strindberg, August: En blå bok II. En ny blå bok. (1908) August Strindbergs Samlade Verk 66*. Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Gunnar Ollén. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm 1999, 1093–1098.

Järv, Harry: Sampomyten: Ett problem i kalevalaforskningen. Teoksessa *Järv, Harry: Trollkarl eller lärling? Om krafter och maktstrukturer I samhället*. Atlantis, Stockholm 1986, 204–236.

Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia. Teoksessa *Jokapäiväinen historia*. Tietolipas 177. Toimittaneet Jorma Kalela ja Ilari Lindroos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001, 11–25.

Kemiläinen, Aira: *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti*. Historiallisia tutkimuksia 177. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1993.

Kero, Reino: Amerikan siirtolaiset eivät halunneet samaistua mongoleihin. Suomalaiset olivat kaukasialaisia. *Turun Sanomat* 28.2.1996.

Klinge, Matti: *Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*. Taskutieto 100. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo – Helsinki 1972.

Klinge, Matti: *Ylioppilaskunnan historia. Kolmas osa 1872–1917. K.P.T:stä jääkäreihin*. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta ja Oy Gaudeamus Ab, Helsinki 1978. (1978a).

Klinge, Matti: *Ylioppilaskunnan historia. Neljäs osa 1918–1960. Itsenäisen Suomen ylioppilaat*. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta ja Oy Gaudeamus Ab, Helsinki 1978. (1978b).

Knuuttila, Seppo: Muita kalevaloita – kuvitelmia ja kilpailijoita. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1179, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008, 382–399.

Konttinen, Riitta: *Sammon takojat. Nuoren Suomen taiteilijat ja suomalaisuuden kuvat.* Otava, Helsinki 2001.

Kortelainen, Anna: *Albert Edelfeltin fantasmagoria: Nainen, ”Japani”, tavaratalo.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 886. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002. (2002a)

Kortelainen, Anna: *Virginie! Albert Edelfeltin rakastajattaren tarina.* Tammi, Helsinki 2002. (2002b)

Kortelainen, Anna: *Naisen tie. L. Onervan kapina.* Otava, Helsinki 2006.

Kretz, Camilla – Ralph, Bo: Kommentarer. Teoksessa *Strindberg, August: Språkvetenskapliga skrifter I. August Strindbergs Samlade Verk 69.* Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Camilla Kretz och Bo Ralph. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm 2009, 259–315.

Lagercrantz, Olof: *August Strindberg.* (1979) Suomentanut Rauno Ekholm. Tammi, Helsinki 1980.

Laine, Leena: Asp, Mathilda (1840–1920) voimistelunopetuksen kouluttaja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Biografiakeskuksen WWW-sivusto *Suomen kansallisbiografia.* Julkaistu 11.10.2000. (Luettu 12.1.2010.)

<http://www.kansallisbiografia.fi/>

Landgren, Lars-Folke: Asp, Georg (1834–1901) anatomian professori, voimistelunopetuksen kehittäjä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Biografiakeskuksen WWW-sivusto *Suomen kansallisbiografia.* Julkaistu 20.10.2002. (Luettu 12.1.2010.)

<http://www.kansallisbiografia.fi/>

Lindström, Hans: *Strindberg och böckerna I. Biblioteken 1883, 1892 och 1912.* Förteckningar och kommentarer av Hans Lindström. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet 36, [Stockholm] 1977.

Lintinen, Jaakko: Miten käy Aspan perinnön? *Taide* 2/1982, 54.

Lundmark, Knut: *Strindberg. Geniet – Sökaren – Människan.* Nordisk Rotogravyr, Stockholm 1948.

Lüdtke, Jens: Pallas, Peter Simon. Teoksessa *Lexicon grammaticorum. Who's Who in the History of World Linguistics.* Edited by Harro Stammerjohann. English-Language editor James Kerr. Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1996, 688.

Masonen, Pekka: Revolution has no use for savants: A Fenno-Egyptian view of Afrocentrism. *Afrique & Histoire* n:o 1, septembre 2003, 169-208. (Luettu 12.1.2010.)

http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=AFHI&ID_NUMPUBLIE=AFHI_001&ID_ARTICLE=AFHI_001_0169#

Meidal, Björn: [Kommentarer]. Teoksessa *Strindberg, August: August Strindbergs brev XX. Juni 1911–maj 1912*. Utgivna av Björn Meidal. Albert Bonniers förlag, Stockholm 1996, passim.

Meinander, Henrik: Idrottsjournalistiska krigskonjunkturer. Teoksessa *Meinander, Henrik: Den nödvändiga grannen. Studier & inlägg*. Schildts Förlags Ab, Helsingfors 2002, 87–100.

Meyer, Michael: *Strindberg. A Biography*. Secker & Warburg, London 1985.

Miilumäki, Risto: *Un commentaire bizarre*. Finnish elements in James Joyce's Notebook VI.B.48. Teoksessa *Joyce-tick. Finnish Readings of Joyce's Major Works*. Edited by Risto Miilumäki, Kristiina Peltonen, Eila Rantonen, H. K. Riikonen. Taiteiden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 24. Turun yliopisto, Turku 1991.

Moses, Wilson Jeremiah: *Afrotopia. The Roots of African American Popular History*. Cambridge University Press, Cambridge 1998.

Mylläri, Juhani: *Poliittinen karikatyyri suomalaisissa pilalehdissä 1868–1917. Taidehistoriallinen ja -teoreettinen tutkimus poliittisen karikatyyrin olemuksesta ja viestintäkeinoista*. Jyväskylä Studies in the Arts 19. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1983.

Myllyntaus, Timo: Tulevaisuus syntyy visioista. Vuoksen kosket vuosisadan vaihteen sähköistysuunnitelmissa. *Tekniikan Waiheita* 2/2001, 45–56.

Olender, Maurice: Europe, or How to Escape Babel. *History & Theory*, Vol 33, No. 4, Theme Issue 33: *Proof and Persuasion in History* (December 1994), 5-25.

Pakkanen, Veikko: Teosluettelo. Teoksessa *Heijastuksia lasissa. Daniel Nyblin taideteosvalokuvaajana Suomessa 1879–1904*. Kuvataiteen Keskusarkisto 6. Toim. Erkki Anttonen. Valtion taidemuseo / Kuvataiteen keskusarkisto, Helsinki 1999,

Peltonen, Matti: Clues, Margins and Monads: The Micro-Macro Link in Historical Research. *History & Theory*, Vol 40, No. 3 (October 2001), 347-359.

Petersson, Håkan: *Nationalstaten och arkeologin. 100 år av neolitisk forskningshistoria och dess relationer till samhällspolitiska förändringar*. Gotarc Series B. Gothenburg archaeological theses No. 43. Coast to coast -books No. 15. Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet, Göteborg 2007.

Piela, Ulla: 1900-luvun Kalevala-taiteilijoita. Teoksessa *Kalevalan kulttuurihistoria*. Toimittaneet Ulla Piela, Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen. Suomalaisen Kirjallisuus-

den Seuran Toimituksia 1179, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008, 80–81.

Pitkälä, Pekka: Suomalaiset – etruskeja Atlantiksesta. Wettenhovi-Aspan perilliset. *Kritiikki* 3/1998, 63–70.

Pitkälä, Pekka: Pseudotieteen uudet suunnat. Wettenhovi-Aspan perilliset, osa II. *Kritiikki* 2/1999, 32–38.

Pringle, Heather: *Himmlerin suuri suunnitelma. Arjalaisen herrakansan etsintä.* Alkuteos: The Master Plan. Himmler's Scholars and the Holocaust. (2006). Suomentaneet Vappu Orlov ja Anna Orlova. Bazar, Helsinki 2009.

Rahikainen, Agneta: August Strindberg och finngubbarna. Några Strindbergdokument i Historiska och litteraturhistoriska arkivet. *Källan. Svenska Litteratursällskapet informerar* 1/1999, 4–8.

Railo, Eino: *Kyösti Wilkuna ihmisenä kirjailijana itsenäisyysmiehenä. Edellinen osa.* Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1930.

Rajala, Panu: *Unio Mystica. Mika Waltarin elämä ja teokset.* Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2008.

Regnell, Astrid: *Att se stjärnor på ljusa dagen. Förvandling och försoning i August Strindbergs* En blå bok. ellerströms förlag, Lund 2009.

Riikonen, Hannu K.: ”Sanat ovat huoranlapsia.” Pentti Saarikoski ja etymologia. Teoksessa **Riikonen, Hannu K.:** *Töitä ja päiviä. Tutkielmia Pentti Saarikosken myöhäistuotannosta.* Suomi 165. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.

Robinson, Michael: *An International Annotated Bibliography of Strindberg Studies 1870–2005. Volume Three: Autobiographies, Novels, Poetry, Letters, Historical Works, Natural History And Science, Linguistics, Painting And The Other Arts, Politics, Psychopathology, Biography, Miscellaneous, Dissertations.* Compiled, annotated and edited by Michael Robinson. Modern Humanities Research Association Bibliographies 4. Modern Humanities Research Association, London 2008.

Rohnström, John: Strindbergs mongoliska studier. Ett nyfunnet Strindbergsmanuskript. Teoksessa *Bibliotek och historia. Festskrift till Uno Willers.* Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis XII. Redaktör Åke Lilliestam. Kungl. Biblioteket, Stockholm 1971, 290–305.

Rokem, Freddie: Strindberg and the Codes of the Hebrew Language. Teoksessa **Rokem, Freddie:** *Strindberg's Secret Codes.* Norvik Press, University of East Anglia, Norwich 2004, 167–184.

Saastamoinen, Kari: Michel Foucault historiallisuudesta. Teoksessa *Hyveestä, tiedosta ja vallasta. Aatehistoriallisia tutkielmia*. Toimittanut Katariina Mustakallio. Historiallisen yhdistyksen julkaisuja N:o 3. Suomen historiallinen yhdistys, Helsinki 1986.

Sarajas-Korte, Salme: *Suomen varhaisymbolismi ja sen lähteet. Tutkielma Suomen maalaustaiteesta 1891–1895*. Otava, Helsinki 1966.

Scavenius, Bente: *Den frie Udstilling i 100 år. Den frie Udstilling i kommission hos Borgens Forlag, København 1991*.

Siukonen, Jyrki: [Johdanto.] Teoksessa *Swedenborg, Emanuel: Clavis Hieroglyphica. Hieroglyfinen avain ja muita filosofisia tekstejä*. Suomentanut ja johdannolla varustanut Jyrki Siukonen. Gaudeamus, Helsinki 2000, 7–113.

Smith, Anthony D.: *Chosen Peoples. Sacred Sources of National Identity*. Oxford University Press, Oxford 2003.

Suomala, Jussi: *Luotsikatu neljä 1906–2006. Vuosisata katajanokkalaisen jugendtalon elämää*. Multikustannus, Helsinki 2006.

Svensson, Conny: Kommentarer. Teoksessa **Strindberg, August:** *Essäer, tidningsartiklar och andra prosatexter 1900–1912. August Strindbergs Samlade Verk 71*. Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Conny Svensson. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm 2004, 225–445.

Taurivuo, Niilo: Symbolikielen sanoma TS:n merkissä osa 1/2. Niilo Taurivuon yleisöesitelmä 4.2.1962. *Teosofi* 2/2008, 26–28.

Tawaststjerna, Erik: *Jean Sibelius V.* (1988) Juhlalaitos. Otava, Helsinki 1989.

Toulmin, Stephen: *Kosmopolis. Kuinka uusi aika hukkasi humanismin perinnön*. Alkuteos: *Cosmopolis. The Hidden Agenda of Modernity.* (1990). Suomentanut Matti Kinnunen. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1998.

Troy, Lana: Hieroglyfer. Teoksessa **Strindberg, August:** *En blå bok II. En ny blå bok.* (1908) *August Strindbergs Samlade Verk 66*. Nationalupplaga. Texten redigerad och kommenterad av Gunnar Ollén. Stockholms universitet, Norstedts, Stockholm 1999, 1092–1093.

Tuusvuori, Jarkko S.: *Kulttuurilehti 1771–2007*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1131. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2007.

Urpilainen, Erkki: *Algot Scarin ja gööttiläisen historiankirjoituksen mureneminen Ruotsissa 1700-luvun alkupuolella*. Historiallisia tutkimuksia 171. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1993.

Urpilainen, Erkki: Gööttiläiset kuninkaas. *Kaltio* 2/2002. (Luettu 12.1.2010.)

<http://www.kaltio.fi/index.php?58>

Tietokannat ja internet-sivustot

L' Assiette au Beurre: revue illustrée, satirique et libertaire de 1900: 500 dessins. –

J. P. Mideyn ylläpitämä sivusto, joka sisältää valikoiman digitoituja *L' Assiette au Beurre* -lehden numeroita sekä tietoja lehdestä ja sen piirtäjistä. (Päivitetty 24.3.2006, luettu 12.1.2010.) <http://www.assietteaubeurre.org/>

Atatürk Kütüphanesi, Atatürk'ün özel kitapları. Kemal Atatürk'in yksityiskirjaston kokoelmaluettelo. (Luettu 12.1.2010.) <http://www.tsk.tr/anitkabir/kutup/vw.html>

The British Library, London. The British Libraryn ylläpitämä kokoelmatietokanta (Luettu 12.1.2010.) <http://catalogue.bl.uk>

Den frie Udstillingsbygning, København. *Den frie Udstillingsbygning* -taidekeskuksen ylläpitämä Internet-sivusto. (Luettu 12.1.2010.) <http://www.denfrie.dk/>

Kirjav@ – Valtion taidemuseon kirjaston kokoelmatietokanta, Helsinki. (Luettu 12.1.2010.) <http://kirjava.fng.fi>

Fennica – Suomen kansallisbibliografia, Helsinki. Suomen kansalliskirjaston ylläpitämä kokoelmatietokanta. <https://fennica.linneanet.fi> (Luettu 12.1.2010.)

Wettenhovi-Aspa – Kane Kanervan ylläpitämä Internet-sivusto, joka sisältää muun muassa Wettenhovi-Aspan kirjoituksia sekä häntä käsittelevää aikalaisaineistoa. (Luettu 12.1.2010.) <http://www.wettenhovi-aspa.net>

WorldCat – kansainvälinen kirjastotietokanta (Luettu 12.1.2010.) <http://www.worldcat.org>

Sigurd Wettenhovi-Aspan kirjallinen tuotanto¹

(Ryhmittäin kronologisessa järjestyksessä.)

Kirjat

Wetterhoff-Asp, Sigurd: *Pro Patria. Dikter af Sigurd Wetterhoff-Asp. Första samlingen.* G. W. Edlund i distribution. Aktiebolag F. Tilgmanns Bok- och Stentryckeri.² Helsingfors 1900. 49 s.³

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: *La crise russe. Nicolas II Tel qu' il est.* Librairie Universelle. Paris 1905. [4], III, [1], 321 s; [kannessa Jules Grandjouanin karikatyyri Nikolai II:sta].

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Finlands Gyllene Bok. I. Svar på "Svenskt i Finland".* [Helsingors Finska Bokhandel, distr.]⁴ Suomal. Kirjall. Seuran Kirjapaino Osakeyhtiö, Helsingfors 1915. 128 s; [kuvitusta].⁵

Wettenhovi-Aspa [sic], [Sigurd]: *Suomen kultainen kirja I.* Suomentanut J. Raekallio. Painettu Hakaniemen kirjapainossa Helsingissä. [Hakaniemen kirjakauppa.]⁶ Helsinki 1915. 134 s; [neljä muotokuvaplanssia (Alpo Sailon veistokset Arhippainei Miihkalista,

¹ Tämä bibliografia sisältää tiedossani olevat Wettenhovi-Aspan julkaistut kirjoitukset. Hänen säilyneet käsikirjoituksensa kuuluvat suurimmalta osin testamentin mukaisesti Turun yliopiston kirjaston käsikirjoituskokoelmiin: Sigurd Wettenhovi-Aspan kokoelma (SWA) KK IV 184, I-XI, Turun yliopiston kirjasto (TYK). Kokoelmaan sisältyy muun muassa julkaisemattomia näytelmiä, runokokoelma *Auditörens krigsminnen* (1900), jonka Wettenhovi-Aspa lupasi *Nya Hyfydstadsbladetissa* ilmestyvän joulukuksi 1909 sekä laaja käsikirjoitus *Värl darnas ursprung och utveckling*, jonka oli määrä ilmestyä englanniksi ja suomeksi vuonna 1935, ks. johdanto sekä *Nya Hyfydstadsbladet*, N:o 000, 1.5.1909; Wettenhovi-Aspa 1935i, [8]; Halén – Tukkinen 1984, 340–342.

Bibliografian laadinnassa olen käyttänyt apuna etenkin Suomen kansalliskirjaston tietokantaa *Fennica – Suomen kansallisbibliografia*, Kuvataiteen keskusarkiston *Kirjava*-tietokantaa sekä teosta Halén – Tukkinen 1984. Tämä bibliografia kokoaa ja täydentää mainittujen lähteiden tietoja; osa materiaalista on myös niille tuntematonta. Teosten ja artikkelien tiedot on pääsääntöisesti tarkistettu alkuperäisistä julkaisuista, muissa tapauksissa olen ilmoittanut lähteen viitteessä.

² Wettenhovi-Aspan teoksissa ei useinkaan ole mainittu kustantajaa. Hänen teostensa rahoittajia olen käsitellyt tutkimukseni pääteksissä. Tähän bibliografiaan olen merkinnyt teoksissa mainitut kustantajat ja kustantajamaininnan puuttuessa kirjapainot ja jakelijat. Wettenhovi-Aspan tapauksessa on mahdollista, että kirjapaino osallistui niin teosten painamiseen kuin kustantamiseen ja jakeluunkin. Jos kustantajaa tai painajaa ei ole mainittu, olen käyttänyt merkintää S.n. (Sine nomine).

³ Teosten sivumäärät olen ilmoittanut ensimmäisestä painetusta sivusta viimeiselle painetulle sivulle saakka siten, että numeroimattomat sivut on merkitty hakasulkeisiin. Sivunumerointiin mukaan laskettuja numeroimattomia sivuja esimerkiksi teoksen alusta en kuitenkaan ole yleensä erikseen ilmoittanut. Joissakin teoksissa sivunumerointeja on useampia, jolloin eri numeroinnit on erotettu pilkulla. Mahdolliset tyhjät lehdet teosten alussa ja lopussa on jätetty pois kokonaissivumäärästä.

⁴ *Fennica*-tietokannan mukaan.

⁵ Numeroiduilla sivuilla olevan kuvituksen olen merkinnyt tällä maininnalla. Planssit eli sivunumeroinnista erilliset kuvalehdet on mainittu erikseen.

⁶ *Fennica*-tietokannan mukaan.

Tsjoppi Jäniksestä, Iivana Onoilasta ja Iivana Shemeikasta; kirjan kannessa lisäksi Sailon veistos Wettenhovi-Aspasta); kuvitusta.]

Wettenhovi-Aspa, Sigurd: *Lördagsqvällar. Finska nationalfestspel I. E. Lönnrot, J. L. Runeberg, J. W. Snellman, J. J. Nervander, M. A. Castrén, L. J. Stenbäck, Fr. Cygnæus, Z. Topelius, I. Ilmoni, C. H. Asp.* Boktryckeri-Aktiebolaget Sana. Helsingfors 1916. [6], 174 s.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: *Receptsamling till goda inhemska bärviner, likörer och 'nubbar' jämte några spikar till förbudslagens likkista av Jesus Kristus, Jesus ben Syrach, Mårten Luther, Elias Lönnrot, Horatius, Ovidius, Shakespeare, A. von Hallen, Robert Tigerstedt, excellensen Ellenberg m. fl. samlade av Wettenhovi-Aspa.* [Kirjan kansinimekkeenä on nimiölehtä lyhyempi muoto *Några spikar till förbudslagens likkista hopsamlade av S. Wettenhovi-Aspa.*] Boktryckeri-Aktiebolaget Sana. Helsingfors 1919. 110 s.; [kuvitusta.]

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: *Nauloja kieltolain ruumisarkkuun sekä reseptikokoelma kotimaisten viinien ja liköörien valmistamista varten esittänyt S. Wettenhovi-Aspa.* Kirjapaino O-Y. Sana. Helsinki 1920. [4], 181 s.; [kuvitusta.]

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: *Lauantai-iltoja. Suomalaisia kansallisjuhlanäytelmiä I. E. Lönnrot, J. L. Runeberg, J. W. Snellman, J. J. Nervander, M. A. Castrén, L. J. Stenbäck, Fr. Cygnæus, Z. Topelius, I. Ilmoni, C. H. Asp.* Suomennos. Näytelmäsarja N:o 73. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1922. 192 s.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: *Jutelmia ja muistelmia 1890-luvun Parisista ja August Strindbergin Inferno-vuosista. Paljon mukana olleena Strindbergin ystävänä kertonut S. Wettenhovi-Aspa.* Kustannusosakeyhtiö Kirja. Helsinki 1927. 274 s.; [frontispiisimuu- tokuva (Antti Favénin piirros Wettenhovi-Aspasta); kolme muuta planssia joista kaksi muotokuvia (Wettenhovi-Aspan piirroksia Strindbergistä).]

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *The Diamondking of Sahara.* [Romaani.] Preliminary edition printed in Finland by K. F. Puromies Limited. Helsinki 1935. 388s.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen.* Eingeleitet von Philipp Paneth. Printed in Finnland by K. F. Puromies Ltd., Helsinki. Genius-Verlag. Leipzig.⁷ 1935. [Tuhannen kappaleen osapainos ”auf feinstem Papier”.] [8], II–VII, [1], 5–461, [5] s.;

⁷ Genius-Verlag oli ilmeisesti lähinnä Philipp Panethin kirjoissaan käyttämä kustantajanimi. Ks. luku 4.2.

[frontispiisimuotokuva (Wettenhovi-Aspan pastelli Lönnrotista); muotokuva (Jukka Kuusiston⁸ valokuva Wettenhovi-Aspasta); kaksi planssia; kuvitusta.]

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II. Riemujuh-lajulkaisu Kalevalan satavuotispäiväksi 28/II 1835–28/II 1935.* Jakaja: Suomalainen Kirjakauppa, Helsinki. K. F. Puromiehen Kirjapaino O.-Y. Helsinki 1935. 151 s.; [muotokuva (Wettenhovi-Aspan pastelli Lönnrotista); 16 planssia; kuvitusta; numeroi-maton yksipuolinen lisälehti sivun 16 jälkeen.]⁹

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *August Strindberg intim. Aufzeichnungen eines Zeitgenos-sen.* Kommissionsverlag K. F. Puromies Buchdruckerei A. G. Helsinki 1936. 266, [3] s; [frontispiisimuotokuva (Wettenhovi-Aspan pastelli Strindbergistä).]

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kom-mentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen.* Zweite Auflage. Kommissions-verlag K. F. Puromies Buchdruckerei A. G. Helsinki 1936. [8], V–XII, 5–461, [4] s. [frontispiisimuotokuva (Wettenhovi-Aspan pastelli Lönnrotista); muotokuva (Jukka Kuusiston valokuva Wettenhovi-Aspasta); kaksi planssia; kuvitusta.]

Näyttelyluettelot ja -julkaisut

[Wetterhoff-Asp, Sigurd, toim.]: *Katalog öfver den fria utställningen 1898 i Ateneum.* [Toinen vapaa näyttely, Ateneum 2.4.–26.4.1898.¹⁰] S.n. Helsingfors 1898. 29, [1], 4, 4, s.; [frontispiisimuotokuva (Wettenhovi-Aspan veistos Nikolai II:sta), 30 planssia.]

Wetterhoff-Asp, Sigurd: *Expositiones Artis Finlandesis Liberae. Katalog jämte några ord om konst och konstnärer af Sigurd Wetterhoff-Asp.* [Kolmas vapaa näyttely, Espla-nadikappeli 11.10.–11.11.1900.] Aktiebolag F. Tilgmanns Bok- och Stentryckeri. Hel-singfors 1900. [2], 23 s; [kuvitusta (kannessa valokuva Wettenhovi-Aspasta).]

[Wetterhoff-Asp, Sigurd, toim.]: *Expositiones Artis Finlandesis Liberae.* [Kolmannen vapaan näyttelyn teoksia painokuvina.¹¹] Aktiebolaget F. Tilgmann. Helsingfors S.a. [1900]. [16 planssia.]

⁸ Valokuvaaja Jukka Kuusisto kuului Wettenhovi-Aspan ystäväpiiriin. Lisa Luukkasen haastattelu 24.9.2009. Kuva kuuluu Åbo Akademin kuvakokoelmiin. *Fenno-Ägyptischer Kulturursprungia* ja muita julkaisuja varten Wettenhovi-Aspan viikset retusoiitiin valkoisiksi, jotta koko parta olisi kuvassa valkoi-nen. Teoksen Halén – Tukkinen 1984 kuvalliitessä kuva on alkuperäisessä muodossaan. Wettenhovi-As-pan julkaisuissa on käytetty myös toista Jukka Kuusiston signeeraamaa valokuvaa, ks. esim. eripainos *Finnische Ortsnamen in Gallia Transalpina und Frankreich*, Wettenhovi-Aspa 1935f.

⁹ Teoksesta on vuonna 1999 julkaistu myös kansia lukuunottamatta mustavalkoinen facsimilepainos, julkaisija J. Surakka, Punkaharju.

¹⁰ Näyttelyiden ajankohdat ovat julkaisujen itsensä ohella peräisin teoksesta Halén – Tukkinen 1984 sekä *Kirjava-tietokannasta*.

[Wetterhoff-Asp, Sigurd]: *Katalog over den frie Udstilling fra Finland (af flere aarsager kunne ikke alle billeder udstilles samtidigt).* [Kööpenhamina, avajaiset 27.12.1900.] 2. Oplag. København 1901. 8 s.¹²

[Wetterhoff-Asp, Sigurd]: *Biografiske Notiser om nogle Kunstnere der udstille paa den Frie Udstilling fra Finland.* København 1901. 6 s.¹³

[Wetterhoff-Asp, Sigurd]: *Den frie Udstilling fra Finland. Wangs Kunstudstilling i Dioramaet, Carl Johans Gade 41. Aaber under en kort tid, hver Dag fra Kl. 9 Formiddag.* [Kristiania, avajaiset 6.3.1901.] P. Petersens Bogtrykkeri (Egmont H. Petersen) Kjøbenhavn. Wangs Kunstudstilling, Kristiania 1901. [4] s; [kuvitusta.]

[Wetterhoff-Asp, Sigurd]: *Fortegnelse over Sigurd Wetterhoff-Asps Malerisamling samt Arbejder af de finske Malere J. Engelberg, W. Sjöström, Alexander Barkoff og den franskfødte Billedhuggerinde Fru Divina Wetterhoff der bortsælges ved Auktion i den Fri Udstillings Bygning (vis-à-vis Nordbanestationen) Onsdag d. 26. Juni 1901 Form. Kl. 11.* [Vapaan näyttelyn Pohjoismaiden kiertueen päätöshuutokaupan luettelo.] Triers Bogtryggeri (G. L. Lind & Numa Fränkel). Rasmus Nielsen, Auctionsholder, Nørregade 41, Kjøbenhavn 1901. 18 s.

[Wetterhoff-Asp, Sigurd]: *Katalog öfver Sigurd Wetterhoff-Asp's konstutställning i Åbo stadshus 1902.* [Avajaiset marraskuussa 1902.] Åbo Tidnings Tryckeri-Aktiebolag. Åbo 1902. 7 s.

[Wetterhoff-Asp, Sigurd, toim.]: *Katalog öfver IV:de Fria Konstutställningen i Helsingfors.* [Neljäs vapaa näyttely, Ateneum, avajaiset 5.4.1903.] Helsingfors 1903. 19 s.¹⁴

[Wetterhoff-Asp, Sigurd]: *Luettelo Sigurd Wetterhoff-Asp'in taidenäyttelyn teoksista Hypoteekkiyhdistyksen talossa E. Esplanaadink. keväällä 1909. Katalog öfver Sigurd Wetterhoff-Asp's konstutställning i Hypoteksföreningens hus, våren 1909.* [Avajaiset 21.3.1909.] S.l. [Helsinki] 1909. [3, 3] s.¹⁵

¹¹ Wettenhovi-Aspan teoksista tehtiin myös erillisiä painokuvia. Esimerkiksi *Surumarssi* eli *Vankijoukko matkalla Siperiaan*, (öljy 28 m², 1900; myyty Tanskaan) tuli kansainvälisestikin tunnetuksi juuri painokuvana. Ks. Wettenhovi-Aspa 1920b; Lappalainen 1940b, 38–40; Halén – Tukkinen 1984, 223, 403. Myös Elias Lönnrotia esittävästä veistoksesta (kipsi, 1894; WSOY:n kokoelmat, Helsinki) on olemassa Tilgmannin kartongille painama suurehko valokuva, ks. Sigurd Wetterhoff-Asp: *Elias Lönnrot*. Tilgmann, Helsingfors [S.a.]; Varia 5, lehtileikkeet, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK. Ks. myös Wettenhovi-Aspa 1935g, [7]. Wettenhovi-Aspan teoksista saattoi olla kuvia myös erilaisissa julkaisuissa, ks. esim Sigurd Wetterhoff-Asp: *Tuhlaajapoika* [triptyykki, öljy 93 × 175, 1896; yksityiskokoelma, Helsinki], teoksessa *Uuden ajan Kynnyksellä. Suomen Työväen Alpumi 1900* Työväen Sanomalehti-Osakeyhtiö, Helsinki 1900, planssi [6]. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 402. Valokuvan *Tuhlaajapojasta* oli ottanut taideteosvalokuvaajana tunnettu Daniel Nyblin vuonna 1900, ks. Iitiä 1999b, 82–83. Ks. myös Iitiä 1999a, 84–85; Pakkanen 1999, 95, 106.

¹² Julkaisu on mainittu *Kirjava*-tietokannassa sekä teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 118–119, 425.

¹³ Julkaisu on mainittu teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 118–119, 425–426.

¹⁴ Julkaisu on mainittu *Kirjava*-tietokannassa sekä teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 135–137, 426.

¹⁵ Julkaisu on mainittu *Kirjava*-tietokannassa sekä teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 426.

[**Wettenhovi-Aspa, Sigurd**]: *Kiertolakinnäyttelyn tekstikirja. Förbudslags-utställningens textbok*. [Bäcksbackan taidesalonki, Helsinki, avajaiset 1.6.1923.] A.B. F. Tilgmann O.Y. Helsinki, Helsingfors 1923. [4, 4] s.

[**Wettenhovi-Aspa, Sigurd**]: *S. Wettenhovi-Aspa. S. Wetterhoff-Asp*. [Strindbergin taidesalonki, Helsinki. Salon Strindberg, Helsingfors, 4.3.–15.3.1933.] S.n. S.l. S.a. [Helsinki 1933] [Koneella kirjoitettu moniste, kaksi liuskaa.]¹⁶

[**Wettenhovi-Aspa, Sigurd**]: *Näyttely – Utställning 13.–22.4.46. S. Wettenhovi-Aspan jälkeenjääneitten töitten näyttely – utställning av efterlämnade arbeten*. Kumlinin taidesalonki. [Helsinki 1946]. [4] s.¹⁷

[**Wettenhovi-Aspa, Sigurd**]: *Wettenhovi-Aspa – vaeltava ritari*. Lohjan museo 12.10.–10.11.1985. Lohja 1985. [12] s.

Wettenhovi-Aspan julkaisemat lehdet

[**Wetterhoff-Asp, Sigurd (toim.)**]: *Nya Hyfydstadsbladet*. N:o 0. Ansvarig redaktör: Lucifer. Helsingfors, Torsdagen den 1 April 1909. 4 s.

[**Wetterhoff-Asp, Sigurd (toim.)**]: *Nya Hyfydstadsbladet*. N:o 000. Helsingfors, Lördagen den 1 Maj 1909. 4 s.

[**Wettenhovi-Aspa, Sigurd (toim.)**]: *Sähkösanomalehti*. Huhtikuu-N:o [1] 1916. Vastaava: Painovirhepaholainen. – *Telegrambladet*. April-N:o [1] 1916. Ansvarig: Tryckförlagsdjefvulen. Helsinki 1916. 2, 2 s.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd] (toim.): *Vappulehti*. Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2. 1916. Vastaava: Wettenhovi-Aspa – *Majbladet*. Telegrambladets Prof-N:o 2. 1916. Ansvarig: Wettenhovi-Aspa. Helsinki 1916. 3, 3 s.

Artikkelit ja runot sanomalehdissä, aikakausjulkaisuissa ja muissa teoksissa

[**Asp**], **Sigurd**: Hos V. Vallgren i Paris. (Bref från en tillfällig korrespondent.) *Hufvudstadsbladet* 19.12.1892.

¹⁶ Julkaisu on mainittu *Kirjava*-tietokannassa.

¹⁷ Julkaisu on mainittu *Kirjava*-tietokannassa sekä teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 388, 430. Olen sisällyttänyt tähän bibliografiaan myös kaksi postuumia näyttelyluetteloa vuosilta 1946 ja 1985. Luettelot havainnollistavat osaltaan Wettenhovi-Aspan kuvataiteellisen tuotannon vähäistä esilläoloa hänen elämänsä viimeisinä vuosikymmeninä ja etenkin hänen kuolemansa jälkeen. Kaikista hänen elinaikanaan pitämistään näyttelyistä ei ilmeisesti tehty luetteloa.

Asp, Sigurd: Rose+Croix Salonen i Paris. (För Hufvudstadsbladet). Literatur och konst. *Hufvudstadsbladet* 20.4.1893.

A[sp], S[igurd]: Från årets Parisersalonger. I. Skulpturen på Champ de Mars-salongen. *Nya Pressen* 8.5.1894.

A[sp], S[igurd]: Från årets Parisersalonger. II. Måleriet på Champ de Mars-salongen. *Nya Pressen* 2.6.1894.

A[sp], S[igurd]: Från årets Parisersalonger. III. *Nya Pressen* 8.6.1894.

A[sp], S[igurd]: Från årets Parisersalonger. IV. *Nya Pressen* 4.7.1894.

A[sp], S[igurd]: Skandinavisk dramatik i Paris. (För Hbl.) *Hufvudstadsbladet* 18.7.1894.

Asp, Sigurd: Ur Sigurd Asps „De lefvandes och de dödas klocka”. *Hufvudstadsbladet* 10.10.1894.

Asp, Sigurd: Ett par ord till herr J. A. om „De dödes och de lefvandes klocka”. Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* 1.11.1894.¹⁸

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Återigen „symbolismen”. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 4.11.1895.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Till Hufvudstadsbladets konstkritiker. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet*, 10.11.1895.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Monumenten i Åbo domkyrka. Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* 13.12.1895.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Till hr Eliel Aspelin. Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* 20.12.1895.

W[etterhoff-]Asp, S[igurd]: Några ord apropos Leon Daudets nya roman „Le voyage de Shakespeare”. Till redaktionen af Hufvudstadsbladet. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 20.3.1896.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Tappio suomalaiselle taiteelle. Yleisöltä. *Päivälehti* 19.4.1896.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Pornografi eller icke? Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* B 13.12.1896.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Heliogravyr eller Fotogravyr? Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 5.1.1897.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Dikter. (De dödas blommor; Hvad mer!; I skogen; Till den korsfäste.) *Humanitas* IV/1897, 149–152.

¹⁸ J. A. viittaa Jac Ahrenbergiin. Ks. Halén – Tukkinen 1984, 46–47.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: När blir det fred. (Dessa ord tillegnas fredsvännen, redaktör Jean Boldt.) [Runo.] [Tuntematon lehti, teksti päivätty ”Sept. 1897.”]¹⁹

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Till kritiken. [Runo.] Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* 22.10.1897.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Den fria utställningens program. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 16.3.1898.²⁰

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Svar till „Nya Pressens” nyaste „konstanmälare”. Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* 15.4.1898.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Till Albert Gebhard. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet (Tilläggsblad)*, 23.4.1898.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Sigurd Wetterhoff-Asps andragande vid mötet för aflåtande af ett sympatitelegram till fru Lucie Dreyfus. *Humanitas* I/1898, 28–30.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Till kritiken. [Runo.] *Humanitas* 1898, 77–78.

Boldt, Jean – Wetterhoff-Asp, Sigurd: Ett rykte. Meddelanden från allmänheten. *Nya Pressen* 9.3.1899.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Finsk Kunst. *Verdens Gang*, maaliskuu 1901.²¹

Wetterhoff-Asp, Sigurd: De forvistes tilbagekomst. En drøm om Siberien. *Norske Intelligenssedler*, kevät 1901.²²

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: National kunst. Breve. *Politiken* 22.6.1901.²³

W[etterhoff]-A[sp], S[igurd]: Öppet bref till W. H. i anledning af kritiken öfver den fria konstutställningen. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 14.4.1903.²⁴

W[etterhoff]-A[sp], S[igurd]: Slutreplik till W. H. angående kritiken öfver fria konstutställningen. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 16.4.1903.

W[etterhoff]-A[sp], S[igurd]: Kulturhärddar. III. [Piiros ja runo.] *Fyren* 31/1904, 4.²⁵

¹⁹ Artikkelista on päiväämätön lehtileike Sigurd Wettenhovi-Aspan käsikirjoituskokoelmassa. Wetterhoff-Asp, S.: ”När blir det fred?”, 1897; Varia 5, lehtileikkeet, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK.

²⁰ Julkaistu myös Aino Ahosen käännöksenä ”Vapaan näyttelyn ohjelma” teoksessa *Taide, aika, ajatus. Suomen taide aikalaisten kuvaamana*. Toimittanut Riitta Ojanperä. Tekstit valinneet Erik Kruskopf, Jaakko Lintinen, Kimmo Sarje. Suomen taiteilijaseura. Helsinki 1989.

²¹ Artikkelista on päiväämätön lehtileike Sigurd Wettenhovi-Aspan käsikirjoituskokoelmassa. Artikkelin on vastine nimimerkin ”En Kunstven” kirjoitukseen ”Finsk Kunst”, joka ilmestyi *Verdens Gang* -lehdessä 11.3.1901. Wetterhoff-Asp: ”Finsk Kunst”, 1901; Varia 5, leikekirja, s. 33, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK.

²² Artikkelin on mainittu teoksissa Halén – Tukkinen 1984, 148; Lappalainen 1940c, 67. Halénin ja Tukkinen mukaan on epäselvää, julkaistiinko artikkelia koskaan; *Norske Intelligenssedler* ei heidän mukaansa ilmestynyt 31.3.1901, joka olisi ollut artikkelin julkaisupäivämäärä. Todennäköisesti kysymyksessä on artikkelin tekstin päiväys ja lehdessä artikkeli on saattanut ilmestyä huhtikuun alkupuolella.

²³ Artikkelista on merkinnällä ”Politiken.” varustettu lehtileike Sigurd Wettenhovi-Aspan käsikirjoituskokoelmassa. Artikkelin teksti on päivätty ”Kjøbenhavn, d. 21, Juni 1901” Wetterhoff-Asp, S.: ”National Kunst”, 1901; Varia 5, leikekirja, s. 29, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 120, 426.

²⁴ W. H. viittaa Wentzel Hagelstamiin. Ks. Halén – Tukkinen 1984, 136–138.

W[etterhoff]-A[sp], S[igurd]: Punkt. [Runo.] *Fyren* 44/1904, 8.

W[etter]hoff-A[sp], [Sigurd]: Rusland foran stadsbankerot. [Tanskalainen lehti keväällä 1906.]²⁶

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Den russiske Frihedsheltinde. Wera Nikolaiewna Figner. [Sisältää mm. tanskankielisen käännöksen Vera Fignerin runosta.] [Tanskalainen lehti keväällä 1906.]²⁷

W[etterhoff]-A[sp], S[igurd]: Brefkort från München. *Fyren* 31/1908, 6.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Utställningen i München 1908. Inledning. *Teknikern* 10.6.1908, 185.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Utställningen i München 1908. (Forts. fr. n:o 572, sid. 185). II. Den yttre arkitekturen. (Med figg.). *Teknikern* 8.7.1908, 217–220.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Utställningen i München 1908. (Forts. fr. n:o 576, sid. 220). III. ”Friedhofs”-utställningen. (Med figg.). *Teknikern* 15.7.1908, 223–225.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Utställningen i München 1908. (Forts. fr. n:o 577, sid. 225). IV. Mausoléer och likbränningsurnor. (Med figg.). *Teknikern* 22.7.1908, 233–234.

W[etterhoff]-Asp, S[igurd]: Utställningen i München 1908. Maj–oktober. (Forts. fr. n:o 578, sid. 234). V. Skolutställningen. (Med fig.). [...] VI. Modeller och teckning i folkskolorna. *Teknikern* 29.7.1908, 239–241.

W[etterhoff]-Asp, S[igurd]: Utställningen i München 1908. Maj–oktober. (Forts. fr. n:o 579, sid. 241). VII. Ritning i folkskolorna. [sic] *Teknikern* 2.9.1908, 276.

[Wetterhoff-Asp, Sigurd]: Italien – Finland. *Hufvudstadsbladet* 31.1.1909.²⁸

W[etterhoff]-Asp, Sigurd: S. Wetterhoff-Asp’s svar till G. S–ll. Från allmänheten. *Hufvudstadsbladet* 31.3.1909.²⁹

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Antti Favén. *Nya Hyfydstadsbladet*, N:o 0, 1.4.1909.³⁰

²⁵ Tähän bibliografiaan ei ole luetteloitu Wettenhovi-Aspan lukuisia pilapiirroksia. Joihinkin hän kirjoitti myös tekstin, kuten tässä tapauksessa. Pilapiirroksista tarkemmin johdannossa, ks. myös *L’ Assiette au Beurre*. N° 201, 4 Février 1905, *Le Tzar Rouge*; Wettenhovi-Aspa 1920b; Wettenhovi-Aspa 1923; Halén – Tukkinen 1984, 415, passim; Anttila et al. 2009, 225, 289–290.

²⁶ Artikkelista on päiväämätön lehtileike Sigurd Wettenhovi-Aspan käsikirjoituskokoelmassa. W–hoff–A.: ”Rusland foran stadsbankerot”, [1906]; *Varia* 5, lehtileikkeet, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 238.

²⁷ Artikkelista on päiväämätön lehtileike Sigurd Wettenhovi-Aspan käsikirjoituskokoelmassa. Wetterhoff-Asp, S.: ”Den russiske Frihedsheltinde. Wera Nikolaiewna Figner”, [1906]; *Varia* 5, lehtileikkeet, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 243–244.

²⁸ Halén ja Tukkinen mainitsevat artikkelin ilmeisesti Wettenhovi-Aspan lähettämäksi. Artikkelissa kerrotaan kuningas Victor Emanuelin ensimmäisen adjutantint esitelleen Wettenhovi-Aspan riippuvia taloja sekä jousitettuja yksikerroksisia puutaloja koskeneen suunnitelman Calabrian ja Sisilian maanjäristyskohteille. Halén – Tukkinen 1984, 175.

²⁹ G. S–ll viittaa Gustaf Strengelliin. Ks. Halén – Tukkinen 1984, 178.

³⁰ *Nya Hyfydstadsbladet* -lehdistä olen erikseen luetteloanut nimellä varustetut kirjoitukset. Lehdissä oli paljon signeeraamatonta materiaalia, esimerkiksi pikku-uutisen muotoon tehtyjä lyhyitä artikkeleita. Wettenhovi-Aspa on todennäköisesti itse kirjoittanut suuren osan lehdistä.

Wetterhoff-Asp, Sigurd och Uotila, Pertti: Vårt land. [Runo.] *Nya Hyfvystadsbladet*, N:o 0, 1.4.1909.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Dunckers död. [...] (Ur ”Auditörens Krigsminnen”.) [Runo.] *Nya Hyfvystadsbladet*, N:o 000, 1.5.1909.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Krigsrådet på Sveaborg. (Dramatisk dikt.) [...] (*Ur Wetterhoff-Asp's diktsamling ”Auditörens Krigsminnen” som utkommer till julen 1909.*) *Nya Hyfvystadsbladet*, N:o 000, 1.5.1909.

A. [Wetterhoff-Asp, Sigurd]: Muistoja ja vaikutelmia Japanista. *Kotitaide* 9/1909.

A. [Wetterhoff-Asp, Sigurd]: Muutama sana japanilaisesta taiteesta. *Kotitaide* 9/1909.³¹

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Viborg stads framtid i belysning af Saima-vattenkraftprojekt. (Ur hr Wetterhoff-Asps föredrag vid Tekniska klubben i Viborg.) *Kuriren* 28.10.1909.³²

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Viborgska konstnärernas utställning. *Wiborgs Nyheter* 9.12.1909.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Om Åbo stads förskönande och Finlands Pantheon. *Åbo Underrättelser* 1909.³³

Wetterhoff-Asp, Sigurd: „Sähkökoski” kysymyksen uusin waihe. Wetterhoff-Asp lähettänyt uuden kirjelmän senaatille. Wiipurista ja muualta Karjalasta. *Wiipuri* 1.1.1910.

W[etter]hoff-Asp, S[igurd]: En japansk moder. *Åbo Underrättelser*, 2.5.1910.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Till frågan om „Världsspråkens rötter”. Filologiska ströftåg och meditationer Af Sigurd Wetterhoff-Asp. (För Hufvudstadsbladet). I. *Hufvudstadsbladet* 9.7.1911.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Till frågan om „Världsspråkens rötter”. Filologiska ströftåg och meditationer Af Sigurd Wetterhoff-Asp. II. *Hufvudstadsbladet* 31.7. 1911.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: Till frågan om „Världsspråkens rötter”. Filologiska ströftåg och meditationer af Sigurd Wetterhoff-Asp. III. *Hufvudstadsbladet* 19.8.1911.

Aspa-Haapets, S. V. [Wetterhoff-Asp, Sigurd]: Helsingin kirje. I. *Suomi. Suomen maatawiljelevän väestön ja kansallisen sivistyksen äänenkannattaja*. 15.12.1911.

Aspa-Haapets, S. W. [Wetterhoff-Asp, Sigurd]: Helsingin kirje. II. *Suomi. Suomen maatawiljelevän väestön ja kansallisen sivistyksen äänenkannattaja*. 6.1.1912.

³¹ Halén ja Tukkinen mainitsevat nimimerkin ”A.” *Kotitaide* -lehden artikkeleita arvellun Wetenhovi-Aspan kirjoittamiksi. Halén – Tukkinen 1984, 181.

³² Artikkel on mainittu teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 185–188, 426.

³³ Artikkel on mainittu teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 224.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: Öppet bref till August Strindberg. En språkstrid mellan August Strindberg och S. Wetterhoff-Asp. Ett brev från Strindberg och ett öppet dito från hr W.–A. *Åbo Underrättelser* 30.1.1912.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Antti Favénin tulevaisuus ja muotokuvamaalaus Euroopassa. Antti Favén-kiista. Lähetettyjä kirjoituksia. *Uusi Aura* 5.4.1912.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Vesioikeuskysymyksemme. Mietteitä ja muutosehdotuksia. Kirj. Wetterhoff-Asp. 1. *Karjala* 6.8.1913.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Vesioikeuskysymyksemme. Mietteitä ja muutosehdotuksia. Kirj. Wetterhoff-Asp. 2. *Karjala* 7.8.1913.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Vesioikeuskysymyksemme. Saimaan wesistön jättiläisvoima. Kirj. Wetterhoff-Asp. 3. *Karjala* 13.8.1913.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Vesioikeuskysymyksemme. Mietteitä ja muutosehdotuksia. Kirj. Wetterhoff-Asp. 4. *Karjala* 20.8.1913.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Kuurmanpohja-farsen. Ett bordlägningsförslag af Wetterhoff-Asp. *Wiborgs Nyheter* 13.3.1914.

Wetterhoff-Asp, Sigurd: „Kuurmanpohjaprojektet” och herr Rattner. Svar till herr Rattner. Allmänhetens spalt. *Dagens Press* 24.3.1914.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Kuurmanpohjafrågan. Wetterhoff-Asp contra Rattner. (Svar till „Ung-Hans”). Allmänhetens spalt. *Dagens Press* 9.4.1914.³⁴

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Audiatur et altera pars angående Finlands Gyllene Bok. (Svar till Hr X.) *Hufvudstadsbladet* 12.6.1915.³⁵

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Suomen kansalle. [Runo] Suomentanut Eino Leino. *Sunnuntai* 9.1.1916.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Kulttuurin kulta-ura Euroopassa. *Sunnuntai* 16.1.1916.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Kalevalan teos-oppi = teosofia. I. *Helsingin Sanomat* 10.2.1916.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Kalevalan ”Teosoppi”. II. *Helsingin Sanomat* 20.2.1916.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Oikaisu. *Helsingin Sanomat* 23.2.1916.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Kalevalan ”Teosoppi”. III. *Helsingin Sanomat* 9.3.1916.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Kalevalan ohjeita nuorisollemme. *Pyrkijä* 1916, s. 38–39.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Kalevalatutkielmia. I. *Sunnuntai* 5.3.1916.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Hydrotekniskt apropos i anledning af dricksvattenfrågorna. *Telegrambladet*. April-N:o [1]. – *Sähkösanomalehti*. Huhtikuu-N:o [1]. 1916.³⁶

³⁴ ”Ung-Hans” oli Gustaf (Guss) Mattsonin (1873–1914) nimimerkki. Hirvonen 2000, 509.

³⁵ ”Hr. X” oli Ture Jansonin (1886–1954) nimimerkki. Hirvonen 2000, 309.

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Kalevalastudier. *Hvad betyder Kalewala namnet? Telegrambladet.* April-N:o [1]. – *Sähkösanomalehti.* Huhtikuu-N:o [1]. 1916.

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Kalevalatutkielmia I. *Mitä Kalevala nimi merkitsee? Sähkösanomalehti.* Huhtikuu-N:o [1]. – *Telegrambladet.* April-N:o [1]. 1916.³⁷

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Sananen keinollisista vesijohtolaitteista. *Sähkösanomalehti.* Huhtikuu-N:o [1]. – *Telegrambladet.* April-N:o [1]. 1916.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Suomen kansalle. [Runo.] Suomentanut E[ino] L[eino]. *Sähkösanomalehti.* Huhtikuu-N:o [1]. – *Telegrambladet.* April-N:o [1]. 1916.

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Till Finlands folk. [Runo.] *Telegrambladet.* April-N:o [1]. – *Sähkösanomalehti.* Huhtikuu-N:o [1]. 1916.

[Wettenhovi-Aspa, Sigurd]: Kalevala-tutkielmia. [II.] *Sunnuntai* 2.4.1916.

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Hamlet, Shakespeare ja minä. *Sunnuntai* 30.4.1916.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Arpakapula siirtolaisille (Tekijän käsikirjoituksesta muokailleen suomentanut E[ino] L[ein]o.) *Vappulehti.* Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2. – *Majbladet.* Telegrambladets Prof-N:o 2. 1916.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Audiatur et altera pars i fråga om Tobakstrusten och Contra trusten. *Majbladet.* Telegrambladets Prof-N:o 2. – *Vappulehti.* Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2 1916.

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Budkavel till Emigranterna. [Runo.] *Majbladet.* Telegrambladets Prof-N:o 2. – *Vappulehti.* Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2 1916.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Finlands Gyllene Bok. Själfkritik af Wettenhovi-Aspa. *Majbladet.* Telegrambladets Prof-N:o 2. – *Vappulehti.* Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2 1916.

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Helsningord till Jean Sibelius efter 50 årsfesten den 8-januari 1916. [Runo.] *Majbladet.* Telegrambladets Prof-N:o 2. – *Vappulehti.* Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2 1916.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Kalevalan teos-oppi – teosofia. *Vappulehti.* Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2. – *Majbladet.* Telegrambladets Prof-N:o 2 1916.³⁸

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Om Finlands folksånger. *Majbladet.* Telegrambladets Prof-N:o 2 1916. – *Vappulehti.* Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2.

³⁶ *Nya Hyfyvdstadsbladet* -lehtien tapaan myös *Sähkösanomalehti* – *Telegrambladet* ja *Vappulehti* – *Majbladet* sisälsivät paljon signeeraamatonta materiaalia. *Vappulehden* muusta sisällöstä ks. Heikkiläinen 1916; Raekallio 1915.

³⁷ Artikkelin on jatko-osa *Sunnuntai*-lehdessä 5.3. ja 2.4. julkaistuille ”Kalevalatutkielmia” -kirjoituksille.

³⁸ Artikkelin sisältää *Helsingin Sanomissa* helmi-maaliskuussa 1916 samalla otsikolla julkaistua aineistoa sekä artikkelisarjan loppuosan, jonka HS jätti julkaisematta.

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Ylösalaisin käännetty tupakkamaailmamme. *Vappulehti*. Sähkösanomalehden Toukokuu-N:o 2. – *Majbladet*. Telegrambladets Prof-N:o 2 1916.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Eliel Aspelin-Haapkylä in memoriam. [Runo.] Mukailut Eino Leino. *Sunnuntai* 21.1.1917.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Eliel Aspelin-Haapkylä in memoriam; Suomen kansalle; Arpakapula Amerikkaan. Teoksessa *Leino, Eino: Leirivalkeat. Runoja*. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1917, 229–235. [Kolme runoa Eino Leinon runokokoelman kolmannessa osassa ”Käännöksiä ja mukaelmia.”]

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Sfinksin salaisuudet. *Sunnuntai* 25.3.1917.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Ålandsfrågan. Till Red. för Dagens Press. *Dagens Press* 4.10.1919.

Vanha Suojeluskuntapäällikkö [Wettenhovi-Aspa, Sigurd]: Ahvenanmaan asia sotilaalliselta näkökannalta. *Aamulehti, Ilkka* ja *Satakunnan Kansan* 16.10.1919. [Julkaistu yli kymmenessä lehdessä 16.10.–24.10.1919, osassa lehdistä etusivulla, ks. esim. *Satakunnan Kansan*.³⁹]

Luutnantti [Wettenhovi-Aspa, Sigurd]: Ahvenanmaan kysymyksen sotilaallinen suhde Itäisiin rintamiimme. *Aamulehti* 17.10.1919. [Julkaistu myöhemmin myös muissa lehdissä.⁴⁰]

[Wettenhovi-Aspa, Sigurd]: Suomalaisen siwistyswiikon järjestäminen Parisissa ja Lontoossa. Yksityiskohtainen suunnitelma. *Itä-Savo* 28.10.1919.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Svar till A-son. Från allmänheten. *Svenska Tidningen* 13.2.1920.⁴¹

Wettenhovi-Aspa, Sigurd: Frimurarfesterna i Helsingfors. *Hufvudstadsbladet* 22.8.1922.

W[ettenhovi]-Aspa, S[igurd]: Frimureriets kulturallians. Amerika – Finland. *Veckans Krönika. Illustrerad veckoskrift*. 9.9.1922.

W[ettenhovi]-Aspa, S[igurd]: Salaseurain historiaa. *Suomen Kuvalehti* 23.9.1922.

Wetterhoff-Asp, S[igurd]: August Strindberg, Sarah Bernhardt – och jag. Ett Personligt Minne. För *Veckans Krönika* av S. Wetterhoff-Asp. *Veckans Krönika. Illustrerad veckoskrift*. 3/1923, 37–38.

³⁹ Halén – Tukkinen 1984, 280.

⁴⁰ Halén – Tukkinen 1984, 242.

⁴¹ ”A-son” viittaa *Svenska Tidningenin* päätoimittajaan Fredrik Valrosiin, jonka nimimerkki oli ”A-son med ögat”. Hirvonen 2000, 834.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Förbudslagsutställningen. Svar till Lucas. Allmänhetens spalt. *Svenska Pressen* 8.6.1923.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Kiinalainen muuri. Aikakauslehdelle ”Ihminen” kirj. *Wettenhovi-Aspa. Ihminen* 7–8/1923, 113–114.⁴²

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Asp skaldar: Lystringssång. *Nya Tidningen* 17.12.1923.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Erik XIV – Hamlet. Vasaprinsen Erik modell till Shakespeares Hamlet? – Vasasagens början känd i London i slutet av 1500-talet? Av Wetterhoff-Asp. *Nya Dagligt Allehanda. Söndagsbilaga* 1927.⁴³

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Lipeäkalan syntyjä syviä. Teoksessa *Lipeäkala. Hauska kirja*. Toimittanut Hän Itse. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1927, 33–67.

Wettenhovi-Aspa, Sigurd: När Strindberg åt grodor. *Stockholms Dagbladet* 13.11.1927.⁴⁴

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Silkkiäismato. Teoksessa *Lipeäkala. Hauska kirja*. Toimittanut Hän Itse. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1928, 174–193.

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: På åttio-årsdagen av August Strindbergs födelse. Wetterhoff-Asp berättar huru obemärkt den 46:e födelsedagen förflöt i Paris den 22 januari 1895. *Nya Dagligt Allehanda* 22.1.1928.⁴⁵

Wetterhoff-Asp, [Sigurd]: Mitt första möte med August Strindberg under infernotiden. För Åbo Underrättelser av Wetterhoff-Asp. *Åbo Underrättelser* 26.2.1928.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Santeri Salokiwi tiedemiehenä. *Turun Sanomat* 19.3.1928.

Wettenhovi-Aspa, Sigurd: Sibelius som konstnär och människa. *Nya Dagligt Allehanda. Söndagsbilaga* 25.3.1928.⁴⁶

Wettenhovi-Aspa, Sigurd: Sibelius som konstnär och människa 2. Dietik och estetik. Symfoniska skapelsedagar och dödsvalsens födelsenatt. *Nya Dagligt Allehanda. Söndagsbilaga* 1.4.1928.⁴⁷

Wettenhovi-Aspa, Sigurd: Sibelius – symfonimästaren som humorist, sanningssägare och orakelspråkare. *Nya Dagligt Allehanda. Söndagsbilaga* 22.4.1928.⁴⁸

⁴² Tämän artikkelin jäljille johdatti yksityishenkilön ylläpitämä Internet-sivusto www.wettenhovi-aspa.net jolta artikkeli on myös luettavissa. Sivustolla on muitakin Wettenhovi-Aspan kirjoittamia tekstejä ja häntä käsitteleviä aikalaisartikkeleita. Toistaiseksi materiaalia ei ole kovin paljon, mutta sivustoa täydennetään aika ajoin.

⁴³ Artikkelista on päiväämätön lehtileike Sigurd Wettenhovi-Aspan käsikirjoituskokoelmassa. Wetterhoff-Asp: ”Erik XIV – Hamlet. Vasaprinsen Erik modell till Shakespeares Hamlet? – Vasasagens början känd i London i slutet av 1500-talet?”, [1927]; *Varia* 5, lehtileikkeet, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 330, 428.

⁴⁴ Artikkel on mainittu teoksessa Robinson 2008, 2054.

⁴⁵ Artikkel on mainittu teoksessa Robinson 2008, 2055.

⁴⁶ Artikkel on mainittu teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 283, 428.

⁴⁷ Artikkel on mainittu teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 283, 428.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Sibeliana eli veli Janne älyniekkana. Teoksessa *Lipeäkala. Hauska kirja*. Toimittanut Hän Itse. Neljäs vuosikerta. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1929, 90–141.⁴⁹

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Mikä kansa on antanut nimet Euroopan joille, järville ja vuorille? Teoksessa *Lipeäkala. Hauska kirja*. Toimittanut Olli [Väinö Nuorteva]. Viides vuosikerta. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki 1930, 60–98.

Wettenhovi-Aspa, Sigurd: August Strindbergs dramatiska triumf i Paris under infernoåret 1894. Ett minne. *Julkvällen. Publicistklubbens jultidning*. Stockholm 1932.⁵⁰

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Suomalaisia paikannimiä Englannissa. *Uusi Suomi. Sunnuntailiite* 1.10.1933.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Japanin- ja suomenkielen heimolaisuudesta. *Suomen Sosialidemokraatti* 17.4.1934.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Ovatko Japanin ja Suomen kieli samaa sukua? Vastaus hra K. H. Wiikille. *Suomen Sosialidemokraatti* 23.5.1934.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Suomen yliopistokysymys. *Ajan Suunta* 9.1.1935.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Jean Sibelius och IV universalsymfonin. *Forum* 1–2/1935, 30–32.

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: Finlands Lappmark som Europas Klondike. Vem äger Kolahalvön? *Forum* 4/1935, 23–26.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Var dramaturgen och diktaren William Shakespeare och skådespelaren Shakespeare samma person? *Forum* 5/1935, 13–14.

W[ettenhovi]-A[spa, Sigurd]: Kalevala ja Egypti. Kulttuuri ja ”kulttuuri”-sanan alkuperä. *Forum* 6/1935, 4–6.

⁴⁸ Artikkelin on mainittu teoksessa Halén – Tukkinen 1984, 283, 428.

⁴⁹ Artikkelista on julkaistu katkelma otsikolla ”Sibeliana. Valse tristen syntymäyön muistoksi” teoksessa *Suomen sana. Kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto* 22, Oiva Johannes Tuulio – Lauri Viita. Suunnitellut ja toimittanut Yrjö A. Jäntti. Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo 1966, s. 522–528.

⁵⁰ Artikkelin on mainittu teoksissa Halén – Tukkinen 1984, 59, 63, 414, 428; Robinson 2008, 2054. Kuvituksena oli Wettenhovi-Aspan 13.12.1894 tapaamisen jälkeen muistista tekemä piirros Alexandre Dumas nuoremasta. Halén – Tukkinen 1984, 414. Artikkelista on myös julkaistu katkelma otsikolla ”På besök hos Alexandre Dumas d. y.” teoksessa *Ögonvittnen. August Strindberg. Mannaår och ålderdom*. Ahlström – Eklund (Red.) 1961, 85–87; ks. myös Wettenhovi-Aspa 1927, 95–98; Wettenhovi-Aspa 1936a, 94–96. Otteita teoksesta Wettenhovi-Aspa 1927 julkaistiin myös Ruotsissa *Nya Dagligt Allehandassa* ja *Stockholms Dagbladetissa* sekä Suomessa *Åbo Underrättelserissä*. *Veckans Krönikassa* 1923 ja *Hufvudstadsbladetissa* 1942 julkaistut Strindberg-aiheiset artikkelit sisältävät myös kirjasta puuttuvaa materiaalia. Teos ei koskaan ilmestynyt kokonaisuudessaan ruotsiksi, vaikka Wettenhovi-Aspa tarjosi teosta kustantajille. André 1928; Halén – Tukkinen 1984, 58–59. Myös ruotsalainen tähtitieteen professori Knut Lundmark, joka on kirjoittanut Strindbergistä elämäkerran, kertoi vuonna 1942 ehdottaneensa suurille ruotsalaiskustantamoille teoksen kääntämistä. Lundmark ei ilmeisesti ollut tietoinen, että teoksen käsikirjoitus oli tehty ruotsiksi. Lundmark 1942, 86. 933-sivuista käsikirjoitusta sekä suomennoskatkelmia säilytetään Kansallisarkistossa. Muistelmakäsikirjoitus *August Strindbergs Pariserinferno skildrat av en som var med*, Sigurd Wettenhovi-Aspan arkisto, KA.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: The Highfinnish Localitynames in Great-Britain as a Last Remembrance of the Fenno-Celtic Times. *Forum* 7/1935, 21–26.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Sibeliana. *Forum* 9–10/1935, 8–10.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Jean Sibelius and the IV Universal Symphony. *Forum* 9–10/1935, 68–70.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Amerika – Suomi. Debet – credit. America – Finland Debit and credit. *Forum* 9-10/1936, 21–23.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Valse tristen syntymäyön muistoksi. Teoksessa *Lipeäkala* 1936. Toimittaneet Valentin [Ensio Rislakki] ja Teini [Ilmari Turja]. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo / Helsinki 1936, 57–60.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Läänemere soomesoo vaimukultuuri uuestisünd. [Kirjarvostelu riikalaisen prof. emer. Arthur Gleyen (1867–1937) postuumista teoksesta *Die Wiedergeburt der westfinnischen Geisteskultur* (Tallinn 1937).] *Uus Eesti* 6.5.1937.⁵¹

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: American Future. (A prediction about the future of the United States-written by a Fin 1920.) [sic] *Forum* 6–7/1938, 19.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Miten Suomi pelastui hevosasevelvollisuudesta maailmansodassa v. 1915. Lepohetkille kirjoitti Wettenhovi-Aspa. *Suomen Sosialidemokraatti* 14.4.1940.

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: Suezin kolme kanavaa. Päiväkysymys, joka jo 3.000 vuotta on askarruttanut maailmankauppaa. I. Ikivanha Farao-kanava. II. Lesseps-kanava. III. Tulevaisuuden kanava. *Suomen Sosialidemokraatti* 26.5.1940.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Finnland und die Vereinigten Staaten von Europa. *Forum* 3–4/1940, 77–80.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Finnischer Gruss an Deutschland und seinen Führer. [Runo.] *Forum* 1–2/1942, *Sondernummer für Deutschland*, 1–2.

W[ettenhovi]-Aspa, S[igurd]: Mångfrestaren Strindberg grep stundom till penna och pensel. Av S. W.-Aspa. *Hufvudstadsbladet* 10.5.1942.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: Till Carl Gustav Mannerheim. [Runo.] *Hufvudstadsbladet* 4.6.1942.

⁵¹ Artikkelista on päivätty lehtileike Sigurd Wettenhovi-Aspan käsikirjoituskokoelmassa. Wettenhovi-Aspa, S.: ”Läänemere soomesoo vaimukultuuri uuestisünd”, *Uus Eesti* 6.5.1937; *Varia* 5, lehtileikkeet, SWA, KK IV 184: XI: 5, TYK. Ks. myös Halén – Tukkinen 1984, 314, 429.

Eripainokset ja pienpainatteet

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: *En finsk kulturvecka i Paris och London.* Ett förslag framställt och godkänt vid det stora medborgerliga representantmötet i Ålandsfrågan i Tammerfors d. 19 d:s av hr S. Wettenhovi-Aspa. S.n. S.l. S.a. [19.10.1919. Julkaistu suomeksi nimettömänä artikkelina otsikolla ”Suomalaisen siwistyswiikon järjestäminen Parisissa ja Lontoossa. Yksityiskohtainen suunnitelma.” *Itä-Savo* 28.10.1919.] [1] s.

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Suomen yliopistokysymys.* Ylipainos ”Ajan Suunnan” N:o 7 9/1 1935. S.n. S.l. [Helsinki] 1935. [2] s.

W[ettenhovi]-A[spa, Sigurd]: *Kalevala ja Egypti. Kulttuuri ja ”kulttuuri”-sanan alkuperä.* Ylipainos *Forum*’ista N:o 6 1935. [Julkaisu sisältää mainitun artikkelin lisäksi otteita *Kalevala ja Egypti* -kirjan arvosteluista, artikkelit Paneth 1935 ja Aaltio 1935 sekä Wettenhovi-Aspan teosten mainoksia. Näistä ainoastaan Wettenhovi-Aspan artikkeli julkaistiin *Forum* -lehdessä 6/1935.] S.n. S.l. [Helsinki] 1935. [8] s; [kuvitusta (Jukka Kuusiston valokuva Wettenhovi-Aspasta ym.)]

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Finnische Ortsnamen in Gallia Transalpina und Frankreich.* Sonderdruck aus dem Werk Wettenhovi-Aspa: „Fenno-Ägyptischer Kultursprung der alten Welt.“ Kapitel VIII B. Genius-Verlag. Leipzig. Printed by K. F. Puumies Ltd. Helsinki, Finlande. Helsinki S.a. [1935]. [16] s; [kuvitusta (Jukka Kuusiston valokuva Wettenhovi-Aspasta ym.)]

W[ettenhovi]-A[spa], S[igurd]: *Finlands Lappmark som Europas Klondike. Vem äger Kolahalvön?* Övertryck från *Forum* N:o 4. [Neljä sivua. Päiväty ”Helsingfors, februari 1933”. *Forum* 4/1935, 23–26.] S.n. S.l. S.a. [Helsinki 1935]. [4] s.; [kuvitusta (valokuva Wettenhovi-Aspasta).]

Wettenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Amerika – Suomi. Debet – credit. America – Finland Debit and credit. Finnish commentary to the coming [sic] Delaware- 300-anniversary.* [Eripainos *Forumista* 9-10/1936, 21–23.] Oy Gutenberg Co. Helsinki 6.12.1936. [4] s.; [kuvitusta (Jukka Kuusiston valokuva Wettenhovi-Aspasta sekä valokuva Mr. Emil Hurjasta).]

Wettenhovi-Aspa, S[igurd]: *American Future. (A prediction about the future of the United States – written by a Finn in 1920.)* [Runo.] S.n. S.l. S.a. [Helsinki 1938] [Eripainos *Forumista* 6–7/1938, 19. Korjattu versio.] [1] s.; [kuvitusta (Jukka Kuusiston valokuva Wettenhovi-Aspasta).]

Wetenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Finnland und die Vereinigten Staaten von Europa*. Überdruck aus der finnischen Zeitschrift „Forum“. [*Forum* 3–4/1940, 77–80.] Kirjapaino Oy Libris, Helsinki 1940. [4] s.

Wetenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Miten Suomi pelastui hevosasevelvollisuudesta maailmansodassa v. 1915*. Työväen kirjapaino. Helsinki 1940. [Eripainos *Suomen Sosialidemokraatissa* 14.4.1940 julkaistusta artikkelista.] [3], 4–11, [1] s.

Wetenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Suezin kolme kanavaa. I. Ikivanha Farao-kanava. II. Lesseps-kanava. III. Tulevaisuuden kanava*. Työväen kirjapaino. Helsinki 1940. [Eripainos *Suomen Sosialidemokraatissa* 26.5.1940 julkaistusta artikkelista.] [3], 16–22, [2] s.; [kuvitusta (kartta).]

Wetenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Suezin kolme kanavaa IV*. Työväen kirjapaino. Helsinki 6.6.1940. [Ei ilmeisesti julkaistu muualla. Sivunumerointi 26–27 viittaa kahteen samana vuonna julkaistuun eripainokseen.] [1], 26–27, [1] s.

Wetenhovi-Aspa, [Sigurd]: *Finnischer Gruss an Deutschland und seinen Führer*. [Runo.] Sonderdruck aus der Deutschland-nummer der finnischen Zeitschrift Forum. [Julkaistu *Forumissa* 1–2/1942, *Sondernummer für Deutschland*, s. 1–2.. Päivätyt „Finnland, 3 Oktober 1941“] S.n. S.l. S.a. [1942.] [1] s.

Wetenhovi-Aspan teosten mainosmateriaali (teoksittain)

The Diamondking of Sahara: Preface to 'The Diamondking of Sahara'. A spiritual colossus of Northern Europe. Printed in Finland by K.F.Puromies Limited Suomi Helsinki 1935. [2] s.

The Diamondking of Sahara: [Mainosnauha teoksen *The Diamondking of Sahara* ympärillä]: ”THE NOVEL OF THE CENTURY” Contains definite synthesis of superdiamonds.

Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt & August Strindberg intim: Von Wetenhovi-Aspa sind bisher im Genius-Verlag Amsterdam Wien / Zürich folgende zeitgenössische Werke erschienen: *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt*. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen. Eingeleitet von Philipp Paneth. [...] *August Strindberg intim*. Persönliche Aufzeichnungen eines Zeitgenossen. [...] Genius-Verlag. Leipzig. K. F. Puromiehen Kirjapaino O.-Y. Helsinki 1935. [4] s.; [kuvitusta (Jukka Kuusiston valokuva Wetenhovi-Aspasta).]

Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt:

[Mainosnauha teoksen *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt* ympärillä]:

„Schluss mit der 'indoeuropäischen' Legende!! Die Ureuropäer waren denaturalisierte und akklimatisierte Fenno-Ägypter!“
behauptet Wettenhovi-Aspa.

Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt: Wettenhovi-Aspa: Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der Alten Welt. Editoriale Introdution der zweiten Auflage. Ein geistiger Koloss im Norden Europas. S.n. S.l. S.a. [1936] [2] s.

Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt: Wettenhovi-Aspa'n fenno-egyptiläispropagandasta ulkomailla. [Yksipuolinen mainosliuska, 61 × 27 cm. Julkaistu myös *Uudessa Suomessa* 4.10.1936 K. F. Puromiehen kirjapaino O. Y.:n ilmoituksena.] K. F. Puromiehen kirjapaino O. Y. Helsinki. S.a. [1936] [1] s.; [kuvitusta (Emil Rautalan piirros Wettenhovi-Aspasta⁵²).]

Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt: Wettenhovi-Aspa's filologiska nyorientering på erövringsdag ute i Europa. Überdruck von "Svenska Pressen" 10.10.36. [Julkaistu myös *Hufvudstadsbladetissa* 4.10.1936 K. F. Puromiehen kirjapaino O. Y.:n ilmoituksena.] K. F. Puromiehen kirjapaino O. Y. Helsinki 1936. [1] s.; [kuvitusta (Valokuva Wettenhovi-Aspasta).]

Kalevala ja Egypti: Kianto, Ilmari: Wettenhovi-Aspan eriskummallinen riemujuhlauskaisu: "Kalevala ja Egypti". S.n. S.l. S.a. [Helsinki 1935, eripainos *Ajan Suunnasta*.⁵³] [2] s.

Kalevala ja Egypti: Lappalainen, Hanna: Kalevala ja Egypti. Ylipainos Naisten Äänestä N:o 7. – 1935. S.n. S.l. S.a. [1] s.

⁵² Hieman epäselvästi signeeratun piirroksen tekijä on mainittu nimimerkin André Wettenhovi-Aspan Tukholmasta Turkuun saapumista ja hänen kunniakseen Sappalinnan sivuhuoneessa järjestettyjä juhlia käsitelleessä artikkelissa "Maître", jonka kuvituksena piirros myös on. Artikkelin julkaistiin *Uudessa Aurrassa* 29.2.1928. André 1928. Emil Rautala (1883–1948) oli turkulainen taiteilija, joka on tunnettu etenkin muotokuvistaan. Rautalan varhaisempi piirros Wettenhovi-Aspasta on päivätty Münchenissä kesäkuussa 1908 ja julkaistiin *Fyrenissä* 4.7.1908. Våra „Kunstmaler" i München, *Fyren* 26/1908, 5. Sama piirros julkaistiin *Fyrenissä* myös artikkelin Sepia 1911 yhteydessä.

⁵³ Siteerattu eripainoksessa Wettenhovi-Aspa 1935i, [3] maininnalla "Maisteri Ilmari Kianto. "Ajan Suunta":".

Sigurd Wettenhovi-Aspan elämänvaiheet

- 1870** Georg Sigurd Asp syntyy Helsingissä 7.5.1870 vanhempiensa kolmantena lapsena.
- 1878–1879** Käy koulua Böökin lyseossa Helsingissä, mutta siirtyy pian yksityisopetukseen.
- 1881–1882** Oppikoulun ensimmäisellä luokalla Svenska reallyceum i Helsingforsissa.
- 1882–1886** Christiansfeldin sisäoppilaitoksessa Preussille kuuluneessa Pohjois-Schleswigissä.
- 1886** Hovimaalareiden Bernhard Schrøder, Hans Christian Nielsen ja Vilhelm Hansen oppipoikana Kööpenhaminassa.
- 1887–1890** Kööpenhaminan Charlottenborgin taideakatemian (Det kongelige Akademie for de skønne kunster) oppilaana.
- 1891** Asettaa kolme työtä esille Taideyhdistyksen syysnäyttelyssä Helsingin Ateneumissa.
- 1891–1892** Peder Severin Krøyerin vapaan taidekoulun oppilaana.
- 1892** Lähtee saamallaan Lindemarckin rahaston apurahalla opintomatalle Pariisiin.
- 1892–1894** Avustaa *Hufvudstadsbladetia* ja *Nya Presseniä* kirjoituksillaan Pariisin taidemaailmasta. Jatkaa sanoma- ja aikakauslehtiin kirjoittamista enemmän tai vähemmän aktiivisesti vuoteen 1942.
- 1894** Tutustuu Pariisissa August Strindbergiin.
- 1895** Avioituu Marie Sophie (Divina) Paillardin (1861–1915) kanssa.
- 1896** Järjestää Helsingin Ateneumissa ensimmäisen vapaan näyttelyn *Den fria Utställningen*.
- 1898** Toinen vapaa näyttely Ateneumissa.
- 1898** Alkaa avustaa piirroksillaan pilalehti *Fyreniä*. Esiintyy vuosina 1898–1918 *Fyrenissä* niin piirtäjänä, kirjoittajana kuin pilkan kohteena ja piirrosten aiheenakin.
- 1900** Julkaisee runokokoelman *Pro Patria*. Osia kokoelmasta sensuroidaan.
- 1900** Kolmas vapaa näyttely Esplanadikappelissa.
- 1900–1901** *Den Finska Utställningen / Den frie Udstilling fra Finland* on esillä Tukholmassa, Kööpenhaminassa ja Kristianiassa.
- 1901** Isä Georg Asp kuolee Helsingissä 25.4.
- 1903** Neljäs ja viimeinen vapaa näyttely Ateneumissa.

- 1904–1908** Matkustelee Euroopassa ja avustaa poliittisilla pilapiirroksillaan lehtiä Pohjoismaissa, Saksassa ja Ranskassa. Kertoo myöhemmin käyneensä myös Japanissa vuosien 1905–1906 aikana. 1906 esittelee pilapiirroksiaan näyttelyissä ainakin Kööpenhaminassa ja Malmössä. Tanskan oikeusministeri sulkee Kööpenhaminan näyttelyn venäläisten pyynnöstä ja takavarikoi 40 kuvaa.
- 1905** Julkaisee Pariisissa Librairie Universellen kustantaman propagandakirjan *La crise russe. Nicolas II Tel qu' il est*. Tekee poliittisia karikatyyrejä *L' Assiette au Beurre* -lehden numeroon *Le tzar rouge*. Ranskan viranomaiset kieltävät lehden katukaupan.
- 1909–1910** Järjestää näyttelyitä pilakuvista sekä Japani-aiheisista töistään Helsingissä, Turussa ja Viipurissa. Kenraalikuvernööri Seyn määrää Turun näyttelyn suljettavaksi. Mainostaa Helsingin-näyttelyään närkästystä herättäneillä *Nya Hyfydstadsbladet* -lehdillä. Suunnittelee runokokoelman *Auditörens krigsminnen* julkaisemista Suomen sodan satavuotismuistoksi 1909, mutta suunnitelma ei toteudu.
- 1909–1914** Tekee suunnitelmia vesivoimalaitosten rakentamiseksi Saimaan ja Vuoksen vesistöjen yhteyteen. Oleskelee talvella 1912–1913 Lontoossa ja onnistuu hankkimaan projektille kansainvälistä rahoitusta, mutta hanke kaatuu lehdistöskandaaleihin, Suomen viranomaisten vastahankaisuuteen ja ensimmäiseen maailmansotaan.
- 1911** Debytoi kielentutkijana *Hufvudstadsbladetissa* kolmiosaisella artikkelisarjalla ”Till frågan om „Världsspråkens rötter”. Filologiska ströftåg och meditationer Af Sigurd Wetterhoff-Asp.”
- 1911–1912** Väittelee kielihistoriallisista kysymyksistä August Strindbergin kanssa kirjeitse ja lehtien palstoilla.
- 1915** Julkaisee suomen kieltä ja historiaa käsittelevän teoksen *Finlands Gyllene Bok I*. Teos ilmestyy samana vuonna suomennoksena *Suomen kultainen kirja I* ja herättää pahennusta suomenruotsalaisessa lehdistössä kielipoliittisten kannanottojensa vuoksi.
- 1915** Avioituu viulutaiteilija Gertrude (Gerty) Jendritzky (s. 1888) kanssa. Liitto kestää virallisesti vuoteen 1923.
- 1916** Avustaa kirjoituksillaan *Sunnuntaita*, *Helsingin Sanomia* ja *Pyrkijää* sekä julkaisee kahden numeron verran omaa lehteä nimillä *Sähkösanomalehti – Telegrambladet* ja *Vappulehti – Majbladet*. Julkaisee myös näytelmän

Lördagsqvällar. Finska nationalfestspel I, joka ilmestyy vuonna 1922 WSOY:n kustantamana suomeksi nimellä *Lauantai-iltoja. Suomalaisia kansallisjuhlanäytelmiä I*.

- 1918** Toimii Karjalohjan suojeluskunnan päällikkönä.
- 1919** Toimii aktiivisesti Ahvenanmaan kysymyksessä kirjoittaen lehtiin ja järjestäen tapahtumia.
- 1919** Julkaisee kieltolain vastaisen pamfletin ja alkoholijuomareseptikokoelman *Några spikar till förbudslagens likkista*. Teos ilmestyy suomeksi seuraavana vuonna nimellä *Nauloja kieltolain ruumisarkkuun sekä reseptikokoelma kotimaisten viinien ja liköörien valmistamista varten*.
- 1920** Äiti Mathilda Asp kuolee Tukholmassa 9.10.
- 1923** Järjestää kieltolain vastaisen pilakuvanäyttelyn Bäcksbäckan taidesalongissa Helsingissä.
- 1927** Julkaisee Kustannusosakeyhtiö Kirjan kustantaman muistelmateoksen *Jutelmia ja muistelmia 1890-luvun Parisista ja August Strindbergin Inferno-vuosista*.
- 1927–1928** Julkaisee etupäässä Strindbergiä ja Sibeliusta käsitteleviä artikkeleita ruotsalaisissa *Nya Dagligt Allehandassa* sekä *Stockholms Dagbladetissa*. Yrittää saada Strindberg-kirjalleen ruotsalaista kustantajaa siinä kuitenkaan onnistumatta.
- 1933** Tutustuu Arkadian apteekin omistaneeseen farmasian tohtori Hanna Lappalaiseen (1881–1966), joka tukee hänen tutkimuksiaan hankkimalla lähdekirjallisuutta, käännättäen ja kustantaen hänen teoksiaan sekä esimerkiksi tilaamalla kirjapainolle hieroglyfikirjasimet Saksasta teosten painatusta varten.
- 1933** Järjestää 40-vuotismuisto- ja jäähyväisnäyttelyn Strindbergin salongissa Helsingissä ja saa myönteisiä arvosteluita. Suunnittelee matkustavansa Amerikkaan, mihin ”jäähyväisnäyttely” viittaa, mutta matka ei toteudu.
- 1935** Julkaisee Kalevalan satavuotispäiväksi teoksen *Kalevala ja Egypti. Suomen kultainen kirja II*, englanninkielisen romaanin *The Diamondking of Sahara* sekä teoksen *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt. Kommentare zu den vorhistorischen Völkerwanderungen*, joka on kansainväliselle yleisölle tarkoitettu laaja kokonaisesitys hänen tutkimuksistaan.

- 1935** Kirjoittaa lukuisia artikkeleita *Forum* -lehteen, jota avustaa satunnaisesti aina vuoteen 1942, jolloin lehti lakkaa ilmestymästä.
- 1936** Julkaisee teoksen *August Strindberg intim*, joka on saksankielinen käännös hänen 1927 julkaisemastaan muistelmateoksesta. *Fenno-Ägyptischer Kulturursprung der alten Welt* -teoksesta ilmestyy toinen laitos. Kaavailee julkaisevansa tähtitiedettä käsittelevän teoksen *Origin and Development of the Worlds*, jonka englanninkielinen käännös valmistuu, mutta jää julkaisematta.
- 1940** Julkaisee viimeiset laajemmat kirjoituksensa *Suomen Sosialidemokratissa*; artikkelit *Miten Suomi pelastui hevosasevelvollisuudesta maailmansodassa v. 1915* sekä *Suezin kolme kanavaa I–IV* ilmestyvät myös eripainoksina. Täyttää 70 vuotta, minkä johdosta *Forum* -lehti julkaisee 1940–1941 Hanna Lappalaisen laajan elämäkerrallisen artikkelisarjan *Välähdyksiä Wettenhovi-Aspan elämäntyöstä I–IV*.
- 1942** Julkaisee vielä *Hufvudstadsbladetissa* artikkelin Strindbergistä sekä jatkosodan hengessä Adolf Hitlerille ja Carl Gustaf Mannerheimille omistetut runot *Forumissa* ja *Hufvudstadsbladetissa*.
- 1946** Kuolee 18.2. maksakasvaimeen Kivelän sairaalassa ja haudataan 2.3. Hietaniemen hautausmaalle Helsinkiin. Jälkeenjääneiden töiden näyttely järjestetään Kumlinin taidesalongissa Helsingissä 13.4.–22.4.